

Willem van Berchen
Chronicon Geldriae / Gelderse kroniek
De Latijnse tekst

Louis Swinkels en Leo Nellissen

Willem van Berchen
Chronicon Geldriae / Gelderse kroniek
De Latijnse tekst

© Louis Swinkels en Leo Nellissen, 2026
Uitgeverij Stilus, www.stilus.nl
ISBN 9789083224206

Voorwoord en inhoudsopgave

In januari 2026 is onze vertaling van Willem van Berchens *Chronicon Geldriae* verschenen. Aanvullende informatie is te vinden op www.stilus.nl/berchen.

Deze bundel bevat

- p. 3 de tekst van een lezing van Louis Swinkels gehouden op 25 maart 2026 tijdens het symposium *Willem van Berchen en de verhalen over geschiedenis*
- p. 9 een korte bijdrage van Leo Nellissen over de literaire kwaliteiten van de *Gelderse kroniek*
- p. 13 de Latijnse tekst van de kroniek, door ons samengesteld uit de tekstedities van Sloet van de Beele (1870) en De Mooy (1950)
- p. 171 een toelichting op de Latijnse tekst en de vertaling.

Leo Nellissen en Louis Swinkels

LOUIS SWINKELS

De Gelderse Kroniek van Willem van Berchen: inhoud en thematiek

[Licht aangepaste tekst van een lezing tijdens het symposium *Willem van Berchen en de verhalen over geschiedenis* in de Zuiderkapel van de Stevenskerk in Nijmegen, georganiseerd op 25 maart 2026 door de Vereniging Gelre, de Radboud Universiteit en het Regionaal Archief Nijmegen, ter gelegenheid van de publicatie van de vertaling van de Gelderse Kroniek]

Het Nijmeegse Museum Kam, een van de voorlopers van het Valkhof Museum, organiseerde in 1979 een tentoonstelling met als titel ‘Noviomagus. Op het spoor der Romeinen in Nijmegen’. Die tentoonstelling gaf een overzicht van de nieuwste stand van zaken in het onderzoek naar Romeins Nijmegen, na een hele reeks van belangrijke opgravingen en nieuwe ontdekkingen in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw. Vooraan in de hal van het museum stond als opening van de expositie een Romeinse grafsteen, die in de 15^{de} eeuw voor het eerst door Willem van Berchen is beschreven in zijn Gelderse Kroniek. Zijn lezing en interpretatie van de tekst op de steen werden in het bijschrift toegelicht en vormden een treffend contrast met de nieuwste wetenschappelijke inzichten die in het vervolg van de tentoonstelling werden gepresenteerd. In de begeleidende publicatie schreef hoogleraar Jules Bogaers van de Radboud Universiteit:

‘De wijze waarop Willem van Berchen de tekst van de inscriptie heeft aangevuld, gelezen en becommentarieerd, grenst aan het ongelooflijke en is ronduit verbijsterend. (...) [Hij] meende in de inscriptie te mogen lezen dat C(aius) Iulius Caesar, die Nijmegen omstreeks 60-50 voor Christus gesticht zou hebben, op het Valkhof een tempel heeft laten bouwen om vier consuls, die in de strijd voor Rome waren gesneuveld, als goden te vereren. Ruim 500 jaar later weigeren wij aan dergelijke beweringen geloof te hechten.’

Van Berchen zat er inderdaad volkomen naast met zijn interpretatie van de inscriptie en al rond 1600 maakten humanistische geleerden zich er vrolijk over. Maar in plaats van als een bron van vermaak voor onszelf kunnen we deze passage in zijn kroniek beter bezien als een bron van informatie voor de denk- en leefwereld van Van Berchen en zijn tijd en als een poging om een verklaring te vinden voor de Romeinse overblijfselen die de Nijmeegse bodem ook toen voortdurend prijs gaf. In de tijd van Van Berchen was de historische informatie over het Romeinse verleden van ons land nog erg beperkt en vormde het boek van Julius Caesar over de Gallische Oorlog daarvoor vrijwel de enige bron. Handboeken die de afkortingen en vaste formules in Romeinse inscripties konden verklaren, waren nog niet geschreven.

Na bijna 550 jaar hebben Leo Nellissen en ik de Latijnse tekst van de Gelderse Kroniek voor het eerst volledig in het Nederlands vertaald. Enkele jaren lang zijn we intensief met de tekst van Van Berchen bezig geweest en als vanzelf hebben we ons daarbij een beeld proberen te vormen van zijn persoon. Jammer genoeg laat hij maar heel weinig los over zichzelf en moeten we het doen met de keuzes die hij heeft gemaakt en met de persoonlijke oordelen die hij regelmatig over personen en gebeurtenissen uitspreekt.

Uit de tekst van de kroniek rijst het beeld op van een man die naast zijn taken als priester, onder meer in de Sint Stevenskerk in Nijmegen, op eigen initiatief en vanuit een persoonlijke gedrevenheid aan het schrijven van de kroniek is begonnen en daar naar eigen inzicht vorm aan heeft gegeven. Met uitzondering van jonkheer Jan van Groesbeeck, die hij zijn beschermheer noemt, vermeldt hij verder niemand met wie hij bij het schrijven in contact heeft gestaan of die hem tot het schrijven zou kunnen hebben aangezet. Dat wekt de indruk dat het een tamelijk eenzame onderneming is geweest. Toch moet hij veel bibliotheken en archieven hebben geraadpleegd en veel mensen hebben ontmoet en gesproken. Maar zijn

eigen inspanningen voor het verzamelen van al zijn materiaal blijven vrijwel volledig buiten beeld. We moeten het doen met het uiteindelijke resultaat.

Over zijn motieven en uitgangspunten informeert Van Berchen ons in de inleidende paragrafen van zijn kroniek. In de openingszin stelt hij vast dat God de mensheid heeft verdeeld in heersers en onderdanen. De heersers moeten rechtvaardig regeren, met oog voor de belangen van hun onderdanen, en als ze dat doen, komen ze niet alleen in de hemel maar blijven ze ook voortleven in de herinnering. Geschiedschrijvers zoals Van Berchen leggen die herinnering vast en hijzelf stelt zich tot taak de geschiedenis te beschrijven van de vorsten uit het huis van Gelre. Aan hun verdiensten en successen, in vrede en in oorlog, kunnen hun opvolgers vervolgens een voorbeeld nemen. Je zou kunnen zeggen dat dat het hogere doel is van zijn kroniek: met het vastleggen van de geschiedenis wil hij leerstof bieden aan de vorsten van zijn eigen tijd en van de toekomst.

Maar Van Berchen wilde voorkomen dat zijn kroniek een saai leerboek werd, zoals hij aan het begin zelf aangeeft:

‘Ik heb besloten met verschillende, uitgebreide kronieken als bron (...) deze korte samenvatting te schrijven om lezers of luisteraars niet te vervelen, maar eerder ontspanning voor hun geest te bieden.’

Hij heeft voor zijn kroniek dus een gerichte keuze gemaakt uit de gegevens in de door hem geraadpleegde bronnen, met als doel om er een boeiend verhaal van te maken, waar zijn lezers ook plezier aan zouden beleven. Deze woorden suggereren bovendien dat hij een breed lezerspubliek wilde bereiken en niet alleen schreef voor de hertog en het hertogelijke hof.

Deze doelstelling uit zich in een veelheid aan anecdotische details die door het verhaal heen zijn gevlochten. Die details kunnen variëren van hele alinea's tot maar enkele terloopse woorden in een zin.

De kroniek is chronologisch opgebouwd en volgt de regeerperioden van de opeenvolgende graven en later hertogen van Gelre, tot aan Van Berchens eigen tijd. De anecdotische details zijn een soort krenten in de pap die Van Berchen voor elke regeerperiode steeds uit dezelfde vier ingrediënten bereidt. Bij elke graaf of hertog benoemt hij allereerst hun persoonsgegevens en bespreekt hij een aantal wapenfeiten, en bij de vermelding van hun overlijden maakt hij de balans op, bij de meesten kort, maar juist uitgebreid bij de hertogen uit zijn eigen tijd. Daarnaast komen de betrekkingen met de naburige vorstendommen aan de orde en met de vier bisdommen waar het Gelderse territorium onder viel. Gebeurtenissen op het wereldtoneel van die tijd vormen een derde steeds terugkerend ingrediënt. En ten slotte heeft Van Berchen voortdurend oog voor ontwikkelingen in de religieuze infrastructuur, in de vorm van kerkenbouw en kloosterstichtingen. Bij die laatste drie ingrediënten is er meestal wel sprake van een vorm van betrokkenheid van de betreffende Gelderse vorsten en benoemt hij die ook. Maar zelden vermeldt hij gebeurtenissen zonder zo'n relatie, zoals de moord op Thomas Becket in de kathedraal van Canterbury in 1170 of de stichting van de universiteit van Leuven in 1425. Een vast ingrediënt van veel andere kronieken ontbreekt bij Van Berchen opvallend genoeg vrijwel volledig. Dat zijn uitzonderlijke weersverschijnselen, natuurrampen en bijzondere fenomenen aan het firmament, zoals kometen. Die moet Van Berchen in zijn bronnen volop zijn tegengekomen, bijvoorbeeld in de iets oudere Tielse Kroniek, maar hij heeft er bewust voor gekozen ze niet op te nemen in zijn eigen kroniek.

Hieronder volgen enkele lijnen en thema's in de kroniek die ons bij het vertalen zijn opgevallen en die wat licht werpen op de persoon van de auteur.

Wat allereerst doorklinkt in de hele kroniek, is de Nijmeegse afkomst van Willem van Berchen. Aan de geschiedenis van Gelre, die bij hem ergens in de 10^{de} eeuw begint, laat hij een voorgeschiedenis voorafgaan die vrijwel volledig aan Nijmegen is opgehangen en waarin van het latere Gelderse territorium alleen Tiel en de Betuwe heel kort worden genoemd. In die voorgeschiedenis beschrijft Van Berchen hoe Nijmegen, lang voordat er sprake was van Gelre, werd gesticht door Julius Caesar en hoe het na de Romeinse tijd opnieuw een belangrijke plaats innam in het rijk van Karel de Grote en zijn opvolgers. Uitgebreid komen hier ook de privileges ter sprake die de keizers van het Heilige Roomse rijk aan Nijmegen hebben verleend. De voorgeschiedenis wordt passend afgesloten met een lofdicht op Nijmegen en pas daarna begint de eigenlijke geschiedenis van Gelre. Ook in het vervolg van de kroniek wordt Nijmegen verreweg het meest genoemd. Opmerkelijk is de lange en gedetailleerde passage die hij wijdt aan de Stevenskerk, niet alleen aan de bouw ervan en aan de inwijding in 1272, maar vervolgens ook aan de geschiedenis van de verbouwingen en uitbreidingen, tot in zijn eigen tijd. De passage eindigt met een typisch voorbeeld van een detail dat Van Berchen het vermelden waard vond: de kledingvoorschriften die twee pastoors aan het begin van de 15^{de} eeuw hebben ingevoerd voor misdienaars en kapelaans als ze in de kerk aan het werk waren: tot dan was het een rommeltje omdat iedereen daarin eigen keuzes maakte en voortaan moesten ze uniforme capes en hoofddeksels dragen.

Net als in het begin van de kroniek, over de Romeinse en karolingische voorgeschiedenis, staat Nijmegen ook centraal in het slot, waarin Van Berchen beschrijft hoe Karel de Stoute en kort daarna zijn schoonzoon Maximiliaan van Oostenrijk de macht opeisen over Gelre. Nijmegen leidt het verzet daartegen en capituleert als laatste. Uitgebreid doet Van Berchen verslag van de belegering en inname van Nijmegen door Karel de Stoute in 1473, die hij van nabij moet hebben meegemaakt. De kroniek eindigt ten slotte in Nijmegen, hier in en om de Stevenskerk, met de inhuldiging van Maximiliaan als nieuwe heer in 1481.

Het chauvinistische, Nijmeegse perspectief van Van Berchen is zijn tijdgenoten al opgevallen. In het Hamburgse handschrift van de kroniek heeft een onbekende persoon op verschillende plaatsen kritisch commentaar toegevoegd, hoofdzakelijk in het laatste deel, waarin Van Berchen de gebeurtenissen van zijn eigen tijd beschrijft, vanaf het midden van de 15^{de} eeuw tot het jaar 1481, waar de kroniek eindigt. Die kritiek richt zich vooral op het feit dat Van Berchen de positie verwoordt van de stad Nijmegen in het conflict tussen hertog Arnold en zijn zoon Adolf, namelijk aan de kant van Adolf, tegen hertog Arnold. Een van die commentaren begint bijvoorbeeld als volgt:

‘Merk op dat hij hier in deze kroniek (...) de waarheid verhult, omdat hij klaarblijkelijk als Nijmegenaar geen liefhebber is van hertog Arnold.’

Anders dan Willem van Berchen heeft de commentator duidelijk geen sympathie voor Nijmegen en zijn inwoners. Als Van Berchen de Nijmegenaren dapper noemt, wanneer ze zich voorbereiden op de belegering door Karel de Stoute, lokt dat een sneer uit van de commentator:

‘Je zou ze beter verwaand kunnen noemen; want dapperheid is een kenmerk van deugdzaamheid, verwaandheid is een kenmerk van roekeloosheid.’

Met Julius Caesar als stichter gaf Van Berchen Nijmegen een roemrijk oorsprongsverhaal. In de voorgeschiedenis aan het begin van de kroniek komt ook de oorsprong en wording van graafschappen in de omgeving van Gelre kort aan de orde. De graven van Kleef zouden afstammen van de mythische Zwaanridder, die van Holland van naar het westen gevluchte Trojanen en die van Vlaanderen van legendarische woudmeesters die hun gezag over een leeg en woest land zouden hebben gevestigd. Van Berchen laat de geschiedenis van Gelre

beginnen met de heren van Pont, twee adellijke broers uit de omgeving van Geldern, die een daar in de moerassen huizend monster wisten te doden. Die heldendaad gaf hen volgens hem zoveel aanzien dat ze hun heerschappij geleidelijk wisten uit te breiden over een groter gebied. En dat territorium kreeg de naam Gelre, naar de keelgeluiden die het monster steeds had gemaakt. Dit verhaal werd later heel populair, maar komt voor het eerst voor in de kroniek van Van Berchen. Hij kan ook heel goed de bedenker ervan zijn geweest, gedreven door de wens om ook Gelre een roemrijke oorsprong te verschaffen. Anderen hebben al opgemerkt dat Van Berchen met dit oorsprongsverhaal de geschiedenis van Gelre waarschijnlijk bewust niet laat beginnen met van elders afkomstige, al dan niet mythische figuren, maar met de lokaal gewortelde heren van Pont en daarmee benadrukt dat Gelre helemaal op eigen kracht is ontstaan en gegroeid.

Bij een priester als Willem van Berchen hoeft het niet te verbazen dat hij in zijn kroniek voortdurend verwijst naar de alles bestierende hand van God. Met zijn openingswoorden zet hij in dat opzicht meteen de toon:

‘De schepper van alles, God, die alle mensen vanuit zijn liefde tot bestaan en leven brengt (...)’.

Even later sluit hij zijn inleiding af met de mededeling dat hij de kroniek heeft geschreven

‘tot eer van de almachtige God, van zijn moeder Maria, de reine maagd, van de zegenrijke Stephanus, de eerste martelaar (...), en van heel het hof in de hemel.’

Bij veel van de gebeurtenissen die Van Berchen vervolgens in zijn kroniek beschrijft, merkt hij op dat ze hebben plaatsgevonden met Gods instemming, goedkeuring, welbevinden of hulp of zelfs doordat God een wonder liet gebeuren. Vaak schrijft hij zo een gelukkige afloop of uitkomst toe aan de goddelijke genade of het goddelijke mededogen. Maar in wat mensen overkomt herkent hij ook regelmatig de straffende hand van God. Dat laatste doet hij bijvoorbeeld nadrukkelijk bij de Gelderse burgeroorlog tussen de Hekerens en de Bronkhorsten in de tweede helft van de 14^{de} eeuw. Die strijd was volgens Van Berchen door toedoen van de duivel ontstaan en hij noemt die strijd ‘aan God vijandig’. Toen na een gevechtspauze de strijd in al zijn gruwelijkheid opnieuw oplaaide, liet God dat in zijn woorden gebeuren ‘als straf voor de zonden van de mensen’. Van diverse personen die zich schuldig hadden gemaakt aan wandaden, vermeldt Van Berchen dat ze kort daarna op een ellendige manier zijn gestorven. Die wraak van God trof bijvoorbeeld de moordenaars van ridder Emmerik van Druten en Van Berchen beschrijft met veel nadruk de goddeloosheid van hun daad. Terwijl Emmerik in een kerk de mis bijwoonde, waren ze naar binnen gestormd, nota bene op het moment dat de priester bezig was met de consecratie van de hostie, en hebben ze hem gedood op het altaar waar hij naar toe was gevlucht en waar de priester de heilige hostie nog ter bescherming boven hem had gehouden. Een ander sprekend voorbeeld is Karel de Stoute. Die sneuvelde in 1477 bij Nancy omdat, volgens Van Berchen, God had besloten hem te laten sterven om zo zijn volk te helpen.

De sterke religieuze oriëntatie van Willem van Berchen komt ook naar voren in zijn aandacht voor de bouw van kerken en kloosters, zoals gezegd van begin tot eind een van de vaste ingrediënten van de kroniek. Dat begint met de Nicolaaskapel op het Valkhof, volgens Van Berchen oorspronkelijk een door Julius Caesar gebouwde tempel. Paus Leo III zou die, op verzoek van Karel de Grote, aan Sint Nicolaas hebben gewijd. Voor Van Berchen dient de beschrijving van de bouw van kerken en kloosters mede als middel om de graven en hertogen te onderscheiden die er als stichter of begunstiger bij betrokken waren, zoals hij ook bij verschillende graven en hertogen in algemene zin hun religieuze ijver prijst.

Een niet zo zeer religieuze maar wel bovennatuurlijke oriëntatie spreekt uit Willem van Berchens fascinatie voor de voorspellingskunst waarover verschillende personen in de kroniek naar zijn zeggen beschikken. Het meest krasse voorbeeld dat hij noemt is dat van graaf Reinald II. Die zou in 1307, bij de doop van de latere graaf Willem IV van Holland, als diens peetvader hebben voorspeld dat Willem door de Friezen zou worden gedood, wat bijna 40 jaar later bij Stavoren ook is uitgekomen.

Een laatste thema dat ik hier wil noemen is verbonden met een gebeurtenis die Willem van Berchen als tijdgenoot en vermoedelijk van redelijk nabij heeft meegemaakt en die diepe indruk op hem moet hebben gemaakt. Het betreft de gevangenne van hertog Arnold door zijn zoon Adolf, die daarbij werd gesteund door zijn moeder Katharina van Kleef. Dat gebeurde in het kasteel van Grave, in een koude winternacht op 10 januari 1465. Aan dit sleutelmoment in de kroniek heeft Van Berchen een opmerkelijke passage gewijd, waarin hij de gebeurtenis met ongewoon veel detail beschrijft alsof hij er zelf bij is geweest. In het conflict tussen vader en zoon stond hij aan de kant van de zoon, overigens net als de meeste Gelderse steden en de adel. Die verweten Arnold namelijk dat hij slecht financieel beheer voerde en bovendien, door het afstoten en te gelde maken van bezittingen, de territoriale integriteit van het hertogdom aantastte. Maar hoezeer Van Berchen die verwijten ook deelt en benoemt, de gevangenne van Arnold en de machtsovername door Adolf brachten hem wel in gewetensnood. Hij benadrukt herhaaldelijk dat hier sprake is van overtreding van goddelijke regels en dat een opstand van een zoon tegen zijn vader tegennatuurlijk is. Zijn worsteling met wat er in zijn eigen tijd gebeurde, heeft er misschien toe geleid dat hij eerder in de kroniek vijf andere voorbeelden uit vroeger tijden heeft beschreven. Dat begint al vooraan met een opvallend lange passage over de conflicten in de 9^{de} eeuw tussen keizer Lodewijk de Vrome en zijn zoons, door Van Berchen teruggebracht tot een conflict over het tweede huwelijk van de keizer. In Gelre zelf was graaf Reinald I in 1318 afgezet door zijn zoon Reinald II en daarna tot aan zijn dood acht jaar lang gevangengehouden. Van Berchen bespreekt daarna nog twee andere machtsovernames, in de graafschappen Gulik en Berg, die zich respectievelijk rond het midden van de 14^{de} en aan het begin van de 15^{de} eeuw hadden afgespeeld. De motieven van de zonen om in opstand te komen vindt Van Berchen meestal wel legitiem, maar de opstand zelf en zeker de gevangenne van de vader keurt hij op morele gronden af. In zijn verslag van de gevangenne van hertog Arnold uit zich dat verder in het mededogen dat hij toont voor het verdriet en het fysieke leed van de vader. Hij beschrijft hoe die in een ijskoude nacht, met alleen een bontmantel over zijn nachthemd en met blote voeten, op een paard werd gezet en van Grave naar het kasteel van Lobith werd gebracht. Een jaar later werd hij, nog steeds als gevangene, per schip naar kasteel Buren overgebracht. Over de omstandigheden op dat schip kon Van Berchen zijn lezers informeren dankzij het ooggetuigenverslag van een vrouw uit Nijmegen die ook aan boord was:

‘Dat schip had geen dek, het was regenachtig weer en Arnold zat op een hard krukje. Toen de vrouw dit zag, brak haar hart en kreeg ze medelijden met Arnold. Voornoemde vrouw greep haar jas of mantel, waarmee ze zich beschermde tegen de regen, vouwde die dubbel, maakte er zo een kussen van en gaf dat aan hertog Arnold om daarop te zitten. Hij nam deze hulpvaardige geste aan en ging erop zitten. Toen een van de bewakers, Piet van Oploo genaamd, dit zag, duwde hij hem respectloos van het kussen dat van de mantel of jas was gevouwen. Hij ging erop zitten en zei: ‘Ik moet op dit kussen zitten.’

Het is een fraai voorbeeld van de details waarmee Willem van Berchen kleur gaf aan zijn kroniek.

Een laatste voorbeeld van zo'n anekdotisch detail beschrijft misschien een werkstuk uit het atelier van de familie Maelwael-van Lymborch, aan de Burchtstraat in Nijmegen. In 1388 kwamen hertog Willem van Gelre en koning Karel VI van Frankrijk met elkaar in conflict. De laatste trok met een groot leger naar het noorden, om de hertog met wapengeweld een lesje te leren. Maar in de herfst strandde de koning door allerlei tegenslagen in een kampement aan het riviertje de Roer, ruim 30 kilometer ten zuidoosten van Roermond. Het conflict is vervolgens door diplomatieke tussenkomst van de hertog van Gulik en de aartsbisschop van Keulen opgelost. De koning kon zo zonder veel gezichtsverlies weer naar huis. Maar voordat hij vertrok wilde hij eerst hertog Willem nog ontmoeten. Zijn aankomst in het kamp van de koning wordt door Willem van Berchen als volgt beschreven:

‘Begeleid door een garde in vol ornaat en gekleed in een voor de helft met goud en zilver versierd jasje, reed hij met groot vertoon af op de koning met wie hij zich had verzoend. Als eerbetoon aan diens koninklijke hoogheid sprong hij van zijn paard en ging plat op de grond liggen voor de ogen van de koning. Meteen werd hij omhoog geholpen, tot vlak voor de koning geleid en met omhelzingen geëerd in de verbondenheid van de vrede. Hij schonk het genoemde jasje aan de koning (...), want die had er zijn oog op laten vallen vanwege het ongewone ontwerp en omdat het voortreffelijk om het lijf van de hertog paste. (...) In genoemd jasje heeft [de koning] afscheid genomen van de hertog en is hij vreedzaam naar zijn eigen rijk teruggekeerd.’

Het is niet ondenkbaar dat dat oogstrelende jasje, met stikwerk in goud- en zilverdraad, in het atelier van de familie Maelwael-van Lymborch is gemaakt, zoals dat ook geldt voor de uitdossing van het escorte van hertog Willem. Met het jasje is niet lang daarna ook de kunst van de Maelwaels en Van Lymborchs naar het Franse hof verhuisd en daar aan haar zegetocht begonnen. De ontmoeting in dat kampement aan de Roer was daarbij een sleutelmoment, zoals de onderzoekers van de Stichting Maelwael Van Lymborch in recente publicaties regelmatig hebben benadrukt. Die ontmoeting wordt ook in andere kronieken beschreven, maar voor zover bekend is Willem van Berchen de enige die dat jasje noemt. Dat detail is tekenend voor zijn Gelderse Kroniek en zonder zijn kroniek zouden veel van zulke details voorgoed vergeten zijn geraakt.



Van die liede die hertog en die koning *Van die liede die koning en die hertog*
Hertog Willem van Gelre maakt een knieval voor koning Karel VI van Frankrijk.
Miniatuur in een Nederlandse vertaling van de *Chroniques de France* van
Jean Froissart. Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 130 B 21, f. 359r.

Willem van Berchen als literator

Als iemand iets opmerkt over het Latijn van Willem van Berchen, dan is het al snel dat het lastig is. Sloet van de Beele formuleert het op pagina vi van zijn inleiding als volgt: ... *omdat Van Berchens stijl zo onverzorgd en onduidelijk is, dat behoorlijk veel passages moeilijk te begrijpen zijn*. In dezelfde zin schrijft Sloet ook dat *hij de stijl niet onelegant kan noemen*. Misschien bedoelt hij wel: *heel elegant*. Kortom, Van Berchens tekst is af en toe lastig te begrijpen, maar heeft literaire kwaliteiten.

Van Berchen is zich duidelijk bewust van zijn taak als geschiedschrijver. Hij formuleert in § 4 helder wat zijn taak is en hoe hij die wil vervullen. De vorm moet aantrekkelijk zijn *om lezers of luisteraars niet te vervelen, maar eerder ontspanning voor hun geest te bieden*. En zijn doel behelst de lessen die getrokken kunnen worden uit het verleden: *om te voorkomen dat door de laksheid van de geschiedschrijvers de herinnering aan zo grootse mannen ten prooi valt aan de vergetelheid*.

Hij wil dus volgens het klassieke ideaal het nuttige met het aangename verenigen: *miscēre utile dulci*. Hij wil de lezer *monēre et movēre*: aansporen en ontroeren. Zijn verhaal strekt tot lering en vermaak: *docēre et delectare*.

In de klassieke oudheid roept een dichter de Muzen aan om te zorgen dat zijn werk de aandacht van de lezer gevangen houdt en daarmee ook de boodschap overbrengt. Priester Van Berchen stelt zich onder Gods toezicht: *Deo auspice*.

De literaire kwaliteiten (hoe zorgt Van Berchen voor een spannend verhaal, zodat de lezer ook de morele les meekrijgt?) van de *Gelderse kroniek* wil ik laten zien aan de hand van een drietal passages. Het eerste voorbeeld gaat over vrouwen die in geval van nood de muren beklimmen en hun stad mee verdedigen. Het tweede voorbeeld laat zien hoe Van Berchem speelt met voorbeelden uit het Germaanse, Griekse, Romeinse en bijbelse verleden. En in het derde voorbeeld neemt het verhaal zelf de lezer verder mee.

Al door de oude Grieken wordt er geschreven over vrouwen die meehelpen bij de verdediging, als hun leven of stad bedreigd of belegerd wordt. Van Berchen neemt dit motief, topos, over en laat zien dat hij zich in de traditie van eerdere geschiedschrijvers voegt.

In 1387 vallen de Brabanders de stad Grave aan. Gelrenaren schieten Grave te hulp. Van Berchem noteert in § 260: *Uiteindelijk hebben de Brabanders een zeer zware aanval uitgevoerd om de stadsmuren met geweld te bezetten, maar uitgelezen edelmannen, baronnen en schildknappen van Gelre stonden aan de binnenkant en boden de Brabanders vanaf de muren dapper tegenstand. Toen zij, samen met de Graafse burgers erg vermoeid raakten door de inspanningen, nam mannelijke moed bezit van de vrouwen van de stad. Zij haalden stenen uit de straat en maakten van een mengsel van ongebluste kalk met kokend water een soep. Dapper verenigden ze zich met hun strijdende mannen en ze doodden Brabantse strijders door hen te doordrenken en verbranden met hun brouwsel. De rest van de strijders dwongen ze de wijk te nemen en als ervaren soldaten stelden ze de stad behouden en ongeschonden veilig voor zichzelf*.

Bij het beleg van Nijmegen in 1473 spelen de vrouwen eveneens een duidelijke rol bij de verdediging van de stad (§ 393): *Ook al waren de Nijmegenaren eerst van hun stuk gebracht, toch hebben ze sterk hun hoop gevestigd op God en Sint Steven, hun beschermheilige. Ze kregen hun krachten terug en brulden als leeuwen. ... [Ze goten] allerlei soorten mengels met ongebluste kalk en kokend water op [de aanvallers] neer (vrouwen*

hadden die gebrouwen) en bestookten hen met verschrikkelijke slagen en pijlen. Een aantal regels verder staat te lezen: Terwijl de Nijmegenaren en hun vrouwen overal rondom standvastig weerstand boden aan de vijand ...

Ook Drentse vrouwen laten zich niet onbetuigd (§ 125). In 1227 verslaat Rudolf, kasteelheer van Coevorden, het leger van bisschop Otto van Utrecht bij Ane: *Maar, och arm, de energieke strijders en vechters van het bisschoppelijk leger die de eerste aanvalslinie tegen de vijanden aanvoerden, zijn door het loodzware gewicht van hun wapens langzaam, wat een tragedie, levend weggezakt in die stinkende moerassen des doods. En ze zijn niet alleen door de Drentse mannen maar ook door de vrouwen middels een ellendige soort dood wreed uit de weg geruimd.*

Deze topos blijft in de Tachtigjarige Oorlog in zwang. Johannes Smetius (*Nijmegen, stad der Bataven*) schrijft bij de aanval van Maarten Schenck op Nijmegen in 1589: *Eén, vrouw Van Wanray, gebruikte een koperen ketel als trommel, anderen - je staat er versteld van - sleepten in hun rokken stukken steen aan om de vijand af te slaan.* En Kenau Simonsdochter Hasselaer uit Haarlem staat in ons nationale geheugen gegrift.

Andere topoi levert het verhaal rond de naam Gelre. Twee broers, de zonen van de heer van Pont, verslaan een monster en stichten daarna de stad Geldern. Van Berchen laat deze broers eendrachtig samenwerken, in tegenstelling tot Kaïn en Abel uit de bijbel en de Romeinse tweeling Romulus en Remus. Remus en Abel overleven de ruzie met hun broers niet. Het doden van het monster in een moeras roept het beeld op van verscheidene legendarische helden die een draak verslaan: de christelijke Sint Joris en aartsengel Michaël, Siegfried uit de Germaanse en Perseus uit de Griekse mythologie. Ook Cadmus doodt een draak en sticht daarna bovendien het Griekse Thebe. De uitzonderlijke status van onze broers wordt door deze associaties bevestigd: *Met het oog op hun grootse daden zijn de twee broers door alle inwoners van die streek tot hun vorsten gekozen en tot voogd van Geldern benoemd (§ 36).*

In het laatste voorbeeld doet Van Berchen een beroep op de kennis en verwachtingen van de lezer. Deze passage is geen droog feit in een kroniek, maar hier wordt de lezer toeschouwer. Een toeschouwer die ooggetuige is van een verschrikkelijke moord.

§ 224. Moord op Emmerik van Druten

In die dagen, nu, stonden de broers Willem en Emmerik van Druten, energieke ridders van het kasteel Leeuwen, die aan de kant van Eduard stonden, op Paaszondag op het punt de parochiekerk te bezoeken om de heilige mis te aanhoren. Bij Willem brak zijn klomp toen hij op de kasteelbrug was. Door dit ongeluksteken weerhouden durfde hij niet verder te gaan. Emmerik vertrouwde zich toe aan God, zijn schepper, en ging naar de kerk.

Maar, wat een tragedie, het is zo treurig om te melden: een paar rampzalige zonen van de ondergang, van de partij van Reinald, zijn zonder een greintje respect voor God en kerk de kerk ingestormd tijdens het opheffen van het leven schenkend sacrament van het lichaam van Christus voor de redding van alle mensen. De ridder probeerde zich in veiligheid te brengen door op het hoogaltaar te klimmen en hij verwachtte gespaard te blijven naast het lichaam van Christus, dat de priester met open handen ter bescherming boven de ridder hield. De mannen maakten hem af op het altaar, ten overstaan van de eerbiedwaardige hostie. Met bloed dat uit zijn lichaam gutste, kleurden ze in het misboek de plaats van het eucharistisch gebed waar de priester was, rood. Met zwaarden en speren dwongen ze zelfs die priester zijn handen met de hostie van de ridder af te halen. Als de priester hen niet had gehoorzaamd, zouden ze zelfs zijn handen die het lichaam van de Heer droegen,

afgehakt hebben en hem samen met de ridder op het altaar zo aan God geofferd hebben.

God die heel barmhartig is, heeft zich op de volgende manier op deze misdadigers gewroken: ze zijn allemaal in armoede en schande plotseling en ongelukkig doodgegaan en met hun nakomelingen is duidelijk ook hun bloedlijn uitgestorven.

Zoals een goed christen betaamt, verlaten de twee broers Willem en Emmerik van Druten hun kasteel voor een bezoek aan de kerk. Op het moment dat ze hun veilige huis verlaten, krijgt Willem een voorteken: zijn houten zool breekt. Willem neemt deze waarschuwing serieus en laat de mis op Paaszondag, de belangrijkste christelijke feestdag, schieten. Emmerik vertrouwt zich toe aan God, hij legt zijn leven in Gods handen.

Voor wie de aanwijzingen van Van Berchen dat Emmerik het mogelijk niet gaat overleven, niet duidelijk zijn, laat het begin van de tweede alinea geen twijfel: ... *tragedie ... treurig ... rampzalige zonen van de ondergang ... zonder een greintje respect ...*

De poging van Emmerik om zich te redden, en de bescherming die de priester hem geeft, hebben geen succes. Het altaar als asielpaats en zelfs de heilige hostie maken geen indruk op de moordenaars. Op het moment dat de beker met wijn zou moeten veranderen in het bloed van Christus, stroomt het bloed van Emmerik over het altaar. De gelijkenis met de kruisdood van Christus op Goede Vrijdag zal meteen voor het geestesoog van de lezer verschijnen: goddeloze Romeinen hebben Christus ter dood gebracht, zoals Reinalds mannen dat met Emmerik doen.

Van Berchen, die zoals gezegd zelf priester is, laat zien dat ook de priester de moordenaars niet kan tegenhouden. En dat de priester groot gevaar liep het lichaam van Christus op de grond te moeten laten vallen, als zijn handen afgehakt zouden worden.

De behartenswaardige les is dat God de moordenaars met de dood straft en dat hun nageslacht uitsterft. Zelfs hun namen zijn in deze paragraaf niet overgeleverd.

Het loont de moeite om voorbij Willem van Berchen als droge kroniekschrijver en onnauwkeurige historiograaf te kijken. De grootsheid van het verleden overleveren aan toekomstige generaties is hem gelukt en dat komt zeker door de manier waarop het *Chronicon Geldriae* geschreven is. Waardering voor vrouwen die zich manmoedig gedragen, blijkt van alle tijden. Een verhaal dat deel uitmaakt van een traditie, krijgt een extra dimensie. En een opbouw die de lezer het verhaal mee intrekt, spreekt aan. Regelmatig kun je Van Berchens Latijn niet anders noemen dan een levendige stijl met opvallende zinswendingen.

Latijnse tekst van Willem van Berchens Kroniek van Gelre

§ 1. Goede heersers leven voort in de herinnering van de mensen
[1] [199r1] [1S] Creator omnium, Deus, hominibus cunctis ex sua pietate esse et vivere dirivans, alios ex ipsis rectores aliosque subditos certo ordine instituit in universo: ut hii iuste et sancte regentes, ac alii suis rectoribus debite obedientes, mercedem recipiant iuxta condignum in patria celesti. E quibus aliquanti rectores, sue salutis permemores, salubriter gubernarunt, et aliquanti, sui dispendii prodigi, populum sibi subditum nequiter neglexerunt. Quamobrem bonorum et iustorum memoria est nota apud Deum et homines, ac laus eorum in ecclesia sanctorum perseverat. Periiit enim malorum et nephandorum memoria cum sonitu, qui cum iustis non scribuntur, morsque depascet eos in inferno.

Cui alludit dictum Tullii in libro de Paradoxis, ad presens propositum clare digestum: Mors solum illis est terribilis, quorum cum vita acta extinguntur, non autem hii, quorum laus mori non potest.

§ 2. Het huis Gelre

Cum itaque magnorum primatum et nobilium recordatio in multis codicibus frequentetur, et de ipsis, diverso quamvis stemate, curiosius peraretur, non mirandum arbitror, ymo fore dignissimum, ut de illustri et alta prosapia domus Gelrie, [2S] partium Germanie, circa et prope Renum consistentis, cuique domui adheret iste nobilis [2] et antiquus comitatus Zutphaniensis.

Que quidem domus Gelrie, cum comitatu memorato sibi adiuncto, tot et tantis magnificis et potentibus rectoribus, successive prefectis, comitibus et postea ducibus, floruit et floret de presenti, prout inferius, Deo dante, patebit, memoriter exaretur: ut eorum posteritas ac posteri, in actis et gestis predecessorum suorum victoriosissimis merito extollendis, sedulo recolant et ad memoriam iugiter revocent, seque tales habuisse antecessores permaxime gaudeant: ut eciam, eorum vestigiis felicibus inherendo, laudabilium et benemeritorum fiant operum peractores,

iuxta salutarem admonitionem summi philosophorum principis Aristotelis, in De regimine principum, capitulo XVI, initio, ad Alexandrum magnum sic inquentis: O Alexander, reducas ad memoriam gesta parentum et annales patrum discute. Inde poteris multa bona exempla extrahere. Facta enim omnia preterita dant certa documenta de futuris:

ut, solutis corporibus, mors non sit eis terribilis ad penam, sed salubris ad vitam, lausque eorum maneat in secula seculorum. Amen.

§ 3. Rijksstad Nijmegen

Et quia insignis urbs imperialis Novimagensis, Coloniensis diocesis, dicto ducatu Gelrie adiacens, (de presenti per ducem Gelrie seu eius borchgravium regitur et gubernatur,) et antiquissimum fortalitium ac tutela firmissima, ab exordio suscepte salutifere fidei catholice per almam civitatem Coloniensem, extiterit et presertim contra Frisones, illarum partium fidei catholice immanissimos inpugnatores; ut, sicut supra firmam petram, id est fidem catholicam, fundata est sancta mater ecclesia. Ita presens cronica super firmissimo propugnaculo, videlicet urbe Novimagensi, [3] tanquam stabili fundamento contra Christi inimicos, non inmerito pernarratur.

§ 4. Willem van Berchen richt zich tot de lezer

De cuius urbis progenitoribus ego, Wilhelmus de Berchen, rector parochialis ecclesie de Nyell Duyflie, originem traxisse dinoscor: qui ex diversis cronicis, in longum protractis, hoc presens breve compendium, Deo auspice, [199r2] duxi exarandum, ne legentibus seu audientibus sit tedium, sed magis recreatio in animo generetur;

cum ante hec tempora historie comitum et postea ducum Gelrie et Zutphanie, ac dicte urbis Novimagensis, hucusque hinc inde disperse fuerant: quas [3S] magno conatu atque laborando in hoc presens volumen recollegi, ne per ignaviam cronographorum memoria tantorum virorum obnoxie perpetim oblivioni subiaceret;

postulans pium lectorem, ut, non animo mordaci sed veraci, predicta gesta amplectatur, quoniam, prout ex scriptis antiquis reperi et inveni premissa, calamo commendavi, ad honorem Dei omnipotentis sueque matris Marie, virginis intemerate, ac almiflui Stephani prothomartyris, patroni nostri fidelissimi, tociusque celestis curie. Amen.

§ 5. Julius Caesar als stichter van Nijmegen (1)

Novimagium igitur ante incarnationem unigeniti Dei filii, Domini nostri Ihesu Christi, per sexaginta annos et circiter, ut ex Speculo Historiali, libro VII, colligitur, a Iulio Caio Cesare, monarcha Romanorum primo, suum sumpsit initium. Iulius itaque, ex decreto senatorum missus, Germaniam, Galliam et Britanniam ceterasque regiones circumiacentes per magnos multosque [4] gloriosos triumphos, in decennio, Romano subiecit imperio.

In quarum quidem terrarum expeditione Iulius, cum per Renum descendisset, veniens ad locum quendam nemorosum, sibi placentem, palacium magnum et forte inter ceteras munitiones, ad suarum legionum refugium inibi construi precepit, nomen sibi Novimagium imponens.

§ 6. Julius Caesar als stichter van Nijmegen (2)

Pro cuius dicti confirmatione, in quibusdam reperitur codicibus de ipsius loci Novimagii origine: Quod Iulius Cesar a Romanis legatus, ad Alamanie descendens partes, in tribus locis fluminis Reni, a se invicem longe distantibus, singulas erexit deas ymagines, ad quarum honorem in eisdem locis tria edificavit presidia, nominibus ipsarum ymaginum, eis a Cesare attributis, intitulata: quarum prima, dicta Reni ymago, a qua Remaghen; secunda, Dura ymago, a qua Durmaghen; tertia vero, Nova ymago, a qua Nymaghen sive Novimagium, nomina acceperunt.

§ 7. Julius Caesar als stichter van Nijmegen (3)

Adhuc ipsum nostrum propositum approbando quedam dicit cronica: Quod Iulius Cesar, a Roma Alamanie adveniens, recepit secum duas deas, filias dee Veneris, videlicet Drusam et Magiam, quas circa alveum Reni in diversis ponens locis, civitates sive munitiones [4S] duas ab eisdem deis, a Drusa Druysburch et a Magia Novimagium nuncupatas, ad ipsarum dearum erexit honorem.

Sicque ex premissis concludendo, Novimagium a Iulio Cesare suam veram traxit originem.

§ 8. Bouwers en bezitters van de Nijmeegse burcht

Topographia igitur simul et cronographia ipsius imperialis palacii Novimagensis in hiis summarie comprehenditur metris:

Fundator Iulius Cesar castris fuit huius
Sexaginta ciclis [5] circiter ante Ihesum;
Per Karolum magnum renovatur post Neomagum
Cis septingentos septuaginta ciclos;
Hoc reparavit idem Cesar primus Fredericus
M semel et C semel, L semel et semel V;
Otto comes Gelre fuit hic, hoc nomine quartus,
Hoc Novimagense vendicat imperium;
Cesare Wilhelmo super hoc feudante nepotem,

Octo quadraginta mille ducenta ferunt;
Gelre duxissa, ducis Arnoldi Katherina
Uxor, opus lapsum pulcre restaurat item.
Mille quadringentis in sexaginta quoque quinque
Possidet Adolphus dux genetricis opus.

§ 9. Romeinse tempel, Sint-Nicolaaskapel

Cumque Iulius apud Novimagium, per eum, ut prefertur, fundatum et in eius confinibus versaretur, quatuor de suis pro republica interemptis consulibus, videlicet Iulio, Claudio, Pudenti et Momanetie, uti deificatis hominibus, de mense Iunii, sole piante, id est intrante signum Leonis, in palacio suo Novimagensi quoddam erexit templum, in quo Iulius eosdem suosque [199v1] Deos et pro republica occisos, tanquam in deorum societatem raptos, pro diis venerari solebat.

Quod quidem templum postmodum, ad Karoli magni instantiam, per Leonem papam tertium, in honorem sancti Nicolai, refertur fuisse consecratum. De cuius templi erectione, in Iulio facta, metra quedam in epithaphio lapideo in introitu ipsius templi immurato sculpta, [5S] ipsiusque Iulii signo sive figura Cesarea, in testimonium veritatis, inferius roborata, habentur, sub hac verborum forma:

Diis Manibus
Cesaris Iulio Claudioque
Pudenti Momanetie ex
consulibus piante Leonem
Iulius in Iunio est
eius [6] hec figura Cesarea.

§ 10. Caesar grijpt de macht in Rome

Cesar tandem, post victorias in Gallia, Germania et Britannia habitas, Italiam rediens, debitum sibi licet absenti consulatum a senatu Romano poposcit; sed maioribus e senatu, scilicet Marcello dictatore, Pompeio et Cathone contradicentibus, iussus fuit ipse Cesar dimissis exercitibus ad urbem Romam venire. Divisis ergo inter se Romanis, Marcus Anthonius et Publius Cassius, tribuni plebis, pro Cesare intercedentes, a parte altera, sibi contraria, de urbe expulsi, ad Cesarem pervenerunt: qui, de contradictione concivium indignatus, in Galliam reversus, Gallos atque Germanos sibi in auxilium acquisivit, in hoc quidem voluntarios, cum ipsi viderent bella ipsis referri, a quibus ipsi prius bella sustinuerant. Quorum fretus multitudine Cesar Romam tendit.

Consules et Pompeius ac omnis senatus fugiens ex urbe, transeuntes in Greciam, adversus Cesarem bella instaurarunt, ubi et multi orientalium partium reges ad eorundem auxilium accesserunt. Cesar autem vacuam inveniens, se ipsum fecit dictatorem et, fracto erario, infinita pondera auri atque argenti inde tulit. Deinde ipso Cesare cum exercitu in Thessaliam, partium Grecie, transeunte, Pompeius cum maximis copiis sequebatur eundem; ibique bellum cruentissimum inter ipsos Romanorum nobilissimos et peroptimos consules est commissum. ubi gemebundum fuit videre tantas Romani exercitus copias, pro mutua sui interfectione, adversus se invicem congregatas, quas si rexisset concordia, nulli reges, nulli populi vincere potuissent. Tandem post magnam pugnam [7] inter se Romanorum, exercitu Pompeii totaliter fugiente, de parte Pompeii XV milia ceciderunt et centuriones XXXIII.

Pompeius itaque fugiens, onerariam navim nactus, in Asiam properavit et inde per Tyrum et Egyptum transiit, ibique, statim ut litus [6S] attigit, iussu regis Ptholomei adolescentis, in gratiam Cesaris victoris, occisus est. Pluribus demum preliis contra Pompeianos, consules, senatores aliosque reges et principes, de quibus longum esset enarrare, in Italia, Grecia, Egypto, Hispania et aliis diversis mundi partibus, feliciter gestis.

§ 11. De dood van Caesar

Iulius Cesar, a quo omnes postmodum Romani principes Cesares appellantur, anno creationis mundi IIIIMDCCCCXVI, urbis vero DCCXXII, ante incarnationem Domini anno XLII, primus apud Romanos singulare arripuit imperium, quod ipse solus per quinque fere obtinuit annos. Hic siquidem Cesar, bellis civilibus toto orbe composito, Romam reversus, reipublice statum iuxta morem maiorum clementer instaurare cupiens, contra Romane libertatis consuetudinem insolenter agere cepit. Pro sua namque voluntate honores prestabat, qui antea populo tradebantur; nec senatui quidem, ad se venienti, assurrexit. Cumque hec et alia regie dignitatis faceret, coniuratum fuit in eundem a ducentis et LX vel amplius senatoribus nobilibusque Romanis.

Quodam igitur die, senatu in curia congregato, cum Cesar advenisset, insurgentibus coniuratoribus contra ipsum, XXIII cultris senatoriis, dolo Bruti et Cassii consulum, confossus, in LVI etatis sue anno, ante incarnationem Domini XLVII, occiditur. Invente sunt autem in manu eius littere, precanentes [8] de coniuratione, quas si legisset, utique cavisset. Corpusque eius pro rostris combustum est. Statuit autem populus in foro solidam columpnam marmoream XX pedum, supra quam tumulatum est corpus combustum, que Iulia vocatur.

Sicque finem vite habuit vir tantus, quo nunquam alter clarior [199v2] in bellis fuit. Quinquagenies namque dimicavit: eius etenim ductu undecies centena milia et XCII C milia hominum cesa sunt in bellis inimicorum, preter numerum illorum, qui in bellis civilibus ceciderunt.

Percussorum vero Cesaris fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est; dampnati omnes, alius alio casu periit: pars naufragio, pars prelio, nonnulli semet eodem pugione, quo Cesarem in Capitolio vulneraverant, interemerunt.

§ 12. Hertenbok met halsband van Caesar

Postremo factum quoddam, omni admiratione dignissimum, de Iulio Cesare, prout suis temporibus apud Novimagum fertur accidisse, minime sub silentio preteribo. Cum enim quadam vice Iohannes, comes Clivensis, sororius Edwardi, ducis Gelrie, in nemore [7S] imperiali Novimagensi venationi insisteret, quemdam a casu inveteratum cepit cervum, qui torquem circa collum verbis sequentibus inscriptis in effectum similibus a Iulio appositam, gestabat, videlicet: "Qui me capit, me dimittat; Iulius mihi gratiam fecit." Comes igitur Clivensis, hiis visis, de ipsius cervi nece plurimum contristatus, cornua eiusdem Edwardo duci pro insigniis duxit destinanda.

§ 13. Geen schriftelijke bronnen tussen Caesar en Karel de Grote

Nichil vero aliud de Novimagio a prenarratis temporibus usque ad tempora Karoli magni, imperatoris et Francorum regis, scriptum invenitur. [9]

§ 14. Karel de Grote

Karolus namque Francorum rex, Christi ecclesie utilis vernaculus, inter cetera operum suorum insignia et mirifica, ad regni decorem et commoditatem duo palacia operis egregii, unum haud longe a Maguntia civitate iuxta villam, cuius vocabulum est Ingelenheim, aliud Novimagii super Wahalem fluvium, qui Batavorum insulam a parte meridiana preterfluit, inchoavit et renovavit. Quod quidem palacium Novimagense, tunc temporis collapsum, a Iulio Cesare, ut premittitur, suum traxit fundamentum. In hoc enim palacio renovato Karolus, propter loci amenitatem, frequenter manere et sua festa atque placita celebrare solebat. Nam ipse adhuc duntaxat Francorum rex existens, anno incarnationis Dominice DCCLXXVI, post triumphum eodem anno de Italicis et Saxonibus gloriose habitum, natalem Domini in Haristallio, prope Leodium, et pascha in villa, que dicitur Novimagium, cum suis celebravit principibus.

Demum anno Domini DCCCIII Karolus, factus Romanorum imperator, ab Aquis proficiscens, pervenit ad palacium suum, quod dicitur Novimagium. Ibi illius veris tempore persistens, inter ceteros divinos cultus, pascha celebravit, incipienteque estatis tempore ad palacium suum, quod Aquis situm est, regrediebatur.

Expost anno VI, purificatione sancte Marie, Karolus imperator, accersitis aliquantis ex suis optimatibus, episcopis videlicet, abbatibus et comitibus, divisit inter filios suos Karolum, Pippinum et Ludovicum reges, regna, sibi a Deo data. Tunc legati imperatoris discurrerunt per legationem, sibi commissam, [10] et dominus imperator navigio, quadragesimali tempore, venit Novimagium: ibique legati, [8S] venientes de sua legatione, imperatori renunciaverunt. Inde iterum dominus imperator indixit placitum suum VIII kalendas Iulii, in festo sancti Iohannis, in Starefurt.

Consequenter, anno VIII, Karolus imperator tenuit placitum suum in Novimagio, medio quadragesime, cum aliquantis suis optimatibus et tunc condixit placitum generale in Aquis, in festo sancti Iohannis Baptiste.

Hec usque per Karolum circa Novimagium acta ex Cronicis Gregorii Thuronensis sparsim sunt collecta.

Novimagium igitur, ut prefertur, illis diebus adhuc villa regalis erat, sub Francorum regum ditione constitutum, cuius palacium Iulianum collapsum Karolus renovaverat. Nullatenus ergo per eum Novimagium, cuius ipse dominus erat, consilio sancti Walarici, qui fere per ducentos annos ante ista tempora floruerat, ut a quibusdam false sompniatur, valida manu obtentum fuerat.

Est tamen verum, quod Karolus monasterio ipsius sancti Walarici supra [200r1] mare, Ambianensis diocesis, contemplatione cuiusdam capellani sui, de eodem monasterio existentis, multa bona et possessiones in Overasselt et Hoemen, de prope Novimagium, tunc temporis contulerat, in hodiernum diem ab eodem monasterio possessas.

Hec ad presens propositum de Karolo sufficient.

§ 15. Lodewijk en Irmgard

Tandem Karolo, prout Deo placuit, anno incarnationis Dominice DCCCXIII, in LXXI etatis sue anno, viam universe carnis ingresso et in ecclesia beate Marie Aquensi, quam fundaverat, sepulto, Ludovicus, [11] de dictis ipsius Karoli filiis solus superstes, factus imperator, de Yrmgarde, prima coniuge sua, Lotharium Romanorum, Pippinum Aquitanie et Ludovicum Germanie reges generaverat.

§ 16. Lodewijk en Judith

Qua defuncta, in illicito coniugio ex Iudith, cognata sua, Welpi Bavarorum ducis filia, genuit Karolum Calvum, Francorum et etiam postmodum Romanorum regem.

Quam quidem Iudith, reginam licet, Ludovicus imperator, ad cor conversus, ex instructione et increpatione sancti Frederici, episcopi Traiectensis, ob hoc tandem innocenter occisi, et summi pontificis Gregorii, eum desuper in propria persona de urbe Romana accedentis, ac dictorum trium filiorum suorum primorum, et aliorum utriusque status principum et prelatorum, animo penitenti, iteratis vicibus flens, repudiaverat. Illius tamen amore pio depravatus, contra anime [9S] sue salutem in status sancte matris ecclesie et imperialis maiestatis scandalum et disturbacionem filiorum, recepit eandem.

Pippinus tandem, de tali coniugio multum contristatus, cum quibusdam episcopis et regni primatibus ad hoc congregatis, patri de Aquis Compendium proficiscenti obvians, eum de consanguinitate coniugis ac stupro ab ipso perpetrato accusaverunt, volentes propterea patrem capere et regno privare: sed a fratre suo Ludovico est prohibitus. Multaque etiam alia predicti imperatori obiicientes, dixerunt Iudith reginam a quodam Bernardo, ipsius imperatoris in baptisate filio, fuisse violatam. Qui etiam Bernardus de huiusmodi stupro

postmodum coram ipso imperatore [12] et dictis filiis suis, Lothario et Ludovico, legitime purgavit. Quibus cum imperator super premissis obiectis non vellet dare responsum sed agitando caput torvis eos inspiceret luminibus, Iudith reginam vi rapientes velaverunt et in unum monasterium miserunt fratresque eius Chonradum et Rodolphum tonsuraverunt, ad sua reversi sunt loca.

§ 17. Lodewijk uit de macht ontzet

Sed paucis post hec transactis temporibus, videlicet anno Domini DCCCXXVIII, imperator, recepta sua coniuge, Novimagium palacium adiit, captoque cum multis Iesse, Ambianensi pontifice, qui in cordis simplicitate ad emendationem vite velamen regine inposuit, in generali placito multorum principum, in ipso Novimagensi palacio tento, de pontificatus dignitate, quod cunctis Deum timentibus displicuit, cogens ad hoc episcopos, deponere iussit; multosque alios optimates ab honore depositos inibi custodie mandavit, et alios exilio dampnavit. Fuit namque ad ipsum placitum Novimagense quam maxima hominum multitudo congregata. Tunc etiam imperator a Lothario filio suo sacramento fidelitatem exegit. Affuit et ibi equivocus eius Ludovicus, qui adiutor patris extitit in omnibus eius laboribus. Cumque Ludovicus imperator ipsius Iudith occasione multos ex optimatibus, ut prefertur, in palacio Novimagensi captivaverat et exulaverat, demum summi pontificis Gregorii supradicti et episcoporum atque regni procerum accedente consensu, in Lotharii et Pippini filiorum suorum traditus est potestatem et Aquis custodie [13] emancipatus, ut Lotharius pro eo regnaret.

§ 18. Lodewijk weer aan de macht

Ipse tandem per Ludovicum filium suum iuniorem forti [200r2] manu redemptus et in solio regni relocatus: suis tamen maliciis nondum satiat, execrabilem reginam [10S] Iudith cum magno gaudio et honore ad se adduci fecit, ac cum ea in conviviiis, citharis, lyris et tympanis resonantibus, cotidie residebat, a suo obstinato proposito diebus vite sue minime desistendo.

Prout hec omnia, ex legenda sancti Frederici et cronicis excerpta, plenius continentur; quae, propter continuationem et maiorem intellectum historie dicti placiti Novimagensis, clarius duxi inserenda.

§ 19. De Noormannen

Porro de impiis Nortmannis, Novimagium invadentibus, (qui origine Dani fuerunt et lingua barbara Nortmanni, quasi septentrionales homines, dicti sunt, eo, quod primo ab ista parte mundi venerunt,) diligenter est advertendum.

Quod ipsi tempore Karoli magni cum suo rege Godefrido et maxima classe transfretantes Gallie atque Germanie littora, occupantes et omnia vastantes, iam Frisiam et Saxoniam occupaverant, tocuis Germanie sibi potestatem in brevi promittentes. Quorum tamen exercitus in processu per Karolum bello evictus, ac princeps eorum Godefridus, a proprio satellite interfectus, sue vite proprie et ipsius belli finem fecit.

Hii etenim Nortmanni, peccatis hominum graviter exigentibus, post ipsius Karoli obitum, sub filio eius Ludovico, Romanorum imperatore, a transmarinis partibus, ad quas confugerant, cum innumerabili hominum multitudine revenientes, totam fere Galliam, Angliam, Britanniam, Aquitaniam, Flandriam, Lothryngiam, Brabantiam, Frisiam, [14] Saxoniam ceterasque diversas mundi partes et provincias, pluribus bellis et triumphis dire pervagantur igneque ferroque devastando et consumunt, cedem hominum non modicam in eisdem partibus pluribus annis perpetrando. Demum Hollandie partibus applicantes, Traiectum ac omnes Hollandie partes funditus destruxerunt, populumque cum clero effugantes occiderunt, parvulis et mulieribus per eosdem ad partes externas abductis.

§ 20. Sint Odiliënberg

Interea quidam Hungerus, episcopus Traiectensis, cum paucis canonicis ad monasterium Prumense aufugit, et ibi a Ludovici filio, Lothario primo, et ipsius filio Ludovico II locum montis Odilie, prope Ruremundam, ducatus Gelrie, impetravit, quatenus ipse et sui canonici ibidem ab incursu Danorum quiete residerent, divinum cultum devotissime celebrando. Quo in loco collegium canonicorum ad honorem sancte Odilie fuit erectum;

quod posteris temporibus, sub Wilhelmo, duce Gelrie, ob gravem obsidionem civitatis Ruremundensis [11S] a Brabantinis, Leodiensibus et Gallicis, ut inferius loco suo patebit, factam, infra ipsius civitatis muros, ad ecclesiam sancti Spiritus est translatum: cuius prepositura, ratione premissorum, dignitas in ecclesia Traiectensi ab antiquo tempore esse perhibetur.

§ 21. De Noormannen via Rijn en Maas

Insuper dira Nortmannorum gens, anno Domini VIIIcLXXV, Karolo II, Ludovici pii filio, regnante, cum ducibus suis Godefrido, Sygefrido, Rollone, Gellone et aliis primatibus, Walam fluvium ingressi, totam Bathuam ducatus Gelrie, palatium eciam Neomagi incendunt. Exinde Renum [15] et Mosam ascendentes, Coloniam, Bonnam, Maguntiam, WORMATIAM, Tulpetum, Iuliacum, Aquas, Leodium, Traiectum, Ardenniam, Treverim, Tungrim, sancti Trudonis, Prumiam, Metas ceterasque innumerabiles Germanie civitates, provincias, monasteria, opida et castella, eodem tempore percurrendo, igne et ferro inmaniter vastando, depopularunt. Contra quos Ludovicus, Germanie rex, dicti Karoli II germanus, validum ducens exercitum, de regno demum expulit eos. Ipsi tamen perfidi Nortmanni, post tantarum civitatum et partium Germanie vastationem hominumque stragem, in Christianitate perpetrata, Alamaniam inferiorem repetentes, anno Domini VIIIcLXXIX in Novimagio hiemarunt. Contra quos Ludovicus, Germanie rex, bellice veniens et ipsos expugnare nequiens, turpiter est reversus. Cum eciam Karolus III, dicti [200v1] Ludovici regis filius, qui Karolo II avunculo in imperio successerat, dictos grassatores, prout nec sui predecessores, bellis crudelibus superare minime valuerunt;

§ 22. Godfried, koning van de Noormannen

tandem Godefridus, Nortmannorum rex, ad interloquendum de pace perductus, hac condicione Christianus effectus est: Ut Ghisela, Lotharii II regis filia, sibi daretur in uxorem, provinciaque Frisie insuper sibi daretur in dotem. Quod et factum est. Et exinde idem Godefridus rex Frisones, sibi rebellantes, redegit in vile servitutis improprium, ita quod omnes Frisones collo circumastrictum baiularent laqueum ut unumquemque sine mora suspenderet, qui sibi quovismodo rebellare [16] presumeretur. Sed ecce, iam dictus rex Godefridus, post quedam annorum curricula, cum infinitis Danis in Bathua, pridem per eos, ut premititur, vastata, Deo vindicante, a Christianis preemptus est.

§ 23. Andere aanvoorders van de Noormannen

Sygefridus vero ipsius socius, a dicto Karolo III Romanorum et Karolomanno, [12S] fratre eius, Francorum regibus nimis muneratus, inde secedens cum suis, mare repetiit. Rollo autem, cum ipsius Karoli filia accepta tota Neustria, sive regione ultra Secanam fluvium, que Parisiis adiacet, usque hodie a Nortmannis Normannia dicta, perque Franconem, archiepiscopum Rothomagensem, baptisatus, Robertus nominatus est, et per eundem Karolum regem de sacro fonte levatus. Gellonique, ipsius Rollonis cognato, similiter baptisato, idem rex Karolus montem Blesensem cum suis attinentiis tradidit. In quo castrum edificans, ibidem habitavit; a quo comites Blesenses, sicuti a Rollone ipsius cognato duces Normannie, processerunt.

Residui vero Nortmannorum exercitus, adhuc in Bavaria, Ardennia et aliis mundi partibus tyrannisantium, posteris temporibus, per Arnulphum imperatorem, dicti Karolomanni

Francorum regis filium, mirabili cede finaliter sunt deleti et mare coacti pertransire. Et sic, Deo miserante, cessare cepit iugum Nortmannorum, quod iam quadraginta annis et amplius Galliam et Germaniam pirato more continue infestabat.

Premissis igitur, propter continuationem historie, de Nortmannis superficialiter discussis,

§ 24. Ontstaan van het graafschap Vlaanderen

rursum est sciendum, quod tempore Karoli [17] Calvi sive secundi supradicti, nobilis comitatus Flandrie exordium sumpsit. Flandria enim eo tempore non erat tanti nominis nec fame nec opulentie, ut extunc in antea esse cepit, sed a regum Francorum forestariis regebatur. Quorum Lidricus Barlebarensis, et Nigelandus filius eius, et Audacer filius Nigelandi, sub Pippino et Karolo magno et Ludovico, rectores Flandrie fuerunt, nec tamen comites vocati sunt. Balduwinus autem, filius Audacri, rapuit Iudith, filiam Karoli: propter quod, ex precepto Karoli Calvi, episcoporum consensu, ab omni ecclesia excommunicatus est. Deinde, episcoporum et optimatum consilio, Karolus, Balduwino et Iudith reconciliatus, dedit eis Flandriam in comitatum ac suis heredibus inperpetuum possidendam.

§ 25. Dirk I van Holland

Idem eciam Karolus Calvus, cum adhuc Francorum rex existeret, anno Domini VIIIcLXIII, regni sui XXX, percipiens Hollandiam a Nortmannis omnino esse depopulatam, ad instantiam Haganonis comitis, tradidit Theoderico, nobili viro, fratri Waltgheri principis, comitatum Hollandie cum ceteris provinciis adiacentibus. Et factus est [13S] hic Theodericus primus Hollandie comes. Hic autem frater eius, Waltgherus princeps et comes Thesbaut, moram traxit apud Tylam. Habueruntque ipsi fratres avunculum Haganonem Troyanum, qui in Xanctis, que minor Troya dicitur, moram traxit, et descenderunt de Troya, diu ante destructa.

§ 26. Kerk van Sint Walburgis in Tiel

Hic eciam Waltgherus in transactis temporibus apud Tylam honestam ecclesiam ad honorem sancte Walburgis [18] construxit, in qua sancte moniales longo tempore servitio divino mancipate sunt. Postea autem ecclesia ipsa destructa et tandem reformata semotisque monialibus, canonici regulares constituti sunt: qui usque ad tempora Henrici III Adelboldi, episcopi Traiectensis, Deo humiliter servierunt. Hii demum canonici cum eorum capitulo, anno Domini MCCCXXVIII, in die sanctorum Petri et Pauli apostolorum, tempore Reynaldi, comitis et primi ducis Gelrie, [200v2] ab opido Tilensi, tunc diocesis Brabantie, violenter profugati, ad opidum Arnhemense, comitatus Gelrie, perpetuo permansuri, ut inferius patebit, se transtulerunt.

§ 27. De zwaanridder

Rursum de insigni palacio Novimagensi supradicto, circa cuius versamur propositum, Helyrmandus historiographus, monachus Fregidi montis, ordinis Cisterciensis, Veluacensis diocesis, qui cronicam diligenter ab initio mundi usque ad tempus suum, sub Ottone IV, in quodam maximo volumine digessit, libro IV suarum historiarum, quoddam notabile factum, omni admiratione dignum, hoc, qui sequitur, recitat modo: Quod in diocesi Coloniensi est famosum palacium, fluvio supereminens, quod dicitur Novimagium: in quo pluribus olim congregatis principibus, ex improvise advenerat navicula, quam collo alligatam cygnus argentea trahebat cathena. Exinde iuvenis quidam novus et incognitus, miles pulcherrimus, magnus sicut gigas, exiliit, qui, accipiens uxorem, filios procreavit et adhuc usque hodie sua progenies perseverat.

§ 28. De zwaanridder en Beatrijs

[163M] De quorum genere secundum rei geste veritatem comites Clivenses atque Lossenses et lantgravii Hasse processisse referuntur, secundum quosdam hoc modo: Primus namque comes de Clivo sive de Clivis fuit Helyas, qui de paradisi terrestri venisse perhibetur in navicula, trahente illam cigno, cathena argentea navi connexa colloque cigni circumducta, per Reni fluentia sic ducente ad castrum Novimagium. In quo castro virgo unigenita tocius terre heres, nomine Beatrix, residebat. Ad huiusmodi certius explorandum descendebat ad venientis prodigium. Et paucis premissis concluditur inter dictos matrimonium. Triumphabat in brevi de omnibus terre ac domine inimicis. Genuit ex ea filios tres: Theodericum Clivensem, Gotfridum Lossensem comites et Conradum lantgravium. Sed cum domina ipsa contra pactum nuptiarum ab eo quereret unde venisset, ut dixerat eo die cignus rediit et ita ut venerat eundem abduxit. Sicque secundum saniolem intellectum humane capacitatis dictus miles dominus Novimagensis, a quo huiusmodi magnifici principes permissione divina dicuntur processisse, incubus et non homo secundum rei veritatem fuisse perhibetur.

§ 29. Voorrechten van Nijmegen

Excellit eciam ipsa nostra imperialis Novimagensis civitas, [19] de qua nobis ad presens est sermo, plurimorum Romanorum regum et imperatorum (presertim: Henrici septimi, lantgravii Thuringie, filii sancte Elisabeth, Ricardi, ducis Cornubie, fratris Henrici, regis Anglie, Rudolphi, comitis Hapsburgensis, Alberti II, ducis Austrie, ipsius Rudolphi filii, Ludovici IV, ducis Bavarie, Karoli IV, regis [14S] Bohemie, et Frederici IV, Austrie ducis,) gratiis et privilegiis, ad imperii utilitatem et honorem, pretiose decorata, cunctas nostre regionis civitates et loca.

Nam iidem reges et imperatores, de eis innata regia benignitate, uti ex ipsorum luculenter patet litteris desuper concessis, magistris civium, scabinis, consulibus ac aliis civibus civitatis Novimagensis, sacri imperii fidelibus, heredibus et successoribus ipsorum in perpetuum omnia, iura, consuetudines, libertates, emunitates, gratias, privilegia et litteras cuiuscunque tenoris existant, aut sub quacunque verborum forma concepta, que et quas scabini, consulatus, civium magistratus ceterique cives regalis sedis Aquensis et aliarum civitatum imperii ab eisdem regibus et imperatoribus obtinuisse noscuntur: ac eciam consuetudines approbatas et laudabiles, quibus dicti cives eorum Novimagenses hactenus freti sunt et utuntur, in omnibus suis tenoribus, capitulis, sentenciis et actis, et sicut eisdem iuribus gratiis, libertatibus, consuetudinibus, emunitatibus, privilegiis et litteris hactenus usi sunt et cotidie potiuntur, ex certa eorum sententia, de plenitudine [20] cesaree potestatis, concesserunt, approbarunt, ratificaverunt et de solita eorum celsitudinis gratia confirmarunt; adiicientes nicholominus, ex singulari dono gratie specialis, quod liceat eisdem civibus Novimagensibus, ad instar regalis civitatis Aquensis, [201r1] cum universis et singulis quibuscunque rebus, bonis et mercibus suis, cuiuscunque valoris seu condicionis existant, per terram sive per aquam ubique per totum regnum sive Romanum imperium, absque omni exactione theolonii, pedagii, carradie, vectigalis, gabelle, rene, redibencie seu cuiusvis alterius dacia, quibuscunque specialibus nominibus exprimantur, libere et absque impedimento transire; inhibentes igitur universis et singulis sacri imperii fidelibus, presentibus et futuris, sub obtentu gratie ipsorum, ne ausu temerario dictos cives Novimagenses, ubicunque locorum cum rebus suis se transtulerint, adversus eorum concessionis, donacionis et confirmacionis gratiam gravare vel molestare presumant, aut ab ipsis vel ipsorum servitoribus de bonis, rebus et mercibus ipsorum in regno vel imperio theolonia, pedagia, carradias, vectigalia seu dacia, quibuscunque exprimantur nominibus, quovis ingenio seu colore quesito, aliquo modo postulare; non obstantibus quibuscunque privilegiis, constitutionibus, libertatibus, [15S] consuetudinibus: seu indultis ab ipsis regibus et imperatoribus quibuscunque personis, quacunque eciam dignitate prefulgeant, seu cuiuscunque gradus vel condicionis existerent,

dati et concessis, dandis et concedendis in contrarium. Quibus omnibus si et in quantum presenti [21] donationi et confirmationi adversari noscuntur, auctoritate cesarea et de certis eorum scientiis derogarunt.

Si quis ausu vero temerario dictos cives Novimagenses, fideles eorum heredes et successores eorum inperpetuum, gravare seu molestare, vel ipsis aut servitoribus ipsorum de rebus, mercibus et bonis ipsorum thelonia, pedagia et alia, que superius expressa sunt, aliquo modo postulare presumpserit, post imperialis indignacionis aculeos, penam centum librarum auri puri et optimi se noverit incidisse: quarum medietatem imperialis eorum camere et reliquam partem iniuriarum passorum usibus, Karolus quartus predictus, qui hoc ipsum privilegium sub bulla eius aurea lacius extendit, in concessione et confirmacione sua decrevit applicandam. Ipsosque insuper Novimagenses, Clivenses et Montenses comites in huiusmodi privilegiorum suorum executores deputavit.

§ 30. Rechtsprivileges voor de inwoners van Nijmegen

Sed ultra premissa, Fredericus imperator prelibatus, auctoritate Romana regia predicta statuit, concessit et ordinavit: Quod dilecti et fideles sui cives Novimagenses, sibi et imperio specialiter attinentes, ad nullius, cuiuscunque status, gradus, condicionis, vel preeminencie fuerit, instantiam ad iudicium curie regalis seu imperialis, vel ad alia iudicia sua, qualitercunque fuerint, vel ex commissione debeant evocari; et, si inanimadvertenter fuerint evocati, ad iudicium tamen Novimagense remissi censeantur. Irritumque decrevit, si quid, pretextu evocacionis huiusmodi, pro tempore [22] contigerit atemptatum, nisi conquerentibus per iudicem et scabinos Novimagenses iustitia fuerit denegata. Quodque Novimagenses predicti a predecessoribus suis ducatu Gelrie impignorati, per participacionem commercium seu communionem habendo cum aliis, qualitercunque imperiali banno submissis, quos commode vitare non possunt, bannum imperiale seu regale non incurrant. Ceterum sicut aliquando contingit, quod mercatores seu alii in ducatu Gelrie per maleficos bonis suis depredantur, quod ob hoc Novimagenses, si et in quantum consilium, auxilium seu favorem non prestiterint, arrestari, occupari, [16S] molestari seu pignorari per quoscunque non debeant quovismodo.

Et hoc presens indultum infringentem, ultra penas in privilegiis eorum contentas, penam quinquaginta marcarum auri puri, tociens quociens contrafactum fuerit, se irremissibiliter incursum: quarum medietatem regali suo erario, residuam [201r2] vero partem iniuriarum passorum usibus voluit et decrevit applicari. In huiusmodi privilegii, per dictum Fredericum imperatorem Novimagensibus concessi, et postmodum per papam Pium secundum auctoritate apostolica sub censuris ecclesiasticis confirmati, archiepiscopus Coloniensis, abbas insule beate Marie et decanus Traiectensis, executores sunt deputati.

§ 31. Recht op brandhout

Sciendum est quod tempore, quo nemus imperiale Novimagense undique arboribus et virgultis et arbustis usque Novimagium densum et tenebrosum esset, (nunc vero per Clivenses et Gelrie duces ubilibet clarum et illuminosum effectum), prout ex antiquis cernitur scriptis, apud castrum de Hoemen [23] reservatis, cives Novimagenses ex iure suo habebant, prout haberent, auctoritatem secandi, omnia arida ligna et quelibet virida, que per unam manum flectere possent et in tertio ictu prosternere, extra libertatem pacis, banni et keymervorst; preterea omnes ramos, quos stantes in scabello currus sui attingere poterunt: si vero super rotam currus sui ascenderint, pro banno quinque marcarum poterunt pignerari. Propter quod ius predictum, cives Novimagenses universi, tam divites quam pauperes, dare tenentur forestariis de suis laribus tres denarios leves, singulis annis in die Servatii, que est de medio Maii.

§ 32. Hoven rondom Nijmegen

Amplius curtes et membra imperii Novimagensis, uti in pretactis et diversis aliis veris ab antiquo invenitur scriptis, fuerunt, prout adhuc de iure existunt. Hec sunt: Scabinatus Novimagensis cum tota eius parochia, videlicet Ubberghen, Persynghen, Werchen, Oy pro parte, quondam filia ecclesie Novimagensis, Wurde, Heze, Nederbosche ac certa alia villagia et burscapia; insuper Groysbeeck cum universo nemore imperiali, Moudyck, Middelmeer, Asselt superior cum tota parochia, Wychen, Nyftricht, Bonynghe, Ewich, Wynsen pro parte, Horssen pro parte cum ecclesia ibidem, Lent et Herwen in Bathua, Rynharen, nunc Rieneren, sancti Willibrordi prope Clivis, et curtis sancti Quintini ibidem.

§ 33. De Duffelt en Zyfflich

Quamvis etiam ipsum imperium Novimagense per certos quondam Gelrie principes, in quibusdam prescriptis suis membris, [17S] in quorundam favorem sit attenuatum ac secundum quosdam de illis contra ipsum imperium [24] prescriptum, hoc nullo iure subsistere potest, cum nullum feudum et maxime imperiale, cuiusmodi est Novimagense, ad manus principum Gelrie inpigneratum, preter et absque consensu atque approbatione domini sui, dimembrari detur neque prescribi, secundum iura et leges, cum contra Romanum imperium nullo unquam tempore cadit prescriptio.

Cum vero, secundum aliquos, territorium Duffelt et Zefflica cum suis attinenciis de imperio Novimagensi fuisse ferantur, hoc stare non videtur, eo, quod pristinis temporibus comites Zutphanienses, ante edificacionem civitatis et collegii Zutphaniensis, comites de Zeelem dicebantur; de quorum genere quidam, dictus Baldricus comes, instituit castrum Zeelem inter Nyel et Meer Duffelt: de cuius prosapia certos comites de Zeelem, videlicet Theodericum comitem eiusque fratres Alardum et Gerardum, cum eorum posteritate, tam masculini quam feminini generis, cuidam antiquissimo missali ecclesie de Meer in eorum memoriam vidi inscriptos. Dictus vero Baldricus, comes de Zeelem, tandem, deiecto dicto suo castro de Zeelem cum ipsius lapidibus, erexit monasterium monachorum, ordinis sancti Benedicti, nunc vero canonicorum secularium Zeefflicensium, quod amplissimis fundavit et dotavit redditibus. [201v1]

Sicque Duffelt cum Zeefflica ditionis comitum Zutphaniensium fuisse videntur, licet nunc Duffelt ad Gelrie, et Zeefflica ad Clivis accesserint principatus.

§ 34. Lofdicht op Nijmegen

De recommendatione inquam imperialis civitatis sive urbis Novimagensis, per magistrum Laurentium, phisicum, hec sunt metra verbotenus: [25]

Sunt Novimagenses solares, martinienses.
Et Veneris gentes, leopardum conspicientes.
Est urbs regalis, urbs nobilis, imperialis:
Huic pars australis mons est, vallis borealis;
Urbs nimis et grata, pulchris stratis graduata,
Edibus ornata, pluraliter est populata.
Hinc nemus et pratium, bonus aer, rus bene satum,
Illi classatum rivus dat largifluatum. [18S]
Astat ei gratum castrum, bene fortificatum,
A Iulio stratum, Karolo magno reparatum.
In muris, portis, fossis decoratur et hortis.
Gens inibi fortis, animosa boneque cohortis,
Gens proba, subtilis, formosa, decens et herilis,
Armis hostilis, in bellis posse virilis.
Et pulcrum, clarum genus est ibi laude gamarum,

Nempe Dyana parum superat virtute suarum.
Sunt convivales, hilares, ibi valde sodales.
Nocte, die, quales tu vis, reperis ibi tales.
Suspicio mesta retro, murmura nulla molesta.
Sunt ibi nec gesta probra, sed sunt semper honesta.
Urbs collaudatur, quia digne parochiatur;
Christus honoratur ibi celitus et veneratur.
Ipsa Iohannitis, Franciscitis, Iacobitis,
Canonicis ritis monialibus aucta bagutis.
Bathua confinis sibi subiacet, afflua, pinguis
Frugibus et rivis, pia fructibus et pecorinis. [26]
Urbs fortunata sit prospera, laudifluata,
Pesteque mundata, sit ab omni Ve resecata.

§ 35. De heren van Pont

Insuper pro principalis nostri propositi deductione, de nobili principatu Gelrie et eius origine, prout scriptum invenitur, est advertendum: Quod principatus Gelrie ab inclitis dominis de Pont nuncupatis, prope civitatem Gelrie quondam commorantibus, suum traxit initium. Nec tanti nominis erat sicut nunc est; sed duntaxat a prefectis regebatur. Et sicut ipsi domini, successu temporis segnitiem ignaviamque deponentes, vetustum nomen de Pont exuerunt, ita strennuitatem assumentes, nomine novo Gelrie appellari meruerunt. Hii ergo, bellicosi principes ac invictissimi bellatores effecti, sicut amicis, fidem et gratiam eis conservantes ac eis confederantes, fidelissimi defensores extiterunt, ita etiam inimicos suos ac eis adversantes fortissime impugnantes, victoriose de eis triumpharunt. Unde hiis preclaris ex gestis ac magnificentissimis gloriosis terram suam [19S] ex inope divitem, ex parva latam, ex ignobili nobilem et inclitam reddiderunt; siquidem a Deo, qui vocat ea, que non sunt, et mutat tempora et transfert regna, creberrimas victorias habentes, prosperis successibus ac mundi rebus nimium fortunati, terminos suos amplissime dilataverunt. Quapropter vicini barones ac principes, has eorum militares strennuitates assidue audientes, eis indissolubili amicitie vinculo ac fidelitatis iure confederati sunt. Qui quidem homagia eis prestantes, eorum liberi [27] vasalli effecti sunt. Alii vero obsequiis variisque serviciis eos inflectentes ac largis stipendiis eos conducentes, opem eorum impetrarunt. Unde tandem virtutum meritis laudumque eorum preconiiis magnifice deposcentibus, per Romanorum imperatores in Gelrie comites et duces existunt sublimati.

§ 36. De naam Gelre

Per quem tamen modum Gelrie principes originaliter creverunt et gradatim ascenderunt, secundum quosdam, breviter subiungam.

Erat namque pristinis temporibus in eo loco, quo opidum et castrum Gelrie ad presens consistere dinoscitur, ac in paludibus et confinibus eiusdem, quoddam animal pestiferum, Gelre, Gelre, clamitans, homines et animalia horribiliter invadendo devastans: ob cuius terrorem incole apud edes alienas se recipere disponebant, nisi, divina favente gratia, de remedio providerentur [201v2] oportuno. Quidam tandem nobilis heres curtis de Pont, prope Gelriam, a dicto animali multa peressus dampna, duos imperterritos habebat filios, qui, patris ipsorum accedente consilio, ipsum animal nocturno tempore armati inquirentes, per lumen oculorum cognoscentes, in Dei nomine aggrediendo, decertarunt; et sic regionem suam ab huiusmodi venenosi animalis infestatione viriliter liberarunt.

Ipsorum igitur magnaliorum intuitu, ipsi duo fratres, ab universis illius regionis incolis in eorum principes electi, prefecti Gelrie sunt nominati. Unde ipsi fratres, sic in prefectos sublimati, postmodum in eodem loco, quo dictum animal devictum fuerat, presidium sive

munitiōnem instituentes, iuxta ipsius animalis vocabulum, Gelriam in memoriale [28] sempiternum nuncuparunt. A quo universum ducatus Gelrie dominium initialiter suum sortitum est nomen. Ipsi etenim principes, multis decursis temporibus, comites Gelrie et Zutphanie simul dicti sunt. Nam in libris feodalibus Traiectensis ecclesie apertissime invenitur: Quod anno Domini millesimo octavo, [20S] Zutphanie comitatus, Gelrie comitatus iam pridem unitus, comites Gelrie, Adelboldo Traiectensi episcopo, coram serenissimo imperatore Henrico secundo ac aliis regni principibus, in Tulpeto fidelitatem et homagia prestantes, feoda sua de comitatu Zutphanie ac Tyelreweert et Bomelreweert ab eodem acceperunt.

§ 37. Graafschap Zutphen bij Gelre

[165M] Modum autem, per quem nobilis Suytphaniensis comitatus ad Gelrenses accessit principes, quidam solemniter cronographus Henricus de Hervordia ordinis Predicatorum conventus Myndensis lucide promittit in hec verba: Quondam nobilis advocatus Gelrensis primo dictus fuit de edelwaicht. Sed ducens in uxorem unicam filiam comitis Zuytphaniensis et infeodatus per episcopum Traiectensem, comes est dictus et tandem factus est dux in Franckfordia. Hec Henricus de Herfoirdia.

Nam, sicut colligere possis diversas percurrens cronicas, et antiquiores comites et duces in Almania antiquitus erant tantum in castro uno vel duobus Romanorum vel Francorum; et facto bello intestino inter eosdem, scilicet Romanos vel Francos, sicque attrita eorum potentia cum terris, recedentes recesserunt ab eorum dominio; et postmodum nonnulli illorum invaluerunt divitiis et virilitate, ac etiam aucti coniugiis aliorum obtinuerunt loca, sicut videmus plures nobiles deficere et alios subrogari, qui prius non fuerunt nobiles. Unde sic dilatati ab imperatore comites vel duces ordinantur.

§ 38. Nonnenklooster bij Elten

Antequam Gelrensis et Zuytphaniensis comitatus sub uno redacti fuerunt principe, quidam comes Zuytphaniensis Wichmannus quoddam monasterium sacrarum virginum in littore Reni in comitatu suo Hammelant, cuius nomen loci Eltena, sub Ottone primo a fundamento usque construxit et religiosum Deo sacratarum collegium multis suarum opum facultatibus ditavit. Cuius meriti ipse [166M] Otto imperator particeps tunc esse desiderans, universa bona ipsi monasterio per dictum Wychmannum comitem collata anno Domini DCCCCLXVIII, indictione undecima, anno autem regni sui XXXIII, imperii vero sui VII, ad instanciam Aleydis coniugis sue et Theoderici episcopi Methensis auctoritate cesarea libertavit et confirmavit ac ceteras possessiones in Hollandia constitutas ad ipsum monasterium condonavit ac liberam facultatem et usum gaudendi eidem abbatisse et sororibus collegii monasterii prenominati in perpetuum concessit. In quo quidem monasterio dominus Wichmannus sepultus requiescit. Deferuntque comites ipsi Zuytphanienses in suis armis leonem rubeum in prato albo constitutum.

§ 39. Delen graafschap Zutphen kerkelijk bezit

Post ipsius vero comitis obitum comitatus Zuytphaniensis in bonis et possessionibus suis, antequam ad comitem Gelrie, unice mediante [202r1] matrimonio cuiusdam dicti comitatus filie devenit, in suis districtibus et dominiis multipliciter fuerat humiliata. Nam Irmgardis, germana predictae comitisse Gelrensis, suas possessiones sibi in sortem cedentes hinc inde in elemosinam Deo et ecclesie distribuit, videlicet districtum de Aspel cum Rees et Kempensem dominium sancto Petro sive ecclesie Coloniensi, at vero possessionem de Zuchelen monasterio sancti Panthalionis in perpetuum contulit, suos heredes legitimos, Gelrenses comites ex sorore sua procedentes, in evum exhereditando.

§ 40. Wapen van Gelre en van Zutphen

Interea sciendum est, quod prefati Gelrie et Zutphanie comites antiquitus pro armis suis, usque ad tempora Ottonis tercii, aureum florem esculinum in prato blaveo deferre consueverunt. Inde in hodiernum diem Gelrie flos denominata existit.

Usque postmodum Otto predictus, defuncto patre suo Gerardo, factus comes, huiusmodi prioribus armis Gelrie postpositis, arma illustrium comitum de Nassawia, de quibus patrum duxerat genus, videlicet in prato blaveo leonem aureum hastulatum, absque tamen corona et duplici cauda, primus inter Gelrie principes, imperatoris ad hoc accedente auctoritate, pro armis ducere incepit.

Que quidem arma de post, Reynaldo secundo, comite Gelrie, Francfordie per Ludovicum quartum, Romanorum imperatorem, in solempni curia principum, ad ducatus fastigium sublimato, ad dictorum comitum de Nassawia differentiam, sunt mutata. [29] Nam deinceps ipse Reynaldus, factus dux, sui que successores in prato blaveo aureum leonem absque hastulis coronamque in capite gestantem et cauda duplicata, per dorsum incurvata, pro armis ducatus Gelrie usque in presens usi sunt.

Comites tamen Zutphanie, ut ab antiquo invenitur, suis in diebus, simplicem leonem rubicundum in prato blaveo pro armis gestare consueverunt.

§ 41. Stamboom van de heren van Pont

[164M] Nota. De insigni principatus Gelrie sive de armis diversimode sentitur. Quidam ponunt quod primo isti duo fratres, scilicet Wichardus et Lupoldus filii domini de Pont, qui fuerunt primarii prefati domini de Gelria, sumpserunt pro armis sive insigni florem aureum esculinum in prato blavio. Alii dicunt quod fuerunt tres flores esculini argentei in prato deaurato, unde Gelria vulgariter flos dicta est.

Postquam isti duo prefati Wichardus et Lupoldus fratres aliquot annis prefecturam simul rexissent, Lupoldo iuniore fratre mortuo Wychardus permansit solus prefectus Gelrie. Et tandem suo patre domino de Pont mortuo idem fuit similiter dominus de Pont. Anno Domini VIIIc et XC Wychardus dominus de Pont fuit primus prefectus Gelrensis et dominus de Pont. Prefuit XXXII annis et duxit in uxorem filiam comitis Zutphaniensis. Obiit anno Domini nongentesimo tempore Loduwici tercii imperatoris.

Lupoldus prefectus Gelrie secundus prefuit cum Wychardo fratre suo, quo ante ipsum fratrem suum ac genitorem suum defuncto Wychardus prefectus Gelrie et dominus de Pont efficitur.

Anno Domini IXc et III Gerlacus filius Wychardi fuit prefectus tercius Gelrensis et dominus de Pont. Prefuit annis XXVII. Obiit anno nongentesimo XXXI tempore Henrici primi Romanorum imperatoris.

Anno Domini IXc XXXI Godefridus prefectus Gelrie quartus et dominus de Pont prefuit annis XXI. Quas uxores isti duo habuerunt non invenitur. Obiit anno nongentesimo LI tempore Ottonis primi imperatoris.

Anno Domini IXc LI Wychardus secundus filius Godefridi fuit quintus prefectus Gelrensis et dominus de Pont XV annis. Qualem habuit uxorem, hoc non reperitur. Obiit anno Domini IXc LXIII tempore Ottonis primi imperatoris.

Anno Domini IXc LXXXIII Mengosus filius aut cognatus Wychardi prefectus sextus Gelrie et dominus de Pont fuit annis XXXVIII, vir sanctus et devotus, cui erat uxor nomine Gerbergis. Exsuscitavit filium nomine Wikingus et filiam nomine Adelheydis abbatissa.

Anno Domini MXXII Wikingus fuit prefectus septimus Gelrie et dominus de Pont XXIII annis. Ignoro quam uxorem duxit. Habuitque duos filios, quorum unus vocabatur Wychardus, alter Wilhelmus, qui postea fuit episcopus Traiectensis. Obiit anno Domini MXXVII tempore Conradi Romanorum imperatoris.

Anno Domini MXLVI Wychardus tercius filius Wikingi fuit prefectus Gelrie VIII et dominus de Pont XXVI. Quam uxorem habuit non [165M] reperio, sed habuit unicam filiam nomine Adelheidis, que fuit nuptui tradita Ottoni comiti de Nassauwe de sanguine imperatoris Austrie et Suavie. Obiit anno LIII tempore Henrici quarti Romanorum imperatoris.

Otto primus comes de Nassouwe prefuit annis LIII; habens Adelhendam filiam unicam Wychardi in uxorem, successit post Wychardum in prefecturam - et nonus prefectus Gelrie - et in dominio de Pont. Et inpetravit ab Henrico tercio imperatore, ut prefectura de Gelria et dominium de Pont essent decetero unus comitatus Gelrie et reciperetur in feodum perpetuis temporibus ab imperatore Romanorum.

Nota: Ista sic prescripta reperiuntur in aliquibus cronicis principum Gelrie et singulariter in illis que communiter habentur.

§ 42. Megengoos en Gerbirgis

Verum, quod de preclaris priorum Gelrie principum gestis ac magnificenciis, propter antiquitatem temporis, usque ad Megengaudum, comitem Gelrie, nichil aut parum in cronicis scriptum invenitur. Nimirum fortasse pro eo, quod eorum gesta cronographorum ignavia minus digne pretermisit atque minus lucide pro futuris generationibus adnotavit. Quorum tamen principum Gelrie nomina et gesta in diversis terrarum cronicis recolligere potui, huic operi, iuxta ordinem temporum, duxi inserenda.

Megengosus, comes Gelrie, illustris sapientia, nobilitate, divitiis, exceptoque regimine et prenomine regni, ut rex, temporibus Ottonis [21S] III et Henrici II, Romanorum imperatoris, magnus inter principes habebatur. Uxor eius, Gerbirgis nuncupata, aequae illi nobilissimo germine propagata, filia extitit ducis cuiusdam, nomine Godefridi, tunc temporis magni et incomparabilis viri. Hii vero duo, tantis mundane glorie nitentes splendoribus, studebant etiam ante Deum fulgere variis virtutum floribus, et ideo, ad augmentum tanti honoris, donati sunt adeptione unius mascule prolis, [30] cui humanitas, imperio avi, nominis et divinitus collata est dignitas eiusdem virtutis et ominis.

Quatuor etiam filias genuerunt, quarum binas spe prosperitatis nuptu tradiderunt: que ambe et maritali potencia et omnium bonorum ac diviciarum illustres extiterunt affluentia. Ex quibus una, nomine Irintrudis, avia erat Henrici, magnifici ducis, et Alberonis, Metensis episcopi, et Frederici, ducis, fratrumque suorum huius temporis virorum. Altera vero, Alveradis nominata, similiter preclaris sue posteritatis incrementis erat donata. Reliquae binae Coloniae sunt mancipate servituti vel legi divine: una in monasterio sancte Dei genitricis, [202r2] perpetuae virginis, que tanta promovebatur industria morum omnique observancia regularis imperii, ut digne constitueretur domina et mater illius monasterii; alia etiam, sancta Adelheidis, in monasterio sanctarum XI milium Virginum, subiit suave iugum Domini, secundum regularem institutionem sancti patris Ironimi.

§ 43. Godfrieds dood

Interim Godefridus, frater eius, cum processisset in robur virile essetque elegancie, proficuitatis ac strenuitatis mire, imperatorem Bohemos cum exercitu aduentem est comitatus, honorifice suorum militia omnique bellico apparatu heriliter stipatus: ubi, factus belligerator insignis et fortis, meruit excipere victoriam gloriose mortis. Cuius cadaver a suis, licet multo laborum ac meroris sudore, tamen ad patriam reductum est cum honore. Omnium igitur rerum, que, huic filio defuncto, ratione distributionis serie ceciderunt, [31] Deum heredem fecerunt, ut meliori recompensatione hereditatem meruisset in paradiso diviciarum, qui, matura morte preventus, caruit in hac valle lacrimarum. [22S]

§ 44. Kerk en klooster in Vilich

Tunc in loco, qui Vilika dicitur, templum honorabile Domino erexerunt a fundamentis, illud dotantes prediorum vel mancipiorum supplementis. Amboque, adhuc incolumes et sani, decreverunt propter Christum disiungi a lege coniugali, quibus meliori tamen coniunctione spiritus et equali cepti operis colligatis cura erat, cor unum et anima una. Ille etiam propter frequentiam suorum et exterorum, que illi et regi semper ingruebat, quasi specietenus mundo inserviebat, predia sua lustrando et presidendo, Christi gratia mediante, omnia prudenter ac iuste disponendo: si quando vero, populo paululum remoto, aliqua quietis invenit ocia, hec vertere studuit in honesta negocia, allocucione usus capellanorum, ut per eos Teutonice exponerentur lectiones voluminum divinorum, quas ardentem audire expetentes, opere impleverunt.

Tunc divini amoris igne intrinsecus tacti, in predicto loco de Vilika, adunata virginum sodalitate, a quibus divina excolerentur servicia, filiam suam Adelheidem, a dicto monasterio sanctarum Virginum redimentes prediis, tradiderunt illi curam regiminis.

§ 45. Dood van Gerbirgis; Adelheid

Preterea comitissa Gelrie Gerbirgis, dicto monasterio in omnibus necessariis consummato, ut per duos imperatores predictos, scilicet Ottonem tertium et Henricum II, a quibusvis superiorum serviciis gratiose libertato, perseveranda catholice fidei omnique bonorum operum, Domino veniente [32] vigilans inventa, ipso vocante, est humanis exempta.

Tunc matre orbata, nobilissima proles, sancta Adelheidis, ad Deum, quem a primeva etate dilexit ardentibus, suos convertit mores, mutatoque habitu canonicarum secularium regulam et habitum monastice discipline sancti Benedicti, ad quam parentes eam pridem invitabant, reassumpsit, virginesque, sibi commissas, secundum eandem regulam vivere induxit.

§ 46. Dood van Megengos; Adelheid

Demum Megengosus, Gelrie comes, post obitum Gerbirgis, coniugis sue, supervixit trium annorum spacia; adauctus in omni bono, sancti Spiritus gratia ad celestia tendens, sapientia et iustitia duce, Domino vocante, in loco, qui Gelria dicitur, migravit ex hac luce, ab Eo coronandus procul dubio, pro quo hic legitime certavit pervigili studio.

Eadem vero nocte sui obitus, beate filie sue Adelheydi, in stratu [23S] quiescenti, et, ut ipsa asseruit, nec aperte vigilantem, nec integre dormientem, visus est quidam astitisse eiusque auribus dulciter cantando hec verba profete infudisse: "Ecce, quomodo moritur iustus, et nemo percipit corde; viri iusti tolluntur, et nemo considerat; a facie iniquitatis sublatus est iustus, et erit in pace memoria eius." Cumque facto mane hanc visionem sororibus venisset nunciare, nondum completo sermone, nuncius superveniens eum ex hoc seculo migrasse nunciavit.

Cuius exequiis a filia peractis, studio religiosi apparatus in proprio monasterio, una cum coniuge, est honorifice sepulture mandatus. Qui postmodum in sompnis apparuit cuidam sororum illius monasterii, quasi honorificatus potentia et decore regalis imperii. [33] Quem diutius intuita cum miraretur, et an ipse esset [202v1] dominus Megengosus percunctaretur, ille responsione tali hilariter illam cepit afflari: "Hoc mihi nomen erat, adhuc corporali mole gravato, nunc vero Megengaudus, vocabulo in melius mutato, quia, absolutus vinculis peccatorum, gaudio perhenni fruor, in consorcio patriarcharum et omnium beatorum."

Hec omnia de beato Megengaudo, comite Gelrie, hucusque scripta, ex legenda filie sue, sancte Adelheidis virginis eximie, cuius festum in die beate Agathe ab ecclesia celebratur, diligenter sunt excerpta.

Quis vero prefato Megengoso, comiti Gelrie, absque prole masculini generis, ut prefertur, defuncto, immediate successerit, penitus ignoratur.

§ 47. Dirk II van Holland

Insuper anno Domini DCCCCLXXXV, indictione XIII, dicti Megengosi temporibus, Otto III, Romanorum imperator, anno regni sui secundo, in Novimagio constitutus, interventu Egberti, archiepiscopi Treverensis, avunculi sui, Henrici, ducis Bavarie, nepotis sui, atque Theophane imperatricis, genitricis sue, concessit Theoderico, comiti Hollandie secundo, in propriam hereditatem, quicquid habuerunt antecessores sui in comitatu Hollandie in beneficio a Romano imperio largitum. Fuit enim dicta Theophana imperatrix, filia Theophani, Grecorum imperatoris, cuius sororem Luytgardam Arnulphus, comes Hollandie tercius, coram dicto Ottone imperatore, desponsavit in uxorem. [24S]

§ 48. Theophanu

Ipsaque tandem Theophana imperatrix, anno ab incarnatione Domini DCCCCXC, in Novimagio, ubi morari erat solita, infirmatur; consummatoque in bonis cursu vite sue, discessit ab hac vita XVII [34] kalendas Iulii. Sepulta vero est ab Evergero, Coloniensis ecclesie archiepiscopo, in monasterio Sancti Panthaleonis, (quod, datis impensis, Bruno, archipresul Coloniensis, frater Ottonis primi, ibi requiescens, construi precepit), presente Ottone III, filio suo, ac multa pro remedio matris anime hiis fratribus largiente.

§ 49. Graafschappen Mark en Berg

Huiusmodi siquidem temporibus, comicia de Marka, sub Ottone III hoc modo habuit ortum: Duo namque fratres nobiles Romani, de genere Ursinorum, divites valde, per imperatorem ad Westphaleam perducuntur; cuius freti auxilio et favore, uti divites erant valde, loca tuta pro instituenda habitacione inquirunt et inveniunt.

Unus ex illis Adolphus senior fundat castrum in monte, Wolvesegge ab incolis dicto, in terminis comitis de Arnsberge. Qui percipiens edificare eos, hortatus est ut desisterent, dicens: "Nimis est prope terminis nostris." Et ob hoc dictum est ab edificantibus Altena, id est Latine: Nimis prope. Cumque comes niteretur obsidione eos repellere a loco, pre loci fortitudine destitit. Et sic comites de Altena exinde dicti sunt, alia bona ad castrum comparantes victoriis et divitiis. Posteris tamen temporibus Adolphus quintus, comes de Altena, comparans a Rabadone, milite, castrum de Marka, mutato nomine de Altena, quod germanus suus Fredericus, comes de Ysenborch, interficiendo nepotem suum Engelbertum, archiepiscopum Coloniensem, de quo infra audietur, deturpaverat, non de Altena, sed comitem de Marka cum suis successoribus se nominavit.

Alter eciam frater, Everhardus dictus, edificavit castrum Aldenberge [35] in terra Montensi, prope Coloniam ad duo miliaria situm, et illius terre comes est effectus. Sicque ab hiis duobus fratribus, Adolpho et Everhardo, due spectabiles comicie originantur, scilicet Markensis et Montensis.

§ 50. Concilie in Nijmegen

Preterea, prout ex cronicis Saxonum et Cosmidromio, libro sive etate VI, capitulo LII, describitur: Anno scilicet Domini MXVIII, imperii Henrici II, qui dicto Ottoni successerat, anno IIII, mense Martii, XVII kalendas Aprilis, magna fit synodus in Novimagio, ubi ipse Henricus imperator fuit presens; et in eadem, perspectis [25S] sacramentariis antiquis, statutum fuit: Ut corpus Dominicum ad sinistram et calix ad dextram sacerdotis poneretur in missa. Et ratio librorum antiquorum, qui apud nos sunt, hec est: Quum pars crucis erecta, cuius signum tunc fit super panem, corpus Christi sustentavit, et quod pars crucis transversa brachia Christi distendit, merito calix, quasi sanguinem de manibus Christi suscepturus, sub brachiis poni designatur.

Cui quidem synodo sive concilio Novimagensi, ut ex vita Meinverci, episcopi Padeburnensis, colligitur, inter ceteros prelatos inibi congregatos interfuerunt Poppo

Treverensis, et Erkenbaldus Maguntinensis, archiepiscopi, Everhardus Bavenburgensis, Adelboldus Traiectensis et dictus Meinvercus Padeburnensis, ecclesiarum episcopi, Poppo, abbas Vuldensis, Godefridus et Bernardus, duces, ac Betelinus, comes. Erat in tempore dicti synodi imperatrix Conegundis, filia namque comitis Lutzenburgensis, apud ipsum imperatorem, suum maritum, Novimagii constituta.

§ 51. Meinwerk

Cesar vero Henricus, omnibus peractis, post longam habitationem [36] a Novimagio discedens, solempnes dies Rogationum Aquisgrani studiose celebravit. Ipse namque Henricus imperator dictum Meinvercum, nepotem et capellanum suum regium, ex nobili comite de Rechem, partium Velue, Imed et Adthela, nobilis generis Saxonie genitum, Padeburnensi ecclesie prefecerat in episcopum. Qui, sanctis operibus plenus, post obitum parentum suorum, instituens [202v2] solempne monasterium, ordinis sancti Benedicti, in Padeburno, pluribus possessionibus comitatus de Rechem hereditavit.

Fuit enim ipsi Meinverco germanus senior, Thidericus nomine, qui patri in comitatu et dominiis successerat. Quibus eciam due erant sorores: quarum prima, scilicet Azela, castitatis emulatione agnum secutura, sanctimonialium cetui in ecclesia preciosi martyris Viti Eltene associatur; alia autem Glismod, tricesimum fructum pudicie matronalis adeptura, cuiusdam nobilis principis in Bavaria matrimonio copulatur.

§ 52. Jan van Groesbeeck

Ulterius est sciendum, quod Henricus III, Romanorum imperator, Leodii, anno eius primo, regimen et curam imperialis nemoris Novimagensis iure hereditario commisit et concessit gubernandum predecessoribus nationis de Groesbeeck existentibus: quibus et ipse imperator et sui successores in Novimagio et eius imperio multa privilegia, iura, bona et possessiones contulerunt. Erantque inibi [26S] magistri forestariorum atque syndici Romani imperii, prout in antiquissimis cartis et presertim quadam bulla dicti Henrici, sigillo et signo imperialibus communita, apud domicellum Iohannem de Groesbeeck, patronum meum, consistentibus, plenus vidi continentibus. Traxeruntque moram in quodam castro, tunc prope Watermerburch [37] ad eorum usus constructo; cuius vestigia ibidem modernis comparent temporibus.

§ 53. Otto I van Gelre

Otto primus, comes Gelrie et Zutphanie, sub Henrico III imperatore Romanorum, inter Almanie claruit principes. De isto nichil aliud invenitur, quam, cum ipse imperator quandam discordiam inter Wolframmum, abbatem monasterii Pruenmiensis, Treverensis diocesis, et Henricum, comitem de Lympurgh, occasione cuiusdam predii Pruensvelt ortam, anno Domini ML, indictione IX, regni sui XLVI, imperii vero XVIII, III nonarum Augusti, apud turrim suam insulae Weerde, in littore Reni, constitutam, cooperantibus principibus imperii, spiritualibus et temporalibus, ibidem in copiosa multitudine congregatis, sedaret: dictus comes Otto eisdem principibus, ut in litteris ipsius imperatoris, apud prefatum monasterium Pruenmiense reservatis, continetur, interfuit: aliisque eciam principibus temporalibus, videlicet Gerardo de Wassenberch, Theoderico de Thonenborch, Adolpho de Monte, Gerardo de Guliche et Wernero de Groninghen, comitibus, inibi existentibus.

In pretactis litteris preponitur non tantum Gelrie aut Zutphanie comes, sed magnus dux Otto de Zutphen intitulatur. Unde hoc pervenit, meum de vero non est decidere. Presumendum tamen est, quod, mortuo tunc temporis Megengoso, comite Gelrie, absque liberiis masculini generis, iste Otto, de Ottonibus imperatoribus Saxonumque ducibus paternum, de Zutphanie vero et Gelrie comitibus maternum trahens genus, ad Zutphanie et Gelrie comitatus fastigium fuerat sublimatus; sed, quia ipse Otto natione magnus et potens dux extiterat, Zutphanieque comitatus [38] nomine et antiquitate Gelrie comitatui

preferebatur, ideo magnus dux Otto, et non comes Zutphanie aut Gelrie dicebatur. Eciam, secundum quosdam, quondam Zutphanie princeps non tantum comes, sed magnus comes de Zutphen, ob terrarum suarum magnitudinem, dicebatur. [27S]

§ 54. Boudewijn van Vlaanderen

Interea, circa annum Domini MXLV, ipsius Ottonis comitis temporibus, Balduwinus, de Rijsell dictus, mortuo patre suo Balduwino comite, factus comes Flandrie, habuit in uxorem Adelheidem, filiam Roberti, Francorum regis. Post cuius obitum constitutus tutor Ludovici regis iunioris, adhuc in puerili etate constituti, totum ipse regnum regebat Francorum. Tali namque fretus potencia, contra prefatum Henricum III, Romanorum imperatorem, dominium de Aelst et Gerontsbeghe ac totam terram, trans fluvium Scalde situatam, potentissime sibi subiugavit.

Bis quippe hanc terram imperator recuperare visus est. Prima vice terram ipsam cum magno exercitu intrans, castella inflammavit, villas ac civitates devastavit: eam tamen propter comitis potentiam non valuit subiugare.

Altera vero vice imperator, magno recollecto exercitu ad debellandam hanc terram contra Balduwinum comitem, manu valida Flandriam est ingressus, castrisque suis et tentoriis in confinibus civitatis Rijsell sive Insule collocatis, plurima inibi commisit dampna. Inde vero imperator propter ipsius comitis sibi fortiter resistentis potenciam secedens, in palacio imperiali et civitate Novimagensi, pro locis tutissimis, cum suis se recepit.

Quem dictus comes, extemplo persecutus cum pregravi suorum exercitu, in dictis palacio et civitate undique per [39] girum strictissima cinxit obsidione: diversasque munitiones aggerivales, in campis, silvis et mericis adhuc ibidem apparentes, ad suorum exercituum refugium construens, ipsum demum palacium, terribilibus machinis fortiter infestatum, destruxit. De quo imperator, nimirum animo consternatus et mente confusus tale dedecus sibi illatum, nullatenus suis diebus recuperare presumens eo quod a tanto comite expulsus et victus existeret. Tandem ob imperialis maiestatis honorem intervenientibus quibusdam terrarum principibus, imperator et comes ad preclare unitatis, pacis et concordie redierunt vinculum;

hoc scilicet modo: Quod comes, ad pedes cesaris prosternatus, flexis genibus, a perpetratis veniam et gratiam cesaris obnixe postularet, ac de dicta terra temere, ut prefertur, acquisita, fidelitatis homagium cesari prestaret: et dehinc perpetuo ipse comes et sui heredes eandem terram possiderent. Cumque hec premissa comes peregisset, cesar, adhuc contra eum rancore involutus, ipsum ad statum non elevasset nec ullum verbum [28S] sibi locutus fuisset, ipse comes, illico a terra prosiliens, ad pedes se erexit. Recedere satagebat. Quos videntes principes, qui eos composuerant, cesarem desuper redarguerunt. Quibus cesar se excusando benigne respondit, non ex animi sui pertinacia sed ob status sui decenciam verecundia permotus, ipsum comitem, ad gratiam suam revertentem tam cito, suscipere obmisisse. Cum igitur comes altera vice, dictorum principum contemplacione, ad pedes cesaris, pro gracia eius obtinenda, humiliter [40] se proiecisset, cesar ipsum indilate a solo reverenter elevans osculoque pacis sibi dato, omnia contra eum ac cesaream maiestatem perpetrata indulgebat. Insuper dictum dominium de Aelst et Gerontsbeghe ac totam terram, trans fluvium Scalde situatam, cum suis attinenciis eidem comiti et eius successoribus in feodum dimisit et resignavit. Unde Baldewinus comes, super hiis fidelitatis homagio prestito, vasallus cesari effectus est. Nec non tertia vice in pedes corruens, cesari multiplices graciaram referebat actiones. Quem tunc cesar protinus assumens, coram imperii magistratibus, ob egregiam animi sui strennuitatem, omnis dissidii fomite remoto, in suam specialem gratiam recepit et favorem: nam ex animi sui mera liberalitate, ultra promissa sibi collata, quatuor officia et totam Walateram, ab eo et suis successoribus in Romano imperio perpetuo possidendam,

contribuit et donavit. Quo audito comes, denuo ad pedes cesaris se humilians, eius cesaree maiestati cum infinita graciaram actione regradando.

Unde de magno dispendio et discrimine firma pax et ingens utilitas comitatus Flandriae facta exstitit. Et sic grandis ista obsidio Novimagensis, Deo concedente, fuit dissoluta et pacata. Cesar vero Henricus, cum suorum leticia a Novimagio secedens, Colonie se recepit. Comes autem Balduwinus ad Flandriam cum suis incolumis reversus, ecclesiam collegiatam in honorem sancti Petri apostoli construi et consecrari fecit, [41] addens ipsius ecclesie canonicis omnem terram, in qua dictus cesar dudum ad debellandum ipsum comitem sua extendebat tentoria. Qui dehinc anno MLXXVII obiit, in eadem ecclesia honorifice sepelitur.

§ 55. Boudewijn van Vlaanderen (bis)

[166M] Huic Ottoni propter conformitatem temporis videtur fuisse germanus seu consobrinus Wilhelmus de Gelria, qui anno MLIII ecclesie Traiectensi preficitur in episcopum, de quo inferius audietur. Huius enim Ottonis temporibus, videlicet anno Domini MXLIX, prelibatus Henricus tercius Romanorum imperator anno imperii IIII quasdam partes Gallie potenter invasit, Godefridum ducem Lothringie - nunc Brabancie - et Baldewinum comitem Flandrie imperio rebellantes cepit; quibus ad dedicionem coactis et regno [203r1] hiis in partibus pacificato, Novimagii victor cum honore rediit.

Anno vero LIII Godefridus et Baldewinus iterum rebellant et Romano imperio se opponunt. Quibus idem imperator Henricus anno LVI in illorum partibus propria in persona plurima intulit dampna, Lamberto Lovanii comite cum pluribus interempto. Quo tandem revertente et [167M] in palacio Novimagensi se continente, a dictis duce et comite insecutus undique per gyrum obsidetur pallaciumque ipsum, ut Brabancie canit hystoria, irrecuperabiliter destruitur. Demum dicto Ottone et Theoderico de Clivis comitibus ac aliis principibus circumsedentibus se interponentibus, ipsi Baldewinus comes et auxiliator Godefridus dux ultro se humiliantes et ad concordiam redeuntes ab imperatore sua receperunt feoda. Sicque pregrandi illa obsidione, cuius in mericis et nemoribus adhuc apparent vestigia, soluta Henricus imperator inde secedens Colonie se recepit, prout in cronicis Brabancie, Flandrie et quadam alia auctentica in monasterio Insule beate Marie ordinis Premonstratensis reservata lacius describitur.

§ 56. Tol van Nijmegen

Istis siquidem temporibus prefatus Henricus III theolonium Novimagense, dominii sui castro imperiali annexum, Theoderico, comiti Clivensi, in feudum concessit, ut ipse et sui successores dicto Henrico [29S] et suis successoribus tres pannos scarlacos, bene rubeos, Anglicences, candentis coloris annuatim in festo beati Andree, sub pena amissionis huiusmodi feodi, mittere deberet. Ob cuius igitur defectum Clivenses comites in penam cadentes, per Fredericum primum, ut inferius sub Ottone III audietur, dicto feodo privati existunt.

§ 57. Dood van Dirk IV en Floris I van Holland

Porro prelibati Ottonis comitis diebus, videlicet anno Domini MXLVIII, Theodericus comes Hollandie quintus volens prohibere exercitum adversariorum suorum pertransire per Dordarcum, ibidem ydus Maii neci datus ab Hermanno de Cuyck et Gotfrido de Arnsberch comitibus, fratribus germanis, et eorum complicibus, inimicis suis, occubuit. Quapropter anno LXI, XIII kalendas Julii, Florencius comes Hollandie VI in vindictam dicti Theoderici fratris sui occisi contra predictos Hermannum et Godefridum comites validam expeditionem faciens et hos cum triumphali laude vincens, cum post victoriam lassus meridiano tempore apud Wphemert prope Tyelam sub ramis umbrose salicis quiesceret, inopinate a fugitivis hostibus, quos prius in bello devicerat, cum armigeris condormientibus fuit neci datus.

§ 58. Gerlach van Gelre en Zutphen en Willem van Gelre
Gerlacus, comes Gelrie et Zutphanie, temporibus Henrici III et filii eius Henrici IV, Romanorum imperatorum, gloriosis floruit actibus. Huic Gerlaco, propter temporis conformitatem, videtur fuisse germanus Wilhelmus de Gelria, qui, anno Domini MLIII, episcopus Traiectensis XXI fuit effectus.

§ 59. Gerlach van Gelre en Zutphen en Willem van Gelre (bis)
Gerlacus comes Gelrie et Zuytphanie temporibus Henrici tercii et filii eius Henrici quarti Romanorum imperatorum gloriosis floruit actibus. Hic in cronicis Traiectensibus dumtaxat comes de Zeelem dicitur; quo quidem tytulo ante edificacionem castris et civitatis Zuytphaniensis principes Zuytphanie nuncupari consueverunt. Huius [168M] Gerlaci temporibus videtur fuisse Wilhelmus de Gelria, de quo in pretacta cronica Insule beate Marie inter cetera habetur, quod anno Domini MLXIII Sigismundus Maguntinensis archiepiscopus, Guntherus Baburgensis, Wilhelmus Traiectensis, alii quamplures presules et nobiles, multo comitatu Iherosolimam tendentes, multas molestaciones a barbaris perpessi sunt, tandemque perventione fruentes optata numero et rebus admodum attenuati redierunt.

§ 60. Willem van Utrecht
Hic quidem Wilhelmus episcopus et Godefridus, dux Lotharingie et Brabancie, nepos eius, anno LXXI, bellicose habuerunt victoriam contra Robertum, comitem Flandrie et tutorem Hollandie: nam Robertus terga vertens a bello profugatus est, et Hollandie populus [203r2] ex magna parte occisus. Ipsius igitur Wilhelmi episcopi tota Hollandia se subiecit ditioni. Wilhelmus namque, dicti ducis Brabancie auxilio, comes Hollandie potenter [42] effectus, reputans ipsum comitatum Romano vacare imperio, impetravit ab Henrico IV, ut comitatus Hollandie de cetero sui iuris esset et ditionis. Pro cuius munimine castrum pulcherrimum et fortissimum in Yselmonde fabricavit. Ipse vero eodem anno LXXV, V kalendas Maii, requievit in Domino, postquam annis XXII, secundum aliquos XXVII, Traiectensi prefuisset episcopatu, et in ecclesia maiori apud antecessores suos tumulatus.

§ 61. Dirk V van Holland
Demum anno LXXVI Theodericus, filius Florentii, comitis Hollandie VI, postea comes VII, ad maturam etatem perveniens ac iuvenilis etatis flore vernans, hereditatemque suam paternam recuperare cupiens, apud dictum castrum Yselmonde, auxilio Roberti, comitis Flandrie, vitrici sui, obtinuit victoriam contra Conradum, episcopum Traiectensem, successorem Wilhelmi, et Gerlacum, comitem Gelrie: ubi, post longum conflictum, ipse Gerlacus comes, cum multis aliis armigeriis, corruit. Quorum amissione totalis exercitus episcopi disturbatus est et residuus populus, ad naves inordinate discurrens, pro magna parte submersus est. Et extunc dictus Theodericus comes, iure hereditario, tocius Hollandie obtinuit principatum. [30S]

§ 62. Otto II van Gelre
Otto II, comes Gelrie et Zutphanie, tempore Henrici IV, terras, sibi a Deo concessas, strenue gubernavit et defensavit; qui filius Gerlaci, dicti comitis, fuisse creditur.

§ 63. Godfried van Bouillon
Hiis vero diebus gloriosus Godefridus, dux Lotharingie et castris Burgionis, cum multis principibus occidentalibus et presertim Gallie, in subsidium terre sancte, de manibus [43] inimicorum crucis Christi recuperande, cruce signatus, vendidit dictum ducatum castris Burgionis Oberto, Leodiensis ecclesie episcopo: et pagum Velue, quem hereditaria divisione a fratre suo, duce Brabancie in secundarium feodum receperat, - ipse dux Brabancie ab ecclesia

Traiectensi in primarium feodum tenuerat, - Ottoni, comiti Gelrie predicto, eo iure possidendum similiter vendidit et in perpetuum concessit. Recepto igitur secum ex huiusmodi dominiis magno denariorum numero, terram sanctam armipotenter aggreditur; quam, Deo auxiliante, post infinitos labores, victorias et triumphos evictis et expulsis infidelibus, totaliter obtinuit. Cuius quidem terre sancte ipse Godefridus dux et Balduwinus, eius germanus, successive reges a fidelibus constituti, meritis et actibus gloriosis vitam finientes, in Domino ibidem mortui existunt.

§ 64. Nonnenklooster Nijmegen

Huius Ottonis temporibus fertur esse fundatum in Novimagio monasterium monialium ordinis Penitentium beate Marie Magdalene, ex conventu quarundam devotarum patronarum. Que tamen postmodum, mutato ordine Penitentium, ad procurationem Reynaldi, primarii ducis Gelrie, autoritate Superioris interveniente, ordinem beate Marie Premonstratensem assumpserunt, et se eiusdem ordinis abbati Insule beate Marie, diocesis Traiectensis, subdiderunt.

§ 65. Dood van Otto II van Gelre

Tandem dictus Otto comes, postquam annis XXXI dominiis post ipsum Gerlacum honorifice prefuisset, sub dicto Henrico V, anno Domini M centesimo VII, XV kalendas Aprilis, diem vite sue clausit extremum.

§ 66. Hendrik V tegen Keulen, Westfalen en Saksen

[168M] Henricus primus comes Gelrie et Zuytphanie anno Domini MCVII, genitore suo de medio sublato, gloriose incepit principari. Qui confederatus Frederico primo ecclesie Coloniensis archiepiscopo et aliis principibus infrascriptis contra Henricum quintum Romanorum imperatorem gravissimas habuit guerras, ut pretacta apud monasterium Insule beate Marie reservata hoc modo canit cronica.

Anno Domini MCXIII dissensio Coloniensis archiepiscopi Frederici et ducis Lovanii Godefridi et comitis Weestphalie Frederici fratrisque sui Henrici et Theoderici de Are et Henrici comitis Gelrie et Zuytphanie et Henrici de Lymborch comitis. Contra quos imperator Henricus quintus exercitum ductans episcopatum Coloniensem et omnem circa regionem preda et flamma vastat, Guylicke presidium satis munitum diruit. Cum reverteretur, Colonienses irruunt in eum viriliter. Capti sunt ibi ex eorum melioribus comes Conrardus de Gulicke, Lambertus de Mulmarke; Everhardus de Gandernolme militaris occiditur. Interea archiepiscopus Coloniensis Andernakum, Syncicke ceterasque regias possessiones destruunt, pleraque municipia capiunt, regiones Theoderici et Gerardi vastant, Tremoniam preda et flamma diripiunt. Simili modo amici [203v1] imperatoris vigesies reddunt.

Circa festum sancti Mauricii imperator, coadunato Bavororum, Swevorum, Francorum, Thuringorum exercitu, Westphaliam invadit. Amici sic inimici habentur. Susatum pecunia non parva impetum eius mitigavit. Provincia Westphalie concrematur. Commissum est prelium inter Colonienses et amicos regis, ubi Colonienses superiores existunt; meliores autem hostium aut occiduntur aut captivantur. Imperator Tremoniam munit, ubi et presidium collocat; post hec regreditur.

Demum anno sequenti, videlicet XV, imperator Brunynswick occupat, Halverstat vastat; [169M] Tremonia ab inimicis eius obsidione vallatur. Contra quos dux Saxonie Lotharius, ipsius Henrici in Romano imperio successor, et principes predicti, adiunctis sibi Frederico comite Westphalie, Henrico fratre eius, Henrico de Lymborch et [170M] Hermannio de Calvelage tendit. Imperator vero haut segniter eis in loco qui dicitur Melpesholt occurrit; ibique cum eo VIII ydus Februarii acriter congregiuntur et victoria plena pociuntur. Occiditur autem ibi ex parte regis Haigerus vir fortis et Conradus de Merigon multique alii. Demum

anno XX sequenti, postquam hec guerra ad sex duraverat annos, principes predicti circa festum Omnium Sanctorum conveniunt omnesque in concordiam cum imperatore redeunt.

§ 67. Kasteel Schuilenburg

Cum enim castrum Sculenborch fomes et nutrimentum plurimorum malorum inter Adulphum Gelrie et Johannem Clivensem duces infrascriptos, ut suo patebit loco, extiterit, ideo de eodem castro, ut preallegata eciam habetur cronica, audire libeat, quod

anno Domini MCXXIII Henricus imperator predictus circa festum Penthecostes ad fines occidentis descendit, Sculenborch ad iniuriam episcopi Traiectensis Godebaldi obsedit. Dux Saxonie Lotharius antefatus et episcopus Monasteriensis, ut predictum castrum solverent ab obsidione, contra imperatorem capta acie vadunt et non longe ab invicem fixis castris consedunt. Palus interiacens ne congredierentur eos detinuit.

Tandem predictus dux Lotharius motis castris super Daventriam irrui, hoc modo sperans imperatorem ab obsidione discessurum et pugnandi sibi locum fieri. Quidam vero de Monasteriensis episcopi parte quasi predabundi predictam villam Daventriam invadunt, vallem transcendunt, propugnacula magna ex parte diruunt; villani vero, prout res ipsa monebat, fortiter resistendo eos repellunt. Sicque aliquot omissis in campo proximo considunt. Quo audito imperator castrum deserit, Daventrie auxilium laturus vadit. Castellani ab obsidione solvuntur. Dux vero castellanis vires reparat, ipsum castrum victualibus inplet. Hiis actis voti sui compos remeat.

§ 68. Gerard I van Gelre

Gerardus primus comes Gelrie et Zuytphanie post dictum Ottonem secundum patrem suum tempore Henrici quinti ipsos comitatus assumpsit regendos, qui ex nobili sua coniuge Yrmgarde genuit Henricum secundum Gelrie comitem sibi succedentem. De isto Gerardo comite in cronica Insule beate Marie preallegata habetur, quod anno Domini MCXXIX Lotharius Romanorum rex Natale Domini Wormacie celebrat. Ibi Gerardus de Gelria, absens accusatus ab Hermanno de Calvelage male in partem regis sensisse, inducias expurgandi se accepit. Rex Purificacionis festum Marie Colonie celebrat absente archiepiscopo, qui tunc eciam et duobus annis superioribus inimicicias exercebat contra regem. Ibi predictus comes absque ulla condicione se in potestatem regis tradidit; mille marcas pro eius liberacione et gracia regis impetranda sui spondent. Decimoseptimo insuper kalendas Junii frequens conventus principum fit apud Coloniam parcium Saxonie presente eciam rege, ubi Fredericus Coloniensis archiepiscopus interventu principum regi reconciliatur. Anno vero sequenti, videlicet XXX, ut in quadam apud monasterium sancti Walarici situati super [203v2] mare, ordinis sancti Benedicti, Ambianensis dyocesis, canit littera, eiusdem Gerardi comitis sigillo communita, idem Gerardus, ut eius atque Irmgardis coniugis sue et filii eorum Henrici ac predecessorum ac successorum suorum apud cenobitas dicti monasterii in missis ac aliis eorum cotidianis horis salubris fieret recordacio, ipsorum bona in Asselt Superiori prope Mosam liberavit atque in suam recepit advocatiam et tutelam, cum eciam adiecta condicione, quod ipsi cenobite singulis annis in die sancti Lamberti sibi suisque successoribus, huiusmodi advocatiam de Asselt post eum tenentibus, quinque solverent marcas. Cuius rei testes inter ceteros fuerunt Henricus et Godefridus de Kuyck.

§ 69. Dirk VI van Holland, Herman van Cuijk en klooster Mariënweerd

[44] Gerardus primus, comes Gelrie et Zutphanie, post dictum Ottonem primum, ut creditur patrem suum, tempore Henrici V, dictos comitatus assumpsit regendos.

Istius Gerardi comitis temporibus, Theodericus, comes Hollandie nonus, proavum suum Florentium Hollandie comitem VI, in Ophemert, ut premittitur, occisum, ulcisci desiderans, Hermanno iuniori, comiti de Kuyck, [31S] ubique terrarum hostiles tetendit

insidias, ita quod, nullo pacificatore mediante, treugarum obtinere posset inducias. Tandem Andreas de Kuyc, episcopus Traiectensis, ipsius Hermanni comitis nepos, per continuam interpellacionem, dictam discordiam intercepit et inter utramque partem firmam elaboravit amicitiam, in hunc modum: Ut Hermannus, comes de Kuyc, patruus suus, pro anima Florentii, comitis occisi, monasterium construeret et eciam per competentes prediorum possessiones dotaret.

Unde anno Domini MCXXVIII, dicte concordie vigore, inter principes predictos, ut prefertur, inite, ab ipso Hermanno, comite de Kuyc, inceptum et fundatum solempne monasterium Insule beate Marie, ordinis Premonstratensis, que IX annos perprius a Norberto, natione Xantensi, inceperat. Et allati sunt illuc monachi de Landuno, ordinis eiusdem, qui ibidem, sub monastica disciplina, Deo devote servirent, et pro anima Florentii comitis suis sanctis precibus perpetuo orarent. Quibus preerat abbas Robertus, cognatus regis Anglie.

§ 70. Herman van Cuijk en Floris de Zwarte

Demum IV et circiter anno post huiusmodi monasterii fundacionem, Hermannus, comes de Kuyc, iterato contencionem concepit [45] adversus Florentium, dictum nigrum, prefati Theoderici comitis fratrem, propter filiam sororis ipsius Hermanni comitis, a dicto Florentio, in eius scandalum, oppressam. Quapropter ab eodem Hermanno tandem apud Abtsteden in ultimo livore peremptus. Lotharius ergo III, Romanorum imperator, mortem nepotis sui Florentii, filii sororis sue, egre ferens, predictum Hermannum, comitem de Kuyc, dictante sententia principum, dignitate et honore privavit. Extunc Theodericus, Hollandie comes, in vindictam fratris sui Florentii occisi, terram de Kuyc potenter intrans, exustis villis et eversis castris, eandem dicionem in solitudinem redegit.

§ 71. Herman van Cuijk en Floris de Zwarte (bis)

[170M] Pro cuius dicti confirmacione supradicti monasterii Insule sic dicit cronica: Circa annum Domini MCXXXIII Florencius, germanus Theoderici comitis Hollandie, consobrinus Lotharii imperatoris, occiditur Traiecti a Godefrido et fratre eius Hermanno de Kuyck. Deinde anno Domini MCXXXVI obsides numero XII Godefridi comitis de Kuyck sese in potestatem regis tradunt, ipseque Godefridus cum fratre suo Hermanno ab imperatore proscribitur in terram terre ipsorum, scilicet salitam, more antiquorum. Terra salita terrarum ipsorum dominorum de Kuyck videtur fuisse Saltbomel et eius adiacens insula Bomelensis, ubi pristinis temporibus propter contiguitatem maris sal aptari consueverat, que tunc unacum insula Tyelensi, Worchem, Dordraco, Scoenhovia cum aliis civitatibus et castris, insulis et dominiis, in quibus in hodiernum diem dictum monasterium insulare ecclesias parrochiales a comitibus de Kuyck sibi ab antiquo habet [171M] et tenet incorporatas, ante dissidium prescriptum unum esse consueverant, que nunc a Brabancie, Gelrie, Hollandie [204r1] et aliis principibus divisim possidentur. Si vero comites Kuyckenses tante ut prescribitur potencie non fuissent, Hollandie principibus se minime opponere et eorum tres successu temporis invadere et occidere valuissent.

§ 72. Klooster in Berne en nonnenklooster in Weurt

Illis vero diebus Fulcoldus, miles, qui in necem dicti Florentii, fratris Theoderici comitis, complex, ipsius Theoderici comitis effugiens insidias, cum suo equo flumen Mose transnavit; qui, de evasione mortis multum gaudens, tam pro graciaram actione, quam eciam sua reconciliacione, edificare cepit et perfecit de castro suo, quod Berna dicebatur, conventualem ecclesiam et monasterium: ubi adducti sunt religiosi viri, ordinis Premonstratensis, a monasterio Insule beate Marie.

Et insuper idem Fulcoldus, miles, de bonis et [32S] possessionibus suis de Wuyrt, parochie de Altforst, infra Mosam et Walam consistentis, conventum monialium ordinis

eiusdem instituit et fundavit. Qui quidem monialium conventus postmodum, propter sevas guerras, inter Reynaldum et Edwardum, Gelrie duces, ad septennium, ut infra deducetur, durantes, fuit desolacioni et desercioni suppositus. Quod videntes abbas et conventus dicti monasterii de Berna, quibus dicti conventus cura incumbibat, [46] occasionem sibi ex hoc assumentes, eundem conventum in divini cultus diminucionem animarumque suarum periculum, ac prelibati Fulcoldi, militis, primi eorum institutoris, fraudem et ingratitude, dampnabiliter suppresserunt, omniaque et singula bona et possessiones, ad ipsum conventum spectantia, propriis usibus applicantes, solum monachum proprietantem, secundum eos prepositum dictum, ibidem tanquam cipharam, deinceps relinquentes.

§ 73. Heren van Cuijk

Tandem post prenominati Lotharii cesaris obitum, dictus Hermannus, sive quondam comes de Kuyc, concordia interveniente, ad propria est reversus. Ipse igitur Hermannus et sui successores, propter sententiam Lotharii in eos, ut prefertur, latam, in memoriale perpetuum, nomen comitale amittentes, de cetero domini de Kuyc usque in presens existunt nuncupati.

§ 74. Dood van Gerard I van Gelre

Ad ultimum vero Gerardus, comes Gelrie, anno Domini M centesimo tricesimo primo, in vicesimo quarto comitatus sui anno, tempore Lotharii prefati, migravit ab hoc seculo. Cui filius eius successit Henricus.

§ 75. Hendrik van Gelre

Henricus, comes Gelrie et Zutphanie, anno Domini MCXXXI, patri suo Gerardo successit in comitatibus. Hic quidem Henricus, comes, gloriosus princeps extitit egregius, statura procerus, virtute robustus, ad aspectu decorus, sermone facundus, corde magnanimus, agilitate strenuus, rebus mundi multum locupletus, in dando largifluus, ecclesie et Deo devotus, dominis imperatoribus subiectus, populo fidus ac gratus, ac omnibus eque rectus iustitarius. Ipse vero de accepta nobili coniuge sua genuit Gerardum et Ottonem, comites succedentes ac duas filias: ex quarum una Engelbertus, [47] comes Montensis, genuit Adolphum, comitem Montensem, et Engelbertum, archiepiscopum Coloniensem per Fredericum, comitem de Ysenburch, ut infra [33S] patebit, occisum. Ex alia vero Gerardus, comes Lossensis, quatuor habuit filios, scilicet Ludovicum, Gerardum, Arnulphum et Henricum.

§ 76. Herman van Horne

Porro anno L, defuncto Herdberto Traiectensis ecclesie pontifice, in capitulo gravis suborta est discordia super electione novi pastoris. Eiusdem principales namque principes, videlicet Henricus Gelrie, Theodericus Hollandie et Theodericus Clivensis, comites, Hermannum de Hueriic, prepositum sancti Gereonis ecclesie Coloniensis, petierunt in episcopum promoveri. Cives autem Traiectenses et Daventrienses postularunt Fredricum de Hoeffell in pontificem sublimari. [204r2]

Sed pars nobilium comitum, ut solet, alteram depressit; et comes Hollandie bellica manu Hermannum in episcopum introduxit. Demum transacto biennio cardinalis quidam, delegatus a papa, citavit utrosque electos ad Leodium ubi prefatus Hermannus cum suis fautoribus veniens, per eundem cardinalem et Conradum tercium, Romanorum regem, adeptus est pontificium.

§ 77. Hendrik van Gelre in conflict met de bisschop van Utrecht

Insuper prelibatus Henricus comes anno LIX, hoc modo cum Godefrido de Renen, successore Hermanni, episcopi Traiectensis, discordare cepit; a quo tamen postea, triumphali laude, voluntatem suam obtinuit.

Trentones namque tumultuare ceperunt adversus ipsum episcopum pro prefectura Groninghie, consociantes sibi cives Traiectenses cum plerisque vasallis ecclesie. Asseruit enim idem episcopus, quod prefectura sibi libere vacaret pro eo, quod Lyfridus prefectus, tunc defunctus, filium superstitem non haberet. Nepotes tamen Lyfridi, de [48] filia sua progeniti, prefecturam ipsam ambientes, feudales effecti sunt Henrici, comitis Gelrie, ut, eo suffragante, fortius obstare possent insultibus episcopi Traiectensis. Cuius demum auxilio predicti iuvenes, ministeriales et cives Traiectenses episcopum, cum suis militibus in turri episcopali circumvallatum, procul dubio captivassent, nisi consilio Theoderici de Clivo maturus evasisset.

Egressus autem episcopus, adversus omnes cives Traiectenses et ecclesie ministeriales in iram exarsit et turrim suis militibus munivit; ex qua plurimi civium balistis, sagittis et lapidibus vulnerati, occisi sunt. Comes autem Gelrie Henricus, vir magnanimus et imperterritus, cum ministerialibus, civibus et militibus suis instantissime consurrexit, castellanos multis incursionibus laccessivit, quos cum balistis et fundibulis, cotidianis assultibus, nimis acriter [34S] infestavit, adeo quod tam hyemalem, quam estivalem domum episcopi exureret et magenas ad turris eversionem erigeret. Episcopus itaque plurimum anxius et a cunctis auxiliatoribus, timore Henrici comitis, pene destitutus, supplici prece instanter admonuit hominum Florentii, comitis Hollandie, quatenus, memor fidei et hominii, optimus auxiliator sibi in necessitate talis angustie foret, ac gloriam et vitam eius conservaret.

Comes autem Hollandie, videns episcopum angustiis circumdatum omnibusque auxiliis destitutum, collecta absque mora militum et navium multitudine copiosa et adiuncto maritimo, agresti et indomito populo, plus quam oportuit, episcopo magnificus auxiliator extitit. Castrum enim Worden firmavit et, impositis militibus suis et sagittariis [49] Flandrensibus, totam circum circa regionem incendio et rapina depopulatus est.

Cum autem, tum a comite Hollandie, tum ab episcopo, civitas Traiectensis plurimum artaretur, a comite Gelrie Henrico defensa est. Theodericus de Batenburgh ibi cum suis electis et audacissimis militibus affuit. Et cum multi nobiles et armigeri, solidorum pactione convocati, qui multociens urbem egressi, assultus frequentes et incursus adversus milites episcopi et comitis Florentii habuerunt, interea Traiectenses, auxilio Henrici, comitis Gelrie, magenam constituentes, turri episcopali applicuerunt; eamque, cotidie lapidibus impetentes, destruxerunt, instantissime annuentibus ad hoc - magonibus et cuiuslibet officii hominibus.

§ 78. Beleg van Groningen

Porro civitatem Groninghen episcopus et comes Florentius exterius crebris infestaverunt assultibus: quam econtrario Henricus, comes Gelrie, simul et Theodericus de Batenburgh interius bellice cum electis equitibus defensaverunt. Invaluit quippe hec discordia fere per annum, que tandem, iussu Fredrici imperatoris, per Reynaldum, archiepiscopum Coloniensem, sedata est. Et episcopus, acceptis trecentis marcis argenti, prefecturam Groningie nepotibus Lyfridi cum novis privilegiis [204v1] recognovit.

§ 79. Beleg van Milaan

Rursum anno LXII, dictus Fredricus imperator aggregavit sibi undique electam militiam, ut armipotenter rebellem expugnaret [35S] Italiam; cui Henricus, comes Gelrie, cum expeditione valida, eleganter occurrens, in Italiam secum proficiscitur: ubi, in obsidione magne civitatis Mediolanensis, multum pro triumphali laude laborum explevit, donec Mediolanensis populus lassatus [50] in bello succubuit ac civitas ipsa in manus imperatoris tradita fuerat. Tandem imperatori valedicens ac Alpium iuga alta transcendens, infra Gelriam a suis cum gaudio est susceptus.

§ 80. Meester Franco en klooster Bethlehem

Interea sub Henrico, comite, magister Franco, doctor sacre theologie, ex instructu magistri Beltoldi, Xanctensis, et Ghiselberti inclusi, ibidem venit in locum, qui nunc dicitur Bethlehem sive Belheem, ex ducatu Bernardi, militis de Wissche. Ibi, modico tempore commorans, intellexit locum illum esse marchionem, quare transire proposuit Versewede, illectus a duobus fratribus, Iohanne et Hermanno de Bredewort, et eorum consanguineis Rodolpho de Stenuorde, offerentibus ei ecclesiam. Quod percipiens Henricus, comes Gelrie, ad dictum magistrum Franconem accessit, rogans et consulens, ut a loco et comicia sua non recederet, promittens ei, per se et suos, a marchionibus proprietatem loci dandam; quod postea effectualiter peregit. Unde magister Franco, diu dubium hesitans quid faceret, audivit in sompnis vocem, dicentem sibi: "Hec requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam." Qua voce audita, constantie anchoram fixit, capellam ligneam construxit, quam Balduwinus, episcopus Traiectensis, per magistrum Franconem invitatus, consecravit. Postmodum vero, crescente religione et numero personarum, monasterio quoque ex elemosinis fidelium decenter inchoato, altissimi Dei gratia suffragante, in solempne perficitur et consecratur monasterium. Defuncto autem magistro Francone et succedente eius discipulo Wilhelmo, primo eiusdem ecclesie preposito, mortuoque pie memorie [51] Ottone, comite Gelrie, filio, quidem Henrici comitis, nobilis matrona Rychardis, relicta eius vidua, in monte ecclesie proximo habitacione constructa, ad manendum per tempus transivit. Cumque omnimode promotioni ecclesie daret operam etiam eius dotem ampliare desiderabat. Unde ad petitionem ipsius filii sui Gerardi, comitis Gelrie, marchiones convenientes, ipsis presentibus, dotem ampliantes, multa bona hinc inde contribuerunt. [36S]

§ 81. Frederik de Grote

Prelibati etiam Henrici, comitis Gelrie, temporibus, Fredricus primus et magnus, filius Fredrici, ducis Almanie sive Suevie, frater Conradi III, anno MCL in Romanorum imperatorem electus, anno imperii sui III, Novimagium, per Nortmannos sive Danos ac Balduwinum, Flandrie comitem, uti superius lacius deductum existit, dirutum et collapsum, a Iulio quidem Cesare originaliter fundatum, arte, nitore reparavit. De qua quidem reparatione in veteri quodam epithaphio ecclesie Novimagensis, prope eius armarium infixum, hec habentur metra insculpta:

Anno milleno, postquam salus est data seculo,
Centeno iuncto, quinquageno quoque quinto,
Cesar in orbe situs, Fredricus, pacis amicus,
Lapsum, confractum, veluti nichil ante redactum,
Arte, nitore pari, reparavit opus Neomagi.
Iulius in primo tamen extitit eius origo,
Impar pacifico reparatori Frederico.

§ 82. Herbouw Nijmegen

Predicta vero metra interpretanda sunt principaliter de civitate Novimagensi, tunc omnino, ut predicatur, vastata et desolata. [52] Sed palacium ipsius non tantum per hunc Fredricum, imperatorem, sed [204v2] etiam per diversos Romanorum imperatores perhibetur fuisse renovatum. Cum deest Otto tercius, Theophana eius genitrix, Henricus II et Henricus III, ut patet in precedentibus, per aliqua tempora Novimagii residerunt. Quod perficere minime potuissent, si palacium inibi reparatum non habuissent.

§ 83. Dood van Hendrik

Demum Henricus, comes, postquam comitatum Gelrie XXXII annis, in magno statu et honore, strenue gubernasset, anno Domini MCLXII, tempore dicti Fredrici magni, moritur et

in monasterio Campensi, ordinis Cisterciensis, ad dextrum latus a choro, luctuose sepelitur. Cui successit filius eius Gerardus.

§ 84. Graftchrift van Hendrik en Otto

[171M] De predicto quidem Henrico et Ottone 2o genito eius infra dicendo, Gelrie comitibus, in loco sepulture eorum hoc habetur ephitaphium:

Inclita de Ponte olim stirps dictaque Gelre,
De qua sunt orti comites Henricus et Otto
Tam gestu morum quam digno germine clari,
Religiosiores animo, hostes viciorum,
Qui nece prostrati hic pausant incinerati
Istis in tumulis, quos marmora candida claudunt.
Cristi milleno C sexaginta duobus
Henricus moritur; sed Otto filius eius
Annis millenis ducentis atque duobus
Consimili morte migrans patrem comitatur.

§ 85. Gerard II van Gelre

Gerardus II, comes Gelrie et Zutphanie, anno Domini MCLXII, patri suo Henrico successit in comitatibus. Hic vero comes, post obitum patris sui, cum Traiectensibus discordare cepit et paucis annis, quibus supervixit, quasi continuum bellum, eciam propter Veluam, habuit: que eciam suis successoribus, ut inferius patebit, multorum bellorum occasiones prebuit.

Istius igitur comitis Gerardi [37S] primis diebus, Balduwinus, frater Florentii, Hollandie, et Ottonis de Benthem, comitum, atque Theoderici, prepositi ecclesie maioris, qui Godefrido de Renen, episcopo Traiectensi supradicto, in episcopatu successerat, per eorundem fratrum suorum auxilia, totam terram aliquantis annis gloriose gubernavit. Omnes itaque burgenses ab eo iura civilia, et ministeriales bona feodalia susceperunt.

Sed solus dux Brabancie, Godefridus, statuto tempore, Veluam ab ipso in feodum acceptare neglexit; quam quidem Veluam [53] ipse Gerardus, comes, a dicto duce Godefrido subinfeodatum tenebat, quapropter episcopus Balduwinus, anno LXXVIII, cum invictis bellatoribus Veluam occupavit, Gerardo, comite, cum omnibus suis pugnantibus effugato. Comes vero Gerardus, tante ditionis amissionem egre ferens, aggregavit armigerorum copiam et, cum magno illo exercitu, Daventriam per III dies obsidione circumvallavit; Sed Fredricus, imperator, reparator Novimagensis, illuc adveniens, omnem belli tumultum suppressit, et in oblongas treugas, pro pace servanda, utrique partium servari mandavit.

§ 86. Geboorte van Hendrik

[171M] Deinde anno Domini MCLXV prefato imperatori Frederico apud Novimagium natus est filius nomine Henricus, qui, dum adhuc quinquennis existeret, procurante dicto genitore suo Frederico anno LXIX Aquisgrani die Assumptionis Marie a Philippo archiepiscopo Coloniensi unctus est in Romanorum regem. Hec ex quadam antiqua autentica cronica in liberaria monasterii Insule beate virginis Marie sunt excerpta.

§ 87. Dood van Gerard II van Gelre

Interea dictis treugis itaque durantibus, Gerardus, comes, postquam comitatum Gelrie VIII annis, post obitum patris sui Henrici, bellicose gubernasset, anno Domini MCLXX, tempore dicti Fredrici magni, absque liberis discedens, migravit ad Dominum; et in collegiata ecclesia Wassenburgensi, per eum fundata, flebilibus exequiis inhumatur.

§ 88. Otto III van Gelre

Otto III, comes Gelrie et Zutphanie, [205r1] princeps magnanimus et bellicosus ac militaris exercitii strennitate multum insignis, anno Domini MCLXX, tempore Fredrici magni, post discessum fratris sui Gerardi, ad ipsorum comitatum gubernacula fuit assumptus. Qui ex sua nobili uxore, Richarda, comitis de Nassowia filia, genuit Henricum, Gerardum et Ottonem, electum Traiectensem, ac Adelheidem, nuptam Wilhelmo primo, comiti Hollandie XII: ex quibus processerunt Florentius, comes Hollandie XIII, pater Wilhelmi, Romanorum [54] regis, et Otto, episcopus Traiectensis.

§ 89. Plundering van de Veluwe en beleg van Deventer

In huius comitis Ottonis successionis initio guerrarum materia [172M] tempore fratris sui Gerardi comitis occasione Velue, ut prefertur, suborta inter hunc comitem Gelrie et Balduwinum episcopum Traiectensem predictum, post trugas finitas sunt innovata. Nam Baldewinus episcopus armato satellicio iterato Veluam intravit et de comitatu Zuytphanie plures incendit villas dampnaque multa perpetravit, rapinam non modicam abinde abstrahendo. Theodericus vero comes de Clivo, sororius episcopi, congregavit ingentes copias electe milicie, ex magna parte comitatum Gelrie devastans. Florencius autem comes Hollandie comitatu gravia dampna intulit; nam et omnia pecora tocius Velue potenter in Daventriam comminavit. Sperabant predicti principes ipsum Ottonem comitem nullatenus eis resistere posse. Otto igitur comes Gelrie, perpendens impetum inimicorum suorum violenter invalescere nec vires suas contra tot magnates posse sufficere, Philippum archiepiscopum Coloniensem, episcopum Monasteriensem, Henricum ducem Brabancie et Engelbertum comitem de Monte, sororium suum, cum tribus milibus equitum pro stipendiis in suum duxit auxilium. Cum quibus octingentos equites episcopi tribus septimanis in Daventria fortiter obsedit.

§ 90. Keizerlijke uitspraak over de Veluwe

Balduwinus autem episcopus, plurimum de civitate sua anxius, auxilio fratris sui Florencii Hollandie comitis et sororii sui Theoderici comitis Clivensis predictorum maximum eduxit exercitum, ut Ottonem comitem cum suis principibus ab obsidione civitatis sue Daventrie procul pelleret. Sed ecce Fredericus imperator iterato ad partes inferiores descendens interceptit hoc bellum, statuens inter utramque partem amicabile pacis interloquium, videlicet ut Otto comes Gelrie donacionem Velue secundum ius ante habitum quiete possideret quoadusque de principum suorum consilio super hoc iudicium vel arbitrium promulgaret. Sed ipso Frederico interim defuncto, Henricus filius eius imperator finalem sentenciam de Velua pro comite Gelrensi, ut infra patebit, per bullam auream diffinivit. [38S]

§ 91. Emmerik

Prelibatus nempe Otto, comes, in ampliando terrarum suarum fines, indefessus laborator, civitatem Embricensem cum suo districtu, prepositi, decani et capituli illius, qui fundi ipsius districtus meri domini extiterant, accedente consensu, suis copulavit partibus, dans et concedens eis iura et privilegia terrarum suarum, quibus hodiernis utuntur temporibus. Idem tamen districtus postmodum per Edwardum, ducem, ad manus Iohannis, comitis Clivensis, sororii sui, impignoratus, tandem, occasione Reynaldi, ducis, nepotis Edwardi, in bello Clivensi capti, Adolpho, primario duci Clivensi, perpetuis cessit temporibus.

§ 92. Otto III ontvangt Nijmegen als leen

Sane cum idem comes Otto, suorum antecessorum more, Fredrico, imperatori, et principibus imperii multum dilectus, anno Domini MCLXXII, de mense Maii, apud Maguntiam, solempni

principum curie per eundem imperatorem cum suis de negotiis regni celebrate interesset: idem imperator, propter fidele obsequium, quod tam ipse Otto, comes, quam sui predecessores sepius imperio et sibi exhibuerunt, [205r2] de fidelium principum imperii consilio et consensu, eidem Ottoni palacium sive domum Novimagensem, imperio attinentem, cum suis attinentiis, iure hereditario perpetuo ab imperio tenendam, in feodum concessit; nec non theolonium Novimagense, dicte domui annexum, a Theoderico, comite Clivensi, per sententiam principum prolatam imperio adiudicatum, ad suos proprios et successorum suorum usus imperpetuum [55] reservavit: eo excepto, quod, cum dicte domui Novimagensi, ad procurandam ipsam, redditus non sufficerent competentes, de consilio fidelium suorum, accedente consensu principum imperii, ut dictus comes Otto et sui successores prefatam domum Novimagensem honestius et laudabilius valeant procurare eamque diligentius imperio conservare, concessit eidem Ottoni, comiti, similiter in feodum trecentas marcas denariorum Coloniensium, quas theolonarius suus Novimagensis, qui pro tempore fuerit de theolonio suo, predicto comiti Clivensi, ut prefertur, ablato, ipsi Ottoni et successoribus suis singulis annis in feodum imperpetuum, omni contradictione et occasione quavis postposita, integraliter deberet assignare.

Pro quo feodo predicto idem comes Otto, tam pro se quam suis successoribus, imperio et sibi homagium fecit. Et sic idem Otto, primus inter Gelrie principes [39S] procurator sive advocatus palacii et imperii Novimagensis extitit constitutus.

§ 93. Leenbrief van Frederik

Pro quorum omnium premissorum veritatis claro testimonio, tenorem litterarum, ipsi Ottoni et suis heredibus, Gelrie principibus, ab eodem imperatore desuper concessarum, hoc loco de verbo ad verbum decrevi inserendum.

"Fredricus, Dei gratia Romanorum Rex et semper Augustus omnibus tam futuris quam presentibus imperpetuum.

Ne ea que aguntur in tempore, simul cum tempore labantur, boni solent in dictis testium et scripture memorie perhennari. Eapropter, universorum noticie cupimus declarari: Quod, [56] cum nos una cum principibus et fidelibus imperii apud Maguntiam, ad tractandum de negotiis imperii, curiam solempnem celebraremus, et dilectus et fidelis noster Reynaldus, venerabilis Coloniensis archiepiscopus, una cum fidelibus suis, eidem curie nostre interest, et dilectus noster, vir nobilis et strenuus Otto, comes Gelrie, in suo comitatu existens, se nostro conspectu presentasset; nos, attendentes eiusdem Ottonis comitis fidele obsequium, quod tam ipse quam sui predecessores sepius imperio et nobis exhibuerunt, de consilio fidelium nostrorum, accedente consensu principum imperii, concessimus eidem Ottoni in feodum domum Novimagensem, imperio attinentem, cum suis attinentiis, iure hereditario perpetuo ab imperio tenendam. Et cum serenissimus Romanorum imperator, Henricus tercius, predecessor noster, theolonium Novimagense, dicte domui annexum, sine constantia et consensu principum imperii, Theoderico, comiti Clivensi, qui temporibus suis comes extitit, in feodo concessisset, tali videlicet interposita conditione: quod idem et sui successores dicto Henrico, Romanorum imperatori, et suis successoribus de eodem theolonio singulis annis, in festo beati Andree, tres pannos scarlacos, bene rubeos, Anglicenses, ardentis coloris, quorum quilibet longitudinis quadraginta ulnarum esse debebat, per nuncium suum assignare deberet: ita videlicet, si eosdem dicto termino non assignaret, quod prefato theolonio, sicut in ipsius privilegio, cuius rescriptum habuimus, et eciam in Registro imperii continebatur, prout elegit, tam ipse quam sui successores privari deberent. Cum igitur Theodericum, qui nunc Comes [40S] Clivensis existit, sepius per nuncium nostrum monuerimus, ut dictos pannos, termino statuto, [57] nobis assignaret, nec ipsos assignare curaverit: Nos tandem ipsum, secundum sententiam a principibus imperii prolatam, dicto theolonio, sicuti Theodericus predecessor suus, comes Clivensis, ut dictum est, elegerat, privavimus et dictam concessionem, que sine

constantia et consensu principum imperii facta fuit, cassavimus et imperpetuum revocavimus. Sicque dictum theolonium, a principibus imperii per sententiam eorundem imperio adiudicatum, ad usus nostros et successorum nostrorum [205v1] imperpetuum reservavimus: eo excepto, quod, cum dicte domui Novimagensi, ad procurandam ipsam, redditus non sufficerent competentes, de consilio fidelium nostrorum, accedente consensu principum imperii, ut dictus Otto, comes Gelrie, et sui successores prefatam domum Novimagensem honestius et laudabilius valeant procurare et eandem diligentius imperio conservare, concessimus eidem Ottoni, comiti Gelrie, similiter in feodo trecentas marcas denariorum Coloniensium, quas theolonarius noster Novimagensis, qui pro tunc fuerit, de theolonio nostro ibidem, ipsi et successoribus suis singulis annis in feodo imperpetuum, omni contradictione et occasione quavis postposita, integraliter debet assignare. Pro quo feodo predicto idem comes Otto, tam pro se quam pro suis successoribus, imperio et nobis homagium fecit.

Huius rei testes sunt dilecti et fideles nostri principes Siffridus Maguntinensis, Hillinus Treverensis et Reynaldus Coloniensis, archiepiscopi, Wenselaus, dux Bohemie, Hermannus, dux Bauvarie, Henricus, marcgravius de Brandenburg, Henricus, marcgravius Missenensis, Otto, dux Swevie, Wernhardus, dux Austrie, Godefridus, dux [58] Brabancie, Henricus, dux Saxonie, Philippus, comes Flandrensis, Theodericus, comes Hostadensis, et alii quam plures viri probi et honesti.

Et ne hec nostra concessio, solempniter coram principibus imperii facta, a nobis vel successoribus nostris aliquatenus infringi possit vel in dubium revocari, presentem paginam, de consensu principum imperii predictorum, exinde conscribi, bulla nostra aurea, munimine fecimus roborari.

Actum et datum apud Maguntiam, anno Dominice incarnationis M centesimo septuagesimo secundo, mense Maio, indictione X." [41S]

§ 94. Hendrik de Leeuw en Frederik

Ast etiam Fredricus magnus, Romanorum imperator, cum potenter Italiam accederet papamque Alexandrum, qui eum excommunicando graviter commoverat, insequi disponderet, Mediolanenses sibi rebelles, contra imperatorem bellantes, evicerunt et sic Alamanniam cum confusione repetere coegerunt.

Imperator, inquam, harum iniuriarum nullatenus immemor, sed de eisdem rebellibus Mediolanensibus se atrociter ulcisci desiderans, assumptis secum Reynaldo Coloniensi, Wichmanno Magdeburgensi, archiepiscopis, Ulrico Halberstadensi, et Leodiensi, episcopis, Henrico Leone, duce magno Saxonie et Brunswyck, ac Henrico, Gelrie comite, ceterisque pluribus imperii principibus, magno cum exercitu, Italie partibus potenter regrediens, anno Domini MCLXII, Mediolanum undique per girum strictissima cinxit obsidione.

A qua quidem tandem continuata obsidione, cum Henricus Leo, dux Saxonie, cuius germanam imperator sibi habuit uxorem, cum mille quingentis armatis, quos in auxilium imperatori de longinquis adduxerat, redire vellet, imperator, illius rei causa animo consternatus, eius tamen cor emolliendo, [59] diademate imperiali coronatus, coram omni populo ad ipsius ducis pedes humiliter in terram se prosternens magnarum precum instantiis ad secum manendum et suum propositum, pro honore imperii et reipublice, cum aliis principibus ibidem constitutis exequendum, invitaret: ipsius ducis prefectus tunc duci multum exhorbitanter fertur dixisse: "Si vobis corona ad pedes prolapsa est, ad caput facilius ascendet vestrum."

Quod quidem verbum ducem ipsum suosque posteros, ut infra patebit, originaliter destruxit et omnibus suis spoliavit principatibus pariter et dominiis. Attamen idem dux, Leo dictus, humilibus precibus imperatoris minime acquiescens, sed dictorum verborum prefecti sui magnificacione allectus, dimisso imperatore et suis principibus in obsidione, Saxoniam repetiit, indignationem omnium ipsorum perpetuam dampnabiliter incurrendo. Civitate

Mediolanensi, camera imperiali existente, tandem maximis laboribus et [205v2] victoriis obtenta et destructa,

Reynaldus, archiepiscopus, inde sustulit tres reges gloriosos, qui Ihesum Christum, Dominum nostrum, tribus cum muneribus adoraverunt: quos in ecclesia sua Coloniensi, altera die Magdalene, magno reposuit cum honore.

§ 95. Hendrik de Leeuw verslagen

Pretactoque Reynaldo defuncto, prefatus Henricus, dux, Philippo de Heynsberch, ipsius [42S] Reynaldi in ecclesia Coloniensi successori, se opposuit, asserens, in ipsius Philippi contemptum, terminum ducatus sui Westphalie se extendere, in quantum eques lancea a littore Reni, apud Tuicium, in Renum sagittare posset. Que quidem verba probrosa et contumeliosa, de dicto duce prolata, Philippus nullatenus sufferre volens, invocato fidelium suorum auxilio, fortiter in faciem sibi restitit, [60] et

originalis causa dissidii istorum duorum principum extitit, uti in quadam littera Ottoni, comiti Gelrie, Henrici comitis filio, per Philippum concessa, scriptis invenitur. Cum enim dictus Henricus, magnus sicut leo, inter Almanie principes, famosissimis divitiis et potentia pollens, cum imperatoris et principum suorum indignatione, ab obsidione Mediolanensi, ut premittitur, se subtraxerat, et adhuc contra imperatorem suosque principes ac rempublicam cervicosa tyrannide multa ageret insolenter, ipsosque omnes in suum concitaret odium, idem imperator, de consensu principum et optimatum imperii, apud Geleheim curia celebrata, deposuit et privavit ducatus nomine et honore; ducatumque, quem sibi abstulit, secans per medium, unam partem contulit Bernardo, duci Saxoniae, nepoti suo, aliam vero partem, videlicet ducatum Westphalie et Angarie, concessit Philippo, archiepiscopo Coloniensi, ob probitatis et virtutum suarum merita. Ac eundem in eadem curia de dictis ducatibus, vexillo imperiali et banno solempniter investivit.

Quibus peractis, imperator ad defensandam et prosequendam sententiam, per eum contra Henricum ducem promulgatam, terras Saxonie cum suis principibus armipotenter intrans, ipsi Henrico, duci, auxilio archiepiscopi Philippi et suorum fidelium, gravissimas undique tetendit insidias. At vero ipse Philippus, prout erat vir audax et strenuus, supradicte concessionis imperialis precipue sibi assumens executionem, assistentibus sibi Godefrido, duce Brabancie, Ottone, comite Gelrie, Philippo, comite Flandrensi, Theoderico, comite Clivensi, Wilhelmo, comite Iuliacensi, Gerardo, comite de Are, Theoderico, [61] comite Hostadensi, Henrico, comite de Zeyne, advocato Sancti Petri Coloniensis, Engelberto, comite de Monte, et ceteris principibus, cum exercitu trium milium militum electorum, exceptis [43S] armigeris, equitibus et pedestri exercitu, quorum non erat minus in subsidium imperatori similiter, intrans Saxoniam, prefatum ducem Henricum, per imperatorem depositum, tribus continuis annis incessanter, una cum ipso imperatore, pluribus bellis et congressibus impugnans, expulit et finaliter exterminavit atque potenti manu obtinuit, et sibi atque ecclesie Coloniensi acquisivit possessionem ducatus Westphalie et Angarie, et successoribus usque in presens dereliquit. Et extunc potestas principum Saxonie annihilata est,

predictumque tamen ducatum, duci Henrico ablatum, cuius Susatum principalis civitas existit, idem Philippus nichilominus ab ipso imperatore deponit, pro quinquaginta milibus marcarum puri argenti, sibi et ecclesie sue Coloniensi comparavit, unde:

Accipe collatum per me tibi, Petre, ducatum,
Quem quinquaginta marcarum milibus emi.

§ 96. Hendrik de Leeuw in ballingschap

Denique Wichmannus, archiepiscopus Magdeburgensis memoratus, imperatori in premissis omnibus coadiutor, misericordia motus, prefatum ducem Henricum, omnibus suis terris et dominiis taliter [206r1] per imperatorem et archiepiscopum denudatum, anno Domini

MCLXXXI, post festum Penthecostes, ad imperatoris reduxit presentiam, et eidem, hoc peracto, ipsius obtinuit gratiam, videlicet, ut Henricus abiuraret ac resignaret [62] omne ius ac impetitionem in et de omnibus bonis propriis ac feodalibus, exceptis seu obtentis duntaxat Brunswyck et Lunenborch, cum adiacentia sibi assignata. Quibus ad effectum deductis, abiurare coactus est propriam terram et exulare compulsus per triennium. Sicque deponitur in festo Iacobi, tanquam exul veniens in Angliam, a rege Henrico, cuius ipse germanam Mechteldim sibi habuit coniugem, receptus, penas sui inibi luit exilii.

§ 97. Dood van Thomas Becket

Ipsius eciam temporis intervallo, sanctus Thomas, Cantuariensis archiepiscopus, ab ipsius regis ministris fuit martirisatus.

§ 98. Dood van Hendrik de Leeuw

Completo dicto termino, Henricus, dux, de Anglia reversus, interfuit magne curie imperatoris Maguntie, ut inferius audietur, pro recuperatione terre sancte celebrata. Ad propria tandem reversus, non dux Saxonie, sed Brunswicensis est vocitatus. Postque Fredricum, imperatorem, defunctus, reliquit Henricum ducem de Brunswyck, [44S] et Ottonem III, comitem Pataviensem, contra Philippum electum.

§ 99. Otto III van Gelre en Filips van Keulen

Rursum, prout littera, de qua supra fit mentio, Ottoni, comiti Gelrie, per Philippum, archiepiscopum, concessa, canit: Cum idem Otto, comes, advocatus Nussiensis, ipsius archiepiscopi dilectus et fidelis, una cum fidelibus suis principibus supranominatis, ad expugnandum dictum ducatum Westphalie et Angarie, ecclesie Coloniensi subiugatum, specialiter cum LX militibus, viris strennuis, bene armatis et pulchre supertectis et pluribus aliis, suis propriis expensis, sibi in subsidium venisset,

secumque manendo fortiter egisset; ipse igitur archiepiscopus, attendens eius fidele obsequium, quod tam ipse quam sui predecessores sibi et ecclesie Coloniensi sepius exhibuerunt, anno incarnationis [63] Domini MCLXXVI, in palacio suo Coloniensi, de consilio fidelium suorum principum prenominatorum et dilectorum priorum suorum, accedente consensu capituli sui Coloniensis, cum modicum de advocatia sua Nussiensi haberet emolumentum, superaddidit feodo suo, quod ab ecclesia sua Coloniensi tenuit, quinquaginta marcas denariorum Coloniensium, que ipsi Ottoni, comiti, et successoribus suis ab ipso archiepiscopo et successoribus suis, singulis annis, in festo beati Martini, de theolonio suo Nussiensi, imperpetuum debent assignari.

Preinserta namque historia ex Saxonie et Coloniensi aliisque diversis cronicis fideliter est adunata.

§ 100. Val van Jeruzalem en Derde Kruistocht

Inter hec autem, videlicet anno Domini MCLXXXVII, civitas sancta Hierusalem et sepulcrum Dominicum una cum cruce sancta, tradicionem comitis Hugonis de Tripoli, expugnata et capta est a Saladino, rege Babilonie, et Christianis occisis et effugatis, anno a captivitate eiusdem, sub duce Godefrido, LXXXVII. Urbanus igitur papa, qui Lucio iam successerat, misit ad dictum Fredricum, imperatorem, Henricum, Albaniensem episcopum cardinalem, et ad omnes provincias Cisalpinas, una cum patriarcha Iherosolimitano, ad incitandum fideles ad peregrinationem pro liberatione terre sancte.

Prope innumerabilis multitudo, tam nobilium quam vulgarium, crucem assumpserunt. Imperator igitur Fredricus, anno LXXXVIII, una cum Henrico, filio suo, Ottone, comite, Florentio, comite Hollandie, Philippo, comite Flandrie et cum universis principibus, tam ecclesiasticis [64] [45S] quam secularibus regni Theutonici, dictis presentibus legatis, apud

Maguntiam solempni celebrata curia, que in titulatur curia Christi, ab episcopo Herbipolensi crucis fuit caractere insignitus. Quam quidem crucis signacionem antea acceperat alter filius eiusdem imperatoris, dux scilicet Swevie, Fredricus. Qua de causa, dictus imperator Henricum, comitem de Deytze, strenuum militem nobilem, transmisit in legacione ad [206r2] Soldanum, ut ex parte imperatoris renunciaret federi pacis, quod mutuo ipsi inter se pepigerant, et ex parte sua eundem Soldanum, Saracenorum principem, diffidaret.

Quo facto idem imperator anno LXXXIX solempnem curiam principum et nobilium habuit in civitate nobili Bavarie Ratispona, occurrentibus sibi illuc omnibus cruce signatis, qui per terram proficisci disposuerant cum eodem. Sed Otto, comes Gelrie, cum sua electa comitiva, navali itinere Iherusalem vadit. Unde ibidem ad peregrinandum in opus Christi lumbos accingens, ipse imperator, committens dicto Henrico, filio suo, summam rerum imperialium, a civitate Ratispona predicta, cum XXX milibus virorum, inter quos fuerunt quindecim milia militum electorum, per decursum fluminis Danubii, iter suum movit. Descendentes igitur dicti peregrini per Ungariam atque Bulgariam et Greciam, usque ad mare, quod Brachium sancti Georgii dicitur, pervenerunt. Idem autem mare transfretare in cena Domini aggredientes, filius imperatoris, Fredricus, dux Swevie predictus, per septem dies continuos, cum omnibus peregrinis, pauperibus et de vulgo [65] communibus, transfretavit.

Imperator octava die, omnibus transmissis, cum multis electis viris et principibus, in navi regia transfretavit. Qui cum iam ad suos transpositos venisset, alloquens eosdem fiducialiter, ita dixit: "Corfortamini omnes, fratres, et confidite in Domino nostro Ihesu Christo, nam omnis hec terra iam in promptu est in manu nostra."

§ 101. Dood van Frederik

Transito igitur dicto mari, dum per multos labores, adversitates hostium atque penuriam victualium, ad terram Armenie pervenissent, et iuxta ripam cuiusdam fluminis castra locassent, ipse imperator, quadam dominica die, cum diuturno labore vexatus corpore estuaret, contra voluntatem omnium fere suorum, in fluvium refrigerandi gratia descendit: ubi quidem Deo, qui aufert spiritum principum, taliter disponente, obiit anno XC, aquis prefocatus. Quod siquidem [46S] est et magis infeliciter admirandum, cum idem fluvius, sicut multi testantur, adeo profundus non fuerit, quin vado secure transiri potuisset.

§ 102. Joachim van Fiore

Eodem anno innumerabilis multitudo fidelium, magno apparatu navium arma et escas ferentium, viam insistit Hierusalem, et prospero itinere Sur usque advehitur. Obierunt eciam hiis temporibus de transmarinis Florentius, comes Hollandie, Philippus, comes Flandrie, episcopus Herbipolensis et omnes pene nobiles, qui eo tempore transfretaverant cum Philippo, Francie, et Ricardo, Anglie, regibus, quorum exercitus fuit multitudinis copiose. Eo siquidem tempore fuit abbas Ioachim in Calabria, vir in scripturis plurimum eruditus, qui dictis regibus [66] et principibus transfretantibus dixit, in spiritu prophetie, quod prima vice in expeditione sua non proficerent, eo quod nondum tempus congruum advenisset.

§ 103. Dood van Frederik van Zwaben

Post obitum vero dicti Fredrici, imperatoris, principes et optimates expeditionis fidelium filium ipsius, Fredricum, ducem Swevie, virum multum strenuum et prudentem, in ducem Christiani exercitus prefecerunt. Quo duce usque ad Antiochiam est processum, ubi per octo septimanas recreati. Inde usque Tripolim et inde usque Sur, que et Tyrus dicitur, grassante inter ipsos morte plurimorum, cum difficultate pervenerunt; ab inde procedentes, usque ad Acharon.

Cum autem in huiusmodi processu cum Ascolonitis triduo bello conflixissent, dictus Fredricus, filius Fredrici imperatoris, dux exercitus, diem clausit extremum. Quanta autem in

corde huius viri fuerit circa Deum devocionis constantia, potest ex eo deprehendi, quod eo decumbente, dum sibi a phisicis suggereretur, ipsum posse curari, si Venere uti vellet, ipse respondit, se malle mori, quam in peregrinacione Dei sui corpus suum libidine maculare.

§ 104. Karakter van Frederik

Fuit autem Fredricus, imperator, de quo est principaliter historie narracio, largus, strenuus, facundus et nobilis atque per omnia gloriosus, et in iudiciis adeo rigidus, quod nullius preces neque personam respiceret alicuius, caute considerans, quod qui parcit malis, nocet bonis, et quia facilitas venie [206v1] incentivum tribuit delinquendi.

Mortuo autem, sicut predictum est, glorioso principe, ductore Christiani exercitus Fredrico, imperatore predicto, Fredricus, dux [47S] Swevie, filius eiusdem supradictus, corpus ipsius, cum luctu omnium fidelium, secum deferens [67] usque Tyrum, que nunc Sur civitas dicitur, illud ibidem cultu regio sepelivit.

§ 105. Einde van de Derde Kruistocht

Tandem Philippus, Francie, et Ricardus, Anglie, reges, Henricus, dux Brabancie, Otto, comes Gelrie, et ceteri Christiani exercitus principes, terram sanctam passim amittentes, ad propria successive sunt reversi.

§ 106. Boudewijn van Utrecht en Folkert van Coevorden

Rursum ad propositum nostrum redeundo, anno XCVI Balduwinus, episcopus Traiectensis supradictus, discordare cepit adversus Folkerum de Covardia, propter quasdam querimonias fratris sui, Ottonis, comitis de Benthem: et in alterutrum plurima dampna commiserunt. Demum episcopus, collecto magno armatorum exercitu, dampnum sibi illatum in Ottonem, comitem Gelrie, tanquam dicti Folkeri fautorem, ferventer ulcisci decrevit: Veluam intrans et, acceptis spoliis plurimis, eam in parte succendit. Econtra vero Otto, comes Gelrie, cum Trentonibus sibi faventibus, Oetmerschen et quasdam curtes episcopalis camere destruxit et Daventriam ad undecim dies machinis terribilibus infestavit. Sed Henricus, dux Brabancie, cuius negligencia principalis causa huius litis fuit, culpam suam recognoscens, venit, et elaborans treugas modici temporis ex utraque parte, quousque cesar Henricus VI, filius Fredrici, imperatoris, ad inferiores partes descenderet, et inter episcopum et Ottonem, comitem, de dominio Velue per bullam auream imponeret. Quod et factum est.

Trentones autem treugas elaboratas inficiaverunt, quum omnes episcopales [68] redditus in Trentonia Ottoni, comiti Gelrie, pro stipendiis assignaverunt. Quapropter episcopus, de prelatorum suorum consilio, secessit ad Maguntiam, ut cesari Henrico hanc novam violentiam manifestaret. Cum autem hic augustus, super tali forefacto valde commotus esset, et Balduwino, tanquam suo cognato, manuale iuvamen erogasset, ipse presul, die dehinc V, defunctus est.

§ 107. Dirk van Holland

Quo sepulto, Otto, Gelrie, et Theodericus, Hollandie, comites, armipotenter in Traiectum venientes, exosum invidie malum in electione novi pastoris seminaverunt. Quidam enim capitulares elegerunt Theodericum de Hollandia, prepositum ecclesie maioris, fratrem Balduwini, episcopi defuncti: cuius partem assumpsit Theodericus, comes Hollandie, nepos eiusdem, et tota terra [48S] Traiectensis: ceteri vero concanonicorum elegerant Arnoldum de Ysenburch, prepositum Daventriensem: cuius partem assumpsit Otto, Gelrie comes et tota terra Transysalensis. Henricus autem imperator dedit Theoderico, cognato suo, investituram episcopatus per anulum et baculum pastorem, committens Theoderico, comiti Hollandie, iurisdictionem temporalem gubernandam, donec diffinitum foret in curia Romana, quis eorum, dictante iustitia, pontificium obtineret. Itaque Theodericus, Hollandie comes,

propugnator sive tutor episcopatus existens, in castro, quod Horst dicitur, cum tota curia sua manere disponens, redditus episcopales ex imperiali precepto studiose collegit, sed, obstante consilio Ottonis, Gelrie comitis, de partibus Transsylvanis nichil omnino recepit, quoniam [69] omnia ulteriora fluminis [206v2] Ysale sue vindicavit potestati.

Quapropter idem Theodericus, comes, adiunctis sibi robustis bellatoribus, tam ex Zelandia quam Hollandia, universum pagum Velue potenter incendit magnamque predam multimode facultatis secum asportavit. Nec mora, quin et Gelrie comes, Otto, contractis pugilum immensis copiis, Hollandie comitem usque montem Heymonis festinanter insecutus est, quatenus raptam predam potenter excuteret, et, pro illata sibi contumelia, crudele bellum ageret. Et ecce, concurrentibus utrisque partibus, cruentum bellum inhorruit, in quo stridor balistarum, tinnitus gladiatorum, fragor hastarum et hinnitus equorum terribiliter invaluit. Demum, post utriusque partis horrendum excidium, insperata victoria cedente Theoderico, Otto, comes Gelrie, multis de suis captis ac paulative diffugientibus, trans vadam in equo cursatili retrocessit.

§ 108. Willem van Oost-Friesland

Hiis itaque gestis, Wilhelmus, orientalis Frisie comes, hac audita victoria gavisus, primo venit ad Hollandiam, demum secessit ad Horst, ut fratris sui visitaret presentiam: quem Theodericus, comes Hollandie, frater eius, iussit extemplo per Henricum Gruus apprehendi, ac in prisione castri strictissime cathenari. Modico tamen dehinc elapso tempore, iam dictus Wilhelmus, comes, disruptis claustris, a captivitate clam exiens, spe protectionis, devenit ad Ottonem, comitem Gelrie: a quo per dies [70] aliquot fuit detentus in contubernio magne leticie. Novit enim idem Otto, comes, eundem Wilhelmum, comitem, in terra sancta virum fuisse strenuum et illustrem; quapropter dedit ei Adelheidem filiam [49S] suam, in uxorem; ex qua genuit Florentium, patrem Wilhelmi, Romanorum regis, Ottonem, Traiectensem pontificem, Wilhelmum, presidem, Adam, abbatissam Rynsburgensem, et Ricardam, devotissimam monialem. Nuptiis vero magnifice celebratis Staurie, sepeditus Wilhelmus gloriose receptus est in orientali Frisia.

§ 109. Dood van Arnold en Dirk

Interea anno XCVIII, Theodericus et Arnoldus, electi pontifices, per sententiam diffinitivam Innocentii, pape, finem litis habuerunt. Arnoldus enim, cui Otto, comes Gelrie, adhesit, primo pontificium obtinens, XXXus consecratus est episcopus: qui, post paucos dies in urbe Romana moriens, ibidem sepultus est. Demum dominus apostolicus dictum Theodericum, cui comes Hollandie adhesit, XXXIum consecravit episcopum, monens, ut continuo rediret ad populum sibi commissum. Theodericus igitur episcopus, Traiecti venire disponens, Papie defunctus est ac ibidem sepultus. Hii vero duo episcopi annis duobus et mensibus tribus sederunt.

§ 110. Verzoening Otto van Gelre en Dirk van Holland

Quibus quidem pontificibus ambarum partium, sic, ut premittitur, defunctis, Otto, Gelrie, et Theodericus, Hollandie, comites, eodem anno ab omni discordia, occasione dictorum pontificum inter eos orta, in hunc modum sunt reconciliati, ut Henricus, Ottonis comitis filius, duceret in uxorem Adelheidem, Theoderici comitis filiam. Sed hii ambo, post modicum temporis sine liberis defuncti, in Reynsberch [71] monasterio, luctuosis exequiis inhumati sunt.

§ 111. Dirk van Are

Ceterum post dictorum duorum pontificum repentinum decessum Otto, Gelrie, et Theodericus, Hollandie, comites supradictam universalem ecclesiam Traiectensem, in quantum poterant, pro suis amicis personaliter sollicitabant; sed minime exauditi, quia

universalis ecclesia ipsa Theodericum de Aere, propositum sancti Servatii, Traiectensis superioris, in episcopum elegit. Contra quem quidem episcopum prefati comites conspiracionem validam inierunt, pro eo, quod idem pontifex adversus Wilhelmum, comitem orientalis Frisie supradictum, pridem movisset hostilem contencionem. Quapropter Otto quidem, Gelrie comes, totam terram Transysalanam, propulsis officialibus episcopi, ditioni sue subiecit. Daventrienses vero dominum suum episcopum penitus spernentes, Ottonem, comitem, pro eorum domino et defensore receperunt, quorum [207r1] civitatem ipse comes suo satellicio communivit. Theodericus autem, comes [50S] Hollandie, totam terram Cisysalanam depopulans fixisque papilionibus Traiectum in gyrum vallavit.

Sed, ecce, prefatus comes Gelrie, Otto, eo tempore ab Henrico, duce Brabancie, sub conductu regis Ottonis III et Adulphi, archiepiscopi Coloniensis, dolose captus est, cum ad eum in pace descendisset. Quam ob rem Theodericus, comes Hollandie, volens Ottonem, comitem, socium suum, eruere de captivitate ducis, dissolvit obsidionem ab urbe Traiectensi, castrum Tyell spoliavit et incendit, ac opidum ducis, quod Buscum [72] dicitur, circumdedit in manu forti: quod tandem, die VII mensis Septembris, armipotenter intrans, Wilhelmumque, fratrem ducis, Henricum de Busch, Henricum de Kuyc cum plerisque nobilibus et militibus cepit, et cum preda multimode suppellectilis ad Hollandiam navigare decrevit.

Henricus igitur, dux Brabancie, precellens princeps dampnum sibi illatum egre ferens, in ulcionem iniurie, manum validam tam suorum quam aliorum principum, potentium, nobilium, interim ad auxilium suum invocaverat: utpote Adulphi, Coloniensis archiepiscopi, Hugonis, Leodiensis episcopi, ducis Limburgie, comitis Flandrie, et aliorum quorundam comitum, quos de diversis contraxerat partibus; eundem imperterritum comitem Theodericum, cum suis sibi viriliter occurrentem, apud Huesden festinanter insecutus, bello aggreditur, captivavit et spolia reaccepit.

Nec mirum. Testati sunt enim, qui in presenti certamine fuerunt, mirabile fuisse, quod tam valido exercitui, tot principibus comes occurrere presumpsit, presertim cum exercitus eius in unum adhuc minime convenisset. Sed hoc discrimen provenit ei, tum ex pertinacis animi minus circumspecta prudentia, tum animosa priorum victoriarum fiducia; et in se profecto didicit, quod idem Deus est, qui exaltat et humiliat.

Preterea Theodericus, episcopus, intendens tam Hollandiam quam Gelriam absque defensoribus desolatas, coadunavit blandimentis et donis electam miliciam, cum qua festinanter [73] est ingressus Hollandiam, prope Mydrecht; ubi cuncta invadendo, devastando, incendendo ad libitum voluntatis sue, predam copiosam extemplo contraxit: quam, instante noctis umbra, secum infra muros urbis Traiectensis abduxit. Crastina dehinc die, orta luce, cum aurore iubar graminosam terre superficiem stillicidio roris aspergeret, idem episcopus, de procerum suorum consilio, pagum Velue, cum [51S] expedita milicia intrans, eam omnino depopulando et magnam pecuniam extorquendo, exussit: Zutphaniam, obsidione cingens, cepit, obsides ad libitum inde recepit et secum duxit. Et exinde Daventriam, nemine se defendente, intrans, a fautoribus capti comitis Ottonis et ditioribus civibus determinatis, maximam gazam acquisivit.

§ 112. Verzoening (1)

Tandem anno eodem Henricus, dux, Theodericus et Otto, comites, reconciliantur. Sed, prout Leodiensis canit cronica, faciente Hugone eorum episcopo, dux Brabancie libere remittit comitem Gelrie et indebitam exactionem viro; ac, solutis a Theoderico duobus milibus argenti, pro dampno illato, a captivitate solvuntur. Et de post ambo brevi supervixerunt tempore. Nam Theodericus, comes, evolutis tribus annis, moritur; cui, post multarum guerrarum discrimina, successit germanus suus Wilhelmus, orientalis Frisie comes, qui ipsius Ottonis, Gelrie comitis, filiam Adelheidim, ut prefertur, habuit in uxorem.

§ 113. Verzoening (2)

In cronicis autem Brabancie aliter invenitur, videlicet: Quod anno Domini MCCII, Henricus, dux, hos prepotentes comites in bello captivavit, sed eodem anno eos dux a captivitate relaxavit, ac sibi, per quosdam amicabilem internuncios hac condicione reconciliati sunt, ut Margaretam, ducis [74] filiam, [207r2] elegantis forme puellam, Gerardus, comitis Gelrie Ottonis filius, duceret sibi in uxorem.

§ 114. Luik

Post hec Henricus, dux Brabancie, quod Leodienses cum eorum episcopo Hugone, Ottoni III, imperatori, obedientiam subtraxerunt seque eidem submittere noluerunt, assistente sibi Ottone, comite Gelrie, anno Domini MCCXII, Leodium violenter cepit et intrans spoliavit, Tungrim incendit pro magna parte et Hasbanie villas.

§ 115. Luik en Gelre

Ex tenore, inquam, cuiusdam littere, de datis anno Domini M ducentesimo III, quam Otto, comes Gelrie, ecclesie sancti Lamberti Leodensi exhibuisse asseritur, deducitur: Quod ipse comes universum allodium in hominibus, pratis, silvis, aquis, terris cultis et incultis, que possidebat a Traiecto superiori usque Ruremunde, videlicet et Ruremunde, Dirte, Glene et quicquid eis adiacet, ecclesie Leodensi et ipsius episcopo Hugoni suisque successoribus, pro salute anime sue et predecessorum suorum, sub testimonio per manus liberorum hominum cum ramo et cespite super altare reportans, in elemosinam [52S] contulit: et ab eodem episcopo Leodensi prefatum allodium in feodum recepit, et homagium et fidelitatem ei facit: quodque eciam universi heredes comitis, sive filius sive filia, successive in posterum prefato modo ab episcopo Leodensi, sese fidelitate et homagio ei astringentes, sunt recepturi. Et ipse comes eiusque homines ecclesie Leodensi et episcopo iuraverunt, quod eos in tuitione iuris sui, toto eorum posse, fideliter iuvabunt et modis omnibus semper assistent. Similiter episcopus et ecclesia Leodensis cum hominibus suis, duce de Lymporch, [75] de Namur et de Loys, comitibus, et cum aliis multis hominibus de familia ecclesie Leodensis, comitem Gelrie et suos assecraverunt eisque iuraverunt, quod eos in eorum iure iuvabunt et eis semper contra quoscunque assistent.

§ 116. Dood van Otto III van Gelre

Hic itaque Otto, comes, princeps fuit imperterritus, in omni tempore vite sue bellicosus; quapropter principibus omnibus acceptus, ac in curiis imperatorum [76] multum famosus: unde a munificis principibus donacionem Velue sua probitate obtinuit, eamque comitatu Gelrie adiecit. Nec non et multa alia predia atque possessiones [53S] largas filio suo Gerardo hereditarie possidendas reliquit. Demum postquam ipse comes Otto Gelrie et Zutphanie comitatibus XXXII annis, ab obitu fratris sui, comitis Gerardi, digne et laudabiliter prefuisset, anno Domini MCCII, tempore Philippi et Ottonis, Romanorum regum, vita exemptus, in monasterio Campensi, apud patrem suum, comitem Henricum, honorifice extitit tumulatus.

§ 117. Gerard III van Gelre

Gerardus III, comes Gelrie et Zutphanie, anno Domini MCCII, post Ottonis patris sui obitum, ad ipsorum comitatuum accessit honorem. Huic quidem comiti fuit uxor Margareta, filia Henrici, ducis Brabancie, de qua genuit Ottonem IV, comitem, et Henricum, Leodensis ecclesie pontificem. Hic enim Gerardus, comes, princeps bellicosus et devotus, a primeve iuventutis sue tempore, pro terrarum suarum defensione magis adamavit rigorem ferri, quam nitorem auri. Sed patris sui Ottonis dispendiosa vexatio dedit tandem auditui suo intellectum, adeo quod primo milicie sue tempore armorum strenuitatem ac morum suorum ingenuitatem,

quibus inter ceteros primates excellenter vigerat, non mundo sed Deo et ecclesie fideliter et devote exhibere studuit.

§ 118. Kloosters in Roermond en Kamp

Ipsius namque Gerardi, comitis, genitrix Ricarda, anno XX, solempne monasterium monialium, ordinis Cisterciensis, [77] in Ruremunda, per Engelbertum de Monte, archiepiscopum Coloniensem, anno XXIII consecratum, magnifice a fundamentis erexit et dotavit; cuius ipsa Ricarda prima facta fuit abbatissa. Et cum eidem monasterio VI prefuisset annis, post ipsius Gerardi filii sui obitum, anno XXXI in choro meridiali eiusdem monasterii sepelitur. Quodque eciam monasterium civitati Ruremundensi dedit originem, [207v1] que ante hec tempora usque ad Ottonem, filium Gerardi, comitis, villa esse consueverat.

Dictus eciam comes, excercende devocionis sue causa, in monasterio Campensi magnam edificari fecit domum, adhuc inibi existentem: in qua ipse cum electa sua milicia, singulis annis dies quadragesimales, ut fertur, in Domino celebrare solebat.

§ 119. Otto van Gelre

Interea anno Domini MCCIII, defuncto Theoderico de Aere, episcopo Traiectensi antefato, Gerardus, comes Gelrie, et Wilhelmus, comes Hollandie, frater Theoderici, comitis defuncti, qui ipsius comitis Gerardi sororem habuit in uxorem, ad electionem novi pastoris, [54S] cum maximo apparatu convenerunt in Traiectum; adducentes secum Adulphum, archiepiscopum Coloniensem, Ottonem Monasteriensem et Gerardum Osnaburgensem, episcopos, et in maximo numero nobiles et proceres. Quorum principum piis precibus generalis ecclesia Traiectensis Ottonem, primum prepositum Xanctensem, fratrem ipsius comitis Gelrie Gerardi, eligebat in pontificem.

Hic Otto, iuvenis bone spei, diaconus ordinatus, XVIII annos tantum habens, corpore longus et formosus, facie pulcherrimus, conversacioni et moribus compositus, qui [78] propter eius virtutes et merita ab omnibus amabatur, duobus annis et dimidio prefuit ecclesie in multa pace; et cum Romam super minoris etatis dispensacione ire disponeret, gravis eum febris in Voerthusen, prope Altinis, invasit et debitum carnis, proch dolor, adimplevit. Corpusque eius devectum est Traiectum, et in ecclesia maiori, honore congruo, sepultum.

§ 120. Tienden op de Veluwe

Ipsae eciam Otto, episcopus, fratri suo Gerardo, comiti Gelrie, contulit in feodum decimas de novalibus in Velua, que omnes prius ad episcopum Traiectensem pertinebant, sub condicione: Ut comes et sui heredes nunquam manum mitterent in decimas ab ecclesiis possessas. Hanc conditionem idem comes, pro se et suis heredibus, in generali capitulo Traiectensi iuravit perpetuo observare.

§ 121. Otto van Lippe

Sepulto namque, ut supra dictum est, Ottone, episcopo, prelibati comites, Gerardus et Wilhelmus, in exequiis ipsius presentes, obtinuerunt in generali capitulo, supplicacionibus assiduis, ut Otto de Lippia, prepositus Traiectinus, filius sororis Theoderici de Hollandia, episcopi supranominati, episcopus concorditer est electus.

§ 122. Kruistocht tegen de Albigenzen

Istis nunc diebus, videlicet anno Domini MCCX, predicata est crux contra Albienses, quorum error brevi tempore invaluit et infecit mille civitates per Alamanniam et Franciam. Annoque sequenti et ascenderunt contra eos de Alamannia Lupoldus, dux Austrie, Engelbertus, tunc prepositus, postea archiepiscopus Coloniensis, et frater eius Adulphus Montensis et Wilhelmus Iuliacensis comites, et multi alii nobiles. Similiter actum est in Francia, in

Pictavia, [79] Normannia et aliis multis partibus. Predicator autem crucis fuit Arnoldus, abbas Cisterciensis, postea archiepiscopus Narbonensis, de mandato domini et episcopi Portuensis, cardinalis legatus missus contra Albienses.

Et venientes ad civitatem magnam, [55S] que Biders dicitur, obsidebant illam. In quorum exercitu heretici, mingentes super volumen sancti evangelii, proiicientes idem de muro contra Christianos, clamantes: "Ecce, miseri, lex vestra" multaque convicia et inproperia facientes et dicentes. Quidam vero satellites de exercitu Christianorum, zelo fidei accensi, similes leonibus, scalis apposis, muros ascenderunt, hereticisque divinitus territis et declinantibus, predicti Christiani satellites portas et civitatem obtinuerunt. Ibi vero plus quam centum milia hominum interfecta sunt, boni cum malis, ne post eorum recessum ad perfidiam redirent; nam Deus novit, qui sunt eius.

Expost anno XI obtinuerunt aliam magnam civitatem apud Tholosam, que Vallis dicitur; et populus, promittens se velle ad fidem, ad veniam susceptus est: quadringenti autem et quinquaginta, in sua pertinacia obstinati, combusti et patibulis suspensi sunt. Sicque etiam in pluribus civitatibus actum est. Tholosani autem artati promiserunt omnem satisfactionem: sed, ut postea patuit, in dolo perseveraverunt.

Albienses autem anno XII regem quendam paganum in auxilium sibi invocabant, [207v2] qui cum incredibili multitudine armatorum venit, ut totam Europam se posse obtinere speraret. Sed eodem anno XII, XVII Augusti, de exercitu suo occisi sunt LX milia pugnatorum. Ipse vero [80] in Sebiliam se transferens ex dolore mortuus est. Et sic, gratia Dei, ecclesias, civitates obtinentes, ad veram Christi fidem salubriter reduxerunt.

§ 123. Conflict Utrecht met Gelre en Holland

Huiusmodi, inquam, temporibus, Otto de Lippia, episcopus Traiectensis supradictus, anno XXII, de Iherosolimitana expeditione cum Fredrico II, Romanorum imperatore, reversus, terram suam per fratrem suum Hermannum bene pacatam invenit.

Nichilominus tamen maximis discordiis adversus Gerardum, comitem Gelrie, promotorem suum, se involvit. Gerardus namque comes plures quondam vasallos habuit in terra Zallandie, qui per villicos episcopi graviter exactionati sunt, adeo, quod bonis temporalibus multum inopes effecti sunt; quapropter idem comes homines episcopatus apud theolonium Lobeek arrestari fecit, et vice versa depauperabat. Quam guerram Engelbertus, archiepiscopus Coloniensis, pro tunc sedavit.

Aliis tamen discordiarum sementibus inter comitem et episcopum denuo emergentibus, comes cum militaribus et cum incolis Zallandie, [56S] contra dictum iam pontificem conspiravit. Episcopus autem, auxilio Theoderici de Ysenburch, Monasteriensis episcopi, ac Hermanni, fratris sui predicti, copiosum congregavit exercitum, ut vicinas villas comitatus Gelrie potenter incenderet et rebelle vulgus de terra Zallandie victoriose compesceret. Econtra iam dictus populus, eodem auxiliante Gerardo, comite, penes Arkele congregatus in aggere, decrevit omnibus modis episcopo resistere. Sed episcopus in fremitu hostes viriliter aggressus, quosdam occidit, plures [81] cepit et omnes alios cum victoria profugavit. Cuius milicie fuerunt capitales duo, Hermannus de Voerst et Theodericus de Buchorst, qui primitivam suscitaverunt rebellionem ac universum Zallandie populum ad illicitam conspiracionem suscitaverunt. Horum igitur duo castra Voerst et Buchorst strenue impugnavit et favillatenus inflammavit. Illos vero et ceteros sibi contrarios in pecuniam, pro sua voluntate, punivit.

Comes quidem Gelrie, pro victoria pontificis indignatus estate sequenti Walramum, ducem Lymburgensem, ac Henricum, comitem Zeynensem, cum duobus milibus militum in ipsius auxilium invitavit; et Florentium, iuvenem Hollandie comitem, nepotem suum, sibi complacere conquisivit, qui continuo Lakam ascendit cum infinito navigio, et episcopalem domum, cum villa Gheyn, hostili conflagravit incendio. Econtra dictus episcopus, auxilio

Gerardi, Bremensis archiepiscopi, fratris sui, Theoderici, Monasteriensis episcopi, propinqui sui, ac Hermanni de Lippia, germani sui, mille equites aggregavit et adversus antedictos principes intrepide bellum instaurare decrevit.

Sed, ecce, Conradus, Portuensis episcopus et apostolice sedis legatus, ex insperato venit ad locum certaminis, suspendens iam inchoatum prelium, et de consensu partis utriusque tale promens arbitrium: Quatenus comes Gelrie advocatiam de Buchorst per Zallandiam beato Martino traderet, et episcopus eidem allodium Elistense Montisque Odilie, excepta prepositura, et vasallos acceptos, in feodum restitueret; comes insuper Hollandie pro ministerialibus suis octingentas [82] libras haberet, ac eosdem ecclesie Traiectensi, manumissione facta, libere resignaret. Et sic omnis controversie discordia inter dictos principes placabiliter est sopita. [57S]

§ 124. Alard en Uda en de Commanderie van Sint Jan

Porro ipsius comitis Ottonis temporibus, Alardus, comes de Novimagio, et uxor eius Uda hospitale sive domum ordinis sancti Iohannis Iherosolimitani apud Novimagium, in fundo habitationis eorum, propriis sumptibus et laboribus construxerunt ac de bonis suis, que ipsorum fuerunt in Heze, Ewyck, Weichen, Wosyke et locis aliis, eidem hospitali sive domui iuste contulerunt. Quam quidem [208r1] fundacionem et dotacionem, cum dictis bonis collatis et conferendis, Henricus VI, Romanorum imperator et Sicilie rex antedictus, ad ipsius comitis Alardi et Ude, eius coniugis, instanciam, in specialem maiestatis sue protectionem recipiens, anno Domini MCXCVI, indictione XV, XIII Kalendas Novembris, auctoritate cesarea confirmavit, uti in litera solempni desuper habita et apud dictam domum sancti Iohannis Novimagensis conservata, lucidius intuetur. Que vero domus Novimagensis postmodum per quendam dicti ordinis Iacobum, episcopum Sudensem, in pluribus bonis, redditibus et edificiis reperitur decorata. Consuevit enim pristinis temporibus imperium Novimagense a prefato Alardo et aliis, tunc comitibus appellatis, auctoritate imperiali gubernari, quod nunc a borchgraviis, per principes Gelrie constitutis, solitum est gubernari.

§ 125. Slag bij Ane

Deinde anno XXV, tempore Gerardi, comitis, commissum est civile bellum inter Egbertum, prefectum Groningie, et Rodolphum, castellanum Coevordie. Quapropter Otto, episcopus Traiectensis, manu forti Groningiam perrexit et pacificas treugas, sub indictione mortis, ab utraque parte observari precepit. Sed Rodolphus, recedente episcopo, rebellare non timuit, infectisque treugis castrum Egberti destruens et Groningiam potenter introiens, Egbertum ad Frisiam effugavit.

Idcirco anno XXVII, Otto, episcopus, electis undique bellatoribus convocatis, eundem Rodolphum, Coevordie castellanum, a civitate sua Groninghie propellere et castrum suum Coevordie potenter evertere proposuit. Unde Gerardus, comes Gelrie, iure fidelitatis ab episcopo requisitus, sibi auxilium prestare non distulit intrepidus. Nam confestim, coadunata copiosa turba plebis ac milicie, in terris Trentonie episcopo personaliter venit in adiutorium. Consimiliter Florentius, comes Hollandie, robustam miliciam eidem destinavit. Theodericus de Clivis et Balduwinus de Benthem, comites, sibi prestiterunt manuale subsidium. Henricus, archiepiscopus Coloniensis, et Ludolphus, episcopus Monasteriensis, eciam episcopo adoptatum [83] auxilium transmiserunt. In quibus omnibus pulcher exercitus apud Annet congregatus est: ubi episcopus, fixis castris, per diurnum cum antedictis principibus plerumque gavisus est;

qui, dictante principum sententia, Rodolphum a bonis suis ibidem proscripsit ac omnibus adiutoribus suis indulgentiam et remissionem peccatorum predicavit. Rodolphus vero perpendens episcopi magnipotentiam non posse resistere, aufugit a civitate Groninghie ad castrum suum Coevordie, premeditans quod latissima palude situata foret in medium.

Alterna vero die, in festo Pantaleonis martyris cum emicantibus radiis iubar aurore accresceret, Rodolphus, comes de Ghoere, beati Martini vexillifer, cum episcopo, comite Gelrie, et [58S] aliis antecessit principibus et armigeris: quem totus exercitus letus et quasi de victoria certus, diffuse et inordinate, cum diversis armaturis bellicis est subsecutus.

Sed, heu, acerrimi bellatores ac pugiles episcopalis exercitus contra hostes primam gubernantes aciem, armorum sarcina pregravati, paulatim in ipsis paludibus fetidis et mortuis, proch dolor, vivi submersi sunt; qui non solum a Trentonibus verum eciam a mulieribus, misero mortis genere, crudeliter interempti sunt. Inter quos eciam bonus Bernardus de Horstmar, vir nobilis, a iuventute propter virtutes suas famosus, apud proprium imperatorem et regem Anglie acceptissimus, vita extinctus est. Ceteri quidem plerumque sauciati, [84] per repentinam fugam, ab hostibus vix elapsi sunt. Rodolphus autem, cum quibusdam equitibus tota nocte fugitivos insecutus, victualium apprehendit magnam partem et cum multis captivis reversus est ad Coevordiam: ubi, Deo permittente, Gerardus, comes Gelrie, graviter vulneratus, cum Balduwino, comite de Benthem, Ghiselberto, domino Amstelrelandie, et quam pluribus aliis ad captivitatem ductus est.

Otto vero episcopus in palustri loco captus, ibidem per diversa tormentorum genera dire martirisatus [208r2] est; nam felliti carnifices coronam suam cum cruenta carne gladiis acutissimis abraserunt: quem demum, post opprobria multa, in locis immundissimis conculcarunt. Ceciderunt autem de populo in ipso conflictu cum episcopo suffocati, submersi et interfecti amplius quam quadringenti milites multique alii nobiles armigeri et bellatores egregii.

Occiso igitur Ottone episcopo, Florentius, Hollandie comes, cum ceteris principalibus ecclesie vasallis, Traiectum advenit, qui pro suo consanguineo, Padeburnensis ecclesie pontifice, filio comitis de Oldenburch, supplicatorias preces fudit. Cum autem universale capitulum deliberationem super hoc caperet, ut devotas instancias eiusdem comitis admitteret, ecce, comes Gelrie Gerardus et Ghiselbertus, dominus Amstelrelandie, letaliter vulnerati et per breves inducias a captivitate dimissi, decumbentes in culcitris, delati sunt in capitulum, qui exorando flagitabant ab ecclesia sue redempcionis auxilium et dicti [85] Willibrandi ad ipsam ecclesiam promotionem. Quibus visis universus clerus amare lacrymatus est, et dolor populi de nece pontificis renovatus est.

Quamobrem idem episcopus Padeburnensis, tanquam idoneus vindex, postulatus est [59S] episcopus: vir constans, audax et ingenuus, quem Gregorius IX de Padeburnensi transtulit et, cum apostolica benedictione, Traiectum adiecit. Hic vero novus pontifex, in Traiecto pro tribunali sedens, dictante sententia principum, principalium vasallorum, comitem Gelrie, dominum Amstelrelandie, cum ceteris captivis, a captivitate Rodolphi, castellani Coevordensis, absolutos esse iudicavit, quoniam idem castellanus, tanquam proscriptus grassator et exlex, suum verum dominum indigna morte pridem occiderat.

§ 126. Klooster in Zwartewater

Anno vero sequenti Rodolphus de Coevorden, cum Henrico de Ravensdorp, obtentis quindecim dierum treugis, adiit castellum Hardenburch, et de compositione pacis cum episcopo Willibrando tractare cepit. Sed castrenses eos, contra voluntatem episcopi, ceperunt et rotatos in stipitibus exaltarunt. Exinde ipse episcopus Coevordenses et Trentones subiugavit et tribus milibus marcarum gravium ab eis pro expensis acceptis, veniam tribuit. Et pro emenda occisorum et submersorum a Rodolpbo et suis complicitibus claustrum sanctarum monialium in Swartenwater a Drentonibus et Coevordensibus est fundatum et dotatum.

§ 127. Moord op Engelbert van Keulen

Porro anno Domini XXV, Engelbertus, archiepiscopus Coloniensis, de Monte et Gelris genitus, propter nimiam correctionem, quam de servanda pace in tyrannos [86] exercuerat, a

Fredrico, comite de Ysenburch, fratre quidem Adolphi V, ultimi comitis de Altena et primi Markensis, ad suggestionem uxoris sue, per famulum suum Rydenkatem, VII Idus Novembris, in festo sancti Willibrordi advesperascente ieiunus, prope Gevelsberch, XLVII volneribus confossus, martyrio, ut legatus pape Conradus, Portuensis episcopus, predixerat, fuit coronatus.

Quo facto idem Fredricus, comes, actor mali, a papa Honorio eiusque legato predicto et rege Romanorum Henrico excommunicatus et bannitus, veluti Caynus vagus et profugus, mundum discurrens, nusquam acceptus neque tutus; et similiter omnes eius complices. Tandem per amicos Engelberti insecutus, in diocesi Leodiensi per quendam Balduwinum de Genepe capitur, ac Gerardo, comiti Gelrie, qui erat advocatus ecclesie Coloniensis, presentatur; Colonieque ductus per eum morti adiudicatus, eodem anniversarii die, quo archiepiscopum peremerat, extra portam sancti Severini, tanquam vilis latro, rotatur et penditur; ubi adhuc ad [60S] perpetuam rei memoriam columpna lapidea conspicitur, nutrice sua sub rota stante et clamante: "Hec sunt intestina mea, a corvis devoranda." Tale enim sompnium vidit inpregnata. Episcopus autem infinitis miraculis, sed post vindictam nullis, choruscavit.

Insuper dicti comitis Fredrici castrum Ysenburch, quod inexpugnabile videbatur, per Henricum, archiepiscopum Coloniensem, in ulcionem predecessoris sui Engelberti, obsidetur, expugnatur [208v1] et soletinus destituitur.

Tandem dicti comitis Fredrici iudicati [87] fratres, Theodericus Monasteriensis, et Bruno Osnaburgensis, ecclesiarum episcopi, apud papam Honorium fuerunt accusati et citati eo, quod contra pontificem Engelbertum, cum comitibus de Tekelenburch et Swalenburch, nunc de Lippia dictis, conspirassent; fueruntque propterea ab eorum ecclesiis privati et expulsi. Quo tamen in exilio mortui sunt, penitus ignoratur.

Consequenter vero papa Honorius contra predictos de Tekelenburch et Swalenburch, comites, et universos, qui conspiracionem contra quondam episcopum Engelbertum fecerant, crucem decrevit. Et mediante Ludolpho de Holte, episcopo Monasteriensi, in locum Theoderici episcopi predicti constituto, predicavit, totumque imperium et presertim Henricum, ducem Brabancie, Adulphum de Monte, ipsius archiepiscopi germanum, Gerardum Gelrie, eorum nepotem, Gerardum, Iuliaci, et Gwidonem, Flandrie Hollandieque comites, atque universos archiepiscopos et episcopos de Alania, principes et nobiles, militares, populares et burgenses in vindictam prefati Engelberti occisi, incitavit; qui terras prefatorum comitum in villis, silvis, munitioibus, fortaliciis, arboribus et omnibus, in quibus devastare potuerunt, funditus deleverunt, destruxerunt, et annihilaverunt. Et in hiis terris penitus nil nisi castrum solummodo Tekelenburch et Swalenburch permanserunt: que tam diu obsederunt, quousque ipsi comites sub gratia se captos reddiderunt, de occisione ipsius archiepiscopi se solempniter excusantes. Sed, quod contra eum conspiracionem fecerant, duo claustra fundaverunt [88] et se ipsos inclaustraverunt. Eorum tamen posteritas, prout prius, postmodum in altum non surrexit, cum pauca filiiis eorum relicta sunt de ipsorum dominiis.

Hec vero de Engelberto ex cronicis Treverensium et Monasteriensium et Markensium collecta, in cronicis Coloniensibus lacius sunt conscripta. [61S]

§ 128. Klooster in Zennewijnen

Prefati eciam Gerardi, comitis, temporibus, videlicet anno XXVIII, abbas et conventus insule beate Marie virginis curtem suam in Zenwenden, prope Tyelam, ad construendum ibidem monasterium sanctarum monialium ordinis Premonstratensis resignarunt: quod eodem anno per nobilem matronam dominam de Smythusen inceptum est, et anno sequenti per Willibrandum, episcopum Traiectensem, consecratum existit.

§ 129. Klooster 's-Gravendaal

Ipse autem Gerardus comes emit a Conrado, abbate, et capitulo sancti Vincentii in Oesbroec, ordinis sancti Benedicti, prope Traiectum, omnia bona, que habebant in villa de Ghent, Bethue: quam vendicionem Henricus, rex in Almaniam, supradictus confirmavit. Que quidem bona per Ottonem, filium suum, comitem succedentem, ad monasterium Vallis Comitum, per eum fundatum, sunt collecta.

§ 130. Dood van Gerard III van Gelre

Denique anno XXIX, in crastino sanctarum XI milium Virginum, Gerardus, precellens comes Gelrie et Zutphanie, postquam patrie sue magnifice XXVII annis prefuisset, carne exutus, tempore Fredrici secundi, patris dicti Henrici regis, spiritum Deo commendans, in monasterio suo Ruremundensi, per Richardum suam genitricem ipsius ope fundato, honorifice tumulatur. Margareta ipsius Gerardi, comitis, conthoralis apud eundem comitem in maesele excelsa, imaginibus ipsorum lapideis suprapositis, [89] anno XXXI, V die mensis Maii, luctuose inhumatur.

§ 131. Otto IV van Gelre

Otto IV, comes Gelrie et Zutphanie, princeps strenuus et magnificus, anno Domini MCCXXIX, tempore Fredrici secundi, post genitoris sui Gerardi, comitis, obitum, ipsorum comitatum assecutus fuit principatum. Hic Otto, dictus comes cum corvo pede, moribus pius fuit ac virtuosus, in elemosinis largus, in bellis victoriosus; patriam suam in multis reformavit et dilatavit: nam Ruremundis, Arnhem, Hardewyck, Goch, Bomell et Wagheriynghen primus in civitates commutans, muris cingi licentiavit, ac iuribus et privilegiis civilibus munifice libertavit. Insignemque urbem Novimagensem cum eius imperio, ut infra patebit, suo adiecit dominio.

Constat Ottonem, comitem, successu [208v2] temporis, binas habuisse [62S] conthorales: primo Margaretam, filiam Theoderici, comitis Clivensis; pro cuius dote ipsi Ottoni, comiti, per eundem Theodericum X milia marcarum fuerunt assignata. Cum qua quidem Margareta comes Otto solempnissimum monasterium sanctarum monialium Vallis Comitum, prope Goch, ordinis Cisterciensis, fundavit, quod magnis prediis et possessionibus largiflue dotavit. Ipsa vero Margareta de Clivis, anno LI, X die mensis Septembris, sine liberis defuncta et in ipso monasterio sepulta,

comes Otto Philippam, filiam comitis Sancti Pauli, sive de Sympoll, sortitus est in uxorem: de qua genuit Reynaldum primum, comitem succedentem, et Ermegardum, nuptam Theoderico, comitis Clivensis Theoderici primogenito; quod quidem coniugium Henricus, Lotharingie et Brabancie dux, inter ipsos [90] comites Gelrie et de Clivis, arbiter comitis, ab utraque parte ad hoc electus, tractavit, ipsis vero coniugibus adhuc pueris et in annis innubilibus existentibus. Ex quibus vero, Theoderico post obitum patris sui Theoderici in comitem Clivensem promotus, et conthorali sua, Ottonis comitis filia, processit Otto, comes Clivensis: de cuius proximioris sanguine, secundum veram lineacionem, uti superius deductum existit, Arnoldus, dux Gelrie, dinoscitur descendisse.

§ 132. Born en Loon

Prefati namque Ottonis, comitis Gelrie, vasalli fuerunt et feudales, dominus de Borne et comes Lossensis. Nam Goswinus, dominus de Borne, anno XXXIII, dominium suum de Borne, cum omnibus attinentiis suis, ab ipso Ottone, comite, in feudum accepit, ita quod dictus Goswinus comiti Gelrie contra universos, dempto comite Lossensi, cum suis heredibus debeat servire. Ac Arnoldus, comes Lossensis et de Thineo, anno LIII, recepit ab ipso Ottone, comite, suo consanguineo, in feudum castrum de Stochem et villam Dyhem, cum pertinentiis

et attinentiis suis, ab ipso Ottone suisque heredibus possidendam. De quo quidem feodo eidem comiti prestitit homagium.

§ 133. Keizerlijke voorrechten voor Nijmegen

Sub huius quidem Ottonis, comitis Gelrie, principatus initio, Novimagenses primo inceperunt uti et gaudere privilegiis imperialibus ad instar regalis civitatis Aquensis, eis per dive memorie Henricum septimum, Romanorum regem, lantgravium Thuryngie, filium sancte Elisabet, anno MCCXXX, gratiose concessis, et post [63S] modum per suos in Romano imperio successores, ut [91] superius clare deductum existit, auctoritate cesarea, largiflue confirmatis, renovatis et ampliatis.

§ 134. Kruistocht tegen de Stedingers

Deinde anno Domini MCCXXXIII, predicata fuit crux contra Statinghos, eo, quod ad ritum paganismum redierunt. Unde Henricus, dux Brabancie, Florentius, comes Hollandie, et Theodericus, comes Clivensis, de mandato Gregorii, pape IX, cum magno exercitu perrexerunt Statinghen, Bremensis diocesis, et, habita victoria de eisdem, infinitam multitudinem virorum, mulierum et puerorum occiderunt.

§ 135. Dood van Floris IV van Holland

Depost anno eodem idem Florentius III, comes Hollandie XIII, pater Wilhelmi, Romanorum regis, per comitem Claremontensem, in quodam tyrocinio crudeliter interemptus est. Theodericus vero, comes Clivensis predictus, ob vindictam cognati sui Florentii, comitis Hollandie, comitem Claremontensem, cum Theutonicis, in predicto tyrocinio immediate occidit.

§ 136. Kruistocht van herders

Succedentibus eciam temporibus, videlicet MCCLI, maxima multitudo pastorum, ex diversis regionibus congregata, sub titulo crucis, currunt Iherosolimam, volentes ferre subsidium terre sancte. Sed per quosdam flagitiosos viros ad tantam perniciem deducti sunt, ut in multis partibus Gallie civitates et populos invadere et destruere conarentur. Sed tandem, auctore Deo, in diversis locis citissime perierunt.

§ 137. Willem van Holland

Eiusmodi siquidem temporibus Fredricus II, imperator antedictus, ab Honorio, papa, dudum excommunicatus, per Innocentium III ab imperiali dignitate [209r1] destitutus est; et Henricus VII predictus, per officiales imperii, Romanorum rex est electus. Sed idem Henricus paucos supervixit annos: quapropter [92] idem Innocentius, de consilio generali, Petrum de Caputiis, ad velum aureum circa sancti Georgii diaconum cardinalem, legavit in Germaniam, monens, ut officiales iterato regiam celebrarent electionem.

Electores itaque convenientes apud pagum Worynge, Coloniensis diocesis, anno XLVIII, Wilhelmum, comitem Hollandie, vicesimum primum annum etatis sue agentem, iuvenem strenuum et in omni dispositione corporis sui collaudandum, ipsius Ottonis, comitis Gelrie, consanguineum, in Romanorum regem concorditer elegerunt. Quem Bohemorum rex, [64S] iuxta regulas militaris ordinis, in ecclesia Coloniensi, sub summa missa, per dictum legatum celebrata, in omnium officialium et aliorum principum imperii in magna multitudine congregatorum, presentia, solempniter in militem creavit.

§ 138. Beleg van Aken

Hiis itaque peractis, III die sequenti, tubicinatum est castra tollere et regiam civitatem Aquensem, huiusmodi electionem non consentientem sed partibus antedicti Fredrici depositi

adhuc faventem, obsidione cingere. Nec mora. Inde idem electus cum universa ista principum, tam spiritualium quam secularium, multitudine, (in quorum comitatu dictus egregius comes Otto ipsius electi erat director,) papiliones in girum erexit, civitatem undique obsidione cingens. Tandem per ingeniosos viros decretum est, ut populare vallum procere celsitudinis extrueret et urbem in modum aggeris undique cingeret;

et quod civitas, in convallibus montium sita, aquis plurimis sulphureis est irrigua multisque fontibus limpidissimis superhabunde fluida, ideoque semper [93] inundans, aqua nullibi habens defluentem meatum, ideoque breviter incepit exuberare, ut nullus civium absque navigio propriam domum commode posset exire. Hoc ergo gravi dispendio burgenses afflicti, promiserunt electo regi portas urbis absque rebellionem patefacere, et eundem pro vero domino suscipere, ut circumseptum vallum infringi preciperet, ac inundantem aquam consueto meatu manare permetteret. Igitur post sex septimanas ipsius obsidionis infracto vallo, electus ultima die mensis Octobris, urbem ingressus, eam in deditionem accepit.

Postera vero die, que est Omnium Sanctorum, festiva solempnitate universe multitudinis prelatorum et principum ad basilicam beate Marie virginis deductus, secundum ritum antique consuetudinis, in Romanorum regem solempniter fuit coronatus. Post hec autem circumstantes principes, adorantes maiestatem regiam, acclamaverunt ipsi salutem, laudem et gloriam: accedentesque singulatim primates ad regale solium, prestiterunt ei debite fidelitatis homagium.

§ 139. Otto van Gelre krijgt Nijmegen

Rursum antedictae obsidionis urbis Aquensis tempore ipse tunc Wilhelmus, in Romanorum regem electus, attente considerans in menteque revolvens, dictum carissimum consanguineum suum, Ottonem, nobilem comitem Gelrie, sacrosancte Romane ecclesie et sue regie maiestati, uti desuper confecte testantur litere, per omnia vernaculum [65S] reddidisse obsequiosum et fautorem devotissimum:

idcirco ex maiestatis sue regie gratia speciali, in recompensationem et remunerationem sui fidelis servicii, de principum suorum consilio, imperiale castrum Novimagense, [94] cum omnibus suis attinentiis, opidis, villis, nemoribus, aquarum decursibus, piscacionibus, pratis, agris cultis et incultis, vasallis, ministerialibus, servis, manumissis ac omnibus iuribus, eidem castro attinentibus, pro sedecim milibus marcarum puri et legalis argenti [209r2] ac omnibus expensis, si que contingunt fieri in castro vel opido qualitercumque muniendis vel edificiis ibidem construendis, legitima computacione de hiis facta, predictis sedecim milibus marcarum superadditis, eidem comiti Ottoni et suis heredibus obligavit: ac eisdem eandem pecuniam in feodum favorabiliter concessit, ab ipso rege et suis posteris habendam, donec eidem comiti vel suis heredibus integraliter fuerit persoluta: proventibus vero et fructibus omnibus ipsius castri, quos idem rex ex dono sibi et suis heredibus contulit, in sortem non computandis.

Theolonium insuper de Lobeke, cum omnibus bonis feodalibus sive aliis, que ibidem idem comes et sui antecessores, usque ad tempora ista possederunt, sibi libere et quiete, sicut ipsa comes idem hactenus possedit, concessit possidenda.

Demum Nuysie ipse rex deveniens, per regale celsitudinis sue scriptum, universis vasallis, ministerialibus, castellanis et ceteris hominibus de Novimagio, fidelibus suis, mandavit, quatenus dicto Ottoni, comiti, castrum de Novimagio assignarent sibi que de omnibus iuribus ibidem, eius ex parte, tanquam ipsi regi, deinceps responderent et intenderent. Premisso namque modo imperium Novimagense, hucusque auctoritate regum et imperatorum Romanorum gubernari solitum, ad [95] principum Gelrie accessit postestatem, pariter et dominium. Cuius tamen nudum castrum predictum, ut superius patet de Ottone tertio, a Frederico primo Gelrie principibus ad procurandum sive regendum perpetuo erat collatum.

Hec omnia de Novimagio preenarrata, ex regiis literis dicto Ottoni, comiti, per ipsum Wilhelmum, regem, successive concessis, sunt collecta.

§ 140. Beleg van kasteel Kaiserswerth

Amplius illis in diebus, castellanus castrum Weerde, prope Renum, novo regi factus rebellis, homagium ei facere renuit; quapropter [66S] idem rex, cum dicto Ottone, comite, ceterisque principibus, castrum ipsum obsidione cinxit, quod amplius quam per annum fortiter impugnavit. Castrenses sibi viriliter resistentes tandem, defectu victualium, salvis rebus et corporibus, castrum tradiderunt. In hac vero obsidione ac demum Nuysie, idem Wilhelmus literas, quas prius dicto Ottoni in castrum ante Aquisgranum, ut in regem electus, concesserat, nunc ut rex coronatus, fortius renovaverat.

§ 141. Verpanding van de burcht van Nijmegen

Posteris, inquam, temporibus, videlicet anno LIII, de mense Iunii, dictus Wilhelmus rex, Novimagii in magna solempnitate constitutus, denuo attendens, quod nobilis Otto, comes Gelrie, dilectus fidelis et consanguineus suus, serenitati sue diu serviverit et nunc contra comitem Andegavensem, ducem Lotharingie existentem, qui fines imperii hostiliter aggressus, sibi cum armatis honorifice et potenter servire promisit, ut idem comes, ad fortius serviendum sibi et imperio valeat preparare, in recompensationem laborum et expensarum, quas fecit hactenus et faciet in expedicione predicta, quinque milia marcarum argenti [96] sibi promisit et addidit illi debito, quo ei tenebatur, et pro quo castrum Novimagii olim sibi duxerat obligandum: volens ut ipsum castrum tamdiu teneat obligatum, quamdiu de primo debito, prout in suis literis inde confectis plenius continetur, et de predictis quinque milibus marcarum sibi fuerit plenarie satisfactum: ita, quod fructus de quinque milibus marcarum provenientes, in sortem predicto comiti minime computentur, pro eo, quod ipse rex, in necessitate imperii, dicta quinque milia marcarum sibi duxit promittenda, et priori debito addenda, ut superius est expressum.

§ 142. Verlenging van de verpanding van de burcht

Memorato demum Wilhelmo, rege, anno LV, regni sui VII, die mense Februarii a ferocibus Frisonibus apud Stauriam interfecto, ipse Otto, comes, anno LVII, Londonie VI die Aprilis, et rursum Aquisgrani XX Maii, per Ricardum, ducem Cornubie, fratrem Henrici, regis Anglie, post ipsum Wilhelmum in Romanorum regem electum et coronatum, obligationem de imperio Novimagensi, pro XXI milibus marcarum, cum omnibus suis literis, cartis, articulis, inde secutis, de consilio et necessitate imperii, ut prefertur, [67S] factam, obtinuit confirmari; addiciensque idem rex, in suis literis desuper habitis, quod, si dictum castrum, cum suis attinentiis, ipsum regem contingeret redimere, illud maiestati sue, tanquam suum speciale palacium [209v1] reservaret et ad alterius manus nullatenus transferre valeret.

§ 143. Nieuwe parochiekerk

Nobilis itaque comes Otto, imperio et dominio Novimagensi sibi, ut prefertur, impignoratis et commissis, proinde preesse cupiens, anno LIII superius descripto, mense Iunio, una cum iudice, scabinis ceterisque civibus civitatis Novimagensis, pro ipsius et inhabitantium in ea, necessitate, [97] commodo et utilitate, ut ecclesia eius parochialis extra civitatem sita, destrueretur et infra muros transferretur ac de novo construeretur, a reverendo patre, domino Conrado de Hofsteden, archiepiscopo Coloniensi, licenciam, et a venerabilibus dominis decano et capitulo sanctorum Apostolorum Coloniensi, ipsius ecclesie ab antiquo veris et pacificis patronis, consensum, citra tamen preiudicium, dampnum aut gravamen iurium et bonorum eorundem, impetravit.

Et exinde liberum locum eiusdem civitatis, qui dicitur Hunsdisbrug, de prelibati Wilhelmi, Romanorum regis, ipsius fundi domini, consensu, ad edificandum et consecrandum ecclesiam et cimiterium, eisdem decano et capitulo de expresso eiusdem civitatis assensu, libera contradiderunt voluntate, obligantes se ipsi, comes et civitas, dictis decano et capitulo, quod in recompensationem illius aree infra castrum et portam, que fuit dos ecclesie, in qua plebanus habitare solebat, - que tunc per novum fossatum civitatis est destructa, - aliam aream competentem et ecclesie nove, ut prefertur, edificande satis contiguam, ipsi plebano darent et assignarent. Et desuper apud dictam ecclesiam sanctorum Apostolorum est litera, sigillis ipsorum, Ottonis comitis et civitatis Novimagensis, sigillata.

Denique dicta parochialis Novimagensis ecclesia, ad honorem sancte Gertrudis, temporibus Pipinorum, progenitorum Caroli magni, ut fertur, fundata, modo premissa de primeva eius fundacione infra muros civitatis per ipsius cives translata et consummata, anno LXXII, in vigilia Nativitatis virginis Marie, per famosum virum Albertum, magnum, episcopum [98] Ratisponensem, ordinis predicatorum, in honorem beate Marie et almiflui signiferi Christi, prothomartyris Stephani, cum summo [68S] altari eiusdem prothomartyris, iam vero in ea ante chorum constituto, et duobus duntaxat aliis altaribus, videlicet sanctorum Nicolai et Katherine, tempore Conradi, archiepiscopi Coloniensis, et Reynaldi, comitis Gelrie, filii Ottonis prelibati, anno secundo fuit consecrata. Cuius dedicacio in dominicam, post ipsius beate Marie Nativitatis festum proximam, ab ipso Alberto magno, extitit ordinata. Unde hec sunt metra:

Anno milleno C C terno septuageno,
Albertus magnus Neomagi sacrat, ut agnus,
Ecclesiam Stephani, patroni, martyris almi,
Natali die, que sunt profesta Marie.

§ 144. Bij het oude kerkhof en Maria-processie

Et quia in loco dicte primeve fundacionis, - nunc ad antiquum cimiterium ab incolis nuncupatum, in cuius pulvere infinitorum hominum, Christi fidelium, corpora dormicionem in Domino acceperunt, novissimam expectantes tubam et futuram de factis propriis retribucionem, - nichil in structuris fuerat dimissum, sed totalis locus ille prophanatus:

ideo per eundem episcopum Albertum, ut fertur, fuit ordinatum et statutum, ut annis singulis, perpetuis futuris temporibus, in octava Penthecostes imago beate Virginis, cum venerabili sacramento ac sanctorum translatis reliquiis, de novella civitatis ecclesia ad dictum primevum locum honorandum similiter deportarentur, pro defunctis inibi sepultis Deum suppliciter exorando. Quod usque in presens annuatim, cum magna tocuis cleri et populi solempnitate, ut omnibus notum existit, inibi fieri est consuetum. Que quidem deportatio imaginis beate Virginis, cum venerabili sacramento [99] ac sanctorum reliquiis, taliter per Novimagenses primitus, ut premittitur, fieri solita, ad diversas mundi [209v2] partes, civitates, opida, villas, ecclesias, modernis temporibus, ab ipsis Novimagensibus originaliter tracta, deducta est in consuetudinem.

§ 145. Gertrudis-kapel

Posteris eciam temporibus, in pretacto loco antiqui cimiterii, videlicet anno Domini MCCCLIX, sub duce Arnolde, ex piorum fidelium elemosinis, pulchra, perfecta surrexit capella, ad honorem originalis patrone sancte Gertrudis dedicata.

§ 146. Stevenskerk

Ceterum super descriptione translate ecclesie Novimagensis est [69S] sciendum: Quod pridem erat chorus ecclesie ante portale chori moderni usque ad gradum infra Nicolai et Katherine, cuius summum altare erat, medium altare adhuc suum primevum obtinens locum; ecclesiaque

circa ipsum chorum ad modum crucis equaliter erat deducta et formata, extendens se ab eadem structura crucis usque ad turrim, exclusive nondum existentem, cum duabus lateralibus et testitudinatis bassis capellis, a navali ecclesia dependentibus.

Postea autem, tempore Reynaldi primi, ad eandem ecclesiam per dominum Lambertum Frisonem, ipsius ecclesie tunc pastorem, turris fuit apposita, que plumbo desuper per totum cooperta et quatuor cornibus, in eius summitate extensis, totidemque magnis rosis lapideis immuratis, cum cappa sublimi preciose fuerat decorata.

Que quidem turris, temporibus posteris, neglectu vigilum, ex eadem civitatem custodientium, cum omnibus campanis et edificiis a sursum usque deorsum, anno Domini MCCCCXXIX, dominica adventus Domini, que fuit XXVII mensis Novembris, [100] in meridie usque in horam terciam sole clare splendente, sub predicto Arnolde, duce, totaliter extitit concremata: ecclesia tamen in singulis aliis suis edificiis salva remanente. Nichilominus, Deo auctore, infra biennium turris ipsa, civium auxilio, in structuris, campanis et omnibus aliis requisitis preciosius fuerat reparata.

§ 147. Kerkklokken

Sed postmodum Maria, campana maior, per textores, ad honorem sancti Severi, eorum patroni, in eius profesto post summam missam, anno Domini MCCCCLIII, pulsata, rupturam incurrebat. Et simili modo infra medium annum de post campana sancti Stephani, eadem hora, in die sabbati ante dominicam Letare, in XLma anni LIII tracta, ruptore paciebatur detrimentum. Que tamen ambe campane anno LV subsequenti, de mense Maii, in maiore pondere renovate, ipsi turri Novimagensi denuo fuerunt applicate.

§ 148. Koor, zijkapellen, altaren

Ulterius vero in diebus Reynaldi III, novus chorus ad eandem ecclesiam, cum suo summo altari et armario novo a sinistro latere chori, versus Walam dependentis, priorique choro ad longitudinem [70S] ecclesie dimisso, fuit extractus. Cui eciam choro duo parvi chori laterales, cum suis singulis altaribus, videlicet Crucis et Marie, fuerunt annexi. Quibus quidem choris a primis annis ducis Arnolde usque in presens successive deiectis,

chorus novus in ordine tercius, cum transitu precioso circumducto et anno LVI testitudinato, in maiori surrexit parte; infra quem aliud armarium, similiter novum, exquisito opere conspicitur fabricatum. Portale autem chori, tempore ducis Wilhelmi, ab Henrico de Steenberghen, [101] preposito sancti Salvatoris Traiectensi, suum habuit ortum.

Laterales vero dependentes capelle, sive partes ecclesie, eciam pristinis diebus deiecte, ad instar navis ecclesie formate et ad extremitates turris lateraliter a fundamentis deducte, temporibus Wilhelmi et Reynaldi, Gelrie ducum, preciose surrexerunt.

Decoratur autem ipsa Novimagensis ecclesia XXX altaribus: quorum tria cum ecclesia, ut prefertur, et XXVII postmodum successu temporis fundata existunt.

§ 149. Kledingvoorschrift

Adolphus namque de Bomell, quondam ipsius ecclesie pastor sub Reynaldo, duce pretacto, scolares Novimagenses in superpliciiis chorum instituit visitare, qui ad idem tempus in vestibus dumtaxat propriis rusticali more assueti erant visitare. Cuius successor Henricus Collart, tempore ducis Arnolde, videlicet anno XXIX, ordinavit vicarios ecclesie Novimagenses habere statuta et deferre almucia ad instar vicariorum collegiatarum ecclesiarum civitatis et diocesis Coloniensis: quorum aliqui caputiati, pileati, mitrati, incompositi suis presenciis deserviendo, chorum et ecclesiam indecenter consueverunt visitare.

§ 150. Het geslacht Van Meinhövel

Hiis premissis expeditis, redeundum est ad Ottonem, comitem Gelrie, cuius historiam pre nostris habemus manibus.

De quo est sciendum: Quod ipsius principatus primis temporibus, ut ex cronicis Monasteriensibus colligitur, nobili vidue de Menhovele per Ludolphi, episcopi Monasteriensis, officiatum ex improvise una vacca fuit ablata, cum filii sui milites fuerunt in remotis; ac ipsam vaccam noluit habere solutam vel emendatam, sed vindicatam. Filiisque igitur suis ad partes revertentibus, diversis maternis lacrimis, [102] obprobriis et clamoribus muliebribus importunis ad hoc instigavit, ut cum auxilio comitum Gelrie, Ottonis, et Flandrie, et aliorum nobilium et dominorum, ecclesiam Monasteriensem longis temporibus [71S] multum devastaverunt.

Et tandem Ludolphus, episcopus, in Domino et sancto Paulo confidens, cum paucis, omnibus inimicis in Ermede obviavit, et durum bellum committens, Ottonem, comitem Gelrie, et totam nationem de Menhovele, cum quam pluribus captivavit; quam interfecit et radicitus delevit atque annihilavit: et eciam quam plurimos nobiles in bello interfecit. Ac viduam de Menhovele, cui prius vacca [210r1] fuit ablata, et que hec omnia mala procuravit, ablatis omnibus, de terra depulit et fugavit; et postmodum usque in hunc diem natio de Menhovele non surrexit. Sed posteris temporibus vidua, penitencia ducta, omnia, que habuit, pro filiorum suorum ac interfectorum animarum salute atque venia obtinenda, sancto Paulo donavit.

Et vas argenteum, quod Wilhelmus, episcopus Monasteriensis, in ordine sextus, tempore Lotharii primi, de Roma cum reliquiis tulit et portavit, ipsi nobiles de Menhovele, qui, tempore successoris sui Ricardi septimi episcopi, civitatem ceperunt et de ecclesia sancti Pauli stabulum fecerunt, eidem ecclesie abstulerunt, a qua miraculose tandem recesserunt, atque per longa tempora sub se habuerunt, hec vidua sancto Paulo restituit.

Ipsa vero Ludolphus, episcopus, comitem Gelrie et alios captivos precise exactionavit. Et ultra idem comes Gelrie quandam terram, que Goy vocatur, pro sua exactione dedit; quam, in signum captivitatis sue, a Ludolpho, episcopo, et suis successoribus, [103] sub iure homagii recepit: quam eciam omnes sui heredes et comites Gelrie ab episcopis Monasteriensibus itaque inperpetuum humiliter recipere deberent; quod comes Gelrie Otto, ut Monasterienses describunt, promisit et iuravit.

§ 151. Strijd om voogdij in Holland; slag bij Vernoudsee (1263)

Depost anno LV, ipsius Ottonis comitis temporibus, Wilhelmo, Romanorum rege et Hollandie comite, per Frisones apud Stauriam, ut prescribitur, interfecto, Florentius filius eius, huius nominis V, adhuc tener infantulus, XV comes Hollandie effectus est. Ac Florentius, patruus, preses tanquam tutor, ad tres annos in magna pace rexit Hollandiam; qui demum lesus in tirocinio, defunctus est Antwerpie. Dux vero Brabancie Henricus, exhinc curam eiusdem infantis accipiens, Hollandiam ad tempus regere cepit; qui pro forefacto suorum ministerialium dedignanter fuit expulsus.

Deinde principaliores Hollandie Ottonem, comitem Gelrie, eiusdem [72S] pueri nepotem, in tutorem elegerunt: et eciam principaliores Zelandie Aleidem, comitissam Hannonie, ipsius iuvenis materteram, in tutatricem constituerunt. De qua quidem controversia demum in Vornotse magnum devenit prelium, ubi, plurimis ab utraque parte peremptis, magne depopulationis excrevit homicidium. Sed Hollandie populus victorioso prevaluit; [210r2] et Otto, comes Gelrie, prefecturam patrie potenter obtinuit.

§ 152. Strijd om voogdij in Brabant

Anno vero sequenti, videlicet LVI, Henrico, duce Brabancie, de medio sublato, Henricus de Gasebeke factus est tutor Brabancie. Unde dissensio facta est magna in Brabancia inter

eundem dominum de Gasebeke ac Ottonem, comitem Gelrie, Henricum, episcopum Leodiensem, eius [104] germanum, et Gerardum, dominum de Perwijss.

§ 153. Gosewijn van Amstel en Hendrik van Vianden

Huiusmodi siquidem temporibus Gosewinus de Aemstell, in episcopum Traiectensem electus, convocata Traiecti generali synodo, in presencia Wilhelmi, Romanorum regis, Petri, cardinalis tituli Sancti Georgii ad Velum aureum, et Conradi, archiepiscopi Coloniensis, propter quietudinem vite, post annum duntaxat pontificii sui, episcopatu renuntiavit. Cardinalis igitur ad postulacionem archiepiscopi, prehabita per universalem ecclesiam electione concordi, Henricum de Vyanden cathedrari iussit: cui rex iurisdictionem et regalia concessit et eundem infeudavit.

Quod audientes domini de Aemstell et de Woerden, propter destitucionem Gosewini electi, nepotis eorum, se ipsi novello episcopo fortiter opposuerunt et Ottonem, comitem Gelrie, in adiutorem acquisiverunt: unde comes et episcopus maxima dampna, incendia et depredaciones in alterutrum commiserunt. Tandem ab utraque parte prelium indictum est loco et die determinatis. Convenientibus igitur partibus ad bellandum in unum, post longum conflictum, episcopo et suis cedente victoria, inimicos suos stravit et dominos de Woerden et Aemstell, secum circa suum dextrarium alligatos, cum funibus per colla eorum, ad Traiectum in presencia dictorum Conradi, archiepiscopi, et Wilhelmi, regis,

qui medio tempore, dum episcopus ad prelium exiverat, ad impediendum ipsum bellum, Traiectum intraverat, duxit captivos. Ipsis demum rege et archiepiscopo, vices suas interponentibus, prelibati hinc inde principes et domini ad preclare pacis redierunt unitatem.

§ 154. De Kennemers komen in opstand

Consequenter anno LXVIII, circa medium mensis Iulii, visum [105] est [73S] quoddam prodigiale signum: In aere enim pugiles apparuerunt dimicantes in alterutrum, ut bellatores in acie. Quod prodigium subsecuta fuit immensa calamitas: nam adversus nobiles surrexit ubique severa communitas.

Nam in Anglia barones et civitas Londoniarum contra Henricum, regem eorum, volentem infringere antiquas consuetudines, insurrexerunt; ubi rex et frater eius Ricardus, rex Almanie, et Edwardus, primogenitus regis, capti fuerunt et magna strages facta est.

In Hollandia quoque, cum Florentius, Hollandie domicellus, adhuc iuvenilis esset etatis, vulgus Kenemarie contra nobiles primo tumultuare cepit et plurima castra dominorum ausu temerario devastavit, ita quod omnes fere nobiles ad presidium in Harlem anxie confugerent, ut ibidem tumultuanti vulgo secure resisterent. Decreverunt enim Kenemari cunctos nobiles procul expellere, castra subvertere, municiones destruere et totam Traiectensem diocesem in volgarem communitatem redigere: quibus extemplo vicini Frisones fortissima conspiracione confederati sunt. Nichilominus et Waterlandi cum plerisque nacionibus coadiuncti sunt. Ita quod Kenemari, preliatorum innumerabilem aggregantes copiam, occupaverunt primo totam Amstelrelandiam.

Ghiselbertus quidem, eiusdem terre dominus, attendens vires suas contra tantum exercitum nequaquam posse sufficere, caute consultus, pacem exquisivit, fidelitatem iuravit et insulse plebi suis cum armigeris se coniunxit. Qui tante multitudinis capitaneus effectus est, decrevit omnes inimicos suos ab episcopatu Traiectensi [106] propellere et primo castrum Vredelant assultuose destruere. Et cum idem Ghiselbertus in expugnacione castrum nihil omnino proficeret ac indomita gens hominibus sue dicionis alimenta violenter abstraheret, idem Ghiselbertus archano consilio Kenemaros admonuit circa noctis umbraculum castra tollere, repentinum iter arripere et civitatem Traiectensem occulte capere. Nec mora quin Kenemari, Ghiselberto consiliante, devenirent clam ad civitatem Traiectensem ante solis ortum; quam extunc cum innumeris bellatoribus vallaverunt in girum.

§ 155. De Kennemers en Utrecht

Excubitores vero, nocturnis deputati vigiliis, stupefacti de tanta multitudine plebis inopinate supervenientis, excitatis cito civibus, nunciaverunt Tartaros advenisse totamque civitatem cum infinitis armigeris occupasse. Cives autem, apprehensis armis ad defensionem urbis accelerantes, [74S] ascenderunt tures et menia, statueruntque de cacumine murorum primo quidem [210v1] interloquia.

Econtra quidem unus e Kenemaris eloquenter in hec verba prorupit, qui, facto silencio, civibus in hunc modum ait: "Salutat vos amicos libera gens Kenemarie, constanter exostulans, quatenus omnes nobiles, communitatem aggravantes, ab urbe vestra proscribatis et eorum facultates egenis seu pauperibus erogetis." Et, ecce, vix hic interpret sua verba finierat, cum inter burgenses magnus tumultus exortus fuerit.

Volgares itaque cives, de verbis Kenemari magnanimi effecti, comprehensis armis statim eiecerunt tribunicie dignitatis illustres viros et nobiles, statueruntque de senioribus [107] cuiuslibet officii scabiosos et consules, qui iudicium sive iusticiam in urbe facerent et ad communem utilitatem civilia iura disponderent. Igitur expulsis a civitate cunctis nobilibus, volgus nove potestatis percussit cum Kenemaris fedus inseparabilis amicicie: quibus extemplo coniuncti sunt Amersfordenses, cum inquilinis Amelandie.

§ 156. De Kennemers hebben succes

Otto quidem, comes Gelrie, et Iohannes de Nassouwen, episcopus Traiectensis, videntes infrenatam populi huius et indomitam rebellionem, consternati sunt animo. Quamobrem prudenter et caute sibi et suis providentes, cogitaverunt quantocius in manu valida resistere, ne fines suos depopulando in maius dispendium possent progredere. Unde Otto, comes, congregato exercitu de Gelris, advenit in Zeist, cum Iohanne, episcopo, ut expulsos infra civitatem iterum reduceret et tumultum insanientis volgi severe corrigeret.

Econtra vero Kenemari suas acies ordinaverunt ad prelium, ut in virtute magna disturbarent Gelrie comitis exercitum. Sed Otto, comes Gelrie, vir belli gnarus, attendens effrenatum populum innumerabilis esse multitudinis, recusavit cum paucis militibus discrimen inire certaminis: quapropter et ipse sine mora cum episcopo retrocessit ad Veluam, ut ad cruentum bellum sufficientem armigerorum posset aggregare copiam.

Ghiselbertus itaque, capitaneus tam indomite plebis, cernens sibi cuncta prosperari, castella, scilicet Ghiselberti de Abcoude, Wilhelmi de Rysenburch ac Huperti de Vianen, adversariorum suorum, destruxit. Et exinde Kenemaros, per quandam astuciam a belli [108] tumultu temperans, in hunc modum loqui cepit: "Bellatores acerrimi et amici carissimi, videtis quod totum episcopatum hoc anno subegimus. Anno vero sequenti [75S] comitem Gelrie, qui se nobis opposuit, expugnare proponimus totamque dicionem suam hostili bello depopulare decrevimus. Nunc autem, quoniam vindemie tempus instat, oportet ut omnes tendamus ad propria et ad sustentacionem parvulorum nostrorum colligamus quevis necessaria."

§ 157. De Kennemers worden verslagen

Igitur Kenemari, redeuntes ad Kenemariam, vallaverunt opidum Harlemense. Econtra cives cum nobilibus egregie se defensaverunt et forenses hostes a municione presidii abegerunt. Iohannes vero Persyn, miles inclutus opidum exiens, vehicula eorum, cibariis onusta, comprehendit et exinde plurimas villas hostium capitalium inflammavit. Kenemari vero post tergum respicientes incendium, relicta obsidione, festinaverunt ad propria, deserentes in papilionibus diverse facultatis suppellectilia. Tunc Harlemenses, de civitate erumpentes, fugitivos hostes perneciter insecuti sunt et, occisis multis, cum captivis et spoliis reversi sunt.

Tunc episcopus Traiectensis et Otto, comes Gelrie, gavisus de confusione Kenemariorum, cum magno exercitu Traiectum vallaverunt per circuitum. Die vero IV, prefati principes, attendentes civitatem ipsam non posse capi sine magnis expensis et ingeniis,

perpendentesque cotidianum dolorem de suis vulneratis armigeris, avulsis illico tabernaculis, obsiderunt opidanos Amersfordie pro eo, quod paulo pridem pepigissent cum Kenemaris fedus [109] amicicie. Quos tamen comes Gelrie in dedicionem accepit, pro quibusdam [210v2] vanis et contumacibus verbis, concremavit et devastavit. Hiis itaque gestis comes Otto, valedicens episcopo, secessit ad terram propriam, et episcopus, trans Ysalam tendens, devenit in Daventriam.

§ 158. Conflict tussen Gelre en Kleef bijgelegd

Sane cum inter nobiles Ottonem, Gelrie, et Theodericum, Clivensem comites, pretextu nemoris imperii, theoloniorum, piscaturarum, monetarum aliorumque iurium et bonorum, essent guerre et questiones suborte, Henricus de Vyanden, episcopus Traiectensis, Wilhelmus, comes Iuliacensis, et Gosewinus, dominus de Voorne, tamquam arbitri communiter electi, in vim compromissi in eos anno LXVI facti, amicabiliter [173M] composuerunt et concordarunt; prout in litera desuper confecta, iuramentoque prestito ipsius comitis Clivensis approbata et apud Novimagenses conservata, plenius continetur. In qua, inter cetera, cavetur, quod cives Novimagenses descendendo et ascendendo per alveum Reni et Wali, [76S] ad theolonia comiti Clivensi solvenda, de bonis suis propriis minime teneantur.

§ 159. Doorgestoken dijken bij Tiel

Habuit eciam Otto, comes Gelrie, magnas guerras cum Iohanne, duce Brabancie, occasione civitatis Tyelensis, quam ipse comes pro se habere volebat. Dux igitur Brabancie anno LXX, tempore maxime inundacionis aquarum ad civitatem suam Tyelensem perveniens, ad submergendum terras comitis Gelrie, aggeres Tyelenses confregit, III tamen die per Gelrenses fuerunt reparati. Quos eciam in eundem finem idem dux Brabancie, tempore Reynaldi, comitis [110] Gelrie, filii Ottonis, anno LXXVIII, Tyele veniens, in die sancti Victoris confregerat.

§ 160. Hendrik van Luik

Tempore ipsius Ottonis, comitis, germanus eius Henricus, episcopus Leodiensis, pro munimine comitatus Gelrie, fortissimum castrum, dictum Montfort, edificavit. Ex quo ipse tandem, per Gregorium X in concilio Lugdunensi ab episcopatu, ob eius non promotionem ad sacros ordines, infra XXXVII annos pontificatus sui excommunicatus et depositus, contra Leodienses et Iohannem de Anghien, episcopum Tornacensem, ad eius ecclesiam Leodiensem per dictum papam in eodem concilio translatus, assistentibus sibi successive Iohanne, duce Brabancie, Ottone, Gelrie, predicto, Arnaldo Lossensi et Iuliacensi, comitibus, strenue guerravit. Sed dicto duci Brabancie, ut sibi auxiliaretur, contulit Mechliniam, Huardiam et Bavenciam, que erant ville spirituales sancti Lamberti. Canonici contradicunt et ducem excommunicant. Tandem dux spondet villas dictas restituere sancto Lamberto, prius sibi persolutis ab electo promissis XIII.

Habuit eciam predictus Henricus episcopus plures quam XX proles, prius prepositus Xantensis ex promotione domini Petri, sedis apostolice legati, et Wilhelmi, Romanorum regis, consobrini sui, ad ecclesiam Leodiensem electus. Demumque ipsum Iohannem, episcopum successorem suum, capiens, in dicto castro Montfort detinuit. Qui cum eundem in captivitate ob eius crassitudinem deficere cerneret, Leodiensibus, absolutum, [111] equo [77S] insidentem, remisit. Sed infirmitate eius convalescente, in via de equo depositus, in sinu vage mulieris spiritum exalavit, pontificatus sui anno VII. Henricus autem excommunicationem non curans, per annos multos violenta manu episcopatum in excommunicatione possidebat. Tandem moriens, in silva Montfort sepelitur. Absolucione tamen postea obtenta, ad pedes parentum suorum, in monasterio monialium Ruremundensi inhumatur, nepotique suo Reynaldo, comiti Gelrie, dictum castrum relinquens possidendum.

§ 161. Koerier naar Lodewijk IX van Frankrijk

Legitur in vita sancti Ludovici, Francorum regis, quod Otto, comes Gelrie, quadam vice cursorem cum literis Parisios miserat cursu perpeti rediturum. Quem redeuntem comes interrogans quesivit, si regem Francie Ludovicum vidisset. At ille vir, more subsannientis "Retorsum collum vidi" inquit "vidi illum miserum papillardum, caputium habentem capitis super scapulas." Hec dicens faciem retorsit ex adverso; et sic facies contorta remansit.

§ 162. Dood van Otto IV van Gelre

Ad ultimum comes Gelrie, Otto, postquam quadraginta annis comitatum suum post obitum patris sui Gerardi potenter gubernasset, anno Domini MCCLXXI, IIII ydus Ianuarii, id est X die mensis Ianuarii, sub Rudolpho, Romanorum rege, debitum humane nature exsolvens, spiritum exalavit, et in monasterio Valliscomitis, per eum, ut prefertur, fundato, tumba elevata, imagineque sua desuper magnifice exsculptata, luctuose inhumatur.

§ 163. Reinald van Gelre

Reynaldus primus, comes Gelrie et Zutphanie, [112] princeps bellicosus et famosus, anno Domini MCCLXXI, tempore Rudolphi, Romanorum regis, patri suo Ottoni, in comitatibus succedens,

successu temporis binas habuit conthorales. Ex quarum prima, videlicet Ermgarde, quondam Henrici, ducis Lymburgie, coniuge, que obiit anno XC, XIII die mensis Iunii, nullas suscitavit proles. Cum eadem tamen ducatum Lymburgie consecutus [211r1] extiterat; qui sibi per Iohannem, ducem Brabancie, ut infra patebit, bellicose fuerat extortus.

Ex alia vero coniuge, videlicet Margareta, filia Guidonis, comitis Flandrie, genuit Reynaldum, succedentem primarium ducem Gelrie; Margaretam, nuptam Theoderico, comiti Clivensi, Ottonis et Iohannis, comitum Clivensium, germano; ac Philippam et Ysabelam, moniales inclusas conventus sancte Clare Coloniensis; que anno [78S] MCCCXXI, in die beate Balbine virginis moriens, apud Ermgardim, duxissam et comitissam predictam, in monasterio Valliscomitis sepelitur.

§ 164. Kapittelkerken in Roermond en Geldern

Hic vero comes duas ecclesias conventuales fratrum Mendicantium, unam ordinis Minorum in Ruremunda, aliam Carmelitarum in Gelrie civitatibus, instituit.

§ 165. Aanval op Aken, dood van Willem van Gulik

Sub hoc quidem Reynaldo, comite, videlicet anno LXXVIII, Wilhelmus, comes Iuliacensis, cum filio suo primogenito, Wilhelmo, hora nona noctis, civitatem Aquensem, Syfrido, Coloniensi archiepiscopo, inimico suo confederatam, dolo visus obtinere, cum multis armigeris improvisè fuit ingressus. Sed, civibus mox ad arma concurrentibus, bello cruento in medio foro commisso, dictus comes cum filio suo, una cum quadringentis et sexaginta octo [113] militaribus satellitibus, extitit trucidatus.

§ 166. Dood van Engelbert van de Mark

Circa hec eciam tempora, Engelbertus, comes de Marcka, Everhardi comitis genitor, ab Hermanno, nobili viro de Bredevort, capitur et in captivitate moritur.

§ 167. Kasteel Culemborg

Huic quidem Reynaldo, comiti Gelrie, anno LXXX, Hupertus, comes de Culemborch, de sua et amicorum suorum libera voluntate, hereditarie castrum suum de Culemborch, pro C libris Hollandie vendidisse evidenter recognovit in hunc modum: Quod ipse comes vel sui heredes de ipso castro profectum suum facere poterunt et utilitatem, sine contradictione ipsius Huperti

et eius heredum. Idem tamen Hupertus et sui heredes hereditarie tenebunt ipsum castrum a comite Gelrie, iure feudali Zutphaniensi.

§ 168. Muntrecht in Arnhem

Prefatus namque comes Reynaldus, anno LXXXII, impetravit primus inter Gelrie principes a Rudolpho, rege Romanorum, quatenus denarios sub nummismate legali in opido suo Arnhemensi cudere posset et formare. Hec autem gratia eidem postea confirmata est per Adulphum, regem anno XC. Additum est insuper, ut monetam, quam in opido Arnhemensi tenere consuevit, locare valeat in Ruremunda aut in Hardewyck transferre, si hoc sibi visum fuerit expedire, et ad pristinum locum, scilicet Arnhemensem, relocare. [79S]

§ 169. Tiend over Honnef

Item ex quadam litera domus Clivensis, que data est LXXXIII, patet, inter cetera: Quod prefatus comes Reynaldus dimisit Theoderico, comiti Clivensi, sororio suo, decimam in Hunoff, prope dominium de Leuwenborch et Drackenvelt, vivorum et aliarum rerum, quam etiam ab omni obligatione, - [114] qua post obitum quondam ducis Lymburgie, generi dicti Reynaldi, comitis Gelrie, qui sororem quondam domini, comitis Clivensis, in conthoralem habuerat, obligata extiterat, - redimere et absolvere promisit. Renuncians etiam cunctis condicionibus, inter ipsum et comitem Clivensem ordinatis, super nemore imperii Novimagensis, relinquendo comitem Clivensem in omni iure suo antiquo, quod pater suus ex longis retroactis temporibus ab imperio habuisse dinoscitur. Defunctaque ipsius Theoderici comitissa, dicti Reynaldi comitis germana, Rudolphus, Romanorum rex, ipsi Theoderico, comiti, secundum cuiusdam litere domus Clivensis tenorem, de datis anno Domini MCCXC, matrimonialiter copulavit neptam suam Margaretam, [21 1r2] filiam Everhardi, comitis Hapsburgensis, committentem ipsi comiti, marito suo, castrum et opidum Novimagium et opida Duysburch et Daventrie, suo et imperii nomine gubernanda: et ante annum exposit eidem comiti dictum opidum Duysburch, pro certa argenti taxa, obligavit: quam quidem obligationem, pro maiori pecuniarum summa augmentatam, Adulphus et Albertus, ipsius Rudolphi regis successores, dicto Theoderico, comiti, confirmarunt.

§ 170. Verpanding van Nijmegen

Hec cum preenarratis, quoad Novimagium, omnino videntur discordare, cum Novimagium per quondam Wilhelmum, Romanorum regem, circa quadraginta duos annos translapsos, Ottoni, comiti Gelrie, comitis Reynaldi genitori, pro magna pecuniarum summa in vadimonium et feudum obligatum fuerat. Ipseque etiam comes, vir magne [115] perspicacitatis, huiusmodi vadimonium et feudum de Novimagio, per pretactum Rudolphum regem, de post confirmari et fortiori vinculo obligari obtinuerat. Sic ergo ipsius Rudolphi literas regales predictas salvando, videtur idem rex, affinitatis intuitu, dicto Theoderico, comiti Clivensi, castrum et civitatem Novimagensem inter alias civitates predictas, sui et imperii nomine gubernandum [80S] duntaxat committere et concedere auctoritatem Novimagium vice sua redimendi et consequenter regendi; ex quo per neminem, quam Romanorum regem aut imperatorem, in eorum usus proprios et potestatem perpetuo extunc permanendum, a comitibus Gelrie, iuxta eiusdem Rudolphi concessionem, redimi deberet: prout ista omnia superius, loco suo, lacius existunt deducta.

§ 171. Kasteel Kerpen

Hiis temporibus Syfridus, archiepiscopus Coloniensis, pro iuribus ecclesie sue conservandis, indefessum gerens animum, obsedit potenter castrum Carpenae octo septimanis, et obtentum incendio devastavit: in contemptum videlicet Iohannis, ducis Brabancie, qui idem sibi comparaverat ab heredibus de Gymnich. Quod tamen castrum per dictum ducem fuit

postmodum fortius reparatum. Et quidem seminarium fuit odii atque rancoris inter dictum archiepiscopum Coloniensem et ducem Brabancie: inter quos surrexit postea dira belli materia, sicut inferius apparebit.

§ 172. Slag bij Woeringen

Istis similiter temporibus lamentabilis et magnarum rerum discordia inter Iohannem, ducem Brabancie memoratum, et Reynaldum, comitem Gelrie, extitit, suscitata propter videlicet ducatum Lymburgensem. In quo quidem ducatu dictus comes Reynaldus, ratione uxoris sue Ermgardis, [116] sibi usufructum vendicabat, Henrico, duce videlicet Lymburgensi, absque liberis tunc defuncto; sed ipse dux Brabancie, ius successionis in ipso ducatu, ab Adulpho, comite de Monte, proximo quodam de consanguinitate ducis defuncti, sibi pecuniis comparavit. Cuius quidem discordie occasione iidem principes plurima dampna, incendia, depredaciones, devastaciones et depopulaciones in alterutrum commiserunt. Inter que mala Reynaldus, comes, anno LXXXIII in die Prothi et Iacincti, civitatem Tyelensem destruxit et devastavit.

Igitur dux Brabancie memoratus fratrem suum Godefridum, Adulphum de Monte, comitem prefatum, Walramum, comitem Iuliacensem, cum fratre suo Gerardo, domino de Castere, Everhardum, comitem de Marcka, Henricum de Wyndecke, - est dominium ducatus Montensis, - fratrem dicti comitis de Monte, comitem de Waldegge et civitatem Coloniensem, cum multis potentibus atque nobiles, sibi federavit.

Ex adverso dictus [81S] comes Gelrie, Reynaldus, dominum Syfridum, archiepiscopum Coloniensem, Henricum, comitem de Lutzellinburgh, Henrici octavi, cognomento Pii, postea [211v1] in Romanorum regem electi, genitorem, et Walramum de Rupen, fratrem eiusdem Adulphi, Walramum, dominum de Valkenburch, Iohannem, dominum de Lymburch, et Iohannem, dominum de Westemburch et dominum de Murze, cum multis aliis comitibus, baronibus, potentibus atque nobiles sibi in auxilium acquisivit.

Dum autem varios bellorum eventus [117] experirentur, hinc inde nunc istis nunc illis superioribus existentibus, ad ultimum ipse dux Brabancie, cum suis confederatis, archiepiscopatum Coloniensem potenter ingressus, cuncta in circuitu devastans, castrum Worinch, quod dictus archiepiscopus ibidem construxerat ad munimen Coloniensis ecclesie, presertim contra cives Colonienses sibi continuo adversantes, cinxit valida obsidione. Dictus igitur archiepiscopus Syfridus, Reynaldus, comes, et sibi federati, eidem duci Brabancie et suis prompte cum valido exercitu occurrentes, in die sancti Bonifacii episcopi, sub anno Domini MCCLXXXVIII, in obsidionis loco bellum cruentissimum adinvicem commiserunt, Walramo, domino de Valkenburch supradicto de prelio fugiente. In quo quidem bello dux Brabancie victoria est potitus.

Henrico vero comite de Lutzenburgh, Walramo, fratre eiusdem, cum aliis duobus eorum fratribus, Henrico de Westemburch, equite, fratre dicti archiepiscopi, militibus strennuis et ad bella promptissimis, cum aliis multis nobiles et ignobilibus militibus et satellitibus de exercitu Coloniensi, Gelrensi et Lutzenburgensi, Conone, sub Reynaldo, comite Gelrie, in ducatu Lymburgensi gubernatore, cum sua tota fere virtute militaris exercitus, plus quam mille interfectis ac totidem de eisdem captivatis. Comes quoque Gelrie Reynaldus graviter vulneratus, per ducem Brabancie captus, abducitur, ac per annum et amplius in prisone detinetur. Et ipse Syfridus, archiepiscopus Coloniensis, per Adulphum, comitem de Monte, similiter captus, carceri ultra [118] annum mancipatur. De parte vero ducis Brabancie, precipue Walterus de Bertrant, dominus Mecheliniensis, et Arnoldus, dominus de Zeelem, in acie, cum quadraginta circiter hominibus in universo ceciderunt.

Ex quo quidem lamentabili casu, ecclesia [82S] Coloniensis et comitatus Gelrie nimium fuerunt humiliati. Nam eodem turbine comes Iuliacensis, Walramus, castrum Tulpetense munitissimum cepit et destruxit. Comes vero de Marcka Everhardus in ducatu

Westfalie municiones et castra ecclesie plurimas devastavit. Tandem post annos ipse Syfridus, archiepiscopus, a captivitate restitutus, moriens, in ecclesia Bunnensi sepelitur. Nam civitas Coloniensis, propter adversitates supradictas, per Nicolaum papam IV, supposita fuerat interdicto.

Reynaldus vero comes Gelrie, mediante arbitro, inter eum et ducem Brabancie per Philippum, Francorum regem, in quem super ipsius comitis liberacione convenerant, pronunciato, dimisso duci ducatu Lymburgensi, pro quo contendebatur, et quatuor dominiis, videlicet Dusenborch, Wassenborch, Harne et Spirmunt, eidem virtute predictae pronunciacionis superadditis, libertati pristinae restituit. Sed quoniam tunc temporis Wassenborch ad manus archiepiscopi Coloniensis pro summa XII milium marcarum in vadimonium fuerat expositum, ideo, ad illius redempcionem, duci in subsidium sex milia marcarum comitem contribuere oportebat.

Hec ex quadam litera domus Gelrie sunt exscripta.

§ 173. Dood van Jan van Brabant

Prelibatus namque Iohannes dux, qui tam gloriosam de tot [119] principibus, ut prefertur, reportavit victoriam, anno XCV, nonas Maii, etatis sue anno XLI, in hastiludio interfectus est. Et Iohannes, eius filius, pro eo suscepit ducatum regendum.

§ 174. Klooster in Zutphen

Insuper sub Reynaldo, comite, videlicet anno XCIII, fundatum est claustrum fratrum Predicatorum sancti Dominici in Zutphania, a Margareta, ipsius comitis conthorali.

§ 175. Predikheren in Nijmegen

Eodem eciam anno, proxima dominica post [211v2] festum Nativitatis Iohannis Baptiste, ipsi fratres Predicatores civitatem Novimagensem intraverunt, et locum illum, ubi tunc erat capella Thelemanni, filii Weremanni de Ubberghen, inhabitandum acceperunt. Qua tamen capella tandem deiecta, tempore Wilhelmi, ducis Gelrie, pulchra et magna, ut in presentiarum apparet, exsurrexit ecclesia. Cuius eciam conventus, in singulis eius fere edificiis, a sursum usque deorsum, per fratrem Hermannum de Schardenberch, ipsius conventus priorem, sub Arnolde, duce Gelrie, precise est renovatus, ampliatus et in altum deductus. [83S]

§ 176. Geselbroeders

Circa hec tempora, videlicet anno XCVI, Vapulatores, vulgariter Cruciferi nuncupati, sub quadam specie sanctitatis incedentes, flagellis se rigide percusserunt: de quorum secta, posteris temporibus, sub Wilhelmo duce, renovata, lacius audietur.

§ 177. Bijgelegd conflict Reinald van Gelre en Diederik van Kleef

Huiusmodi eciam diebus, ut ex quadam litera domus Clivensis, de data XCVII conspicitur, inter Theodericum, comitem Clivensem, et Reynaldum, comitem Gelrie, sororium suum, iterum suborta fuit dissensio sive guerra, pretextu nemoris imperii inter Novimagium et Goch, et propter pagamentum annuorum reddituum, ipsi comiti Clivensi, cum sorore dicti comitis Gelrie, [120] ex theolonio Lobeke in dotem assignatorum; eciam propter decimam in Hunoff. Que discordia fuit complanata; et in ista contractum fuit: Quod Reynaldus, comes Gelrie, tradere deberet filiam suam iuniorem, Margaretam, cum socero suo Gwidone, Flandrie comite, tunc constitutam Theodorico secundogenito dicti comitis Clivensis in conthoralem. Prout idem matrimonium, sicut postea patet, deductum fuit in effectum.

§ 178. Kasteel Buren

In diebus istis, videlicet anno XCVIII, Otto, dominus de Buren, et Alardus, eius filius, castrum suum apud Buren, propter excessum, quem fecerat contra Reynaldum, comitem, pro eius gracia obtinenda, ad manus resignavit eiusdem. Sed idem comes, propter multimodas preces amicorum dicti Ottonis, reddidit ei castrum predictum in feodum, ab ipso et suis heredibus tenendum et habendum; tali namque condicione: Quod Otto et sui heredes, contra dictum comitem vel eius successores, de dicto castro aliquid facere non attemptabunt, nec ex eodem aliquod dampnum comiti predicto vel pueris eiusdem aliquatenus facere deberent, sed ipsi comiti imperpetuum fideles erunt vasalli et servitores.

§ 179. Filips van Frankrijk tegen de Vlamingen (Guldensporenslag)

Interea, circa annum Domini MCCC, Gwido, comes Flandrie, pater Magarete, comitisse Gelrie, suis odiosus factus et execrabilis, pro eo, quod plures de Gandavo nobiliores severe ac iusticie rigore diiudicans quosdam captivavit, quosdam exulavit, alios indebite exactionavit ac alios indigna morte trucidavit. Quapropter super hiis, apud regem Francie Philippum accusatus, ab eodem ad [121] comparendum coram eo est citatus. Hic, cum coram rege in Francia comparuisset, statim eum rex cum filia iussit comprehendi et vinculari. Porro rex crimen lese maiestatis sibi imposuit, eo, quod ipsam filiam suam [84S] Edwardo, regi Anglie, patri Alionore et duxisse Gelrie infradicende, inimico suo, desponsasset et fidelitatis ac amicie vinculum secum contra eum inivisset.

Capto itaque comite Gwidone cum filia, rex Francie terram Flandrie sue dicioni transponens, misit rectores et iudices in Flandriam, quibus primitus Flandrenses, in manu valida, viriliter restiterunt, ac postea, plurimis eorum interfectis, omnes fugere ad Franciam compulerunt. Unde rex iratus ac nimio furore repletus, repentino impetu venit in Flandriam. Flandrenses vero, unanimiter aciebus suis ordinatis, contra regis exercitum aciem direxerunt. Ubi inito prelio, plures de regis exercitu prostraverunt ac fugaverunt.

Demum anno II, mense Iulii, venit rex cum exercitu copioso ante civitatem Cortrijke, ubi iterum Flandrensis populus adversus regis exercitum viriliter aggressus est, de quibus inopinatum tropheum potenter est adeptus. Fuit etenim in eodem bello tam cruenta strages et horrendum excidium, quod multa milia Francorum ibidem perierunt. Ceciditque ibidem comes Atrebatensis et de Nigello, Godefridus, frater Iohannis, ducis Brabancie, [212r1] et alii multi comites, nobiles et barones.

Dehinc tercio, rex congregavit immensum exercitum, veniensque contra Flandrenses, preoccupavit quendam rivum. E converso Flandrenses, ex adverso regi, cum Reynaldo, comite Gelrie, [122] domicello Wilhelmo de Iuliaco, borchgravio de Born, Iohanne de Gamere ac aliis nobilibus occurrentes, vada ipsius rivi preoccupantes, ibidem consederunt. Cum vero utrimque exercitus aliquantulum consedisset et quisquis transitum aque usurpasset, ex hac contencione ortum est bellum, tam durissimum, quod multi ab utraque parte crudeliter interempti sunt. Maior tamen pars Flandrensiu ibidem interiit. Corruerunt ibidem dictus Wilhelmus Iuliacensis, Iohannes, dominus de Gamere, ac cum multis nobilibus occisi sunt. Erat eciam idem Wilhelmus, exercitus Flandrensis capitaneus, tunc ad ecclesiam Coloniensem in archiepiscopum electus et per Bonifacium VIII confirmatus, sed, ut prefertur, morte preventus, de ecclesia Coloniensi nullam habuit execucionem. Videntes autem se Flandrenses a rege superatos, fugam inierunt, vagantesque per devia, diversis incommoditatibus afflicti, lassam animam exhalarunt. Ceteri quidem fugitivi, loricas, thoraces, galeas, clipeos abiicientes, aut passim occisi sunt vel catervatim apprehensi. Rex [85S] itaque, profugientes perneciter insecutus, armigerorum numerosum cuneum apprehendit: quinimo papiliones et victualia cum clenodiis diverse suppellectilis ibidem acquisivit. Philippus vero rex, hac adeptus victoria, cum triumphali gloria reversus est ad propria.

§ 180. Dood van Gwijde van Vlaanderen

Interea, antequam hec discordia inter regem et Flandrenses finem acciperet, comes Gwido, in captivitate detentus, diem vite clausit extremum. Nec non diu post filia [123] sua, hac eadem captivitate constricta, similiter defuncta est. Mortuoque comite Gwidone, Robertus, filius eius, et Flandrenses, per amicabilem internuncios, amicitiam regis adepti sunt; et omnis controversia discordie prorsus in hunc modum terminata, videlicet: Quod rex civitates Ryselle et Duay, cum superiori Flandria, Francis contigua, perpetuo possideret.

§ 181. Jan van Holland, Jan van Renesse en Albrecht

Prenominati etiam Reynaldi, comitis, temporibus, Iohannes, comes Hollandie XVII, in principio dominacionis sue, habuit victoriam contra dominum Iohannem de Reness in Zelandia. Unde ipse dominus Iohannes de Reness, dolens se esse victum, perrexit ad Albertum, Romanorum regem, pro subsidio parando. Quapropter anno MCCC predicto, Albertus rex, cum exercitu magno, ad subiugandum sibi Hollandiam, devenit in Novimagio. Econtra Iohannes, comes Hollandie, cum magna classe armatorum pervenit deprope Novimagium apud Buynsweerd; sed conspiracione facta a suis, ut eum, ob amorem Iohannis, comitis Hollandie, latenter interficerent, sicut sibi relatum fuerat, recessit ad Cranensburch. Tandem archiepiscopus Coloniensis, Wigboldus, in hunc modum reconciliavit regem et comitem: Ut comes prestaret regi omagium et fidelitatem, ac rex traderet eidem comitatum in feodum; sicuti factum est. Comes itaque a rege liberatus existit.

§ 182. Kapittelkerk van Zaltbommel

Depost, tempore Reynaldi comitis, anno III, ecclesia parochialis opidi Bomelensis facta est collegiata, per venerabiles viros Gerardum de Nassouwe, thesaurarium ecclesie [124] Traiectensis, tunc etiam archidiaconum et prepositum Tyelensem, et Bernardum de Vueren, canonicum ecclesie sancti Petri Traiectensis: qui etiam largiflua munificentia eam sublimaverunt ac possessionibus gratiose dotaverunt.

§ 183. Rechtsprivileges voor de inwoners van Gelre

Porro anno X, apud Spyeram, pius Henricus VIII, comes de Lutzenburch, Romanorum rex, anno regni sui II, instantissimis precibus Reynaldi, comitis Gelrie, consanguinei et fidelis sui dilecti, [86S] gratulabundus annuens hominibus in sua patria et opidis constitutis, hanc gratiam de benignitate regia duxit faciendam: Quod ad nullius instantiam ad iudicium curie sue debeant evocari nec coram iudice eiusdem curie stare iuri, nisi conquerentibus per eundem comitem vel per suos iudices iusticia fuerit denegata.

§ 184. Reinald van Gelre ontvangt de Veluwe als leen

Preterea in civitate Arnhemensi, inter Gwidonem de Hannonia, episcopum Traiectensem, et Reynaldum, comitem Gelrie, anno XI, uti Traiectenses describunt, concordatum [212r2] et declaratum existit: Quod comes Gelrie pagum Velue et omnia bona, que a duce Brabancie in secundarium feodum tenere consuevit, ista de cetero ab ecclesia Traiectensi immediate in feodum tenere et recipere deberet; eo quod infra terminum competentem prefatus dux ecclesie Traiectensi omagium fidelitatis non prestitit nec requisivit, ac propter guerras et mala multa, que quondam inde devenerunt.

§ 185. Gevangenschap van Reinald van Gelre

Tandem anno XVIII, Reynaldus, comitis Reynaldi filius unicus, uti in Speculo Historiali continetur, quorundam de patria consilio depravatus, nature [125] postposita reverentia, Reynaldum comitem, patrem suum, pro eo, quod comitatum in bonis et possessionibus diminuebat, capiens, in castro Montfort coniecit: ipsum per octo continuos annos usque in

diem mortis, sub arta custodia retinens, dominabatur per eosdem. Non tamen tempore vite patris sui, in literis suis se comitem Gelrie, sed simpliciter Reynaldum, filium comitis Gelrie, ipsi patri suo honorem adscribendo, nominabat. Sed Henricus de Hervordia sic dicit: "Reynaldus, comes Gelrie, de consilio comitisse et procerum captivatus est et tum in honore maximo custoditur usque ad mortem, quod nimis prodigus factus est et permixte rationis, ex percussionibus in bello de Worynghen susceptis, vel, ut alii dicunt, singuli comites Gelrie senescentes capite debilitantur." Hec Hervordius.

§ 186. Dijken in het Land van Maas en Waal

Porro idem Reynaldus, comitis filius, eodem anno de suorum consilio fecit constitui et formari aggeres infra Mosam et Walam, sub iuribus et privilegiis ad hoc per eum ordinatis.

§ 187. Verwoesting van Zaltbommel

Sequenti vero anno, videlicet XIX, opidum de Zaltbommel a domino de Voern et domino de Alkell per incendium est destructum.

§ 188. Dood van Reinald van Gelre

Postremo Reynaldus, comes, boni certaminis cursu quinquaginta [87S] sex annorum, post obitum patris sui Ottonis, comitis, laudabiliter consummato, fortis athleta, quasi servus fidelis, in gaudium Domini sui intraturus, anno Domini MCCCXXVI, VI Idus Octobris, scilicet ipso die Dionisii, in castro Montfort, sub captivitate Reynaldi filii sui, tempore Ludovici IV, Romanorum imperatoris, a Domino vocatus, moritur, et [126] in monasterio Valiscomitis, ad pedes patris sui, ut creditur, sepelitur.

§ 189. Reinald II van Gelre en Sofie van Mechelen

Reynaldus secundus, comes et primarius dux Gelrie comesque Zutphanie, princeps constantissimus, magnanimus et victoriosus, anno Domini MCCCXXVI, tempore Ludovici, Romanorum imperatoris, patri suo, Reynaldo, in comitatibus successit; cum iam octo annos eisdem, tempore dicti patris sui, per eum, ut prefertur, in castro de Montfort detenti, de facto prefuisset.

Hic vero Reynaldus binas habuit conthorales: ex quarum prima, videlicet Sophia, filia illustris viri Florentii, domini de Mechelinia, quatuor suscitavit filias, scilicet Magaretam, virginem, que obiit anno XLIII, ipso die Francisci. Item Mechteldim, tribus successive nuptam viris: videlicet Iohanni Clivensi, Godefrido Lossensi et Iohanni de Bloes, comitibus; que tandem anno LXXIII, ipso die Matthei apostoli, in dotalicio suo de Huessen, tempore nepotis sui Wilhelmi, ducis Gelrie, cum quo plurimum, ut inferius dicitur, super ipso ducatu guerrabat, absque liberis decessit, et in monasterio Vallis Marie prope Arnhem sepelitur. Item habuit Ysenbellam, abbatissam monasterii Valiscomitis, que XI anno abbaciatus sui, devocione mota, oneri et honori abbacialibus cessit et renunciavit, ac, anno LXXVI mortua, inibi sepelitur. Habuit etiam Mariam, nuptam Wilhelmo, comiti Iuliacensi, [127] ex quibus processerunt: Wilhelmus et Reynaldus IV, duces Gelrie et Iuliaci, atque Maria, illustris domini de Arkel Iohannis conthoralis. Dicta namque Maria, duxissa Iuliacensis, obiit anno MCCCC primo, in profesto sancti Servatii. Rursum anno Domini MCCCXXIX, II nonas Maii, sive VI die mensis [88S] eiusdem, Sophia [212v1] de Mechelinia, dictarum quatuor filiarum genitrice, defuncta et in monasterio Valiscomitis sepulta,

§ 190. Reinald II van Gelre en Eleonora van Engeland

ipse Reynaldus, comes Gelrie, fama et honore magnifice proficiens, et apud terrarum diversarum principes et magnates sua strennitate crebrescens; singuli namque optabant secum contrahere connubia, ut eius potiri possent presidia. Unde rex Anglie Edwardus,

famosam probitatem eiusdem principis frequenter audiens, tradidit eidem germanam suam Alienoram in uxorem, ut ipse rex et comes firmarent alterutrum pariter fidelitatis amorem. Nuptiis in magnificencia regia solempniter celebratis, genuit ex ea Reynaldum et Edwardum, geminos regie nobilitatis soboles, Gelrie duces.

Alienora vero, post ipsius Reynaldi, comitis, obitum, tempore dictorum filiorum suorum anno LV, X Kalendas Maii, in profesto Georgii martyris, debitum nature exsolvens, in ecclesia fratrum Minorum Daventriensi, ante summum altare inhumatur.

Eius namque genitrix Ysabella regina, filia Philippi V, ac Ludovici IX, Philippi VI et Caroli III, filiorum suorum, regum Francie, germana, maritum suum Edwardum, Anglorum regem, anno MCCCXXII, propter perversitates et insolencias, quas in regno contra [128] suos eorumque iura, leges et libertates pertinaciter commiserat, per sui fideles capiens et artis carceribus ad dies vite sue emancipans, filium suum Edwardum, ipsius Alienore germanum, (cum quo ad certos annos, usque ad illud tempus, apud dictum Carolum regem, in Francia, per ipsum maritum suum regem exulata, confugerat) Anglicis prefecerat in regem.

§ 191. Reinald II van Gelre als verstandig vorst

Reynaldus igitur, factus comes Gelrie et Zutphanie, dominium prudentissime duxit gubernandum, quod magnis diviciis et possessionibus ampliavit. Nam inter cetera, dominia de Kessell et Krikenbeeck, propriis comparando pecuniis, suo applicuit principatui populumque, sibi commissum, gloria et honore, ultra predecessores egregie illustrando fuit namque pacis amator iusticieque zelator, pacem et tranquillitatem subditorum suorum semper querens, neminem defraudans, hostibus pacis federa servans, unicuique iudicium et iusticiam faciens: quapropter eum divina providentia undique triumphis et victoriis sublimavit ac coram principibus gloriosis laudibus magnificavit.

§ 192. Brief van Lodewijk aan Reinald

Unde anno Domini MCCCXXVII, Ludovicus, dux Bavarie, Romanorum rex, Alpes transire disponens et ad imperialem [89S] coronam aspirans, auxilium Reynaldi comitis expetivit, ac eidem tenorem sequentis epistole destinavit:

Ludovicus, Dei gratia Romanorum rex, spectabili viro Reynaldo, Gelrie comiti ac vasallo suo predilecto, gratiam suam et omne bonum. [129]

Cum ex divine largitatis munificentia longe plures civitates et castra nobis, quam dive memorie quondam Henrico, predecessori nostro, fidelitatis homagia prestiterunt, ita quod imperiali coronationi, nobis nullus possit difficultates aliquo modo prestare, fidelitatem tuam, qua nobis et imperio teneris, cuius membrum principale te cognovimus, hiis presentibus obtestamur, quatenus indilate Lombardiam advenias, cum potencia militari, recepturus nobiscum palmas imperialis triumphis, quas sine te capere quomodolibet nos tederet. Datis et ceteris.

§ 193. Lodewijk in Rome tot keizer gekroond

Igitur hac epistola gracie suscepta, Reynaldus, comes, associatis sibi comitibus Wilhelmo Iuliacensi, Theoderico Clivensi et Montensi, cum multis equitibus, acceleravit Alpium aspera iuga transcendere, et Ludovico regi contra adversariorum suorum insultum armipotenter assistere.

Cum vero Ludovicus rex cum hiis principibus ac fortissimo exercitu intrasset Italiam, licet Robertus, rex Sicilie, et dominus Ostiensis, cardinalis tunc legatus Italie, conarentur ipsum in passibus impedire, recto tamen itinere venit Romam et castra metatus est in pratis virentibus ante urbem. Tandem auxilio Columpnensium introivit, multos creans milites in monte Tiberis et a prefecto urbis suscipiens imperii diadema. Ubi Reynaldus, Gelrie comes, cum aliis multis nobilibus, militaris glorie suscepit insignia.

§ 194. Oorlog met Luik

Porro tempore isto, quo Reynaldus, comes, adhuc morabatur cum cesare in partibus Italie, Leodienses perperam intendentes, nimirum ob comitis absentiam, qui partem [130] episcopi eorum, Adulphi de Merka, per eos dudum expulsi, fovebat, audaciores effecti, contra Gelrenses inimicitias exercebant. Intrepidi itaque diurnatim homines captivos ac multa alia temerario ausu, secundum infrenatam [212v2] eorum insolenciam, actitabant.

Que cum comiti indicata fuissent, nimirum ex hiis turbatus, consternatus est animo: [90S] unde continuo cesari valedicens ac extemplo cum suis trans Alpinas precipiti gradu venit in Gelria, susceptusque est cum gaudio magno. Igitur cum cognovisset, que et quanta plebs hec truculenta suis iam pridem irrogasset dampna, hanc contumeliam digna ulcione emendare volens, cum dicto Adulpho, episcopo, ab ecclesia per Leodienses ex longa rebellionis consuetudine expulso, assistentibus eis comite de Monte, ac nonnullis aliis nobilibus et, militantibus, demum expeditum congregavit exercitum, quatenus dampnum illatum severiter in eos ulcisceretur, ac terram eorum per hostile incendium depopularet.

Cum vero Leodienses, certa relacione cognovissent, quod eos comes firmiter debellare disposuisset, Brabantinos, eis fortissima conspiracione iam pridem confederatos, vocaverunt sibi in auxilium, sed et omne robur eorum exercitus contraxerunt, pro committendo [131] indilate contra eum prelium.

Et, ecce, concurrentibus utriusque partis populis, in loco, qui dicitur Husselt, iuxta Traiectum superius, cum tubis horrissonis et vexillis fulgidis, ad tam cruentum bellum fit ingens collisio armorum et magnus stridor ab utraque parte occisorum. Gelrensis namque populus, bipartitam inimicorum suorum aciem fortissima irruptione impugnantes, eam tandem disiunxerunt ac plurimos Leodienses ibidem sauciatos occiderunt. Quin imo ceteram omnem illam multitudinem tam immensi exercitus, que fuerat quippe numero ac fortitudine Gelrensi duplo maior, aut in captivitatem vinctos secum traxerunt, aut fugere turpiter compulerunt. Contigit autem hec cruenta strages, cedente comiti et episcopo ac Gelrensibus victoria, pocius divina virtute quam humana, anno Domini XXVIII, in die Firminii episcopi. In quo quidem bello plus quam quatuor milia hominum, secundum alios vero novem milia, corruerunt.

Reynaldus igitur comes ex hac victoria nimium locupletatus atque tam ex inimicorum suorum spoliis, quam ex captivorum redempcionibus, supra modum ditatus, castra et mansiones curiales seu preclara palacia undique construxit: que ornatu et decore pulchriore supervestivit ac firmissimis propugnaculis communivit.

Huiuscemodi siquidem durantibus temporibus, prout quedam domus Gelrie canit [91S] litera, Adulphus episcopus, prepositus, decanus totumque capitulum ecclesie Leodiensis, consideratis suorum et ecclesie sue necessitatibus [132] ac utilitatibus, propter grata servicia, oportuna presidia, que Reynaldus, comes Gelrie, ipsis et eorum ecclesie contra cives Leodii et ipsius ecclesie inimicos gratanter impendit et impendere non cessavit, matura deliberacione prehabita, de omnium eorum unanimi consensu, dederunt et concesserunt eidem comiti Gelrie, sponte et scienter, in augmentacionem sui feodi, quod progenitores sui et ipse ab eis et ecclesia Leodii antedicta hactenus tenuerunt, villam sive civitatem eorum Mecheliniensem ac alias villas, videlicet Heffen, Leest, Humbeke, Meysen, Hevere, Heyst, cum iuribus et pertinendis suis omnibus, prout ad eos et predictam ecclesiam Leodii dinoscebantur pertinere. Omniaque ceterum bona, que Wilhelmus tercius, comes Hollandie, ab ipsis et eorum ecclesia quondam tenuit obligata, baluvio semper nobili viro Florentio, domino Mechelinie, Sophie, Reynaldi comitis conthoralis, genitori, omnibus suis iuribus, in premissis, a predicto comite et suis veris heredibus tenendos et imperpetuum hereditarie, tanquam sua propria, possidendos fructusque, redditus et proventus, exinde provenientes, levandos et in usus suos pro voluntate sua libere convertendos.

Quam quidem civitatem Mecheliniensem, cum villis pretactis, Reynaldus, comes, propter longam a partibus suis Gelrie distandam, tandem Henrico, comiti Flandrie, suo consanguineo, vendicione interveniente, tradidit perpetuo possidendam. Depostvero, dicto Florentio patre, Mecheliniensi [133] domino defuncto, idem comes, eandem patriam ad se, ratione predictae coniugis sue Sophie, devolutam, cum minori filia sua Maria, Wilhelmo, Wilhelmi comitis Iuliacensis secundogenito, ulterius in dotem assignavit.

§ 195. Kasteel Vollenhove

Hic etiam Reynaldus, comes, eodem tempore castrum Vollenhove et terram ibidem ac totam videlicet Sallandiam et Twenthiam, terram Transysalanam, a Iohanne de Diest, Traiectensi episcopo, pro quadam maxima pecuniarum summa, scilicet LXXII regalibus aureis milibus, in vadimonium accepit. Que quidem pecunia filio suo, duci [92S] Reynaldo, per Iohannem de Arkel, episcopum Traiectensem, in redemptionem huiusmodi vadimonii, fuerat restituta.

§ 196. Sint Walburgis van Tiel naar Arnhem

Eodem quoque anno XXVIII predicto, expulsis iam pridem Tyelensi ecclesia sancte Valburgis virginis cum ceteris suis concanonicis ac vicariis de opido Tyelensi, tunc sub ducis Brabancie ditione posito, ob quoddam nimis scandalosum disturbium ac intestinum dissidium, quod nimium iam invaluerat, inter clericum ex una et opidanos Tyelenses partibus ex altera, ratione cuiusdam iniusti gravaminis ac indebite exactionis, quam predictus clericus frequenter exercebat in opidanis, cum colligerent census annuos a suis debitoribus. Unde indignati cives Tyelenses contra eos primo tumultuare ceperunt, demum, ausu temerario ac sacrilegio, quosdam trucidaverunt, quosdam ad ecclesie presidium anxie fugientes de turris [134] altitudine plebs furens precipitavit, ac de finibus eorum ignominiose profugavit. Tandem inter eos sub hac compositionis forma tale arbitrium promulgatum est: Ut clericus, omnibus suis venditis ac integre receptis, quo vellet libere abiret, tantum ut de civitate eorum procul recederet. Igitur clericus Tyelensis prediis, censibus ac mansionibus suis venditis, cum omnibus clenodiis et utensilibus ad opidum Arnhemense ad refugium Reynaldi, comitis Gelrie, confugit. [213r1]

Quos Reynaldus cum civibus gratanter ac cum digno honore et reverentia ad inhabitandum susceperunt. Ubi, comparatis prediis ac areis, domos ibi in habitandum edificaverunt. Insuper basilicam sancte Walburgis, eorum patrone, novam a fundamentis erexerunt, quam, favore et auxilio Reynaldi, comitis, miro opere venustoque ornatu consummaverunt. Unde, quemadmodum pristinum locum mutaverunt, ita et vetustum nomen deponentes, nomine novo appellari voluerunt. Unde hodierna die eorum prelati, non Tyelenses prepositi sive decani et canonici, sed Arnhemenses appellantur.

Ipsis igitur, ut dictum est, expulsis, fratres Theutonicales, in villa Hemert tunc habitantes, ecclesiam sancte Walburgis, cum certis adiacentibus locis ac immunitate, [135] infra muros Tyelenses, perpetuo possessuri ac inhabitaturi, a civibus obtinuerunt.

§ 197. Oorlog met Münster

Preterea, ut in cronicis Monasteriensibus describitur, anno XXIX, Ludovicus de Hassia, episcopus Monasteriensis, habens guerram cum [93S] Reynaldo, comite Gelrie, Iohanne, rege Bohemie, Adulpho, episcopo Leodiensi, Iohanne, episcopo Traiectensi, Wilhelmo, comite Iuliacensi, Roberto, comite Flandrie, comite de Marcka, comite de Monte, comite de Artoys, comite Hollandie et cum quampluribus aliis comitibus, principibus, nobiles et ipsorum adiutoribus, qui omnes, simul et semel, uno tempore, quampluribus militibus equitum et peditum, terram et ecclesiam suam, violenter intrare et devastare volebant. Quibus omnibus resistebat, ac cum pergravi hominum multitudine ex Hungaria, Hassia, Thuringia, Franconia et aliis diversis partibus superioribus contracta, viriliter obviabat. Gratia tamen Domini et

sancti Pauli, fugabat eosdem. Sed in hac guerra castrum Bredeword, quod ipse Ludovicus, episcopus, pridem ad ecclesiam Monasteriensem comparaverat, per negligenciam, a dicto Reynaldo, comite Gelrie, fuit captum.

§ 198. Kasteel Vreden

Depost vero, anno XXX, tercio die mensis Ianuarii, idem comes Reynaldus cepit et debellavit, ac totaliter castrum et opidum Vreden, sub dominio ipsius episcopi constitutum, destruxit. Unde:

Annis milenis trecentis bisque novenis,
Bis iunctis senis, Vreden [136] fuit addita penis,
Nam male dampnavit comes hanc, quam Gelria pavit,
Rebus orbavit, post ignibus annihilavit.
Tercia lux Iani fatalis perstitit illi. [94S]

§ 199. Kasteel Bredevoort

Tandem concordia inter ipsos, comitem Gelrie et episcopum, interveniente, per Iohannem de Diest, episcopum Traiectensem, ab eis arbitrum constitutum, fuit edictum: Quatenus ex compositione comes Gelrie nudum castrum de Bredeword, et episcopus Monasteriensis dominium et terram de Bredeword sic insimul obtinere et possidere deberent. Et sic predicta magna discordia fuerat sopita. Dictum tamen castrum et dominium de Bredeword per Wilhelmum, ducem Gelrie, posteriis diebus, Henrico, domino de Ghemen, pro certa pecuniarum summa, in vadimonium exstitit concessum.

§ 200. Oorlog met Jan van Brabant

Insuper anno XXXVIII orta est guerra et discordia, satis dura, inter Iohannem, ducem Brabancie ex una, Reynaldum, comitem Gelrie, principalem, suosque federatores, Iohannem, regem Bohemie, archiepiscopum Coloniensem, Adulphum, episcopum Leodiensem, episcopum Traiectensem, Wilhelmum Iuliacensem, Theodericum Clivensem, Wilhelmum Hollandie, de Flandria, de Monte, de Merca, de Artoys, de Lutzenborch, comites, Ludovicum Lossensem, Suessionis, Hannonie, Namurcensis dominoque Falconis et principes circumsedentes, numero decem et septem, de et super quibusdam iuribus, privilegiis et terrarum dominiis et eorum occasione, partibus ex altera: presertim [137] eciam, quia ipse dux Iohannes dictos principes hereditatibus suis defraudaverat. Plurimaque igitur dampna, comburendo villas suas, fecerunt. Comites tamen de Stampes et Barenses duci adhererunt. Huiusmodi igitur guerra inter dictos principes durante, Reynaldus, comes Gelrie, anno XXXV, in die Agnetis, cepit et devastavit opidum Tyelense, muros eius totales [95S] deiiciendo.

Tandem Philippus VI, Francorum rex, post multa dampna, devastaciones, depredaciones et incendia, in alterutrum perpetrata, vices suas interponens, dictos principes, Iohannem, ducem, et Reynaldum, comitem, sibi federatos predictos, ad pacem et concordiam diversis mediis inducere conabatur. Unde denuo ipsi principes, Iohannes, dux, pro se, et Reynaldus, comes, pro se suisque confederatis principibus predictis, in eundem regem Philippum, tanquam arbitrum communem, [213r2] ad pronunciandum sive sentenciandum in iure aut amicicia, vel partim in iure et partim in amicicia, de et super questionibus, controversiis et dissensionibus et diffidenciis inter eos, premissorum occasione, quomodolibet existentibus, de alto et basso, in solidum convenerunt et compromiserunt; seque de inviolabiliter per eundem eorum arbitrum, Philippum regem, pronunciata observando, sub maximis, ab utraque parte obligacione, submiserunt penis.

§ 201. Vrede tussen Gelre en Brabant: Tiel en Heusden

Predictus igitur Philippus rex, arbiter, ut prefertur, electus, mature deliberatus ipsos principes pacificando eorumque guerras severas sedando, [138] in vim compromissi in eum initi, anno sequenti, videlicet XXXVI, in festo beate Agate virginis, in primis pronunciavit confederationem omnium principum, Reynaldi et suorum assistendum predictorum, contra et adversus dictum ducem Iohannem esse nullam et invalidam, ipsosque ergo principes a federe, invicem inito, fore liberos et absolutos proclamavit. Interea pronunciavit omnia et singula dominia, districtus et allodia, quibuscunque nominibus intitulata, per ipsos duos principes ac eorum predecessores, hactenus disiuncte possessa, hinc inde perpetuis futuris temporibus, esse et censi debere mere libera, et nullius ipsorum utrorumque principum, quovismodo feodalia seu aliquo alio iure constricta. Demum idem rex, futura mala precavendo, considerans, quod civitas Tyelensis, ducatus Brabancie, in comitatu Gelrie media consistebat, a ceteris civitatibus eiusdem hinc inde fines comitis sequestrabat, ac simili fere modo civitas et dominium de Hoesden, comitatus Gelrie, in ducatu Brabancie situata esset, pronunciavit et decrevit idem rex [96S] quoddam permutacionis cambium in robur et ornamentum et maximum terrarum ipsorum principum ab utraque parte firmamentum, videlicet:

Ut civitatem Tyelensem, Zandwiick, Herwerden, cum ceteris suis attinenciis, Reynaldus, comes, sui que heredes perpetua libertate habere ac possidere deberet; ac Iohannes, Brabancie dux, civitatem et dominium de [139] Hoesden cum suis pertinendis eodem modo, cum eius successoribus, inperpetuum possideret viceversa et haberet.

Ulterius per eundem regem Philippum, inter cetera, sentenciatum est: Reynaldus, ipsius Reynaldi comitis filius senior, Mariam, dicti Iohannis ducis filiam, dum ad annos pubertatis devenerit, in uxorem ducere deberet, cum ambo ad matrimonium contrahendum minores existerent; ipseque etiam dux, cum eadem sua filia, eidem Reynaldo milia regalium aureorum in dotem assignaret. Buschoducenses quoque, qui ante illa tempora ascendendo et descendendo per alveos quatuor fluminum principalium comitatus Gelrie ad theolonia comitum eiusdem, de bonis suis propriis aliquid solvere fuerant inconsueti, deinceps, ut ceterae nationes et civitates, ad eadem theolonia tenerentur.

Prout de premissis omnibus et diversis aliis, per dictum regem pronunciatis, in literis desuper lingua Gallica confectis et apud principes ducatus Gelrie conservatis, plenius continetur.

§ 202. Filips de Goede en Arnold van Gelre

Cumque posteris temporibus Arnoldus, dux Gelrie, per Philippum, Burgundie Brabancieque ducem, de suorum ducatus Brabancie consilio, ad acceptandum, ab ipso feodum sibi que fidelitatis iuramentum prestandum, ratione dominiorum suorum, Velue, Kessel, Bomelreverd, Tyelreverd et civitatis Tyelensis et aliorum districtuum, ac ad sibi solvendum et restituendum, per expressam pecuniarum summam, Reynaldo, duci Gelrie predicto, cum Maria, Iohannis ducis Brabancie filia, in dotem assignatam, de facto requisitus [140] et monitus fuerat, diverseque dietaciones in Traiecto superiori, Arnhem et aliis locis desuper ab eorundem [213v1] consiliariis tente fuissent, tandem dictis literis mencionatis, inter iura ducatus Gelrie inventis et in medium quoque productis et publicatis, ducis Brabancie consilarii ab inceptis siluerunt, factum ipsum indiscussum [97S] dimittentes, quoniam premissa omnia, iuxta ipsius regis Francie pronunciacionem, inter duces eorumque predecessores ad effectum fuerunt deducta et hactenus firmiter observata.

§ 203. De Friezen vallen Vollenhove aan, slag bij Barsbeek

Cumque hiis diebus Frisones, absque aliquibus ipsius comitis Reynaldi ac suorum demeritis sive culpis, territorium de Vollenhoven, cuius ipse ex parte ecclesie Traiectensis gessit regimen et tutelam, hostiliter intrantes popularentur, ibidem dapiferum ac alios quamplures

eius et dicti territorii militares miserabiliter occiderunt. Nec hiis contenti quidem, territorium subverterunt et destruxerunt incendiis et rapinis, tantas adhuc tyrannides et malicias tam abhominabiles, quam et crudeles inibi exercendo, quod et quemlibet Christianum ad compassionem merito commovebat, quodque, salvis ipsius comitis consciencia et honore, nec dissimulare nec supersedere poterat quoquo modo, quin ipsum oportebat, ad hoc laborare et intendere iuxta posse, ut de tantis tot lesionibus, iniuriis atque dampnis pro ecclesia prefata et se ipso refusionem et emendam debitam consequeretur ab eisdem, ex cuiusmodi ipsius comitis conamine seu contemptu, eiusdem iniuriatores acceperunt occasionem frivolam et iniquam ipsum apud gretmoviros et iudices ceterosque Frisie pociores in singulis Frisie districtibus infamandi [141] ac sibi imponendi, quod ipsos eorumque terminos impugnare et in suis libertatibus et privilegiis antiquis molestare ac ledere conaretur.

Cuius rei revera ipse comes erat penitus innocens nec unquam talia contra eos, Deo teste, concepit: tanto gravius ex huiusmodi infamia commovebatur contra adversarios suos antedictos. Attamen, quia per gratiam Dei manere cupiebat, sicut hactenus fuerat, homo pacis, necnon cum prenomatis Frisonibus aliisque ipsius confinibus iura et iurisdictiones suas non minuentibus nec violantibus, servare, quantum in eo fuit, concordiam atque pacem. Sed dicti Frisones districtuum Zalandie talium locorum, tantas ecclesie et sibi comiti intulerunt violencias, dampna et iniurias in terris predictis, quod cum eis aliquam placiti diem voluit observare; sed si ecclesie predictae dicti Frisones, excessibus exigentibus et commissis condignam voluissent prestasse emendam, quam, iure ecclesie ipsiusque comitis honore salvis, poterat tolerare, gratanter erat recepturus. Hec omnia premissa ipse comes prefatis gretmannis et iudicibus ceterisque [98S] Frisie pocioribus ad eorum scriptorum literam tenore significavit, se apud eosdem de impositis excusando, rogans seriose eosdem pro se, quatenus ob nullius cause respectum eos a bono pacis et concordie, hactenus inter eum et ipsos observate et firmiter imposterum continuande, detrahere permetterent.

Cum vero antefati Frisones Zalandia de sceleribus et iniuriis, ut prefertur, perpetratis, emendam distulerint facere condignam, ipse Reynaldus, comes, bellorum incommoditatibus assuetus, rursum anno XXXVI preallegato, secundo Kalendas Septembris, [142] cum pergravi multitudine armatorum perveniens apud vadimonium suum Vollenhove, expugnavit ibidem Frisones iuxta villam Barseke, et obtinens victoriam ab eisdem, amplius quam duo milia Frisonum occisa sunt. Reynaldus vero cum suis, in magna laude et honore, ad propria est reversus.

§ 204. Reinald helpt zijn zwager Diederik van Kleef

Legitur etiam in cronicis Clivensibus, quod inter Theodricum, comitem Clivensem, fratrem Ottonis, comitis, et Walramum, archiepiscopum Coloniensem, fuit guerra, in qua et repulsa obsidionis castrum de Strunckede sibi fecit assistentiam sororius suus Reynaldus, comes Gelrie, et propterea impignoravit castrum Sevenaer. Et postea per alios tractatus, in quibus predictus Reynaldus comitem prefatum de prehabita impignorazione et certis aliis quitum dixit.

§ 205. Filips van Frankrijk en Edward van Engeland

Circa hec vero Reynaldi, comitis Gelrie, tempora, succedentium multorum magnorum bellorum inter Philippum, regem Francie antedictum, et Eduardum, regem Anglie, Alienore quidem duxisse Gelrie germanum, causa fuit. Nam anno XXXII, mortuo Karolo, rege Francie, fratre Ysabelle regine Anglie, ipsorum Eduardi et Alienore avonculo, et absque libero masculino decedente, rex Anglie [213v2] Eduardus, filius sororis, successionem in regno Francie sibi de proximo vindicabat. Econtra Philippus, filius Karoli, comitis Valesii, patris dicti Karoli, ac fratrum suorum Ludovici et Philippi, regum Francie predictorum, quasi de masculina linea descendens, successionem regni sibi [143] competere contendens et ipsum regnum Francie apprehendens, se in regem Francie fecit coronari.

§ 206. Edward van Engeland naar Duitsland

Rex igitur Anglie Eduardus Eduardi regis filius predictus, postquam in regno Anglie convaluerat - habito post bello forti contra regem Scotie et obtenta gloriosa victoria contra eundem, in quo quidem bello fertur nobilissimam iuventutem et omnes viros militares occisos in conflictu plus quam XVIII^m hominum de Scotia corruisse - ,

consilio et hortatu comitis de Artoys Robberti, a regno Francie expulsi, vires suas contra dictum Philippum regem Francie extendens, auxilia extraneorum nacionum, videlicet maiorum principum et nobilium multorum de Germania, presertim Ludowici Romanorum imperatoris, Johannis Brabancie ducis, Reynaldi comitis Gelrie, Wilhelmi Juliacensis, Wilhelmi Hollandie, Montensis, Marckensis, Clivensis, Lossensis, Suessionensis, Silvestri comitum, domini de Falkomonte et quamplurium aliorum nobilium et militum regni Almanie mediante episcopo Liconensi ad ipsos Almanie principes destinato, sibi per multas pecunias acquisivit.

Et ad firmandum partes suas ipse rex, in sua persona cum multo apparatu ad partes Almanie accedens, devenit in Gelriam, ut nepotes suos Reynaldum et Eduardum iam natos inviseret et germanam. Cui Reynaldus comes occurrens magnifice eum suscepit atque aliquantis diebus cum digna reverencia et gaudio ipsum secum retinuit. Quibus elapsis rex, dehinc ad cesarem proficisci volens, osculatis nepotibus suis valedixit sorori. Assumpto secum Reynaldo sororio suo, transitum faciens per Coloniam, iuxta Confluentiam habuit cum Loduwico imperatore occurrente sibi colloquium personale, a quo digno honore cum suo comitatu [174M] fuerat receptus. Ipsisque inde ascendentes Franckfoirdiam, imperator contra dictum Philippum, tamquam regni Francie invasorem, ibidem Anglie regi cum multis principibus, prout eciam dudum fecerat, manuale iuvamen ferre compromisit.

Solemni igitur curia ibidem proclamata ac cetu plurimorum magnorum principum regio fastu tempore quadragesimali ad hanc curiam congregato, imperator, eundem regem Anglie honorare satagens, in suum et Romani imperii vicarium generalem magnifice constituit atque universos et singulos sibi et imperio subiectos in eius subsidium requisivit. In qua denique solempni curia idem serenissimus Loduwicus imperator Romanorum, presentibus ibidem Anglie rege ac electoribus imperii, Maguntinensibus, Treverensibus archiepiscopis, duce Saxonie Roberto, marchione Brandeburgensi, comite Palatino cum aliis multis principibus et nobilibus in maxima solempnitate, ipso imperatore in imperialibus sedente, anno Domini MCCCXLIX - aliter XXXIX - Reynaldum Gelrie et Wilhelmum Juliacensem ob famosas eorum strenuitates ac ingenuas probitates digno honore sublimavit, hunc ducem, istum creans marchionem.

§ 207. Edward valt Frankrijk aan

Tandem Eduardus rex in Angliam reversus, post modica temporis intervalla cum magna classe transfretans ad Gallias, ubi supradictorum subarratorum principum Almanie in unum conveniencium adiutorium sibi promissum expectavit. Igitur Reynaldus Gelrie iam primarius dux effectus, quasi princeps inperterritus et bellator indefessus, magna plebis stipatus milicia associatisque sibi Wilhelmo comite Hollandie ac aliis principibus, in regis Anglie auxilium decenter advenit. Rex ergo Eduardus, dictorum principum Germanie sibi confederatorum fretus auxilio, fines regni Francie ferro et igne depopulans hostiliter est aggressus. In qua expeditione civitatem Tornacensem munitissimam validissimo exercitu obsidens per XI ebdomedas conclusit obsessam. Sed propter municionem eiusdem [214r1] in obsidione ipsius non proficiens, Cameracum, quod est camera imperii, sibi forte renitens, pretextu vicariatus sui acriter infestavit, Amandiacum exussit, Albatoniam destruxit et Castellum expugnavit ac civitates, villas et loca regni Francie longo tractu percurrens, maximam hominum stragem et vastacionem terre fecit. Ibi namque excellens patuit strenuitas ducis Gelrie Reynaldi, qui

magnum excidium in regno Francie commisit. Abinde vero pro [175M] augmentandis viribus idem rex in Angliam transfretavit.

§ 208. Slag bij Sluis

Rex igitur Philippus Francie, ut regressum dicti regis Anglie ad partes Gallie insidiis preveniret, maximam classem, videlicet plus quam trecentarum magnarum navium cum XL circiter milibus hominum in bellis navalibus exercitatorum de Ytalia, Hyspania, Vasconia atque Normannia congregavit, qui inter Angliam atque Galliam circa littora Flandrie iuxta portum qui Slusa dicitur prefati regis Anglie transitum observabat. Rex autem Anglie, fortitudine tante classis non perterritus, licet tamen minori classe transitum suum disponens et hostibus in faciem extensis velis procedens, in vigilia Nativitatis sancti Johannis Baptiste commisso cum ipsis hostibus bello navali, cruentissimam victoriam est adeptus. In quo conflictu de parte regis Francie plus quam XXXm hominum ferro et aquarum impetu occubuerunt, universis ipsius regis Francie captis navibus, exceptis decem que supervenientis noctis tenebris sunt elapse. Sic itaque idem rex Anglie ad suos federatos principes predictos citra mare victoriosus revertens, exercitum validissimum iterum in Franciam duxit, igne et ferro depopulans universa.

§ 209. Wapenstilstand Frankrijk en Engeland

Porro Philippus rex Francie, cum validissimo exercitu sibi occurrens, in loco qui ab incolis Flammaria vocatur, in terminis scilicet Francie atque Hannonie, bellum cum ipso rege Anglie committere statuit. Eratque locus ille firmissimus, in circuitu undique paludibus vallatus, ab exercitu regis Anglie fere ad duo miliaria distans. Nec de uno exercitu ad alium propter ipsas circumstantes paludes facilis patebat accessus.

In exercitu enim Francorum quatuor erant reges, videlicet Phillipus rex Francie, Johannes rex Bohemie, rex Naverre et rex Scothie. Erant archiepiscopus Remensis, Leodiensis, Methensis et Belvacensis episcopi, abbas Corbie et abbas Insule, sex quoque duces, videlicet Britanie, Burgondie, Borbonie, Normannie, filius regis Francie predicti, dux Lothringie Superioris, dux de Athenis, delphinus Vienne. Et triginta comites, quorum nomina longum esset enarrare. In quorum principum milicia fuerunt XIIIm militum et octo. De quibus militibus erant CCCTi et quinque vexilliferi, et armatorum equitum non erat numerus. Stetitque ibidem tantus exercitus Francorum quasi per mensem nil agens.

Tandem Johannes rex Bohemie, mandans ad quendam locum ducem Brabancie Johannem - et interveniente pecunia ex parte regis Francie ad quosdam de consulariis dicti ducis, ut postea manifestatum est, per eorum monicionem sub quodam conductu pacis fecte truge hinc inde usque ad proximum [176M] Johannis Baptiste Nativitatis festum date sunt. Locatis igitur iuxta se e vicino castris ac trugis huiusmodi ab utraque parte firmatis, deficientibus eciam propter multitudinem exercituum victualibus, absque congressione utriusque reges post paucos dies in mense Septembri ad propria redierunt.

§ 210. Klooster Monnikhuizen

[99S] Reynaldus vero, dux Gelrie, valedicens regi Anglie Eduardo, ad terram propriam gloriose est reversus; populus autem Gelrensis, duci suo occurrens, cum magno gaudio eum susceperunt. Reversusque cepit totam terram suam in pace disponere, cum Traiectensibus [214r2] ac vicinis principibus federa firmare, cunctos grassatores ulcione severa corrigere. Hic insuper egregius princeps Reynaldus, Deo gratus, pro tanta victoria, ut superius deducitur, de Leodiensibus obtenta, existens, unde eciam, ut divini nominis cultum ad perhennem sui nominis laudem ampliaret, monasterium solempnissimum ordinis Cartusiensis, Monichusen nuncupatum, in parochia [144] Arnhemensi situatum, una cum conthorali sua Alienora, fundavit et possessionibus sufficientibus hereditavit. Quod tamen, ipsius ducis Reynaldi obitu

interveniente, incompletum relictum, per Alienoram ac Wilhelmum, Gelrie ducem, in omnibus fere eius structuris preciose extitit superedificatum.

Sane cum ipse Reynaldus dux ipsum monasterium Monichusen, pro voto, quod voverat, fundare et inchoare vellet; de loco ad locum, hinc inde equitans, placentem sibi locum, aut satis aptum pro libitu non invenit. Cui tandem occurrens pauper quidam, fere septuagenarius, dixit: "Domine, scio locum vobis a Deo preordinatum," quo cum devenisset; dixit: "Hic multis annis audivi concentus celebres, ardencia vidi luminaria et mira fieri festa." Quod audiens devotus abbas Insule beate Marie, Premonstratensis ordinis, ibi presens; continuo descendit de equo et, oratione super terram in genibus facta, audivit vocem, dicentem: "Hic est locus meus." Monasterium igitur ibidem plene, ut premittitur, edificatum et reddituatum, sub districtione ordinis Carthusiensium, usque hodie floret in spiritualibus et temporalibus.

§ 211. Eleonora

Cumque illis in diebus nobilis duxissa Alienora, ut fertur, a [100S] viri sui Reynaldi, ducis, consorcio, de quorundam pravorum consiliariorum suorum sinistra informacione, eam, propter faciei sue altum colorem, de specie lepre suspectam habentium, ad aliqua tempora segregata foret, quadam [145] vice super nudo corpore camisia subtilissima de serico induta, desuperque pallio cooperta, filios suos ambos, Reynaldum et Eduardum, in ambas tenens manus, captata hora, in palacio Novimagensi, duci Reynaldo, viro suo, et ducatus Gelrie primatibus, tunc inibi convocatis, ad mensam se reficiendo consedentibus, presentavit; pallioque et camisia usque ad eius pudibunda dimissis, mirandose omnibus audientibus, ad ducem lacrimose prorupit in hec verba: "Domine mi dilecte, nunc rogo, ut de vicio mihi frivole imposito diligenter inspicere et examinare dignemini, si non sum ut ceterae mulieres, nullum Deo favente in corpore gerens defectum. Ecce hic vivi filii nostri, vestro astantes conspectui, quorum gratia Dei plures fuissent, si vestri ex parte huiusmodi maleficium non intervenisset impedimentum. Forsan adhuc tempus veniet, quod Gelrie populus hoc nostrum deplorabit divortium, cum in vestro sanguine se videbunt deficere." Quod, proch dolor, ita accidit et posteris temporibus fuit adimpletum. Nam ab nativitate Eduardi, secundogeniti ducis Reynaldi, videlicet anno MCCCXXXVI, usque ad nativitatem Adulphi, filii Arnoldi ducis, qua habebatur annus millesimus quadringentesimus tricesimus nonus, effluerunt centum et tres anni, quod duces Gelrie de nobili domo Gelrie non processerunt. Reynaldus igitur dux, cernens suam coniugem Alienoram corporis mundicia nitentem seque de vicio sinistre imposito legitime purgantem, mesticia repletus, dolens eam dimisisse, stetit confusus et ceteri [146] primates cum eo; sed non multo post hoc supervixit tempore.

§ 212. Reinald voorspelt de dood van Willem III van Holland

Ipse etiam Reynaldus, dux, spiritu profecie dicitur claruisse. Nam Wilhelmum tercium, comitem Hollandie XIX, a Frisonibus predixit occidendum, dum ipsum de sacro fonte suscepit. Quod anno XLV postmodum in Frisia, apud Stauriam, iuxta ipsius Reynaldi, ducis, vaticinium fuit adimpletum.

§ 213. Dood van Reinald

Ad ultimum, cum omnia viventia mortis subduntur imperio, fortissimus belligerator et victoriosissimus propugnator hic, Deo permittente, illustris Reynaldus, primarius dux Gelrie, cum fusco [101S] capite nuncupatus, a populo Gelrensi longis [214v1] temporibus lugendus, postquam dominiis Gelrensibus XXIII annis, (octo videlicet tempore captivitatis patris sui, Reynaldi, comitis, ut administrator, post mortem vero eiusdem, duodecim ut comes, et quatuor ut dux), in magnis laude et honore prefuisset, anno Domini MCCCXLIII, IIII Idus Octobris, qui fuit XI dies mensis eiusdem, tempore Ludovici, regis Romanorum seu

imperatoris, in civitate Arnhemensi, post missam coram eo celebratam, improvisa et subitanea morte, qua eum sorores sue carnales, ordinis sancte Clare, conventus Coloniensis, supra dicte, fere per annum spiritu profetico casurum predixerant, inter suorum manus decedens, lassum exalavit spiritum, et in monasterio Vallis Comitum, in capella beate Virginis anteriori, apud predecessores suos luctuose sepelitur. Cuius hoc erat epithaphium, in ipsius Marie ecclesia ad parietem pendens scriptum:

Gelria, fle florem cecidisse tuumque decorem,
Iustum rectorem, [147] sic milicieque valorem,
Legis amatorem, Reynaldum nobiliorem,
Ac defensorem patrie cunctis probiorem.
Dapsilis, excellens, probus, armis iurgia pellens,
Illustris, gnarus fuit hic, simul haud quoque avarus
Claustri fundator de Monechuys atque parator.
Sic dispensator inopum quoque largus amator,
Primus dux gratus Gelrie fuit iste creatus.
Morti donatus celo sit, queso, beatus.
Post Gereon pariter M, C ter, X quater, I ter.

Item alia metra de eodem duce Reynaldo:

Anno milleno ter C, quater X, quoque terno,
Reynaldus princeps illustris duxque deinceps [102S]
Primus Gelrensis, undeno lumine mensis
Octobris, mundo migravit ab hoc moribundo.

§ 214. Reinald III van Gelre en Maria van Brabant

[1c] [1M] Reynaldus tercius, dux Gelrensis secundus, comes Zuytphaniensis, princeps illustris et generosus, anno Domini MCCCXLIII tempore Loduwici quarti imperatoris Romanorum, patri suo Reynaldo duci decimo etatis sue anno successit. Anno XLVII prima die mensis Julii in Vura duxit in uxorem Mariam, Johannis ducis Brabancie filiam iuniorem, sibi tempore vite patris sui, ut dictum est, desponsatam, cuius sorores Wilhelmus comes Hollandie et comes Flandrie habuerunt in uxores.

Ipsa vero Maria duxissa Gelrensis, Reynaldo duce marito suo postmodum a fratre eius Eduardo in bello Tyelensi capto et ad decem annos in captivitate detento, edificavit castrum Oyen, in quo se et Turnout [148] patrimonio suo in pace deinceps continebat, unde vulgariter domina de Turnout dicebatur. Que tandem Brabancia anno XCIX, prima die Marci, absque liberis, decessit a seculo.

§ 215. Broedertwist

[2c] Interea anno XLVI in partibus Gelrie magna et detestabilis surrexit parcialitas, que per XVI continuos duravit annos, de qua infinita mala in eisdem partibus devenerunt. Barones namque, militares, populi, civitates et totum vulgus ducatus Gelrie in contraria vota dividentes, alii se vocabant Hekers, alii se Bronckhorst nominabant. Hekers quidem Reynaldum, seniore, ducem predictum, [2M] Bronckhorst vero Eduardum, iuniorem fratrem ducis eiusdem, in dominos et duces Gelrie assumpserunt. In cuius sedicionis dissidio dicte partes, principes et populi sibi invicem adversantes, gentes et populos extranearum nacionum, videlicet de Brabancia, Hollandia, Clivis, Traiectensibus, Monasteriensibus, Markensibus, Westphalis et aliis sibi vicinis regionibus, ad armorum stipendia advocantes, passim vicini vicinos, cognati cognatos mutuis se bellis, sedicionibus, prodicionibus et vastacionibus per multa postmodum annorum tempora pessundabant. Quanta vero pericula, quot dampna, qualem desolacionem ex hac parcium sedicione Gelria sustinuerit, civitatum, villarum, castrorum atque municipiorum undique testantur solitudines et ruine.

§ 216. Brand in Tiel

Unde eodem anno in vigilia Bartholomei apostoli Theodericus de Monyoie, dominus burchgravius Zelandie, Walramus dominus de Valkenborch et de Borne [149] et dominus de Asperen et Johannes dominus de Arkel, qui partem cum Reynaldo duce assumpserant, inierunt [103S] opidum Tiel et turrim ecclesie sancte Walburgis cum C et [214v2] XLV hominibus, qui in ea confugerant, conbusserunt. Et ignis validior fiens atque pervolans partem ecclesie interiorem in modum crucis factam cum tecto eius plumbeo consumpsit.

§ 217. Slag bij Crécy; Edward van Engeland verovert Calais

[3c] Hiis etiam temporibus, videlicet anno eodem, Eduardus rex Anglie, Reynaldi et Eduardi ducum Gelrie avunculus supra memoratus, bellum contra Philippum regem Francie continuans, congregata virtute militari unacum suo primogenito, [3M] principe Wallie, mare transfretantes et ad littora Normannie applicantes terras regni Francie longe lateque igne et ferro vastavit, usque ad loca et territorium civitatis Parisiensis extendens manus suas. Cum autem per totam estatem crudeli populacione regnum Francie percurrisset, circa tempora autumnii ad loca maritima ipso cum exercitu divertente, in die Thimothei et Symphoriani occurrit sibi dictus rex Francie Philippus in territorio Potensi apud Sanctum Judocum in loco qui Krissii dicitur cum exercitu copioso. Commisso igitur cruento bello inter reges memoratos, rex Anglie nedum felicem, ymmo mirabilem propter multitudinem exercitus regis Francie fuit victoriam assecutus.

In quo quidem conflictu Johannes rex Bohemie, pater Karoli Romanorum regis supradicti, rex Naverre, dux Burgondie, comes Flandrie, comes de Alessen frater dicti regis Francie et quamplures alii comites, barones et preclare dignitatis viri ceciderunt. Sed de acie perditis et peremptis tot nobilibus, dictus rex Francie necnon ipse Karolus rex Romanorum, assistens cum multo exercitu, fuge remedio recesserunt. Igitur rex Anglie, tam preclara animatus victoria, fortunam non negligens, statim de bello proficiscens cum suo exercitu

opidum Caleys sive Calysiam, super mare in finibus regni Francie positum, menibus et apparatu bellicis per regem Francie fortiter munitum, quod quidem presidium regno Anglie ultra mare ex adverso posito semper fuerat infestum, valida manu obsidens post XVIII vel circiter menses expugnatum in dedicionem accepit et, expulsis incolis, sua gente et satellicio, armis et escis forcius communivit et statuens sibi ibidem portum in Franciam transeundum in futurum.

In hac autem obsidione Reynaldus dux Gelrie, licet adhuc iuvenis, Eduardo regi Anglie, suo avunculo, cum magno procerum, militarium et armigerorum exercitu accessit [4M] in auxilium. In qua multo tempore cum suis perseverando, terram Gelrensem plurimis involvit dampnis et expensis.

§ 218. Willem van Gulik voogd van Gelre

[4c] Eduardus, inquam, Anglie rex, de carissime sororis sue Alienoris duxisse et dicti nepotis sui dilectissimi Reynaldi ducis, secum manentium, consensu et bona voluntate, ob ipsius Reynaldi iuvenilem etatem ducatu Gelrensi et comitatu Zuytphaniensi de ydoneo gubernatore providere cupiens, anno XLVII, XX die mensis Marcii, regni sui Anglie anno XXI, Francie vero VIII, Wilhelmum marchionem Juliacensem, ibidem presentem, ad biennium a festo Pasche [150] extunc futuro incipientem prefecit in rectorem et preceptorem, mandans sibi ab eisdem huiusmodi biennii spacio, uti ipsi regi, in omnibus reverenter obedire et parere, litterasque desuper suo omniumque suorum sigillo communitas concedendo.

§ 219. Verloving en huwelijk van Reinald

[5c] Deinde perpendens Eduardus rex Johannem ducem Brabancie pridem in usum et opus Philippi regis Francie secum, ut supra patet, dolose egisse, idcirco sexta die mensis Maii ex

tunc in festo Iohannis, ante portam Latinam proxime sequens matrimonium inter nepotem suum Reynaldum et Mariam, ipsius Iohannis ducis filiam iuniorem, dudum tempore patris sui Reynaldi de invicem contrahendo convencionatum et conclusum, inpediendo, eidem nepoti suo Reynaldo in ipsa obsidione de Calyes nobilem Elisabeth prelibati marchionis Juliacensis filiam in uxorem desponsavit. Ipse tamen Reynaldus dux in reversione, saniori suorum usus consilio, huiusmodi desponsacione postposita, dictam Mariam ducis Iohannis [104S] filiam, quondam [215r1] per patrem suum Reynaldum sibi desponsatam, prima die mensis Junii exinde sequentis in Vura ducatus Brabancie in legitimam accepit conthoralem.

§ 220. Schotland en Frankrijk verslagen

[6c] Cum autem ista per regem Anglie circa mare tam feliciter agerentur, rex Scotie regnum Anglie hostiliter ingressus in regis Anglie absentia in manu valida, resistentibus sibi dicti regis Anglie partibus, commisso hinc inde bello, per amicos regis Anglie victus fuit atque captus.

Inter hec mortuo Philippo Francorum rege Johannes filius [151] eius in regno successit eidem. Qui tandem in finibus [5M] civitatis Pictaviensis cum principe Wallie, ipsius regis Anglie Eduardi filio, committens cruentum bellum, ab eodem cum filio suo iuniore, scilicet Philippo Burgondie duce, et multis aliis nobilibus capitur ac secum in Angliam abducitur.

Et sic rex Anglie predictus mirabili fortune beneficio in brevi temporis spacio de duobus regibus potencia et viribus magnis, videlicet regibus Francie et Scotie, victoriam consecutus, in sua custodia simul repositis, feliciter triumphavit.

§ 221. Luik verslagen

[7c] Ad propositum redeundo, anno XLVII in die sancte Praxedis virginis Johannes dux Brabancie, Reynaldi ducis Gelrie filii sui supradicti fretus auxilio, contra Leodienses validum eduxit exercitum. Et aciebus ambarum parcium prope civitatem Hainoyt in quodam campo Turines dicto dispositis, Reynaldus dux a duce Johanne in decimo quinto etatis sue anno in militem creatur. Commisso igitur cum Leodiensibus bello cruento, Johanni et Reynaldo ducibus de eisdem successit victoria, de Leodiensibus ultra XXXIIIm hominum interemptis. De parte vero domini Reynaldi ducis dominus Hupertus Scheenck, dominus de Cuylenborch, dominus Robertus de Arckel, dominus de Asperen, dominus Baldewinus de Batenborch, dominus Bartoldus de Oy boirchgravius Novimagensis cum septem sui generis de Oy et multi cum eis nobiles in illo conflictu corruerunt. Sicque Reynaldus dux ad propria cum magna suorum laude est [152] reversus.

§ 222. Broedertwist (vervolg)

[8c] Cumque procurante dyabolo humani generis inimico anno Domini MCCCCL et circiter magnarum guerrarum discordia inter fratres ducesque Gelrenses, Reynaldum et Eduardum, atque naciones et partes de Hekeren [105S] et Bronchorst, proch dolor, ut predicatur, exorta validiori [6M] potencia regnando desevert, Reynaldus dux per germanum suum Eduardum, volentem eum ducatu Gelrie privare, per totum fere ducatum infinitis involvebatur guerris atque discordiis. Nam multi barones, potentes et nobiles, civitates et ville et castra se ab ipsius Reynaldi ducis obediencia subtrahentes Eduardo adhererunt et astrinxerunt; et contra se mutuo insurgentes multos conflictus civiles, excidia, homicidia, suspendia, submersiones, suffocationes et alia mortis iudicia in alterutrum dire commiserunt. Quibus enim guerris durantibus terrarumque villis undique evacuatis, ducatus Gelrie totaliter desolatus, nullum ex se, a dicto quinquagesimo anno usque ad captivitatem Reynaldi ducis, infra dicendam, humano generi protulit fructum. Huiuscemodi terrarum Gelrensiu lamentabili desolacione durante, Johannes dux Brabancie, socer ipsius Reynaldi, Johannes comes Clivensis, dictorum duorum fratrum Gelrie germane maritus, et Adolphus de Marka episcopus Monasteriensis,

ipsius Iohannis, comitis, avonculi sui amore, se cum pluribus terrarum potentibus Reynaldo astrinxerunt. Sed Engelbertus [153] comes de Marka, predicti Adolphi episcopi germanus, Eduardo contra dictos principes fortiter assistebat, miserabilem illam parzialitàtem et guerram usque ad annum LV hinc inde continuando. Sed statim iterum et iterum redierunt ad guerram; que tandem per quatuor principaliores civitates terre Gelrensis per pronunciacionem in vim conpromissi anno LVIII ad tempus fuerat pacificata. Conposicione demum interrupta guerra ipsa usque ad tempus captivitatis Reynaldi fuit agitata.

§ 223. De Vrijen

[9c] Insuper dictarum guerrarum temporibus, videlicet anno LV, quoddam vulgus in Velua, assumens partem ducis Reynaldi, eo [215r2] quod ab omni tributo cerocensuali, servitute et proprietate sibi debitis eos liberaverat, in Velua et ditione Armhemmensi plurima commisit dampna. Unde factum fuit proverbium: De vryen orloge. Unde: [7M]

Annis M ter C X quinis V comitante

Plebs Vryen dicta facit Armhem claudere portas, [106S]

Molitur lapides confringere, lignea, sepes.

Quis unquam, dic, talia percepit, rogo, facta?

Contra quod quidem vulgus illustrissimi viri Wilhelmus dominus de Bronchorst et dominus de Baer de parte Eduardi tandem adducentes exercitum, cum eisdem prope villam Lonen in quodam monte Vrienborch dicto congregiuntur. Quibus hinc inde fortiter bellantibus, domino de Bronchorst cessit victoria, Mendone signifero cum suo vulgu ipsoque [154] eciam domino de Baer cum pluribus aliis cadentibus in prelio.

§ 224. Moord op Emmerik van Druten

[10c] Diebus, inquam, istis, Wilhelmus et Emericus de Druyten fratres, milites strennui castris de Lewen, partem Eduardi foventes, in die sancte Pasche ecclesiam parrochiam pro divino officio audiendo visitaturi, Wilhelmus, in ponte castris fracto calopedio, ob ipsius diffortunii signum retractus ulterius progredi timebat, Emericus Deo creatori suo se commendans ecclesiam adivit.

Sed, proch dolor, omni mesticia referendum: Quidam pestiferi perdicionis filii de parte Reynaldi, Deo et ecclesie minime parentes, tempore elevacionis vivifici sacramenti corporis Christi pro omnium salute in ecclesiam irruentes, ipsum militem, altare summum fuge presidio scandentem, iuxta corpus Christi, quod presbyter super militem expansis manibus in ipsius defensionem tenuerat, conservari nitentem, in eodem altari coram venerabili sacramento trucidaverunt ipsiusque sangwine per corpus erumpente locum canonis in missali, quo presbyter celebrabat, rubricaverunt; presbyterum eciam illum manus cum sacramento a milite gladiis et lanceis retrahere coegerunt. Qui nisi eis obtemperasset, manus corpus Domini baiulantes amputassent eumque in altari cum milite sic Deo consecrassent.

Misericordissimo Deo sic de eisdem sceleratis vindicante, omnes illi paupertate et infamia, repentina aut mala morte perierunt et cum eorum posteris in sangwine notabiliter defecerunt. [155] [8M]

§ 225. Inname van Bunswaard en andere kastelen

[11c] Illis eciam diebus Theodericus de Lent, cum suis in castellis de Lent et Buynsweerd se continens, plurimas civitati Novimagensi intulit continuo molestias. Unde Eduardus cum Novimagensibus [107S] Buynsweerd undique vallatum capiens, XXVI et circiter viros in eodem comprehensos, uno dumtaxat de eisdem, subito grabato humeris suis imposito, evadente sub specie amici, prope monticulum Hoefberge mandavit decollari capitaque eorum stipitibus in ipsius monticuli circuitu ad inimicorum suorum terrorem fecit axaltari. De quorum nece monticulus ille Mons Capitis in hodiernum diem nuncupatur ab incolis.

Plurima eciam mala inimicorum suorum illis diebus cepit et devastavit castra, ut puta Lent, Bommel, Zulen, Avesayt, Tuyl, Apelteren, Loenen, Dornick, Senderen, Balveren.

§ 226. Eduard krijgt de macht in Gelre

[12c] Eduardus, inquam, civitatem Novimagensem sibi habens federatam, ex eadem finaliter contra Reynaldum ducem tocius patrie Gelrensis obtinuit principatum. Nichilominus tamen constat Reynaldum ducem et Johannem comitem Clivensem, illarum guerrarum temporibus de parte ipsius Reynaldi principalem, cum parte sua in multis exercitiis bellicis contra dictam partem Eduardi prevaluisse et plura opida Gelrensiensium, alteram partem tenentium, sibi per violenciam subiugavisse, videlicet Arnhem, Venlo, Doesborch, Tyel, Emerick et Loebeeck. Quorum occasione idem Johannes comes maxima onera debitorum, pro quibus sua opida et suos pluriformiter obligavit, ex registris suis conspicitur subisse [156] ac redditus et bona sua multiformiter aggravasse.

§ 227. Adolf van Münster

[13c] Cumque, ut premissum est, Adolphus episcopus Monasteriensis amore predicti Johannis comitis Clivensis, sui avunculi, partes de Hekeren foveret et iuvaret, quamplures contra eum nobiles Monasteriensis dyocesis circumiacentes et alii vasalli et ministeriales eiusdem dyocesis, tam ex stipendiis quam ex aliis causis, partem alteram de Bronchorst fovebant et iuvabant ecclesieque Monasteriensi [9M] gravissima dampna incendiis et rapinis quasi absque aliqua resistencia faciebant et terram devastabant; et cum Adolphus cum suis se plus defendere [215v1] non potuit, extunc plures litteras repressiales omnibus volentibus eum iuvare large et prodige ad omnium voluntatem erogavit. De quibus maiora et graviora dampna quam de omnibus predictis guerris ecclesie Monasteriensi pluribus annis evenerunt. Et sic in hac desolacione eiusdem ecclesie Adolphus per alios tres annos ecclesiam ipsam gubernavit. Quibus elapsis ad ecclesiam Coloniensem per papam [108S] Urbanum quintum est translatus. Qua ecclesia post annum dimissa, post mortem prelibati avunculi sui, Johannis comitis Clivensis, auxilio fratris sui Engelberti comitis de Marka comes Clivensis est effectus.

Hec de Johanne, Clivense comite, et Adolpho, episcopo, exronicis Clivensibus et Monasteriensibus sunt exscripta.

§ 228. Eduard neemt Reinald gevangen bij Tiel

[14c] Ad ultimum Reynaldus dux cum exercitu valido partis sue Hekers anno Domini MCCCLXI obsedit civitatem Tyel, eo quod Tyelenses partem cum fratre suo Eduardo assumpserant. [157] Eduardus vero, anxietatem civitatis sue Tyelensis percipiens, magno cum exercitu ad propellandum Reynaldum ducem ab ipsa obsidione ex Novimagio celeriter accessit. Comissoque in festo Urbani adinvicem bello et victoria cedente Eduardo, Reynaldus dux in XXVIII etatis sue anno, ducatus vero Gelrie XVIII, ab ipso fratre suo Eduardo capitur unacum domino de Lynden, Arnolde de Arckel, Gerardo de [10M] Reno, Frederico van der Eze, baronibus ac pluribus aliis militibus et armigeris, multisque eciam nobilibus ac aliis hominibus de parte ducis Reynaldi interfectis. De exercitu vero Eduardi pauci referuntur corruisse.

§ 229. Reinald de Dikke

[15c] Eduardus vero, huiusmodi prosperatus adversariorum suorum contradictione et rebellionem cessantibus quibuscunque, tocius Gelrie et Zuytphanie ad dies vite sue in pace obtinuit principatum; fratrem suum Reynaldum ducem X continuis annis in suis castris, quinque videlicet in Rosendael et quinque in Nyenbeeck prope Zuytphaniam super Yselam, detinuit captivum, omnem humanitatem vite sibi, ut decuit, exhibendo excellenter. Constat ipsum Eduardum, tunc Gelrie ducem, absque vinculo emancipatione dicto fratri suo

Reynaldo duci curiosam excogitatam custodiam adhibuisse. Nam cum Reynaldus captivus esset pinguis et supra modum carnosus, adeo quod duorum fortium hominum spacium excederet in latitudine corporis et mensura, frater eius Eduardus ipsum detinens adhibitis sibi custodibus [158] omnes aperturas domus, in qua tenebatur, tam fenestras quam hostia, tanta fecit artitudine conponi, quod familiaribus et servientibus facilis fuit per ipsas transitus, fratri vero Reynaldo adeo carnosus non patuit recessus vel introitus per easdem.

§ 230. Gerard van Berg en Willem van Gulik

[16c] Prenarratorum namque guerrarum temporibus Gerardus et Wilhelmus fratres, in annis adolescencie adhuc constituti, quorundam de [109S] patria consilio depravati, nature reverencia postposita, patrem suum Wilhelmum marchionem Juliacensem capientes in vincula coniecerunt, ipsum per quatuor annos in arcta carceris custodia retinentes.

§ 231. De Aartspriester

Ceterum eisdem temporibus, videlicet anno Domini MCCCLX, certa societas Archipresbyteri prevaluit in Francia, confluentibus ad eum undecunque latronibus, predonibus et maleficis ex utrisque regnis, scilicet Anglie et Francie, qui Franciam denuo vastant. Archipresbyter miles fuit, cuius tota parentela sic cognominabatur: et scripsit se correctorem orbis, inimicum omnium et flagellum Dei, [11M] sicut olim Attila Hunorum rex. Eodem igitur anno Gerardus comes Montensis, filius Wilhelmi marchionis primogenitus, qui eundem patrem ceperat, accusans ipsum de zodomia, et tamen per principes coactus est dimittere eum - hic, inquam, comes Montensis volens ire contra societatem magnam Archipresbyteri, in via rogavit eundem dominus de Sleiden Eyfflie et prope Sleidam ut secum [159] iret per bellum contra dominum de Ysenborch, Arnoldum comitem de Blanckenhem et plures alios, quos diffidaverat. Commisso igitur bello prope Sleidam et pluribus hinc inde interfectis, ipsi comites Montensis et de Blanckenhem se mutuo occiderunt. Deinde Archipresbyter vocatus per Karolum imperatorem venit ad Alsaciam cum societate voluitque eos transducere per Ungariam ad Cyprum. Sed Argentinenses destruxerunt naves, ne transiret; et sic devastaverunt Alsaciam et omnia extra [215v2] muros annihilaverunt. Imperator, inquam, maximo collecto exercitu, volens pugnare contra eosdem, de nocte recesserunt et ad Franciam redierunt, ubi Archipresbyter a sibi maxime familiaribus interfectus est; et statim post eum evanuit societas. Sequenti vero anno LXI in principio XLme marchio Juliacensis Wilhelmus prelibatus mortuus est. Eadem nocte celum adeo ignitum apparuit, ut ab omnibus putaretur partem aliquam alicuius civitatis incensam; et secundum Johannem signat pestilenciam aut mortes potentium futuras.

§ 232. Willem van Gulik

Preenarratis guerrarum temporibus, videlicet anno Domini LVII, in solemnibus curia principum per Karolum quartum Romanorum imperatorem Methis in festo Nativitatis Domini celebrata, Wilhelmus marchio Juliacensis secundus, Wilhelmi et Reynaldi ducum Gelrie genitor, ab eodem imperatore ad ducatus fastigium est sublimatus. [160] [110S]

§ 233. Eduard van Gelre en Catharina van Beieren

[17c] Eduardus dux Gelrie, comes Zuytphanie, princeps famosus et victoriosus, annorum viginti, anno Domini MCCCLXXI tempore Karoli quarti Romanorum imperatoris [12M] ducatum Gelrie et comitatum Zuytphanie de manibus ducis Reynaldi germani sui bellicose auferens et pro eo dominabatur.

Hic habuit in coniugem Katherinam, Alberti de Bavaria comitis Hollandie filiam; sed morte preventus ab eodem virgo et vidua permansit. Unde ad eius manicas post ipsius Eduardi mariti eius obitum huiusmodi scripturam intextam deferre consuevit: "Virgo sum et vidua.

Hoc sit conquestum Altissimo." Ipsa vero de post nemini terrarum principi preterquam alicui domus Gelrie domino coniugaliter voluit sociari. Qua de causa postmodum Wilhelmo duci Gelrie, dicti Eduardi ducis ex sorore nepoti, auctoritate apostolica suffragante matrimonialiter fuit coniuncta.

§ 234. Kasteel Voorst verwoest

[18c] Hiis vero temporibus, videlicet anno Domini LXII feria quinta post festum Jacobi apostoli Johannes de Arckel episcopus Traiectensis cum valido armatorum exercitu munitissimum castrum Voerst apud Zwollis tocius patrie munitissimum obsedit. Quod potenter expugnavit et tandem IX die mensis Novembris cepit et funditus destruxit, Eduardum ducem Gelrie habens in fautorem et Albertum comitem Hollandie in contrarium.

§ 235. Geboorte van Willem van Gelre en Gulik

Sub hoc duce Eduardo anno Domini LXVIII ultima [161] Marcii ex Wilhelmo, primo duce Juliacensi, et coniuge eius Maria, prefatorum ducum Gelrie sorore, processit ille magnanimus et potens Wilhelmus Gelrie et Julie dux.

§ 236. Nijmegen verraden

[19c] Huius nempe Eduardi ducis Johannes comes Clivensis germanam Mechteldim, relictam quondam Godefridi ultimi comitis Lossensis, habens in uxorem, peciit Driel et alia bona sibi in dotem deputata per ipsum ducem assignari. Que obtineri nequiens, ad multa tempora inimici facti sunt, ad invicem diversa dampna et incendia, depredaciones, devastaciones in alterutrum committendo. Unde circa annum LXVIII quidam iniquitatis viri, Otto dominus de castro Loenen Bathue miles [13M] et Henricus Boet ipsius ducis secretarius, quorum consilio singula tocius patrie disponebantur negocia, dicti comitis intervenientibus pecuniis et promissionibus corrupti, ducem Eduardum eorum dominum cum civitate Novimagensi in ipsius comitis potestatem, uti convenerant, tradere [111S] disponebant. Eapropter comes gravi suorum exercitu Dominice resurrectionis nocte, de prefatorum traditorum consilio sibi notificato, a Clivis veniens Novimagium et castrum cum duce eorum capere satagebat.

Sed prius Deus, qui suis nunquam deest amicis, aliter in ipsa providit hora. Nam aurora adveniente tonitrua choruscationes horribiliter apparuerunt imbresque operuerunt terram et caligo populos. Quorum occasione comes, suo maligno frustratus proposito ulterius progredi non audens, Clivis remeavit. Quod cum dictos traditores latuisset, nuncius ab eis comiti super ipsius contumacia cum littera directus, [162] in Duffia per Johannem de Benthem militem, ducatus Gelrie marschalckum, detentus et cum litteris per eum prius [216r1] examinatis Eduardo duci in castro Novimagii presentatus. Otto de Loenen et Henricus Boet, huiusmodi traditamenti principales, comprehenduntur et prout meruerunt condignam receperunt penam; Otto quidem gladio consumitur et Henricus, qui litteram scripsit, in quatuor partes dividitur. Dicti iniquitatis viri fatebantur ac in dicta eorum continebatur littera, prefato designato tempore portas civitatis et castrum Novimagensis, quorum clavigeri extiterant, dicto comiti et suis intraturis iuxta ipsorum ordinationem fuisse aperiendas, civitatemque quoque Novimagensem in ipsius quatuor angulis incendendam atque singulos aquarum civitatis puteos obstruendos, si ipsius comitis presenciam certis eorum indiciis, uti concluderant supradicta Dominice resurrectionis nocte, agnovissent. Quod tamen alio tempore perficiendum venisset, si dictus nuncius ab ipsis sub hoc emissus cum litteris eorum pretactis deprehensus non fuisset.

§ 237. Zaltbommel

[20c] Deinde anno Domini LXVI in nocte Mathei apostoli Goswinus [14M] de Wauderic conscendit et cepit opidum Saltboemel, quod suorum auxilio fortiter munivit. Eduardus autem

dux hoc percipiens illic celeriter accessit ipsumque opidum fortiter obsessum de ipsius Goswini nocte latenter evadentis et suorum eripuit manibus. In quo plures Brabantini, cum domicello de Parwysch existentes, ab ipso Eduardo duce fuerunt decollati.

§ 238. Vrede tussen Eduard en Jan van Kleef

[21c] Quo finito, sequitur annus, sane cum Eduardus dux curiam ducalem per eum ex fundamentis ad muros civitatis de Goch sumptuose construxisset illique latrinam versus fluviolum Nyers nuncupatum propriis usibus deservientem applicuisset, quidam crudelis carnifex, considerans ipsum ducem dictum locum frequenter [163] visitare, ex navicula per aquam desubtus recto tramite descendente ductura, contemplacione ipsius Johannis comitis Clivensis, lancia vibrata transfigere intendebat; ipsum igitur comitis consilium, consensum et favorem desuper requirebat. Comes hoc intelligens, [112S] eundem crudelem hominem dure redarguens, cum nullatenus ipsius ducis interitum, sed tantummodo bona sua expeteret,

hec omnia igitur Eduardo duci socero suo patefecit eum desuper avisando. Quo cognito dux a guerris contra ipsum comitem amplius quievit secumque conposuit, Embricam pro certa pecuniarum summa, nomine dotis dicte sorori sue debita, sibi inpignorando. Cuius proprietas per Reynaldum ducem nepotem suum, ut infra audietur, a ducatu Gelrie hereditaria fuit alienata.

§ 239. Dood van Jan van Kleef en zijn opvolging

[22c] Huius vero Eduardi ducis temporibus, scilicet anno Domini LXVIII XIX die mensis Novembris decedente Johanne comite Clivensi sine prole legitima ab eo relicta, magna oriebatur controversia inter ipsius comitis nepotes super successione hereditaria ad comitatum Clivensem, videlicet: Theodericum dominum de Horne [164] et Parwysch, primogenitum Ermgardis domine de Horne sororis senioris Johannis [15M] comitis, qui et habuit possessionem castri, opidi et dominii de Kranenborch titulo pignoris, ex una parte, et Ottonem dominum de Erckel, primogenitum Ermgardis domine de Arckel filie unigenite Ottonis comitis Clivensis, ex alia parte, atque Adulphum secundogenitum de Marka, tunc possessorem castri, opidi ac theolonei de Berka tytulo pignoris, ex tercia parte, qui adhuc duos fratres habuit, videlicet Engelbertum seniore et Theodericum iuniorem, natos de Adolpho comite de Marka et Margarita seniori filia quondam Theoderici comitis Clivensis, germani et antecessoris comitis Johannis. Post cuius obitum prefatus Theodericus dominus de Horne, qui ipsius Johannis comitis continuus consiliarius et familiaris domesticus extiterat, cepit in manus suas castrum [216r2] Clivense, requirens ulterius ab opido Clivensi pro comite admitti sibi que fidelitatem prestari. Opidum autem renuebat sicque castrum et opidum fuerunt sibi in vicem contraria. Dominus autem [113S] Otto de Arckel cum magna comitiva armatorum, cui Eduardus dux Gelrie personaliter affuisse asseritur, locavit se in campo inferiori prope Clivis, petens et requirens ab opido Clivensi pro herede intromitti et acceptari, cuius quidem requisicioni opidum non paruit. Tandem supervenit Adulphus de Marcka [165] cum comitiva sua ad superiorem campum prope Clivis, similiter petens, ut supra, quod opido cum suis fuit intromissus et pro domino hereditario receptus. Quo facto alie due partes in castro et in campo inferiori residentes recesserunt moventes Adulpho guerram, in qua Eduardus dux in favorem Ottonis domini de Arckel se eciam dicto Adolpho comiti opposuit. Idem Adulphus comes, recepta ulterius fidelitate ab aliis et opidis terre Clivensis assignatisque Engelberto medietate theolonei de Buderick cum castro et districtu de Lymesch et Theoderico fratri suo terra de Dynslaken iuxta conposicionem inter eos factam, dictis partibus animose resistebat cum adiutorio dicti Engelberti fratris sui, qui propter certos defectus suos Eduardum prefatum eciam defidaverat et certum numerum armatorum contra eundem in opido Buderick locaverat.

Hec de prefatis tribus, super comitatu Clivensi contententibus ex cronicis Clivensibus sunt conscripta. [16M]

§ 240. Vijandelijkheden tussen Gelre en Brabant

[23c] In istis diebus Eduardus dux Wenzelao Brabancie duci in favorem sororii sui Wilhelmi ducis Juliacensis publicas intulit inimicicias. Unde ipse Eduardus, congregato Wenselao in Buscoducis magno cum exercitu volente devastare Gelriam maxime Boemelreweert, mandavit ut audacter cum omni sua potestate terram illam intraret, ipse sibi omnia impedimenta, que eum in hoc impedire possent, velocius expediret, deditque sibi insuper inducias tribus diebus Mosam transfretandi. Quibus auditis dux Brabancie animositate Eduardi territus [166] retrocessit.

§ 241. Slag bij Baesweiler

[24c] Postremo sub anno Domini MCCCLXXI, in octava Assumptionis beate Marie, sive in festo sanctorum Thimothei et Symphoriani, commissum est prelium maximum in finibus ducatus Juliacensis iuxta villam, que Bayswilre ab incolis nuncupatur, inter ducem Brabancie et Lymburgensem Wenselaum, fratrem Karoli quarti imperatoris, et [114S] Wilhelmum ducem Juliacensem ex adverso. Cum enim idem dux Juliacensis, male fovens pacem in terra sua et apud suos, diu dissimulasset per subditos terre sue et familiares sibi vicinos nobiles et militares mercatores et peregrinos homines dicti ducis Brabancie in stratis regiis et viis publicis sepius depredari et in quoscumque viatores insolenter agi,

predictus dux Brabancie, accepta a fratre suo imperatore auctoritate quasi in dictum ducem Juliacensem et suos huiusmodi rei publice iniurias et insolencias ulciscendi, contracto copioso militari exercitu virorum electorum nobilium, baronum atque militarium de Francia, Flandria, Brabancia, de comitatu Nammurensi, de terra Leodiensi applicuit ad fines terre Juliacensis. Ex adverso autem dictus Wilhelmus dux Juliacensis congregato exercitu, convolantibus ad eum subito de vicinis partibus Reni undique tam ultra quam citra positis multis militaribus viris, non tam ipsi duci in auxilium, quam ad predam exercitus Brabantini apparatu et divitiis opulenti, commissum est prelium campestre cruentum inter ipsos principes, ubi, primo congressu victoria cedente dicto duci Brabancie, dux Juliacensis cum multis capitur. Sed quia varius est eventus prelii, quia, teste David, nunc hunc nunc illum gladius consumit, secundo [17M] Regum 13,

Eduardus namque dux Gelrie, cuius quidem sororem Mariam idem dux Juliacensis habuit in uxorem, illis diebus Hollandiam profectus cum Katherina, Alberti comitis filia, solemnes celebravit nuptias. Qui de tanta Brabantinorum expeditione terras Juliacenses sororii sui invadencium certa habita noticia summo mane, postquam nocte precedente sponse sue primo condormirat, omnibus postpositis indelate cum valida armatorum manu in ipsius ducis Juliacensis acceleravit auxilium. Et cum loco certaminis tunc actu initi appropinquaret vexillis suis fulgidis et tubis horrissonis [216v1] preeuntibus magno clamore et fragore cum suis "Gelre, Gelre" vociferando, exercitui Juliacensi in desolacionibus et tristitiis constituto ex inopinato lateraliter se coniunxit. Qui, ex adventu ipsius Eduardi viribus resumptis, cum eodem Eduardo ac Wilhelmo eorum duce contra ducem Brabancie Wenzelaum et suos, ex dicti Gelrensis exercitus adventu territos et animis destitutos, bellum cruentissimum priori horribilius ad invicem innovarunt. Ubi longum post conflictum Eduardus et Wilhelmus duces victores effecti ipsius belli triumphum magnifice reportarunt.

Dux vero Brabancie Wenzelaus cum toto fere exercitu suo capitur, ut puta cum Roberto comite Nammurensi, Loduwico fratre suo et Wilhelmo filio suo et duobus milibus viris militaribus, baronibus, nobilibus et armigeris. Ibi ceciderunt plus quam DCCTi viri nominati interfecti. In toto vero octo milia hominum referuntur corruisse,

§ 242. Graaf van Saint-Pol

comite vero Sancti Pauli sive de Sympoel, qui ad visendum fratrem suum archiepiscopum Maguntinensem venerat, interfecto et filio suo capto. Cumque idem comes de Sympol, ut fertur, adhuc semivivus in terra prostratus iaceret, spoliandi eum lamentabiliter supplicavit ne ipsum interficeret, se captivum reciperet, comitem de Sympol se nominans. Qui linguam eius gallicam non intelligens, respondit: "Nullum te iuvabit Sympol, [18M] Sympol", sed interfecit et spoliavit eundem. Quapropter idem Colonie, eo quod tam nobilem comitem post conflictum occiderat, capite plectebatur.

§ 243. Dood van Eduard van Gelre

Sed proch dolor omni merore referendum: bello ipso denique sedato, dictus dux Gelrie Eduardus, dum se ad refrigerandum et Deum celicum de tam mirabili obtenta victoria magnificando aperturam galee a facie amoveret, quidam pestiferus et dyabolicus homo e familia sua, Hermannus Leerss, de quodam villagio Heeze in parrochia Novimagensi oriundus, cuius quidem uxorem ut asseritur in suos nepharios attraxerat usus, in huiuscemodi operis vindictam hora captata, ipsum nobilem virentem florem ducem Gelrie Eduardum latenter sagittali ictu in frontem denudatam letaliter percussit. De cuius vulnere idem dux in XXXVI etatis sue anno, tercia videlicet die, in festo Bartholomei apostoli, tempore Karoli quarti, cum iam X annis pro germano suo duce Reynaldo per eum interim detento patriis Gelrensi et Zuytphaniensi in non modica laude et honore prefuisset, Altissimo commendando spiritum viam universe carnis est ingressus et in monasterio Vallis Comitum apud suos predecessores omnium suorum luctu extitit tumulatus. Sicque victor recens cecidit ac in uno, ut dicam, momento in una persona maxima fortuna cum infortunio concurrunt. Adinveniendi enim ipsius belli annum hoc habetur metrum:

Pentheo Leo CapItVr, Leo stat, Leo fLos tVMVLatVr.

§ 244. Gevangenschap en vrijlating van Wenceslaus van Brabant

[25c] Prelibatus igitur dux Juliensis, huiusmodi victoria elatus, cum ipse a tot captivis divitibus et multis numero infinitas pecunias accepisset et insuper ducem Brabancie per spacium XI mensium circiter tenuisset in custodia castrum Nydeggen captivatum et pro eius [19M] liberatione exigeret thesaurum ultra vires Brabancie ducis insolitum excessive, tandem ipsum licet involuntarius dimisit liberum absque pecuniis absolute. Nam sepe contingit, quod, dum fata quorum quidem series est incerta aliquid conferunt ad optatum, si in tempore non recipitur illud, tractu temporis contrario aufertur a negligente velud ab ingrato. Tandem anno sequenti dominus Karolus cum Theoderico episcopo Methensi, ad se in Bohemiam pro ipsius fratris sui liberatione proficiscenti, accedens personaliter ad partes Reni veniensque Aquis, ipsum ducem Juliensem ad se vocavit causamque pugne examinavit et fratrem suum captivum ab ipso duce repetens. Cum de huiusmodi negotio cum principibus aliquibus imperii, quos ad se convocaverat, tractaret, dictus dux Juliensis, sano licet inglorio [216v2] accepto consilio, eidem imperatori Karolo prefatum ducem Brabancie fratrem suum restituit sine pecuniis et absque exactione et pactis absolute liberum et quitatum, dum tamen ipse dux Juliensis non sensisset dicti imperatoris gladium, sed dumtaxat verbis territus comminantis. Nichilominus eodem tempore idem Karolus quartus, imperator Wilhelmum et Reynaldum ipsius ducis Juliensis filios, adhuc in annis puerilibus constitutos, ut proximiores masculini generis, de ducatu Gelrie et comitatu [167] Zuytphaniensi, ad ipsos per obitum Eduardi et Reynaldi ducum prefatorum tunc absque liberis decedencium devolutis, infeodavit et providit de eisdem.

§ 245. Dood van Reinald de Dikke

[26c] Rursum Eduardo duce Gelrie itaque de medio sublato, frater eius Reynaldus dux, Grossus sive Pingwis nominatus, ab ipsius Eduardi captivitate, in qua ut prefertur decem continuis annis detentus fuerat, absolvitur et ad tocius Gelrie principatum iuxta eius vaticinium in pace restituitur. Dixerat namque semper, adhuc sub fratris custodia constitutus, se non visurum mortem nisi prius ad ducatus Gelrie dominium pacifice cerneret restitutum. Sed teste [20M] philosopho, quia corpora pinguia diu vivere non possunt, ipse Reynaldus dux Grossus post eius restitutionem ducatu Gelrie modico tempore prefuit. Nam eodem anno, quo a captivitate liberatus, obiit. Pridie nonas Decembris sive quarta die Decembris in festo Barbare virginis absque liberis, tempore Karolo [115S] quarti, in XXXIX etatis sue anno debitum nature exsolvendo obdormivit in Domino et in monasterio Vallis Comitum lugubris exequiis inhumatur.

§ 246. Maria van Brabant

[27c] Maria filia Johannis ducis Brabantie conthoralis predicti Reynaldi construxit in ducatu Gelrie castra de Oyen et de Beest. In Brabantia quia Thurnout cum ceteris villis circumiacentibus habuit pro porcione sua, ideoque in Thurnout fundavit collegium canonicorum in honore virginis Marie et sancti Petri principis apostolorum. Insuper fundavit monasterium canonicorum regularium prope Thurnout quod dicitur Kerssedonck; insuper castrum in Thurnout construxit et multa alia bona fecit. Tandem moram trahens cum sorore sua duxissa Johanna in opido Bruxellensi, in pace quievit anno Domini MCCCXCVIII, sepulta aput Carmelitas in choro.

§ 247. Willem van Gulik en Jan van Blois

[28c] Post tantorum preclarorum virorum Reynaldi et Eduardi ducum Gelrie absque liberiis repentinum decessum, lamentabilis et Deo inimica parcialitas Bronchorstensis et Hekerdensis inter proceres, barones et militares, armigeros et civitates [168] Gelrie, revocata priori parcialitate inter predictos terrarum Gelrie principes olim exorta, multo horribiliter ad septennium desolabiliter fuit continuata. Unde innumerabilia dampna et inaudita mala, ut inferius audietur, patrie Gelrensi devenerunt.

Nam ea pars, que Bronchorst dicebatur, Wilhelmum filium Wilhelmi primarii ducis Juliensis et Marie sororis iunioris predictorum Reynaldi et Eduardi ducum Gelrie, septem tunc annorum, proximiorum heredem masculini sexus, in dominum assumpserunt et [21M] ipsius genitorem Wilhelmum ducem in tutorem et defensorem tocius patrie constituerunt, fidelitatis sibi prestando iuramenta.

Alia vero pars, que Hekers nominabatur, Mechteldim quondam comitis Johannis de Clivis relictam, ipsorum ducum Gelrie sororem seniore, dicti Wilhelmi iunioris martarteram, in dominam acceperunt. Cuius quidem partem principaliter tenentes Arnoldus de Hoern episcopus Traiectensis et Reynerus dominus de Breiderade et Genip anno Domini MCCCLXXII nupserunt eam Johanni de Castellione comiti Blesensi, in senio constituto; cui hereditaria porcione tertia pars comitatus Hollandie, scilicet Schoenhovia, TerGouwe, Oldenwater, Worde, Goilant cesserat in dominium. Hic scripserat se ducem Gelrie ac Blesensem et Zuytphaniensem comitem; cui auxiliabatur Wilhelmus Montensis ac Engelbertus Markensis, Adulphus [169] Clivensis comites, Theodericus dominus de Dyenslake eorum germanus, Wolterus de Voirst, illi de Gronsfourt et illi de Arnhem cum civitate Arnhemensi et multi alii nobiles potentes et militares prestiterunt ei fidelitatis homagium.

Hee igitur parcialitates suis maleficiis, [217r1] guerris, discordiis et bellis civilibus universum Gelrie principatum die noctuque nulla pace ac requie intermedia lamentabiliter depopularunt, depredarunt, desolarunt et devastarunt. Sicque, Deo permittente et peccatis

[116S] hominum exigentibus, tota Gelria, que mediante duce Eduardo X annis probabiliter fuerat recta et protecta, per ipsius obitum atrociter flagellabatur et plagabatur: quod quidam versificator, dolenter recitando, plura composuit.

§ 248. Tiel

[29c] Interea parcialitas Heckren, mala eorum que conceperant proseguendo, cum domino suo comite Blesensi Johanne Arnhem, Waninge, Cannenborch, Aller et Loebeck obtinuerunt. Sed Wilhelmus dux Juliacensis cum suis eodem anno LXXII Arnhem recepit.

Deinde post festum Jacobi apostoli Goswinus de Wauderick ad usum [22M] comitis Johannis Blesensis accepit Tyelam. Ubi convenientes Mechteldis domina Blesensis et Arnoldus episcopus Traiectensis cum suis in magna iocunditate dies suos deduxerunt. Quod Wilhelmus dux anxie ferens, nocturno tempore latenter superveniens Tyelam reobtinuit multosque inibi captivavit, ut puta Lovonem de Hoern fratrem episcopi, Gysbertum de Hardenborich, Fredericum de Zulen, Jacobum de Lochorst, Ernestum de Gronenwolde milites et quamplures alios nobiles. [170]

Episcopus vero fuge remedio in theolonio Tyelensi se recepit. Cuius anxietatem Traiectenses percipientes, Tyele advenientes episcopum eorum liberaverunt. Wilhelmus autem dux relicta civitate, captivis secum susceptis, Novimagii remeavit.

Depost eodem anno episcopus cum domino de Breiderade ceperunt Venlo et Harderwiick. Ex adverso Wilhelmus dux, armipotenter intrans terram ecclesie Traiectensis, cremavit et spoliavit Ameronge, Doern, Zyest et Bylt, salvus cum suis revertendo.

Exinde anno LXXIII Reynaldus dominus de Breiderade Tyelam recepit.

§ 249. Tiel: Kwade Paasdag

Magnum ibidem bellum intestinum anno LXXVIII die sancte Pasche Tyele inter parciales fuit commissum, ubi Gerardus de Arkel, Breino de Honswick et plures alii occisi sunt. Inde venit in proverbium: Quade Paisdach.

§ 250. Veeroof in Nijmegen

[30c] Hiis eciam durantibus guerris Hermannus de Eyl, Lucas de [23M] Empel, Theodericus de Mulmitten et Rutgerus de Baitseler milites ex parte Adulphi comitis Clivensis, qui partem comitis Blesensis foverat, associatis sibi pluribus de Clivensibus et Markensibus et Westphalis [117S] iniquitatis satellitibus, Novimagenses indesinenter partem Wilhelmi ducis tenentes, in cuiusdam diei aurora bestiis e pascuis et mericis spoliantes, usque ad vallem Stalsdail dictam, ubi latitabant, eduxerunt. Novimagenses vero catervatim et inconsulte eos insequentes, ad numerum trecentorum et quinquaginta successive prout venerant ceperunt, pluribus ex eis occisis. Predam quippe predictam cum Novimagensibus abducentes, ipsos in castris Monreberich [171] et Eyle carceribus mancipaverunt et ad placitum exactionaverunt. Dictus tamen Hermannus de Eyl miles, ipsius exercitus archiductor principalis, Wilhelmo duci Gelrie postmodum reconsiliatus ad ipsius curiam fuerat receptus.

§ 251. Slag bij Hönnepel

[31c] Insuper anno LXXIX, postquam huiuscemodi magnarum discordiarum guerre per totum Gelrie principatum ad septem duraverant annos et tempus miserendi eius instaret, Wilhelmus dux Juliacensis, qui hactenus tutoris nomine regnaverat, nobilem tyronem filium suum, eque Wilhelmmum, quatuordecim tantum annorum, de terra Juliacensi vocatum, bellicis actibus adaptatum ducalibusque armis decoratum, partibus Gelrie in suorum solacium principaliter prefecit in ducem et rectorem.

Ipsi igitur preclari Wilhelmi, Juliaci et Gelrie duces, [217r2] prima expeditione, quam insimul in hostes commoverant, castrum et opidum Genepe contra Reynaldum dominum de

Breiderade valido cum exercitu undique cinxerunt gravi sub obsidione. Qua ad tempus continuata, Wolterus dominus de Voirst, parcium ex adverso principalis, ex Westphalia, Markensi, Clivensi et terris aliis multorum armatorum contracta multitudine copiosa, dictos duces ab ipsa obsidione armata manu procul pellere disponebat Renoque transmissio in villa Honipel et eius convicinio sua locabat castra. Quod cum dictos duces minime lateret, ipsi subito cum eorum exercitu, soluta obsidione noctis medio, in aurora Honipel appropinquantes, [24M] dispositis castris cum clangoribus, clamoribus [172] armorumque strepitibus in ipsorum adversariorum castra inopinate irruentes et cum eis acerrime confligentes, totam illam contriverunt multitudinem, eos velud oves disgregatos cum Woltero domino de Voirst, eorum capitano, capientes pluresque ex illis occiderunt. In eodem bello Wilhelmus iunior dux Gelrie manibus patris sui, ducis Wilhelmi, in militem creatur.

Hac [118S] igitur solemni ipsis prepotentibus terrarum principibus cedente victoria, perniciose et lamentabilis parcium Gelrie deinceps cessare cepit parcialitas, que atrociter deseviendo septennio ingruerat. Sicque Deo annuente pax et iusticia sub hoc refluuit principe.

§ 252. Willem van Gelre als alleenheerser

[32c] Deinde dux Wilhelmus Gelrie, patris sui et assistencium consilio Tyelam omnesque civitates, castra et presidia inimicorum obtinens, iuxta philosophum, pestiferam principancium multitudinem opprimendo, in dominum ac principem terrarum Gelrie unicum ab omnibus tandem est receptus; fidelitatis, inquam, iuramenta eidem prestiterunt. Ipse vero Wilhelmus dux, postquam terrarum suarum possessionem pacifice assecutus fuerat, nullam partem de dictis parcialitatibus specialiter elegebat, fovebat, exaltabat vel deprimebat, sed equanimiter honorabat et diligebat, ipsis se principem iustum, pium et mansuetum in omnibus preferendo.

§ 253. Dood van Mechteld van Blois

Domina namque Blesensis Mechteldis ducis Wilhelmi martratera, ab universis partem eius tenentibus propter guerrarum [173] diurnitatem fatigatis relicta, receptis annuatim ab ipso duce nepote suo certorum reddituum usufructibus sibi deputatis, a guerris quievit et in doario sive dote sua de Huysen a Johanne comite Clivensi ei assignato vitam finiens anno Domini LXXX.

§ 254. Lofdicht op Willem van Gelre en Gulik

[33c] De huiuscemodo guerrarum extinctione et pacis ac concordie refluoratione quidam versificator in ipsius Wilhelmi ducis laudem et suarum terrarum gloriam egregie prorupit dicens:

Anno septeno decies M ter C noveno
Gelria letare, laudes Christo modulari
Ante timorata grave, sed nunc pacificata, [25M]
Causam quippe colo, quod stas sub principe solo
Wilhelmo duce Juliacensi iuniore,
Nutu divino virtutum non sine flore
Qui dux Gelrensis, comes est et Zuytphaniensis.
Unde loqui conor guerre studet esse peremptor.
Gloria laus et honor tibi sit, rex Christe redemptor.
Gloria multorum suberat pedibus dominorum,
Sed fuit ingratus terre talis dominatus
Philosopho teste quodam libro manifeste:
"Non est utilitas multiplicitas dominorum,

Idecirco fiat unus princeps populorum."
Sacra testante scriptura sic recitante:
"In se divisum desolatum fore visum
Regnum censetur", ut ibi plane retinetur.
Finit sermo meus. Verterat ista Deus;
Qui prius assatur, omni Deus auxiliatur.
Ipsum laudare studeas, o Gelria, quare
Est dux Gelrensis inimicis horror et ensis.
Unde potestati talis ducis sunt pacificati
Plures in gestis eius patet manifestis.
In duce Gelrensi regnat Paris, Hector, Ulixes:
Forma refert Paridem, manus Hectorem, pectus Ulixem.
Tempore longevo sit vita sibi sine nevo.

§ 255. Kasteel Linn

[34c] Post memorate vero domine Blesensis Mechteldis obitum inter Fredericum archiepiscopum Coloniensem et Adulphum comitem Clivensem gravis movetur dissensio, eo quod ipse archiepiscopus castrum et dominium in Lyn, domine Blesensi a Johanne comite Clivensi dudum viro suo in dotem assignata, a Bernardo de Struncke milite, qui [217v1] illa pro pecuniarum summa, quam pro domina Blesensi tempore predictarum guerrarum exposuerat, in vadimonium receperat, temere usurpasset. Nam mortua domina Blesensi Adolphus [26M] comes castrum et dominium de Lyn ad se vero iure hereditario libere rediturum affirmabat. Quapropter ipsi Bernardo militi dictam pecuniam noluit restituere, de quibus archiepiscopus eidem votive contentans, castrum et opidum predicta de ipsius militis recepit manibus, propriis usibus applicando. Dissenciunt ergo inter se episcopus et Adolphus, nondum tamen sibi mutuo diffidaverant. Interim cum Adolphus de nocte in parva navicula cum paucis Renum descenderat ad quandam amasiam suam [119S] canonissam in Elten, ut fertur, prope Reys, tunc opidum Coloniense, a piscatoribus capitur et opido inducitur. Tota terra Clivensis ad obsidionem opidi convolat. [174] Tandem tractatur, quod ecclesia Coloniensis castrum et dominium Lyn haberet perpetuo possidendum; et opidum Reys cum castro Aspel comiti Clivensi inpignoratur.

§ 256. Dansers

[35c] Postremo antedictis dictarum parcium Gelrensium parcialitatibus, videlicet anno LXXVIII, inauditum factum est exortum in Almaniam et Francia: quod multi homines tam virorum quam mulierum tamquam insensati et infirmitate agravati, nullam requiem habentes, de pede in pedem saltantes, ad latera manus tenentes, sic duo et duo chorisantes vel unus solus et omnes illius infirmitatis se invicem amantes, viri et mulieres de partibus diversis, qui se numquam viderunt et cognoverunt, se amplexantes, sorores et fratres se invicem vocantes. Quando vero ioculatores cum suis instrumentis audiebant, se continere non potuerunt, sed saltaverunt, cucurrerunt et semper sertum in capite habuerunt, ventrem semper cum manutergiis vel aliis ligaturis eciam strinxerunt et cum baculo sine stipitibus ligaturas strinxerunt vel strictius firmaverunt. Et quando ad horam vel duas ita innaturaliter applauserunt, in terram cadebant, a personis astantibus suo tempore elevati sunt. Et nunc manibus plauserunt et clamaverunt se mori, et sepius eciam chorisantes clamaverunt: "Vriisch vroe, vriisch vroe!" Tandem ad terram tamquam morbo caduco suppositi corruerunt clamando: "Calca, calca!" Et tunc unus vel duo calcaverunt ventrem eius, quinque stantes super ventrem. Quod visum de mulieribus inpregnatis graviter, que tamen clamaverunt: "Non nocebit partui!" quia tunc ventrem eorum tamquam vas plenum vento vix persteterunt. Tunc

enim astantes super eos ascenderunt, eos pedibus conculcantes, [27M] sed ipsi eos in altum levantes, ventrem ultra modum et naturam se corpore levantes.

Et ista infirmitas primo anno LXXIII predicto circa festum Nativitatis Johannis Baptiste incepit et pene anno cum dimidio duravit. Et primo nichil rubeum videre potuerunt; quisquis enim cum rubeis caligis, capucio vel tunica ad tale spectaculum venisset vel calceis rostratis vel specialibus signis vanitatis, tales ipsi ac si causa religiositatis et devocionis fecissent vexaverunt. Eciam erat maxime generale quod semper ecclesias visitaverunt et quesiverunt. Cymiteria cum suis plausibus circuibant et sepissime sacerdotes in altaribus vexabant. Et quia vulgus eis assentiebat et ipsis placuit, sacerdotes non audebant contradicere. Sed tamen clerici qui sane mentis fuerant eos ammonebant, ne cultum divinum impedirent, interdicebant et inhibebant. Propter quod universaliter contra clerum irruentes et alios in seviciam procurantes,

nisi ordinacione divina Deus sic manifestasset, tota ecclesia per eos et laycos foventes eos conscissa vel consummata fuisset, sicut prius per flagellatores, si papa non restitisset et diucius stetissent. Sed tandem Leodii ordinacio divina manifestavit eos fore obsessos, quod probatum et expertum fuit in diversis locis. Ab huiusmodi peste liberati et sanati dicebant quod videbatur eis, quod in hora ipsius chorisacionis erant in fluvio sangwinis et propterea sic in altum saltabant. Vulgus autem apud Leodium dicebat, quod huiusmodi plaga populo contigisset eo quod populus male baptisatus esset, maxime a presbyteris suas tenentibus concubinas. Et propterea proposuit [217v2] vulgus insurgere in clerum eos occidendo et bona eorum rapiendo, nisi Deus de remedio providisset per coniuraciones circa eos ut prefertur factas. Quo viso cessavit tempestas, taliter quod clerus multo post a populo fuit honoratus.

Isti chorisatores sumpserunt inicium ut dicitur in cronica Treverensi circa civitatem Treverensem. Quere ibi et invenies de hac materia. De ista chorisacione seu secta extant rigmata: [28M]

Oritur in seculo nova quedam secta,
In gestis vel speculo visa plus nec lecta.
Populus tripudiat nimium saltando,
Se unus alteri sociat leviter clamando:
"Fryske, fryske" cum gaudio clamat uterque sexus,
Cinctus manu tergio et baculo connexus
Capite fert pileum, desuper et sertum.
Cernit Marie filium et celum apertum,
Deorsum prosternitur, dudum fit ululatus,
Calcato ventre cernitur statim liberatus.
Vagatur loca varia pompose vivendo;
Manducat necessaria propriis parcendo;
Spernit videre rubea et personam flentem;
Ad fidei contraria erigit hec gens mentem,
Noctis sub umbraculo ista perpetravit;
Cum naturali baculo subtus se calcavit;
Clerum habet odio; non curat sacramenta.
Post sunt in Leodio remedia inventa:
Hanc nam fraude qui suggessit Sathan est convictus;
Coniuratus evanescit. Hinc sit Christus benedictus.

§ 257. Willem van Gelre

[36c] Wilhelmus dux Gelrensis comes Zuytphaniensis, Wilhelmi primarii ducis Juliacensis primogenitus, princeps animosus, formosus, bellicosus, largus, strenuus, facundus, corpore fortis, persona pulcher, robore audax ac per omnia gloriosus et in iudicio adeo rigidus, quod

nullius partes nec personam respiceret alicuius, caute considerans, quod qui parcat malis, nocet bonis et quod facilitas venie incentivum tribuit delinquendi,

anno Domini MCCCLXXIX tempore Karoli quarti Romanorum imperatoris prenominate Reynaldo et Eduardo ducibus Gelrie, suis ex [175] parte matris avunculis, absque liberis brevi temporis spacio simul decedentibus, post septennium, plurimis intestinis guerris et civilibus bellis previis, in florenti iuvenili etate quatuordecim annorum, maxime predicti genitoris sui ducis Wilhelmi manuali assistencia, ad ipsorum ducatus et comitatus gubernacula omni parcialitate subacta ab universis [120S] concorditer fuit sublimatus. Huic, interveniente apostolica dispensacione, erat conthoralis Katherina, Alberti comitis Hollandie filia, dudum duci Eduardo avunculo suo nupta, minime ab eodem tamen cognita, que anno Domini MCCCC, in vigilia Martini defuncta nullas genuit proles. [29M]

§ 258. Kruistocht naar Pruisen; dood van Wenceslaus van Brabant
[37c] Processu vero temporis dux Wilhelmus zelo devocionis accensus, pro defensione fidei catholice contra crucis inimicos Christi pugnaturus Prusiam armipotenter visitavit. Cumque illis in diebus cum Prusenis et dominis ordinis Theutonicorum aliisque Christianis de infidelibus multipharie triumpharet ac nomen Dei sui longe lateque magnificaret,

interim Wenzelaus Lutzellenburgensis et Brabancie etcetera dux nature humane exsolvit debitum et Johanna, ipsius domina, Johannis quondam ducis Brabancie filia, que Brabantinis in regimine preerat. Castra sua Millen, Gangelt et Fuyth ab Eduardo avunculo suo relicta et per eum occupata sibi restituere recusaret, dicens illorum proprietatem spectare ad patrem suum Johannem, a Frederico de Morsa comite ac dominis de Hynsbeerch proprietatem pecuniis suis comparasse.

§ 259. Strafexpeditie naar Brabant
Illis eciam in diebus quidam themerarii viri illarum terrarum Gelrensiarum in ipsorum ducis absentia levipendentes, [176] transfretato flumine Mose in quodam allodio Voermer dicto parrochie de Wichen Imperii Novimagensis domum quandam incenderant ipsiusque hospitem captum secum trans flumen ductum in arbore suspenderunt. Quod cum duci Wilhelmo in Prusia celerius notificaretur, dixit non solum illam domum, quam omnes capitis sui [218r1] crines per dictos terrarum suarum invasores fore combustos; ipsumque eciam hospitem innocenter occisum sibi, sicut ceteros suarum parcium prepotentes, ab Altissimo defendendum commissum vovit vindicare, nisi per rectores et civitates Brabancie de dictis iniuriatoribus condigne foret satisfactum. Quibus hoc rennuentibus, Wilhelmus dux, premissis de causis dimissa Prusia, velut alter David contra Goliath pugnaturus, in Domino confisus, ovem perditam de ore leonis et faucibus ursi condigne eripere satagens, duxisse Johanne eiusque terris diffidatis graves tetendit inimicicias, terras ipsas atrociter devastando, depredando, concremando. [30M]

§ 260. Beleg van Grave
[38c] Unde tocius Brabancie nobiles, principes et barones hominum pregravi multitudine civitatem Graviie domini de Kuyck, duci Wilhelmo cum domino suo Johanne confederatam, valenter undique obsiderunt et terribilibus bellicis machinis die noctuque infestaverunt. Commisso tandem a Brabantinis aggressu validissimo ad muros civitatis violenter obtinendos, preelecti Gelrie nobiles et barones et armigeri deintus existentes Brabantinis e muris fortiter resistebant. Qui cum nimium cum civibus Graviensibus laboribus fatigarentur, ipsius civitatis mulieres, animum virilem arripientes, saxa de plateis eruentes et de calce vivo aqua bulita mixto pulmentum conficientes, viris suis pugnantibus se viriliter coniunxerunt et Brabantinos armatos confectione sua aspersos exurendo interimerunt ceterosque retrocedere et sibi civitatem salvam et illesam uti bellicosi milites coegerunt. Sicque Brabantini, plurimis de suis

in dicto aggressu submersis et occisis, cum magno suorum dampno et confusione ad propria redierunt.

In ipsa nempe obsidione Henricus dominus de Ghemen miles, duci Wilhelmo et ipsius exercitui ministrans victualia, dominium de Bredervoirt cum Haltem et Wynterswick ipsius occasione ab eodem duce in vadimonium recepit.

§ 261. Arnold van Heumen

[39c] Exinde quidam miles famosus Arnoldus de Hoemen, quo maior in terra post ducem non fuerat, Brabantinis confederatus, Wilhelmo duci cotidianas tetendit insidias, plurima dampna, incendia et rapinas cum Brabantinis flumen Mose secum transvadatis in Imperio Novimagensi, videlicet Hees, Nederbosch, Wichen, Nyfterick, committendo. Quamobrem dux Wilhelmus ipsius castra Mouwick, Amersoyen et Myddeler, quod construxerat, potenter obtinuit et suis applicuit usibus. Ipse nempe Arnoldus miles Brabantinis iurato vallato promiserat Novimagium cum toto eius Imperio in ipsorum tradere potestatem. Hic dum ipsum castrum Middaler per Gelrenses obsessum auxilio Brabantinorum victualibus et aliis necessariis munivisset, in ipsius reversione per Wilhelmum ducem [31M] ipsiusque genitorem Wilhelmum in parrochia de Myl domini de Kuyck cum plurimis Brabantinis captus, iussu ipsorum ducum Wilhelmorem ad satisfaciendum yronice iuramento Brabantinis ab Arnolde de Homen prestito per Novimagium eiusque portas Heezelpoirt et Borichport usque ad castrum imperiale ducitur et turris maioris carceribus mancipatur. Ipse tandem precibus ducis Juliacensis a duce Wilhelmo filio suo, postquam ultra annum carceri mancipatus fuerat, vita salvatus, cum duce Wilhelmo domino suo econverso viriliter resistens plures eis intulit insidias et dampna.

§ 262. Slag bij Niftrik

[40c] Verumtamen anno sequenti, videlicet anno MCCCLXXXVIII, tocius Brabancie nobiles, barones et potentes maximo suorum exercitu Graviam secundario valida cinxerunt obsidione. Videntes tandem non posse proficere, plures ex ipsis principes et maiores cum decem milium armatorum in die sanctorum Johannis et Pauli apud Nyfterick vadum Mose navigio et equis pertranseuntes, ducatum Gelrie et precipue Imperium Novimagensem depredare et depopulare disponebant, universos utriusque sexus Gelrenses laqueis secum [218r2] deportatis suspendio delere intendebant.

Ipsis igitur pro maiori parte transfretatis, Wilhelmus dux inperterritus cum trecentis viris lanceatis ex Novimagio ad Overasselt deveniens, auditis inibi missarum solenniis pro divino auxilio implorando, Deo se commendans, contra dictos Brabantinos, qui suos in decuplo excellabant, animose processit et commisso congressu bellico cum eisdem fortiter conflavit ipsosque, magnis suorum clamoribus ac tubarum clangoribus et equorum strepitibus territos, in fugam versos retrocedere et flumen Mose repetere coegit. Ipsis itaque terga vertentibus, multi ex iis fuge presidio se ipsos in Mosa submerserunt ac alias cum navibus, ad quas inordinate confugerant, propter eorum nimiam compressam multitudinem vi fluminis presuffocati copiose perierunt. Quod cum ille prepotens Wilhelmus dux cerneret, misericordia motus ex intimis cordis sui clamare non cessavit ac per suos patronisari iussit, dicens: "Ach, dilecti filii mei, nolite vos metu ipsos aquis submergere, cum vos omnes captos sub tutela ad gratiam recipio", quorum ducis verborum dulcedine plures ex ipsis ab aquis retracti mortis evaserunt periculum. Timebant namque se omnes indifferenter per Gelrenses morte puniendos, uti ipsos punire disposuerant, si de eis victoriam ut prefertur [32M] reportassent.

Igitur Wilhelmus dux, tanto Deo mirabile annuente de Brabantinis obtento triumpho pluribus ex ipsis occisis et submersis, cum suis et XVIII nobilium eorum vexillis fulgidis Novimagii solemniter ac laudabiliter veniens, captivos pallacii sui carceribus mite inclusit, omnem curam et humanitatem eis inpendendo. Omnipotenti insuper Deo eiusque genitrici

virgini Marie et almifluo signifero Christi prothomartyri Stephano, Novimagensis ecclesie patrono, de ipsa obtenta victoria infinitas graciaram referens actiones, universa corporis sui arma, quibus Brabantinos debellaverat, coram ymagine ipsius virginis se spolians, inibi offerebat, vexillaque predicta in eadem ecclesia ad plures annos in signum huiusmodi victoriae remanserunt suspensa.

Exactionatis et redemptis Brabantinis denique iuxta eorum facultatem de ipsius ducis manibus, idem pius dux pauperes detentos Brabantinos, se redimere non valentes, circa muros pallacii Novimagensis inferiores versus meridianam partem erectos laborare et cementariis necessaria operis ministrare instituens, ipsos, huiusmodi opere completo, tunicis novis de gryseis pannis bene vestitos liberavit et sic ad propria in amicorum suorum solacium abire licenciavit.

§ 263. Frankrijk valt Gulik aan

[41c] Huiusmodi quippe temporibus Karolus Francorum rex, filius Johannis regis, postmodum in frenesim lapsus, Philippus dux Burgondie ipsius germanus, ceteri Francie nobilitatis principes et maiores per Wilhelmum ducem ob favorem Rychardi regis Anglie anno LXXXVIII pretacto, die mensis Septembris, cum infinita hominum multitudine in auxilium quasi Johanne duxisse Brabancie ad vindicandam ipsumque ducem debellandum ducatum Juliaci armipotenter intrantes, plurima inibi dampna commiserunt, Lynich et Nyerstat vastando, limites tamen Gelrie nusquam intraverant nec quidquid digne egerant. Wilhelmus autem dux, magno adunato exercitu contra regem suosque principes procedens, certos de ipsius regis abstraxit potentes; quos cum terroribus et minis rex a duce repetitos liberare non valeret, timore et tremore concutitur; ipsiusque eciam exercitu fluxu ventris et pestilencia laborante, pace reformata mediante copioso denariorum numero Frederico archiepiscopo Coloniensi et quibusdam militibus Gelrie a rege secrete dato, ab ipso honorifice suscepto abire et ad regnum ire permisit.

Sed priusquam [33M] rex abire vellet, Wilhelmus dux, ab eo fervide videri desideratus, pulchro cum exercitu, in iacka auro et argento mediatim redimita, regi reconsiliato magnifice occurrit eiusque regiam celsitudinem honorando de [218v1] equo in terram coram rege prosternitur. Qui protinus ad manus regis sublevatus osculorumque amplexibus in vinculo pacis honoratus, iackam pretactam propter ipsius novitatem et dispositionem corporis ducis eminenciam regi desideranti tribuit induendam. Ipseque insuper dux, per regem invitatus et promissionibus desuper factis, postmodum suum visitavit regnum. Sicque duci valedicens in dicta veste nichil preter dampnum et confusionem reportando ad suum pacifice remeavit regnum.

Premissorum occasione Wilhelmi ducis Gelrie celebre nomen apud Wenselaum Romanorum regem ac universos fidei Christiane principes deinceps magnificatum in magnis honore et reverencia habebatur. Eodem similiter anno inter ducem et Brabantinos pace interveniente, mediante dicto Karolo Francorum rege, Wilhelmus dux ab eisdem suam optinuit voluntatem.

De preenarratis inter Wilhelmum ducem et Brabantinos Francieque regem hinc inde summa degestis hec habentur metra:

M ter centeno scribas octo quoque geno
Octavo, subdas Julii sextoque Kalendas,
Cum paucis stravit Gelrensis dux quoque David
Fortiter armatos Brabantinos decuplato.
Vi mox armorum terras intravit eorum,
Perdurans trinis ibi noctibus, igne rapinis
Plurima vastando, sacra sed loca non violando.
Tunc rex Francorum multis procerum populorum

Milibus in mira ponpa venit gravis ira,
 Indignans pati ducis in terra Juliaci
 Gelrensis terre, que sueta minas bene ferre
 Suffert. Rex iussit quasi dux terre timidus sit
 Quod cito solvantur captivi, restituantur;
 Quelibet mandata mox emendando paratus
 Plura minando tonat rex et Deus hoc sibi donat.
 Dux, ut cuncta neges nec terras neque reges,
 Hostes expectas, in terre limitibus stas.
 Expectantur Franci; sed in hac vice stat quasi mansi
 Expectando satis princeps note probitatis
 Partes exorat pro pace modumque colorat [34M]
 Pacis. Hic utrique placet et laudatur ubique.
 Hinc rex regreditur et Francia dulcis aditur.
 Gelria letatur, duce Wilhelmo celebratur.
 Et tu, Gelrensis dux, gaude! Gallicus ensis
 Aut arcus fractus non est in te neque tractus.
 Hoc ascribe Deo. Similis inde Machabeo
 In bellis primis, sed non ut facit in ymis
 Cum male speraret quod vi propria superaret.
 Iam pacem quere, subiectos iure tuere,
 Mansuetis parce guerrosos acriter arce.
 Non sis infestus confinibus; esto modestus.
 Ecclesie iura cum milicia cole, cura.
 Hec fac! Gratus eris, Deus hoc det! Sed morieris
 Victoris sancti quod agro Nyftrick tibi tanti
 Subduntur capti Brabantini satis apti.
 Ac eius festo durante tempore mesto
 Fine tuis leto concluditur. Ergo valet!

§ 264. Kapel in Niftrik

In loco certaminis, quod dux Wilhelmus habuit cum Brabantinis, edificavit idem dux
 Wilhelmus ad honorem Dei et sanctorum martirum Johannis et Pauli, in quorum festo hoc
 certamen habuit cum Brabantinis, pulchram cappellam, quam sumptuose erexit in structura ac
 eciam satis copiose dotavit in redditibus, que adhuc in eodem scemate permanet in Nyftrick in
 hodierna die.

§ 265. Tweede kruistocht naar Pruisen; Willem in gevangenschap
 [42c] Insuper eodem anno LXXXVIII gloriosus dux Wilhelmus ad bella doctissimus cum
 nobili eorum exercitu catholice fidei inimicos pro nomine Dei sui magnificando, prout dudum
 fecerat, denuo aggressurus Prusiam accessit; ubi, [121S] cum magistro et fratribus milicie
 ordinis Theutonicorum debellatis et expugnatis infidelibus ac pluribus eorum castris et
 municionibus evictis,

in reversione [177] a quodam Egberto de Silva et suis conplicibus in comitatu de
 Pomerania, ipsius comitatus vasallis, secum insidiose confligentibus, fuit captus et in civitate
 et castro suo Valkenborch per medium fere annum detentus, interfectis tamen in ipso conflictu
 de ipsius ducis parte Theoderico de Eyl ac Petro de Bylant militibus [218v2] et plurimis aliis.
 Sed tandem [35M] dictus Egbertus dimittere et absolvere ducem Wilhelmum cum suis absque
 ulla exactione per magistrum Prusie, magno illuc cum exercitu advenientem et dictum
 castrum Walkenborch violenter obtinentem, fuit coactus. Qui tamen dux nullatenus de ipsius

Egberti manibus ad plenum liber censi voluit, nisi idem qui eum ceperat propria in persona absolveret; sicque Egbertus trans flumen ibidem decurrens ex summitate cuiusdam arboris, propter metum Prucenorum assensus, ipsum ducem cum suis proprio ore quitavit et absolvit.

Ipsa tamen dux ab huiusmodi captivitate liberatus regnum Bohemie adivit, Wenzelaum Romanorum et Bohemie regem visitaturus. Ubi cum fere ad trium mensium spacium a rege solemniter tractatus et muneribus honoratus fuisset, tandem ad propria in magna laude est reversus.

§ 266. Dood van Willem van Gulik

[43c] Sub ipso quidem Wilhelmo duce anno MCCCLXXXIX Wilhelmus comes Montensis a Gerardo comite, ducis Wilhelmi avunculo, genitus a Wenzelao Romanorum [178] rege ad ducatus honorem fuit exaltatus. Decessit, inquam, ab humanis Wilhelmus dux Juliensis, ipsius Wilhelmi Gelrensis ducis progenitor pretactique Gerardi comitis germanus, anno XCIII in festo sancte Lucie virginis. Per cuius obitum Juliensis ducatus ad ipsum Wilhelmum Gelrie ducem hereditaria successione pleno iure devolvebatur; et sic amborum ducatum princeps efficitur, retento tamen de ipsius consensu genetrici sue Marie et Reynaldo germano suo unico usufructu in ducatu Juliensi antedicto.

§ 267. Gelre en Keulen

[44c] Interea Wilhelmus anno XCV Fredericum Coloniensis ecclesie archiepiscopum - qui non zelo amicitie invicem ab antiquo contracte, [122S] sed solummodo avaricie fomite cum Karolo Francorum rege, intervenientibus ipsius pecuniis, dudum, ut profertur, composuerat sicque regem ob commodum proprium abire pertractaverat - diffidavit et auxilio Wilhelmi comitis Oestervandie, fratris uxoris sue, cum exercitu ducentorum lanceatorum virorum equestrium et sex milium pedestrium - cui etiam prepotentes domini Wilhelmus [36M] de Leck et Johannes de Diest cum ducatus Brabancie pocioribus, cum trecentis equestribus similiter lanceatis venerant in subsidium - contra dominum archiepiscopum usque Stralen processit, dyocesim Coloniensem debellaturus.

Divina tamen clemencia favente, modo subsequente ad pacis redierunt unitatem: ut scilicet episcopus et sui in ecclesia Coloniensi [179] successores Wilhelmo duci tam ratione premissorum, quam omnium aliorum iurum, sibi et suis predecessoribus ab ecclesia Coloniensi ab antiquis debitorum et hactenus detentorum, sexaginta milia florenorum Renensium semel dumtaxat, ac insuper perpetuis futuris temporibus eidem duci suisque successoribus in ducatu Gelrensi, ubi ipsis magis commode suis videretur expedire, octoginta plaustra vini propriis quidem sumptibus et expensis libere et expedite annuatim assignare deberet. Que omnia predicta ipsis Wilhelmo et Reynaldo Gelrie ducibus ad tempora vite eorum inviolabiliter fuerunt observata. Licet enim dicti duo principes contendere inceperunt, in nullis tamen terrarum cronicis invenitur ecclesie Coloniensis et Gelrensis principes contra se invicem guerrasse, sed semper quasi innata amicitia sibi mutuo astitisse et de una parte fuisse.

§ 268. Frederik van Utrecht

[45c] Sane anno Domini XCIII circa festum Pasche, defuncto Florencio de Wevelichoven episcopo Traiectensi, Wilhelmus dux Gelrie et Albertus comes Hollandie super novo pontifice ad cuiuslibet eorum promocionem elegendo Traiectum intraverunt. Wilhelmus vero pro Frederico de Blanckenhem, episcopo Argentinensi ecclesieque Basiliensis commendatorio, Albertus vero pro Rogero de Bronchorst magnarum parcium instanciis [180] capitulo Traiectensi in differencia supplicaverunt. Unde in capitulo orta est discordia, nam maior capituli ad promocionem Wilhelmi Fredericum, minor [37M] vero pars ad petitionem Alberti Rogerum in episcopum postulavit. Fredericus tamen, obtenta confirmacione a papa Bonifacio,

quingagesimus [123S] primus ecclesie Traiectensis cathedratus est episcopus, quem ipse dux ad se descensum cum magna comitiva Traiectum solemniter introduxit.

§ 269. Graaf van Saint-Pol valt Luxemburg aan
[46c] Hiis, inquam, temporibus circa annum XCV comes sancti Pauli sive de Sympol [219r1] maximo de Gallicis contracto exercitu ducatum Lutzenburgensem ponpose intrans ipsum devastare et obtinere disponebat et omnibus Almanie principibus illuc adventuris et eum abinde recedere prohibeturis publicum indifferenter campestre prebuit bellum. Quod cum Wilhelmo Gelrie duci per Dietherium comitem de Katzenelleboghe illius ducatus tutorem et defensorem significatum fuerat, illico gravi cum exercitu ex Gelrensi, Juliacensi, Brabantinis aliisque partibus congregato, in quo erat nepos suus Adolphus comes Clivensis, quem alias nunquam secum duxerat, contra dictum presumptuosum comitem de Sympol animose processit, prelium initurus. Sed cum ipse comes, Wilhelmi ducis presencia animo consternatus, turribus et fossatis undique ad littus fluminis Moselle circumvallatus bombardis aliisque instrumentis [181] bellicis, ad confuse recedendum vel bellum committendum secum in die Cene Domini atrociter urgeretur, per suum heraldum duci significavit non congruere honori tanti principis eos tam misere et severe per huiusmodi instrumenta mortis tradere imperio, ipsumque igitur ab inceptis desistere monuit, cum altera die Parasceves in ortu solis secum bellum campestre committere vellet. Quod cum duci et suis peroptime placuisset seque ad bellandum preparasset ac comitem Adulphum Clivensem et certos alios ex eis milites creasset,

comes de Sympol dolose agens cum omnibus suis tubicinis vero per totam noctem in stuporem exteriorum principum horride insonantibus et clangentibus, dimissis inibi curribus et armis necessariis et aliis rebus suis bellicis, intempeste noctis silencio, [38M] hospite insalutato, fuge presidio vadum Moselle transnavavit; pluribus tamen ex eis submersis confusus recessit.

Quo conperto, comes de Katzennellebage, cui dux prescienciam et causam recessus Gallicorum exercitus ad penam mortis inposuerat, se septimo ab huiusmodi inpositis, ad terram coram duce prostratus, realiter purgavit. Sicque ipsi principes, suo frustrati proposito ac non modico ibidem in equis ac suo exercitu et rebus aliis ob terrarum illarum penuriam et defectum perpessi dampno, ad propria redierunt. [124S]

§ 270. Reinald van Schönforst
[47c] Porro huiusmodi fere temporibus Reynaldus dominus de Schoenenvoirst et Mongouwe duci Wilhelmo inimicato [182] plures tetendit inimicicias, terram Juliacensem invadendo et depredando fratremque ducis Reynaldum et dominum de Ryperscheit cum certis aliis apprehendendo; qui tandem, per ipsum exactionati, libertati sunt restituti. Quapropter anno Domini XCVI dux Wilhelmus in gravi ira ipsum castrum Schonenvoirst deprope Aquis collocatum de mense Septembris armipotenter circumvallavit et ipsum per septem fere septimanas duabus terribilibus machinis fundibulariis ac bombardis maximis, ad spacium quindecim miliarium tonantibus, terribiliter infestatum et direptum, salvis tamen corporibus in ipso existentium, expugnavit. Quod tamen magnifice reedificatum suis usibus applicavit. Inde procedens castrum Wilmesteyn, per XV dierum spacium circumvallatum, similiter obtinuit.

§ 271. Slag bij Kleverhamm
[48c] Successu igitur temporis suborta fuit guerra inter Wilhelmum ducem Montensem ex una et Adulphum Clivensem fratremque eius Theodericum Markensem comites, ipsius Wilhelmi ducis ex sorore Margarita comitissa Clivensi nepotes, partibus ex altera pretextu certe summe pecuniarie XXIIIc florenorum Renensium perpetuorum reddituum, olim ex theolonio Werde cum Rycharda de Juliaco quondam Engelberto comiti Markensi eorum patris parte Adulphi

avunculo in dotem assignatorum. Quos reditus a Philippo [39M] domino de Walkensteyn et Margrita, filia Engelberti et Ryckarde [183] coniugum predictorum, tamquam veris ipsorum heredibus, dictus Theodericus comes Markensis, huius guerre principalis, remisit; pro cuius iure conservando Adulphus ipsi fratri suo prestitit iuvamen. Unde Wilhelmus dux predictus cum certis aliarum terrarum dominis, complicitibus suis, magnum colligens exercitum,

anno Domini MCCCXCVII septima die mensis Juni sive Petronelle virginis, [219r2] que fuit octava ascensionis Domini, comitatum Clivensem intravit dampna et incendia faciendo. Ipsisque ad extremitatem terre Clivensis, videlicet ex opposito castris Loebeecke pervenientibus, Adulphus cum fratre suo Theoderico ac Frederico comite de Morsa, primario sororio suo, aliisque subditis et amicis suis, quos congregare poterat, exierunt Clivis animo bellandi in campo prope Kelle, ubi exercitui ex adverso se applicantes hora meridiei commissum fuit prelium. In quo dicti Adulphus et Theodericus et Fredericus comites [125S] cum suis prevaluerunt et exercitum predictum devicerunt,

pluribus tamen ex utraque parte interfectis, captivantes quinque principales terrarum dominos, videlicet: Wilhelmum ducem Montensem, Reynaldum tunc secundogenitum Juliacensem, postea Gelrensem et Juliacensem ducem, Johannem de Hynsberch, comitem de Seyne, dominum Johannem iuniorem comitem de Salmen, ac cum eisdem principibus dominum de Ryperscheit aliosque tam multos militares milites et eorum complices, quod eorum numerus nimis fuit copiosus;

a quibus pro eorundem redemptione copiam bonorum receperunt [184] fere infinitam, partim in castris et dominiis, partim in promptis pecuniis: a duce siquidem Montensi Zinsich et Remagen; a domino Reynaldo, postquam ad ducatum Gelrie et Juliaci per obitum Wilhelmi fratris sui successerat, hereditatem opidi Embricensis cum [40M] insulis adiacentibus; a Johanne domino de Hinxberch castrum et dominium de Leuwenborch titulo pignoris, a domino Johanne iuniore comite de Salmen hereditatem et castrum domini de Ravensteyn, Herpen et Uden; item adhuc a duce Montensi summam XXIIIc florenorum annuorum ex thelonio Weerde, pretextu cuius ista guerra fuit suborta, perpetuo possidendam ac quod omnia bona et omnes terrarum Clivensis et Markensis subditi apud omnia thelonia ducis Montensis, tam in terris quam in aquis absque thelonii dacione transire deberent libere perpetuis temporibus et secure. Que duo posteriora puncta per Wenselaum tunc Romanorum regem perpetuo sunt confirmata. Universi, inquam, qui in dicto bello captivati fuerant, ipsis Adulpho et Theoderico comitibus eorumque terris et subditis fecerunt oervedam sub pena iterum intrande captivitatis, si ullo umquam tempore contravenirent. De ipso nempe bello hec habentur metra:

Verum narratur, vulgus prout undique fatur,
Quod dux Montanus, eius populus quoque sanus,
Gelrie germanus Gulich dominus quoque planus,
De Zeynen dominus et Salmen, Hynsberch aliique
Domini terrarum peragunt ignem sibi clarum
In terra Clivis domibus - notat hoc homo quivis! -
Terras vastantes, domicilia plura cremantes.
Iam dum cernebant comites sibi bella petebant
Ut Clivis Marka nec gens per verbera parca,
Horum dictorum comitum pro laude bonorum
Bellum fecerunt et victoriam tenuerunt
Contra Montanum dominum, populum sibi sanum
Ac dictos dominos, totos populos sibi veros
Istos vicerunt, dictos dominos tenuerunt.
Clivis clauduntur cippis vinculisque reguntur. [41M]
Bellum pretactum patet hoc ascensio factum.

Anno milleno tricenteno nonageno
Uno cum seno sunt omnia fame pleno.

§ 272. Dood van Diederik van de Mark

[49c] Post dictum vero commissum bellum, videlicet anno Domini MCCCXCIX, Theodericus comes Markensis cum suis terram Montensem invasit et in tantum processit, quod Mullenheim prope Coloniam caperet. Qui non diu castrum Evervelde, quod in confinibus terre Montensis situm est, obsidens, in caput sagitta [185] letaliter percutitur balista. Sicque miserabiliter iuvenis animosus et sagax [126S] princeps sine uxore et liberis moritur.

Et exinde comitatus Markensis ad fratrem suum Adulphum comitem Clivensem divolvitur, qui anno Domini MCCCXVI ipso die Vitalis in generali consilio Constanciensi a Sigismundo Romanorum rege in primarium ducem Clivensem solemniter fuerat sublimatus.

Sequenti vero die in eodem consilio Amedeus comes Sabaudie per eundem Romanorum regem ad ducatus fastigium honore congruo extat exaltatus.

§ 273. Gelrenaren gelynched in 's-Hertogenbosch

[50c] Deinde anno XCVII antedicto consules et scabini Boemelecenses, zelo invidie accensi Deique timore postposito, quendam eorum conscabinum innocenter iudicantes extra civitatem ductum aquis bulientibus publice extinxerunt, asserendo ipsum falsum dedisse [219v1] iudicium, cuius tamen oppositum postmodum verum compertum fuerat. Unde tres scabini, qui huius innocentis sanguinis interempti rei extiterant, similem mortis sententiam quam iniuste dictaverunt super eos vero Dei iudicio profuturam timentes, cum rebus et boniis suis omnibus latenter recesserunt et in Buscumducis se mansuros recipientes in maiorem eorum libertatem cives inibi sunt effecti.

De post vero contigit plures Bomelenses aliosque Gelrenses in vigilia Nativitatis Johannis Baptiste anni predicti ad nundinas annuales propter eorum questum exercendum Buscumducis visitare ac quosdam ex eis a casu plateam, qua dicti scabini habitabant, pro negociis suis expediendis pertransire. [42M] Quos videntes dicti scabini malum de eisdem suspicaverunt et communitatem verbis eorum querelosis concitaverunt, asserentes Gelrenses predictos causa ipsos interficiendi illuc advenisse; sicque eis, licet ipsorum cives [186] existerent, minime tutum esset inibi permanere eorumque libertatibus congaudere. Quod cum illi de communitate indigne ferentes absque ipsius cause ulla cognicione cum gravi suorum multitudine in furia hospicium quoddam, in quo providus vir Wolterus de Overryn amptmannus insule Boemelensis de premissis insons cum suis et aliis multis Gelrensibus comessando in ioconditate sedebat, atrociter invaserunt et ipsum Wolterum insecutum cum suis solarium domus fuge presidio petentem ceperunt aliosque Gelrenses enormiter perimerunt. Et plures ex eis e solarium per fenestram domus ad plateam communem eiecierunt ac gladiis, lanceis, fustibus, cultellis ceterisque vulgi instrumentis bellicis contra eosdem in altum erectis lamentabiliter interimendo immiserunt atque tercia die dictum Wolterum in foro eorum publice contra Deum et iusticiam decollari fecerunt,

Quibus omnibus taliter ut premittitur insidiose peractis Wilhelmus dux Gelrie athleta imperterritus, dictos suos subditos innocenter occisos indesinenter ulcisci satagens, ipsis Brabantinis illico hostiles tetendit inimicicias ac infinita dampna et confusiones, ut infra patebit, intulit eisdem.

§ 274. Strafexpeditie vanwege de lynchpartij

[51c] Premissarum igitur iniuriarum ulciscendarum occasione gloriosus Wilhelmus dux anno XCVII pretacto in festo Decollacionis Johannis Baptiste flumen Mose in Moldick et Nyfterick cum maximo armatorum exercitu transvadavit ducens secum quinque inter ceteros ecclesiasticos principes Fredericum de Zarwaerden Coloniensem archiepiscopum, Fredericum

Blanckenheim Traiectensem, Rykardum de Hurudt Osnaburgensem, Ottonem de Hoya Monasteriensem, Fredericumque Padeborrensem, ecclesiarum pontifices. In quorum expeditione numerus horum erat XXXVIIm equestrium demptis pedestribus, quorum non erat numerus. Horum siquidem fretus potencia [43M] ducatum Brabancie solemniter intrans universa per circuitum valida manu incendiis et rapinis devastavit.

Progredientibus versus Buscumducis Brabantinis inibi copiose adunatis in multitudine campestre prebuit bellum, quod quamvis ipsi inire secum acceptaverant, maturius tamen desuper deliberati bellare recusaverunt.

Sicque prepotens dux abinde secedens ulteriora loca peragrans, famosam tyliam in Oosterwick, sub qua cenavit et ad duas requievit horas, in memoriale sempiternum cum villa exussit et circumgirando et transvagando ulterius Brabancie terras in reversione Roesmael sancti Salvatoris, Nulant, Gyffen, Hees, Lijt, Beerchem, Os et plures alias in circuitu villas igne dampnavit et spoliavit loca sacra nullatenus violando. Hiis itaque tribus diebus et noctibus peractis Wilhelmus dux cum omnium suorum integro numero ad propria gloriose est reversus.

Rursum anno XCVIII XVI die mensis Maii dux Wilhelmus denuo armipotenter [219v2] Gravia usque Buscumducis omnes villas circa flumen Mose igne et ferro devastans plurima Brabantinis intulit dampna.

§ 275. Beleg van Roermond

[52c] Unde eodem anno Leodienses Brabantinis contra ducem Gelrie bellum gerentibus eidem inimicicias tetenderunt. Convenientibus igitur ipsis Brabantinis cum domino de Sympol, quem dudum dux de ducatu Lutzellenburgensi ut prescribitur expulerat, ac Leodiensibus cum Johanne de Bavaria eorum electo sive episcopo ipsius ducis uxoris germano aliisque multis terrarum principibus per pontem Traiecti Superioris in pregravi multitudine, videlicet ducentorum et quinque milium hominum, in vigilia sanctorum Petri et Pauli apostolorum, devastato opido Nyerstaet

civitatem Rumundensem tunc pestilencia causante habitatoribus multipliciter evacuatam undique per gyrum vallaverunt et terribilibus machinis fundibulariis, bombardis, ceteris diversis instrumentis bellicis die ac nocte gravissime infestarunt universa in circuitu igne devastando. Erant autem in eadem civitate octingenti ex Gelrensibus et Juliacensibus electi viri militares in rebus bellicis experti per ducem civibus adiuncti, scilicet dominus Reynerus de Borre, dominus de Wevelichave [44M] nobiles, dominus Johannes de Velde capitaneus, dominus de Meire ac dominus de Alpen cum duobus fratribus et ceteri, et ultra ducenti Anglici, quos rex miserat duci Wilhelmo. Qui inimicos sepius aggredientes magnifice restiterunt eisdem; quoscumque tamen ceperant iuxta fluviolum Rore in ramis sive extensoriis pannificum suspendio interimerunt, quod cernentes adversarii eis appropinquare timuerunt.

Per ipsius ducis exercitum de Brabantinis et Leodiensibus octava Petri et Pauli in quodam conflictu quadraginta fuerunt interempti. Comes de Sympol, qui cum Brabantinis venerat et eis auxiliando quingentos lanceatos viros militares regni Francie extreme decoratos adduxerat, se circa ipsam obsidionem non proficere cernens, cum eisdem omnibus Brabantinis, in obsidione cremato tamen et destructo opido Linich, per pontem Traiectensem qua venerat confuse regrediebatur. Leodienses denique ipsam obsidionem ad tres vel quatuor dies post Brabantinorum recessum continuantes cum duce Wilhelmo in castro Montfort perdurante componentes circa festum Margarite (quod habet evenire secundum ordinarium Romanum et kalendarium, sic duravit obsidio per tres septimanas, ut habetur in cronicis) recesserunt.

In brevi tamen de post causa emende iniuriarum duci et suis a Brabantinis, ut prefertur, illatarum maxima pecuniarum quantitate per ducem ab eisdem recepta pax inter eos integra

est reformata. Sicque Ruermundensis civitas, tot milibus hominum circumdata, Deo protegente facta est libera.

Huius occasione obsidionis collegium Montis Odilie olim per Hungerum episcopum Traiectensem tempore Lotharii primi imperatoris fundatum ob dictorum adversariorum incursionem inter muros Ruermundenses ad ecclesiam sancti Spiritus est translatum. [45M]

§ 276. Wenceslaus van Bohemen afgezet

[53c] Deposito hiis diebus Wenselao Romanorum et Bohemorum rege ob eius frenesim et demenciam a celsitudine imperialis dignitatis eoque a fratre suo Sigismundo Hungarie rege detento ac Roberto de Heydelberga Bavarie duce per imperii electores in eius locum reelecto Wilhelmus dux propter iuramentum fidelitatis quod Wenselao tempore infeodacionis sue prestiterat, ipsum Robertum electum terras Juliacenses pertransire et Aquis in regem coronari potenter inpedivit, volens per Wenzelaum regem a iuramento absolvi, antequam eius vice alium regem Aquis coronandum consentire deberet. Timentes autem imperii electores aliique terrarum principes ipsius ducis strenuitatem et potenciam inflexibilem anno Domini MCCCC in vigilia Epiphanie Domini ipsum Robertum electum in ecclesia sancti Petri principis apostolorum Coloniensi maiori coram tribus regibus gloriosis in Romanorum regem solemniter coronaverunt.

§ 277. Willem van Gelre bezoekt Karel VI van Frankrijk; Born en Brüggem

[54c] Quibus peractis Wilhelmus dux Franciam [220r1] secedens Karolum Francorum regem eiusque regalem curiam Parisiis, uti dudum promiserat, visitavit ornatissima nobilium virorum comitiva. Ubi ab ipso rege eiusque principibus susceptus et tractatus ac pluribus regalibus muneribus honoratus tandem post diutinam moram prospero successu in suam revertitur regionem ibique cum sibi ut prescribitur collatis muneribus duo antiqua egregia et nobilia dominia de Boern et Bruggen funditus comparans Gelrensi adiecit ducatu.

§ 278. Opnieuw geselbroeders

[55c] [186] [126S] Per idem tempus, videlicet anno Domini MCCCC circa Ieiunium, secta flagellatorum denuo surrexit. Nam vulgaris populus, excommunicationem dudum per Clementem papam VI in flagellatores promulgatam non metuens, iterum cum crucibus et vexillis cantantes et se flagellantes regiones circuit et clero plurima obprobria intulit. Sed per excommunicationem dyocesanorum et coartacionem [46M] terrarum principum ad nichilum est redactus et sic cessavit.

§ 279. Pestepidemie

Eodem anno circa festum Jacobi apostoli pestilencia ubique viguit terrarum valde maxima, ita quod innumerabilis populus traditus est morti.

§ 280. Jan van Arkel

[56c] Ad hec tempora, videlicet anno primo, Johannes dominus de Arkel filius Ottonis, in nominis et sangwinis sui exterminium inconsulte agens, Alberto Hollandie filioque suo Wilhelmo Oestervandie comitibus hostiles tetendit guerras et de mense Augusti Werkundam aliasque plures Hollandie villas igne consumendo magnam exinde rapinam in Gorinchem deduxit. Ipsi ergo comites pater et filius duo die VI mensis Septembris magno armatorum contracto exercitu totale dominium de Arkel incendendo devastaverunt, insuper unacum Frederico Traiectensi opidum Gorinchem vallo circumdederunt, infra tamen duos menses victoria non obtenta inde recesserunt.

§ 281. Houten borden

[57c] Quadam autem vice, dum dux Wilhelmus apud Anglie regem Henricum moraretur, solacii causa se mutuo ad prandendum invitaverunt; cuius tamen prandium cicius alteri paratum foret, ad illius curiam convenire deberet. Rex vero misso preconem per edictum publicum prohibuit, ne aliquis de suis sub magna adiecta pena Gelrensi duci secumque existentibus combustibilia communicaret. Quo conperto ducis cocus nomine Crumken cautelose agens scutellis ligneis pluribus protinus comparatis exinde magnoque constructo igne prandium ducis cicius regi adaptavit. Sicque mirans iuxta conventionem initam ducis curiosa refectione, licet non speraverat, fuerat communicatus.

§ 282. Klooster Mariëndaal

[58c] In ipsius vero ducis diebus anno Domini MCCCXCII apud Armhem in parrochia de Oesterbeeck a fratribus scribentibus domus Florencii Daventriensis inchoatum est solemne monasterium canonicorum regularium ad fontem beate Marie Mariendael dictum.

§ 283. Klooster Westroijen

Depost anno XCIX VI die mensis Novembris fratres predicatorum [47M] ordinis sancti Dominici venerunt in Westeroyen apud Tyelam pro novo claustro construendo, Qui tamen anno Domini MCCCCIII XII die mensis Junii ad preces fratris Conradi de Prusia eiusdem ordinis in generali capitulo Erfordensi a magistro ordinis sunt confirmati. Quibus tempore ducis Arnoldi circa annum XXX in aliis conventibus repositis auctore fratris Johannis vicarii Hollandie viri longissimi sanctimonialium eiusdem ordinis eodem in loco devotissimus surrexit conventus.

§ 284. Klooster Gaasdonk

Exinde anno Domini MCCCCI inchoatum est claustum canonicorum regularium in Goch, quod anno Domini XX ad coloniam que Gaesdonck dicitur extra opidum translatum est.

§ 285. Dood van Willem van Gelre en Gulik

[59c] [186] [126S] Porro gloriosus dux Wilhelmus christiani nominis propagator terrarumque suarum indefessus defensor, cum suis cunctis in diebus uti doctissimus belligerator bella plurima in partibus hiis et Prusia prospere exercuisset, timor et tremor principibus omnibus in vicinio constitutis fuisset terramque sanctam peregre visitasset ac patriam propriam pace preclarissima perlustrasset, ad ultimum a Francorum rege reversus viribus incepit deficere [220r2] corpore tumescere graviterque languere, unde creditur ipsum in Francia veneni impacione fore infectum.

Cernens [127S] pius dux vite terminum sibi de vero imminere venerabili corporis Christi et sanguinis sacramento voluit confortari; et dum in magna peccatorum suorum recognitione [48M] communicaret, ad populum circumstantem hec memorabilia protulit verba: "Cunctis diebus vite mee nullum in terris preter hunc timui Dominum Deum creatorem meum. Utinam nunc pro hac mundi qua fretus fui potencia in diebus meis oves in Velua pascuisssem." Ingemiscendo ait: "Nichil sub sole me magis conturbat et contristat, quam quod illa preclarissima Gelrie et Julie dominia tam inutili et indigno pastori fratri meo Reynaldo relinquam gubernanda", ipsum indicans eisden in regimine, ut in propatulo patuit, non sufficere.

Tandem morbo quo laborabat graviter invalescente idem famosus dux Wilhelmus anno Domini MCCCCII ipso die Juliane virginis et martiris in curia sua Armhemmensi, postquam XXIII annis pacifice et per septem annos in discordia, mediante genitore suo Wilhelmo duce Juliacensi cum Mechtelde comitissa Blesensi martartera sua, victoriosissime tenuisset et gubernasset, in XXXVIII, proch dolor! etatis sue anno tempore Roberti Romanorum regis in

magna recognitione et contricione et devocione viam universe carnis absque liberis est ingressus. Et in monasterio Carthusiensi Monickhuysen apud conthoralem suam Katherinam biennio defunctam luctuosis exequiis solo est commendatus. De cuius laude et morte hec habentur metra:

Vita privatus dux Wilhelmus veneratus
Hic sapiens gratus fuit et bene natus.
Huius Gelrensis Juliacensis ducis ensis
Scivit bellare multos hostesque fugare.
Quique Brabantinis hic restitit et Leodinis.
Hostis Francorum fuit hic et regis eorum.
Rex hic migrabat, hunc annullare putabat,
Quod cum patrabat, sed agendo pax remeabat.
Sepe resistebat paganis, quos odebat;
Et quos vincebat, Christo donare studebat.
Huic in profesto Juliane sic memor esto.
Annos ut faciam respice. Erige tumbam.

§ 286. Regulierenklooster in Nijmegen

[60c] Item ducis Wilhelmi tempore, videlicet anno XCIII, conventus [49M] canonicorum regularium beate Katherine virginis Novimagensis hoc modo suum sumpsit exordium. Fuit namque quidam honestus vir laycus Ludolphus de Mey faber, civis Novimagensis, de Wesalia oriundus, cum Hadewiga uxore sua, qui inpetravit a sede apostolica Bonifacio IX papa, quod cappellam cum hospitali pauperum annexo pro uno presbytero perpetuo inibi Domino servituro de bonis a Deo sibi collatis fundare posset et facere conservato sibi et heredibus iure patronatus in eisdem. Super quo commissio facta fuit preposito sancti Salvatoris Traiectensis domino de Steenberghen. Prepositus sancti Salvatoris consiliarius dicti domini ducis Novimagii tunc commorans anno sequenti indictione secunda die XVII mensis Septembris, recepta quorundam super hoc testium informacione, quibus invenit ita esse, concessit eidem Ludolpho licenciam, ut in velle, reservans eidem potestatem conferendi, postquam dotaverit sufficienter, cum privelegiis et graciis notabilibus.

Quibus peractis anno XCV ipsa cappella ad honorem omnipotentis Marie virginis gloriose, beatorum Cornelii pape, Katerine et Barbare, ita quod sub vocabulo ipsa capella beate Katherine permanebit, fuit consecrata per venerabilem patrem Henricum de Nuysia ordinis predicatorum episcopum Sydoniensem nacione Novimagensem, decretorum magistrum.

Anno tamen MCCCCII predictus Ludolphus maturius consultus de consensu uxoris sue Hadewigis et Woltere eorum filie transtulit ipsam cappellam unacum ipsius hospitali ac iuribus et attinenciis suis universis in et ad manus fratris Johannis Wail prioris [220v1] Zwollensis in usum ordinis sui de eisdem conventum erigendum, qui tunc certos sui conventus inibi introduxit fratres Deo servituros. Cuius director fuit Arnoldus de Mey filius Wolthere antedecte et dicte cappelle primus rector ad dictum ordinem pro novellis fratribus de disciplinis et observanciis inbuendum. Et sic anno XI auctoritate domini Frederici archiepiscopi Coloniensis et pape Martini [50M] surrexit plenus conventus.

Et hec de illustrissimo et strenuissimo Wilhelmo Gelrie duce dicta.

Nota quod legitur in quadam cronica, quod postquam Wilhelmus dux Juliacensis cum filio suo Wilhelmo duce Gelrensi obsedissent Gennip cum Bronchorstensis, opidum ceperunt, sed non castrum. Et Wolterus dominus de Voirst magnam copiam contraxisset ex Westphalia et aliis sibi adherentibus Heekerse partis, ut hos duces profligaret de illa obsidione, predictum Wolterum debellaverunt in Honipel ac eum cum suis ceperunt et devicerunt. Et extunc cessavit quasi ex toto parcialitas illa de Heekeren et dux Wilhelmus in

omnibus civitatibus et castris fuit receptus et homagiatus preter in Tyla, quam servabant partes relique de Heekeren, que in bello de Honipel non fuerunt. Quod Tyla opidum Wilhelmus dux expugnavit anno LXXIX in capite ieiunii et ceteros omnes suos emulos cepit, in theolonio ibi confugerant. Et extunc cessavit illa maledicta parcialitas.

Insuper sciendum, quod iste dux Wilhelmus fecit cudere monetam auream duplicem. Una dicta erat wilhelmisschild Gelrensis, scilicet scudatum Wilhelmi ducis Gelrie, erat tanti valoris, scudatum regis Francie est. Item adhuc aliam monetam auream, scilicet dictam blauue gulden, quorum florenorum quatuor valebant unum aureum nobile Anglicanum.

Qualiter autem Wilhelmus dux acquisivit sibi opidum Gravie cum dominio de Kuyck hic non ponitur, quia exemplare non habuit de quo istud scriptum est; sed forsitan adhuc post locabitur.

Nota insuper summe, quod Brabantini longe aliter scribunt duabus de guerris habitis inter Brabantinos et ducem Wilhelmu Gelrie atque originem guerrarum non ita clare enucleant, sicut iste, qui hec conscripsit; seque innocentes scribunt et innocuos, quod tamen iste aliter enarravit. Hoc de post ponetur folio tali.

§ 287. Reynald van Gelre en Gulik

[61c] Reynaldus quartus Gelrie Iulieque dux et Zuytphanie comes princeps graciosus et virtuosus et quietus germano suo Wilhelmo anno Domini MCCCCII tempore Roberti Romanorum regis succedens Mariam filiam comitis Arcurio sive de Arkoirt ducatus Normannie Francorum regum sanguine exortam, post Reynaldi obitum nepoti suo Roberto Adulphi Montensis ducis unigenito nuptam, sorciebatur in uxorem.

§ 288. Reynald van Gelre en Gulik (bis)

[186] [127S] Reynaldus, dux Gelrie quintus, Iulieque tercius, et comes Zutphanie, Wilhelmi ducis germanus, floruit temporibus Roperti et Sigismundi, Romanorum regum. Incepit gubernare anno Domini MCCCCII. Mariam, filiam comitis de Arcuria sive Arkort, Francorum regum sanguine exortam, post ipsius obitum nepoti suo Roperto, filio unico Adulphi, comitis Montensis unigenito nuptam, sorciebatur in uxorem hic Reynaldus, dux: obiitque [187] improvise absque liberiis anno Domini MCCCCXXIII, in crastino Nativitatis Iohannis Baptiste; in monasterio apud Monichusen, apud dictum germanum, ducem Wilhelmu, inhumatus. Cuius conthoralis Maria in Nydeghem, ducatus Iulie, requiescit.

§ 289. Oorlog om het Land van Arkel

[62c] Ipsius quidem Reynaldi intronisationis anno eodem in crastino [51M] apostolorum Petri et Pauli Albertus Hollandie, Wilhelmus Ostervandie ipsius filius et Adulphus Clivensis comites ac Fredericus episcopus Traiectensis cum ipsius civitate contra Johannem dominum de Arkel confederati maxima armatorum multitudine opidum Gorchem circumvallaverunt. Ibi autem deintus nocte exeuntes Walravium de Brederade, Florencium de Bersel milites cum pluribus nobiles ceperunt. Pace tandem inter Albertum et dominum de Arkel facta in crastino Lamberti inde recesserunt.

Ipsius tamen Alberti filius Wilhelmus et civitas Traiectensis diu interrupta nolentes servare pacem cum domino de Arckel usque ad ipsius Alberti obitum in discordia permanserunt. Unde anno quarto comite Alberto defuncto Wilhelmus Oestervandie comes ipsius filius sibi succedens anno sequenti, scilicet quinto, ipso die Marci ewangeliste magno cum exercitu circumvallavit opidum Gasperde cum castro Hagensteyn eodemque die Fredericus episcopus cum civitate sua Traiectensi obsedit castrum Eversteyn. Ipsi vero in eodem castro existentes post longam obsidionem propter penuriam [220v2] et defectum victualium corporibus et rebus suis salvis in vigilia Lucie anni eiusdem episcopo et civitati sue castrum tradiderunt. Et de post eodem anno in festo Thome apostoli illi de Gasperde et

Hagensteyn ob victualium et armatorum defectum Wilhelmo Hollandie comiti opidum cum castro tradiderunt. Hoc quidem opidum Gasperde cum castro de Hagensteyn cumque castro de Eversteyn Traiectenses funditus everterunt lapides exinde Traiectum et in Nyvairt pro fortalicio construendo transferentes.

Deinde anno VII circa Epiphaniam Domini opidani de Gorinchem expulso Johanne de Arkel eorum domino Wilhelmum ipsius filium in dominum receperunt fidelitatis iuramenta prestantes, ipsum cum eodem in principio Martii expulerunt. Tandem in vigilia Annunciacionis Marie quidam ipsius [52M] opidi superiores Wilhelmo Hollandie comiti opidum cum dominio de Arkel vendiderunt et tradiderunt. Comes igitur propter dictorum Johannis et Wilhelmi dominorum de Arkel odium castro de Gorinchem solo adequato cum armatorum multitudine opidum fortiter munivit.

Anno autem eodem in nocte Nativitatis Marie Wilhelmus de Arkel paucis armatis de Gelrensibus congregatis conscendit et cepit opidum Gorinchem Hollandinis inde expulsis. Quod cum Wilhelmo comiti innotuisset, festinanter veniens opidum ipsum armipotenter obsedit. Quapropter Wilhelmus de opido et dominio suo de Arkel multum anxius consideransque vires suas ad resistendum comiti et suis confederatis minime sufficere, avunculum suum Reynaldum Gelrie ducem accessum instanter super auxilio sibi prestando interpellavit. Qui anxietatibus nepotis sui Wilhelmi oportune subveniundo opidum Gorinchem et dominium de Arkel contra dictos principes uti propriam patriam defendendum per donacionem inter vivos ab ipso Wilhelmo in suam recipiens hereditatem ducatu Gelrie combinavit ipsique igitur Wilhelmo pro eisdem dominia de Boer et de Oyen ultra Mosam perpetuo assignavit. Sicque ipse Reynaldus dux in crastino Mauricii Gorinchem adveniens Hollandie comiti factus est inimicus, prebens sibi campum contra ipsum bellandi. Quem ille acceptare recusavit, sed munitis aliquibus fortaliciis in muris opidi, reservatis necessariis congruis Hollandiam repeciit. Hiis visis Reynaldus dux dimissis armatis et requisitis in opido ad propria est reversus.

Plurima incendia et dampna, depredaciones et homicidia in alterutrum commiserunt, Gelrensibus tamen ut in plurimum superioribus existentibus. Tandem quatuor annorum intervenientibus trugis hinc inde a guerris quieverunt.

§ 290. Willem van Berg en Adolf van Ravensberg

[63c] His igitur guerris durantibus, videlicet anno tertio, Adulphus comes de Ravensberch, senior filius Wilhelmi ducis Montensis, capiendo ipsum genitorem suum ad tempus inclusit et tenuit captivum in Novo Castro. Eodem tamen anno strenuus vir Theodericus de Oyr miles, qui ipsius ducis inimicus publicus diu extiterat, pietate motus eum cautelose de dicti filii sui Adulphi eripuit captivitate liberum constituendo. Quem quidem ducem Wilhelmum liberatum tunc [53M] Fredericus archiepiscopus Coloniensis in ipsius recreacionem et solacium Coloniā introduxit ad plenam tocius ducatus Montensis amministrationem contra dicti filii sui voluntatem exinde potenter restituendo. Sicque dux, quem filius incarceraverat inimicus, magis pie secum agens ipsum liberavit. Unde idem dux ad propria restitutus eundem militem secundum post eum toto tempore vite sue in patria sua constituit.

§ 291. Dirk van Perwez contra Jan van Beieren als bisschop van Luik

[64c] Memoratis nempe guerrarum inter Gelrie et Hollandie principes vigentium temporibus anno VII decimoseptimo Septenbris civitas Leodiensis, post diversas guerras inter eos et Johannem de Bavaria filium Alberti Hollandie comitis, ad plures annos eorum electum nondum ad sacerdocium promotum, super quibusdam [221r1] ipsorum assertis iuribus privelegiis et libertatibus habitas, cum cunctorum opidorum patrie consensu Theodericum de Parwis in episcopum patremque eius Henricum in mamburnum ecclesie elegerunt, Leodiensibus ipsis huiusmodi electionem acceptantibus, sed dominis de capitulo

reclamantibus et dicentibus communitatem ipsam premissa efficiendi nullam habere potestatem.

Depost quinta die Octoberis voce preconia fuit publicatum, quod, quicumque predictorum dominorum predictam electionem per eos celebratam et sigillatam sigillare nolissent, antequam sol occumberet civitatem exirent vel exire deberent, cum deinceps inimici reputandi essent. Ita breviter omnes canonici Leodienses prefata de causa, uno solo dempto, sese a civitate absentaverunt et alibi transtulerunt; et non multo post instituti sunt alii canonici Leodienses per episcopum noviter electum, qui statim ipsam sigillaverunt electionem.

Anno vero VII sequenti feria quinta bone septimane prelati et canonici secundariarum ecclesiarum ac XXX presbyteri parochialium ecclesiarum Leodiensium, in palacio episcopali convocati et detenti usque ad horam nonam de sero, compulsi fuerunt metu corporis ad prestandum iuramentum fidelitatis Theoderico electo et ad acceptandum sub illius tytulo crisma. Qua violencia sic prefatis dominis illata maior pars eorum a civitate et patria sese alienaverunt paucis remanentibus. Expost de mense Julii anni eiusdem ex parte mamburni et filii eius electi, magistri [53M] civium et consules civitatis Leodiensis banniti sunt voce preconia nominatim omnes, qui se a patria absentaverunt, utpote falsi, periuri, venditores patrie et communitatis; et quicumque aliquem eorum caperet vivum seu mortuum, XX coronas esset accepturus.

§ 292. Beleg van Maastricht

[65c] Exinde eodem anno a festo Katherine usque in septimum diem mensis Januarii Traiectum, ubi Johannes electus cum curia sua residebat, obsiderunt; sed propter nimiam asperitatem hyemis illius, tunc fortissimo gelu vehementissime et plus solito terram constringentem, unusquisque exercitus ad propria remeavit.

Preterea anno VIII sequenti die penultima Maii rursus obsessum est Traiectum undique in gyrum per exercitum tocius patrie Leodiensis; et duravit hec obsidio per XVI septimanas. Quo audito Wilhelmus comes Hollandie et Hannonie, Johannis electi germanus, Johannes dux Burgondie comesque Flandrie, ipsorum electi et comitis sororius, comes Nammuricensis pluresque alii domini de partibus Francie, Burgondie, Hannonie et Hollandie dictum mamburnum Henricum eiusque filium Theodericum electum ac totam patriam Leodiensem litteratorie diffidarunt. Convenientesque in partibus Hannonie, cum valida armatorum manu patriam Leodiensem intrantes plures villas conbusserunt et versus Traiectum, dictam obsidionem per vim ammovendo et subsidium Johanni electo prestando, gressus suos direxerunt. Hiis omnibus mamburno et filio eius electo ac eorum fautoribus nunciatis prefatam obsidionem die sabbati XXII Septembris reliquerunt unusquisque ad propria redeuntes.

§ 293. Slag bij Othée

[66c] Eisdem ergo die et hora, quibus exercitus venit Traiecto, Leodium statim publicatur ad pironam, quod omnes et singuli milites et armigeri, clerici layci, cives et forenses liberi sub pena corporali et amissione omnium bonorum essent in armis preparati ad obviamdum hostibus die sequenti. Quod ita actum est. Nam altera die, scilicet dominica XXIII Septembris, que est festum sancte Tecele virginis, mamburnus cum filio et cum communitate Leodiensi necnon et una pars illorum de Hoio - nam plures hominum regressi fuerant - exeuntes summo mane civitatem perrexerunt [55M] versus villam dictam de Othei, theutonice Elch in Hasbania.

Et cum appropinquassent tumbe in rure non longe a prefata villa distanti, ecce apparuerunt eis vexilla principum prenominatorum, qui nocte transacta in villis multis campestribus circa Jecoram fluvium proponebant tendere versus Traiectum; ignorabant enim

obsidionem esse amotam. Principes autem noscentes adversariorum exercitus adesse statim convocato suo exercitu ordinauerunt acies plures ad invadendum hostes suos. Leodienses, qui solum unam aciem ordinauerunt, cruentissimum commiserunt prelium. Leodienses vero in inicio conflictus multum animose et viriliter pugnauerunt, sed subito per dictorum principum armatos innumerales sagittas et lanceas in eos mittentes fuerunt [221r2] undique circumdati et circumclusi, ita quod plurimi eorum fuerunt per pressuram invicem suffocati et plurimi ferro perempti partis utriusque. Quare breviter prefati Leodienses in hoc conflictu succubuerunt, antedictis dominis, et principibus de eisdem triumphantibus, Leodiensibus fere totaliter interemptis vel captis, paucissimis evadentibus. Mortuus est ibidem supradictus mamburnus Henricus et filius eius Theodericus electus.

Tongerenses vero ipso die conflictus perceperant ex falso rumore, quasi Leodienses obtinuissent victoriam, et exierunt in campum usque prope Elch; sed dum appropinquassent ad locum ubi pugna facta fuit, videntes signa principum predictorum, in fugam versi sunt omnes. Sed insequentibus eos adversariis, eorum plurimi sparsim per agros interempti sunt, maxime pedites, qui non potuerunt evadere ad tempus. Unde:

En CeCIIdIt tVrMa TeCLe festo LeodIna.

§ 294. Jan van Beieren terug als bisschop van Luik

Hec autem prefata victoria per principes dictos contra Leodienses obtenta nunciata fuit sero de vespre Johanni electo Traiecti existenti et de premissis penitus ignaro; unde statim die sequenti cum dominis Johanne de Hynxberch, Gerardo de Clivis, Wilhelmo de Arkel aliisque dominis et nobilibus secum constitutis procedens versus nominatos principes, fratrem scilicet suum et sororium ac alios, eis semper magno dilectionis affectu necnon servicio sibi exhibitis et impensis magno opere regraciatu est. Cumque Johanni electo in [56M] via qua venerat in signum huiusmodi apte victorie griseum abscisum caput illius illustris principis Henrici de Parwis super lanceam in altum per quendam crudelem Hollandrinum obviam presentaretur, lacrimis perfusus illi indignando "deponite" dicens caput humo iussit commendari. Acceperunt autem dominus de Agimont et dominus de Saring cum aliis multis qui capti fuerant sententiam capitalem in presencia principum in campo contigue ville de Graes.

§ 295. Bestraffing van Luik

[67c] Eadem hora qua hec fiebant, fuit et Leodii ex parte principum dominus Johannes de Jeimont cum multa manu armatorum, qui omnes et singulos canonicos et presbyteros intrusos ac quasdam feminas fecerunt ad Pontem Arcuum successive deduci et in aquas fluminis Mose precipitando submergi. Sicque aliis pluribus fiebat diebus. Dominica sequenti per principes conclusum fuit ut mitterentur obsides pro securitate de observando et adimplendo sententiam eorundem principum proferenda super emenda prestanda, Et missi fuerunt obsides de civitate Leodii et deputati usque ad numerum quingenti, qui omnes accesserunt loca sibi assignata et steterunt ibidem spacio trium annorum cum dimidio. Similiter de opidis aliis missi sunt et deputati ad certum numerum obsides diversis assignati. Et conformiter dictis ex aliis opidis recepti ad veniam sunt opidani.

Denique die octava mensis Novembris iussu dictorum principum omnes littere, carthe, privelegia, instrumenta, regimina et munimenta super francisiis et libertatibus dicte civitatis ac opidorum, quibus ministeriales uti consueverunt, fordellabata et simul collecta, fuerunt eisdem principibus in eadem forma transmissa ad faciendum ordinandum disponendumque de ipsis ad eorum libitum voluntatis.

Die Lune IIIa Decembris fuerunt conbusta omnia vexilla ministeriorum Leodiensium et renunciarunt francisiis et libertatibus pristinis.

Verum XX die fuerunt quamplures, qui remanserant in patria Leodiensi contra dominum, beneficiis suis sententialiter auctoritate apostolica per eundem dominum

Leodiensem privati; et providit [57M] aliis de eisdem beneficiis pacifice, qui omnes permanserunt in eisdem beneficiis usque ad finem vite sue propter confirmationem apostolicam desuper subsecutam, Plures ex illis, qui multaverunt plebem minus iuste, vel occiderant post conflictum aut alias mala morte perierunt.

Fuit autem patria Leodiensis et Lossensis per dominos suprascriptos victores belli prefati ad summam ducentorum XX milium coronarum condemnata et talliata.

§ 296. Willem van Arkel

[68c] Cumque illis diebus, videlicet anno X Gerardus dominus de Oy prope Novimagium quendam honestum civem Novimagensem Wilhelmum de Oirt dictum in civitate per suos familiares et satellites temere et de facto interfici fecerat, Wilhelmus de Arkel ad huiusmodi civem innocenter occisum in favorem iusticie [221v1] ac favorem Novimagensium, quos tenerrime dilexerat, ulciscendum in crastino Vedasti et Amandi in aurora cepit et debellavit castrum de Oy, ipsius domino predicto cum suis omnibus dimissis per fossata,

Ex hoc quidem castro deinceps Wilhelmus de affectu avunculi sui reservato Adulpho duci Clivensi hostiles tetendit insidias atque ad tempora vite sue super proprietatem patrie Clivensis contra eundem guerravit plurima sibi dampna inferendo.

§ 297. Gorinchem en Arkel verkocht

[69c] Rursum finitis quatuor annorum treugis inter Reynaldum ducem Gelrie et Wilhelmum comitem Hollandie constitutis, partes eedem ad guerras redierunt. Anno igitur XII post festum Pasche Hupertus dominus de Cuylenborch, Arnoldus de Leyenborch milites et cives Amersfordenses ob amorem Wilhelmi comitis Reynaldum ducem Gelrie diffidaverunt. In cuius vindictam Wilhelmus de Arkel, Reynaldus dominus de Coevorden et Henricus de Hoemoet molendinas Amersfordenses et plura alia igne consumentes magnam abinde deduxerunt rapinam. Ex adverso Hupertus de Cuylenborch et Arnoldus de Lyenborch prima Julii maximo Hollandrinorum in Amersfordia contracto exercitu pagum Velue intraverunt Nykerick et [58M] Hoeflaken cum pluribus aliis cremando et spoliando. De parte quidem adversa eodem tempore Otto dominus de Bueren, associatis sibi armatis de Gelrensibus et dominio de Bueren, territorium de Vianen hostiliter invadens Lexmonde et ceteras circumiacentes villas et exinde similiter omnes domini de Cuylenborch villas igne devastavit maximam abinde rapinam educendo. Tunc vero dux Reynaldus in crastino Odulphi castrum domini de Cuylenborch in Maudrick dudum per Fassentinum de Maudrick annis C et XL fundatum everti et destrui fecit.

Tandem Reynaldus dux qui ducatum Gelrie, ut facta edocent, nunquam vero dilexit amore, aviditate denariorum, prout solitus fuerat, allectus in ipsius ducatus eternum preiudicium dampnum et gravamen, anime sue periculum ac dicti Wilhelmi nepotis sui innocentis mortis causam et occasionem, opidum Gorinchem cum dominio de Arkel, que ab ipso Wilhelmo sincera fide tuenda acceperat, inimico suo Wilhelmo comiti Hollandie pro LX milibus clipeorum aureorum Wilhelmi appellatorum alienavit atque in ipsius et suorum manus perpetuo possidenda tradidit et assignavit, limites ducatus Gelrie ex hoc lamentabiliter exulando et abbreviando. Sicque huiusmodi vendicionis vigore Gelrie et Hollandie principes ad concordiam venientes guerre quieverunt.

§ 298. Batenburg

[70c] Interea anno XII antedicto Philippus dominus de Helmont ducatus Brabancie castrum et opidum Bathenborch a Ghisberto ipsorum domino habens in vadimonium preter ipsius scitum Brabantinis fraudulenter vendidit. Unde de Philippi Brabancie ducis mandato in crastino Symonis et Jude circa trecentos Brabantinos cum armis aliisque necessarijs ad muniendum opidum et castrum contra Gelrenses intromisit. Quod dum Ghysberto innotuisset, cum [59M]

pluribus nobiles consanguineorum suorum, uti Wilhelmi de Bronchorst, Ottonis de Bueren, Henrici de Wische, ac quibusdam officiat, associatis universis Novimagensibus, Venlensibus ac Graviensibus, castrum et opidum Bathenborch obsiderunt ipsaque fortiter impugnata in vigilia Willebrordi obtinuerunt centumque et LXXXIII de Brabantinis se tradentes inibi ceperunt.

§ 299. Slag bij Blangy (Azincourt)

[71c] Prenominati insuper Reynaldi ducis temporibus Karolus delphinus postea rex, patre suo eque Karolo rege frenetico adhuc vivente, contra Henricum Anglorum regem, qui circa festum Jacobi transfretato mari Francorum regnum valide invaserat et urbes ceperat potentissimas, cum exercitu bellum parat. Et in loco non longe a Sancto Judoco dicto Blangis in die sanctorum Crispini et Crispiniani congregiuntur. Anglici vero post longum cruentum bellum et conflictum contra Francie principes obtinentes victoriam eosdem ceperunt et interfecerunt. Dux autem Aurelianensis terrarumque domini et principes numero XXII [221v2] et multi alii potentes viri ac nobiles capiuntur; de quorum Francigenarum exercitu amplius quam quinquaginta hominum milia in gladio referunt corruisse. Sed et Anthonius dux Brabancie peracto bello Karolo delphino velocius in auxilium veniens cum suis omnibus ab Anglicis occiditur, putantes eis novum aliorum potencium principum superesse bellum. Quam quidem victoriam secuta est Francigenarum regni ad multos annos gravis oppressio.

§ 300. Heer van Zevenbergen

[72c] Anno eodem, scilicet quindecimo, in profesto Katherine [60M] Johannes dominus de Arkel genitor Wilhelmi de Arkel supradicti, proconsul Johannis ducis Brabancie filii ducis Philippi prelibati, ad Buscumducis pro quibusdam causis expediendis ab ipso duce et Bruccellensibus missus in via insidiose a domino de Sovenberghe et suis conplicibus captus est et in captivitate detentus usque ad annum Domini XXV. Nichil tamen a duce seu Bruccellensibus pro eius liberatione actum extitit. Postmodum tamen tempore ducis Arnoldi Gelrie filii filie sue per Wilhelmum de Ghent militem de manibus domini de Sovenberghen magno denariorum numero redemptus et sue libertati restitutus modico supervixit tempore. Non tamen diu post ipsius domini de Arkel liberationem per Philippum magnum Burgondie ducem devicto castro Sovenberghe ob ipsius domini tyrannidem, idem dominus in penam culpe patria expulsus et omnibus nudatus in Keyserswerda multis in miseriis uti exul degens inibi demum mortuus existit.

§ 301. Stadsbrand in Grave

[73c] Insuper anno XVI opidum Gravia valido igne conflagratur circa festum sancti Servacii; et nichil ibidem remansit ab igne inconsumptum dempto castro. Et in Platea Olei domus illa, quam inhabitare consueverant curiales de Padbroick - pronunc inhabitatur ab uno cive Graviensi dicto Johanne de Eerp - et cetera domus eiusdem lateris usque ad portam que vocatur die Vyschpoert et ecclesia et omne edificium fuit incineratum. Tunc temporis vigeat maxime manuale illud quod dicitur dat wollenampt; quicumque potuit tunc cito domum reedificare, illo manuali predicto satis lucrabatur.

Ut ergo eo melius et cicius reedificaretur opidum Graviense, dux Reynaldus et ducissa Maria dederunt subveniendi civibus unicuique edificanti ac reedificanti unum maldrum siliginis et medietatem unius porci tersi Teutonice een syde speecks; et etiam dicitur quod pluribus subvenerunt in lignis pro domibus reedificandis.

§ 302. Sigismund in Nijmegen

[74c] Consequenter anno XVI ipso die Brixii Sigismundus Romanorum Ungarie Bohemie rex a generali consilio Constanciensi, propter tres summos pontifices, Balthesarem de Cossa

Johannem XXIII, [61M] Angelum de Curreriis Gregorium XII et Petrum de Luna Benedictum XIII, in eorum obedienciis occupatos super papatu in maximo scismate contententes ad unitatem sancte matris ecclesie reducendos legitime congregato legatus, Arrogonie Hyspanie Francie regnis ceterisque mundi regionibus in opus Dei peragrans, tandem per Tielam Novimagii adveniens per Reynaldum ducem et Wilhelmum de Arkel ipsius nepotem immensi multitudine solemniter receptus est et introductus, in pallacio imperiali Novimagense collocatus ac III septimanis honore congruo magnifice tractatus. Exinde ascendens euntibus secum dictis Reynaldo et Wilhelmo Aquisgrani per Theodericum Coloniensis ecclesie archiepiscopum in multitudine principum copiosa in Romanorum regem fuit coronatus.

§ 303. Paus Martinus V

[75c] Abinde Constancie reveniens, Johannem XXIII aufugientem captum Constancie reductum ac Benedictum XIII per eum propria in persona in quodam castro regni Arrogonie legitime citatum et Gregorium XII per procuratorem suum de Malateste dictum libere papatui renunciantem, ad dandum pacem ecclesie in scismate constitute per universale consilium ab omni onere et honore summi pontificis sententialiter destitui et in ipsorum loco ab eodem consilio et cardinalium collegio numero XXI quartum, videlicet nobilem Romanum Oddonem de Columna Martinum V dictum, concorditer eligi procuravit. Sicque hoc detestabile scisma, quod per totum universum diversorum pontificum Rome Avinione et alibi in discordia residentium occasione in ecclesia Dei XL et circiter duraverat annos, ipso rege Sigismundo opitulante subtiliter est suppressum et unitas ecclesie de cetero incepit refluere. [222r1]

§ 304. Jan van Beieren wordt graaf van Holland

[76c] Ceterum defuncto Valencie comitatus Hannonie in profesto Penthecostes Wilhelmo Hollandie comite absque masculino prole, Johannes electus Leodiensis antefatus ipsius germanus ad laycatum aspirans de mense Septembris ad Hollandie comitatum obtinendum, ut ipsius proximior masculinus heres, a Leodio recessit. [62M] Intromissus fuit et receptus a Dordracensibus in eorum verum dominum temporalem sub debita sibi prestita fidelitate. Dimissa, inquam, ecclesia Leodiensi, quam circiter XXVIII annos possederat, contra Jacobam dicti fratris sui prolem unicum eiusque matrem Margaritam Johannis ducis Burgondie sororem et eis adherentes acriter guerravit. Insuper Wilhelmo de Arkel dudum sibi contra Leodienses propria in persona auxilianti, adhuc vere confederato partem suam fortiter foventi, pro hereditate sua de Gorinchem et domini de Arkel, per ipsius avunculum ducem Gelrie Reynaldum in eius grave preiudicium et mortis occasionem, ut prefertur, Hollandrinis alienata, recuperanda personalem ac manualem promisit assistenciam.

§ 305. Dood van Willem van Arkel

[77c] Hiis igitur firmiter confisus et animatus Wilhelmus de Arkel, sperans sibi nunc congruum instare tempus pro hereditate reobtinenda, cum adhuc etiam plures in Gorinchem de suo favore haberet amicos sub umbra latitantes, ex Gelrie et Juliaci principatibus et aliis partibus plures aggregavit barones nobiles prepotentes armigeros populares. Sed propter perniciosas et penales prohibiciones et inhibitiones, quas dictus suus avunculus Reynaldus timore permotus in terrarum suarum officiatos et subditos scriptis et edictis publicis fecerat, ne eorum aliquis ipsi nepoti suo Wilhelmo contra Hollandrinos super dictis dominiis per eum pridem venditis invadendis serviret seu auxilium et favorem prestaret, plurimi de ipsius exercitu se retraxerunt ac alias domi manserunt iussis domini in frivolis obtemperando.

Nichilominus Wilhelmus premissis non obstantibus cum universis suis adunatis auxiliatoribus, quos habere potuit ex Novimagio, Gorinchem noctis silencio, amicorum suorum tam intra quam extra existencium auxilio, oppidum potenter reaccepit,

Hollandrinis ad tres ipsius opidi turre versus flumen per eos communitos fuge presidio concurrentibus. Quibus omnibus adversantibus Hollandrinis eorumque primoribus significatis domini Walravius de Brederade, Hupertus de Cuylenborch milites et plures alii maiores de parte adversa existentes magno ornatu navium, in quibus predictae mulieres Jacoba et Margarita Hollandie comitisse ac Hollandrinorum tumultus copiosus, qui omnes animo ipsum debellandi Wilhelmum cum suis Gorinchem perrexerunt. Appropinquantibus enim ipsis Dordracho per Hupertum de Cuylenborch, Johanni comiti ibidem existenti ab eis super licencia ulterius navigandi impetranda missum, de ... intimaverunt, quod nullatenus ipsum Wilhelmum invadendi, [63M] sed dumtaxat forticia sua muniendi causa Gorinchem adirent. Huiusmodi siquidem amicabilibus comes deceptus ipsis progrediendi licenciam indulsit et in vigilia Andree Gorinchem applicuerunt. Ipsorum ergo Hollandrinorum exercitu et primoribus in dictis turribus constitutis,

altera die in festo Eligii Wilhelmus de Arkel per Wynandum Schenck militem ante meridiem ad superiorem seu inferiorem partem opidi eis commodiorem campestre prebuit bellum, ipsis respondentibus tempus secum bellandi nondum adesse. Sperabat namque Wilhelmus Johannem comitem, qui de Dordracho eius in auxilium suum ibidem direxerat vexillum, ad bellum ut promiserat tempestive fuisse adventurum. Circa secundam vero horam post meridiem Wilhelmus de Drueten amptmannus inter Mosam et Walam cum Maeswalensibus et aliis numerosis quos secum duxerat, intelligentes eis bellum de proximo imminere, more leporum a canibus insecutorum Wilhelmum et suos in pugna relinquentes calceorum soleos ipsis ostenderunt patriam repetendo. [222r2] Ex inferiori vero civitatis parte cives Traiectenses insperate hora eadem, qua cum Hollandrinis tacite convenerant, Gorinchem tumultuose per murum irruerunt. Cernentes ergo Hollandrini ex summitate municionum suarum partem exercitus Wilhelmi ab una parte aufugere, ex alia enim parte Traiectenses eis auxiliando uti disposuerant advenire Johannemque comitem Wilhelmo nullum subsidium prestare, illico eorum presidia armipotenter exeuntes bellum parant.

Ex adverso Wilhelmus, prout erat vir imperterritus, cum paucis, scilicet quadringentis circiter, pugnatoribus secum remanentibus processit eis obviam. Intra civitatem ventum est ad bellum prelibatis duabus ferocibus mulieribus ex altitudine presidiorum suorum hec fieri videntibus et eventum ipsius belli expectantibus. Pugnantibus autem illis fortiter per muros civitatis prorumpunt Traiectenses cives in multitudine magna. Qui destructionem et sangwinem nacionis de Arkel ex innata quasi invidia sitierunt, Wilhelmum et suos a tergo et a latere severiter invadunt. Sicque fit bellum atrox cruentum valde. Traiectenses namque videntes Wilhelmum per Theodericum de Meerwyn militem captum defendi, nichilominus in eum ut canes furibundi irruentes, galee ipsius visorio vi aperto, atrociter interfecerunt. [64M] Illorumque interfectorum quilibet in ipsius Wilhelmi mortis testimonium futuris temporibus reservandum de capillis rubeis capitis sui abscisis aut foliis argenteis caligis suis ad modum florum esculorum intextis arripuerunt. Ex huiusmodi igitur belli fraudula Traiectensium aggravacione Hollandrinis cessit victoria

pluribus hinc inde interfectis, precipue ipso Wilhelmo et Reynaldo de Brederade ab utraque parte capitaneis et Wynando Schenck milite, qui vexillum comitis Johannis in ipso tenuit bello. De parte vero adversa domino de Oy vexillum Hollandrinorum fuerat commissum. Capti igitur erant per Hollandrinos de parte Wilhelmi comes de Vernenborch, nobiles de Deypholt, de Petersum, Johannes dominus de Egmont, Wilhelmus dominus de Yselsteyn eius germanus, milites Otto de Bueren, Theodericus de Bathenborch, Henricus de Homoet aliique plures quam CXL militares; et similiter Traiectenses multos ceperant. Et bello huiusmodi antedictae mulieres mater et filia hoc lugubre belli spectaculum visure letanter visitando pertransierunt.

Sicque illustris Wilhelmus de Arkel, ob perniciosam prohibicionem avunculi sui ducis Reynaldi in suos factam atque sinceram promissionem comitis Johannis super assistendo sibi

minime servatam ac Wilhelmi de Druyten ac suorum aufugium necnon Traiectensium insidiosam protergacionem undique defraudatus et circumventus, lamentabiliter fuerat extinctus.

§ 306. Oorlog tussen Gelre en Utrecht

[78c] Consequenter Reynaldus dux comesque Johannes predictus cum Theoderico archiepiscopo Coloniensi ac Ottone de Hoya episcopo Monasteriensi et Jacobo de Gaesbeeck domino de Abcouwe in ulcionem nepotis sui Wilhelmi de Arkel contra Traiectenses et Amersfordenses conspiraverunt ac eorum inimicus acerrimus extiterat.

Unde anno XX cum maximo exercitu, in cuius medio habuit dictum episcopum Monasteriensem cum baronibus et milibus hominum vie sue comitem, Amersfordiam circumvallare disposuit. Verum [65M] quia Johannes Hollandie comes ad conductata, quemadmodum sponderat, non venerat, infecto negotio recessit.

Eodem siquidem tempore Jacobus de Gaesbeeck cum Gelrensibus adunatis Traiectensibus intulit multa dampna; nam Gerlandiam et Bilt ante portas Traiectenses incendiis rapinis nemine resistente dampnavit.

Sequenti anno XXI in festo Dyonisii ex adverso Fredericus episcopus Traiectensis senex et grandevus in curru sedens cum sex milibus armatorum et quingentis equitibus de opido Renen procedens exussit Redinchem et domus circa [222v1] Roesendael cum villa de Velpe multisque aliis commissis dampnis et spoliis ad sua reversus est.

Paucis diebus de post elapsis in festo Calixti Ghisbertus Pieck ducis Reynaldi generalis reddituarius, Jacobus de Gaesbeeck, Johannes de Egmont, Hubertus de Cuylenborch pluribus adiunctis Gelrensibus equitibus et pedestribus Honani, Loric, Wenandem, Ammerrongen, Dorn, Zeist et quamplures villas ecclesie Traiectensis conbusserunt, maximam bestiarum et aliarum rerum copiam inde abducentes.

Consequenter in festo Willebrordi Henricus de Hoemoet, Theodericus de Hymmen, Johannes de Wye milites consociatis sibi aliquibus Gelrensibus apud opidum Renen insidias ponentes omnes fere bestias opidi illius acceperunt; de opidanis vero eos insequentibus sex interfectis et XXXVI detentis cum spoliis ad propria remearunt.

Exinde in nocte sancti Martini patroni Traiectensis ipsi Traiectenses per traditionem opidum de Wagenige latenter ceperunt, detinentes inibi Henricum de Homoet cum pluribus aliis, opidoque incendio devastato continuo recesserunt, sed Armhemmenses econverso opidum firmaverunt.

In brevi inde de post ipsi Gelrenses et Traiectenses principes pluribus in alterutrum commissis dampnis incendiis et rapinis ac homicidiis ad concordiam venerunt.

§ 307. Adolf van Berg

[79c] Tempore, inquam, Reynaldi ducis, videlicet anno XXI, Adolphus [66M] dux Montensis in ducatu Barensi ad se hereditario iure devoluto armipotenter existens, cum ipsum ducatum fere obtinisset, solaciatus cum amica moniali in quodam monasterio, cum paucis rediens per terram hostilem in manus inimicorum incautus cecidit ac captus est ac domino adversario traditus. Sicque ducatum Barensis eidem resignans iuri suo cessit addens insuper pecunie summam et sic redemptus dimittitur.

§ 308. Kloosters in Renkum en Hattem, kapittel in Culemborg

[80c] In ipsius principatus Reynaldi anno primo inchoatus est solemnis conventus canonicarum regularium ordinis sancti Augustini in Redechim.

Facta est enim anno XIII separacio et divisio monialium ordinis sancti Benedicti in Zuertewater apud Zwollis per Fredericum episcopum Traiectensem. Nam quedam volebant vivere secundum regulam, quedam vero non. Itaque pars volencium vivere secundum regulam

transtulit se apud opidum Hattem per consensum ducis Reynaldi, qui eis dedit privelegia. Et sic anno XVI claustrum edificare ceperunt moniales, quod dicitur Clarenwater.

Instituitur eciam collegium canonicorum sub Reynaldo duce in opido Culenborch.

§ 309. Kastelen Rozendaal en Ravenswaay

Anno Domini MCCCCXII tempore Reynaldi ducis in crastino Egidii castrum Roesendael aput Armhem per incendium camini pro magna parte exustum est. Sed Reynaldus dux honestissime reformavit ponens in eodem fundo turrim excelse structure. Item anno [67M] XV in profesto Lamberti positum est fundamentum castrum apud Ravenswale a Reynaldo duce Gelrie.

§ 310. Dood van Reinald van Gelre en Gulik

[81c] Reynaldus dux Gelrie et Juliaci postquam XXI annis post obitum germani sui Wilhelmi principatibus suis prefuisset, absque liberis tempore Sigismundi Romanorum regis in pago Velue apud villagium dictum Terleit prope Armhem, ex nimiis ventris doloribus eum repentine invadentibus de curru quo vehebatur per viam ad secessum ductus, improvisa morte prefocatus inter suorum decessit manus

iuxta vaticinium cuiusdam magni astronimi, magistri Laurentii civitatis Armhemmensis phisici, qui ipsum diu ante aliquo tempore in rure moriendum prenosticaverat; quapropter tempore vite sue bellare et guerrare plurimum extimuit et ab illis, quantum cum honore valuit, se [222v2] preservavit. Omniumque suorum luctu et merore in monasterio Monichuysen apud germanum suum Wilhelmum sepulture commendatur.

§ 311. Karakter van Reinald

[82c] Fuitque Reynaldus princeps valde pius ac multum iustus, nullam iniusticiam eciam in qualemcumque personam dimittens impunitam. Unde fratrem suum naturalem, eo quod viatores spoliasset ac stratas publicas depredasset, morti obnoxium adiudicavit eumque decollari permisit. Necnon quosdam ministeriales sibi valde familiares, eo quod quendam miserum curie sue clientem in quadam silva ad arborem clam suspenderunt - cum ergo fama per curiam ducis percrebuisset quod ideo exissent, quod hunc innocentem indigna morte perimerent, eo quod eis ad omne libitum obsequium prestare rennueret, repente hiis auditis dux iussit sibi et suis sterni ac ocus eos insecutus repperit eos miserum ad arborem iam suspendisse; ipse igitur hanc iniusticiam atque innocentis indignam mortem ulcisci volens, non veritus ipsorum potenciam eos in eodem loco eodem mortis genere iussit necari.

Fuit insuper Reynaldus homo nimium liberalis et in contubernio valde curialis. Multum eciam affectabat videre et nutrire poledros et secum habere pulchros palefridos. Delectabatur eciam multum in edificiis, unde plures curiales mansiones ac fortissima castra in omni [68M] sua terra de novo edificabat aut iam diruta restaurabat, maxime in terra Juliacensi, eo quod semper delectaretur esse in solo paterno quam in Gelria. Hambach fortissimo castro ipsi loco terre Juliacensis, in quo natus extiterat, contiguo frequentius immorabatur, eo quod ipsum pre ceteris magis ampliasset ac fortissimis propugnaculis ac turribus multum notabiliter decorasset. Castrum Hattem pre ceteris mansionibus terre Gelrie post Rosendael frequenter incoluit. Idcirco eum eciam turribus excelsis preciose ampliavit.

Clerum pro reverencia Dei semper honorabat; maxime religiosos intime diligebat ac familiaris extitit eisdem. Magnos frequenter principes et magnates, utpote Adolphum ducem Montensem, Johannem dominum de Hynsberch, Robertum comitem de Vernenberch et hiis similes comitantes in sua habuit frequenter comitiva.

Porro quamvis hiis naturalibus donis ac virtutum meritis predictus esset, tamen a suis parve reputacionis habitus fuit, eo quod esset moribus levis multumque delectaretur in lusibus et taxillis. Quippe hic sepe preciosa clenodia ad taxillos ponebat ac castra prediaque terre sue

puerili quadam stulticia atque stulta fatuitate tantus princeps deludebatur. Civitatem Embricensem cum predio Lymerss duci Clivensi Adulpho ac opidum Gorinchem cum dominio de Arkel Wilhelmo Hollandie comiti a ducatu Gelrie perpetuo alienavit et separavit. Dominia de Bruggen, de Born ad manus Frederici comitis Morsensis sub magnis pecuniarum summis possidenda exposuit. Plura etiam alia terrarum suarum vendidisset seu titulo pignoris et denariorum numero obligasset, nisi per aliquos de suis fideles assidue retractus et impeditus fuisset. Nullum adeo parvum in terris suis fuerat officium allodium sive dominium, quin pecuniarum oneribus ad manus aliorum devenit aggravatum. Castrum Hattem Reynaldus superstruxit, quod Wilhelmus eius germanus extruxit. Reynaldus non dilexit miliciam propter causam superius in sua repentina morte forsitan tactam. Ergo non erat dilectus a militaribus,

Sed omnes officiales sui eum valde dilexerunt et excusabant, quia illi ut communiter ditabantur. Narratur a senioribus temporis istius scilicet anni MDI: Reynaldus dum ita inopinate morte subita fuit preventus, unus suorum ministrorum [69M] valde deflebat mortem eius clamitans et eiulans de morte sui domini inconsolabiliter. Quesitum cur tam irremediabiliter [223r1] pre omnibus ceteris fleret, respondit: "Quod ad me non disposui, quod ita subito et inopinate deberet mihi mors dominum meum subtrahere". Iste fuit forsitan inutilis aut senex et nichil aut parum sibi reservavit et defuncto domino suo vidit sibi decetero miseriam et dolorem imminere. Unus autem vir de ducis Reynaldi servitoribus providus et cautus, Aicus - cognomen erat Eyxken - respondit vere istum: "Ego mihi istum diem XL annis previdi", non quod ipse hoc previdit tamquam propheta, sed quousque ipse dominis servivit, ea que congregare potuit sollicite conservavit, ut tempore senii vel si etiam fuisset ab officio destitutus haberet unde viveret.

§ 312. Maria van Harcourt

[83c] Post decessum ducis Reynaldi, qui non reliquit liberos, Maria eius conthoralis audita tam subita morte domini sui, scilicet Reynaldi, que tunc erat in confinibus Brabancie, venit cum suis domesticis ante opidum Gravie postulans sibi favere introitum, quod negatum ei fuerat. Ipsa domina Maria cum suis hoc egre ferens, quia Graviensibus multa bona post incendium ibi peractum anno XV civibus cum duce Reynaldo impendit, recedens ergo afflicta et dolore concussa versus dotalicium suum, scilicet ducatum Juliacensem. Ista Maria postea nupsit filio ducis Montensis. Mortua est absque prole anno Domini millesimo CCCCXXVI.

§ 313. Splitsing Gulik en Gelre

[84c] Et sic Juliacenses se a Gelrensibus dividentes et seperantes gravis est dissensio exorta. Juliacenses vero ducem Adulphum Montensem ducis Wilhelmi filium eorundem ducatum proximiorum masculinum heredem in dominum eorum prefecerunt, Gelrenses principaliter factionibus et promocionibus Novimagensium Arnoldum filium seniore Johannis domini de Egmonda XIII annorum de Maria filia Marie uxoris domini Johannis de Arkel sororis ducum Wilhelmi et Reynaldi Gelrie tamquam eorum proximiorum heredem in dominum assumpserunt, ipsis dominis assumptis in discordia iuramenta hinc inde prestando.

§ 314. Arnold van Egmond stamt af van Radboud

[85c] Sed ne, ut aliqui estimare et dicere solent, Arnoldum negetur ita generosum fuisse, uti ducatu Gelre competebat pro illo, [70M] sciendum tamquam ad genus paternum. Nobiles et generosi domini Egmondenses ab illustrissimo gentili principe Radbodo Frisonum rege veram virilem usque in presens perdurantem sumpserunt originem, sub cuius regno et potestate Frisia tota, Hollandia, civitas Traiectensis et eius dyocesis, magna pars ducatus Gelrie et comitatus Zuytphanie fuerunt comprehense. Qui invictissimus rex Radbodus licet anno Domini DCCXVIII temporibus Leonis tercii Romanorum imperatoris ac sanctorum Willebrordi Traiectensis, Bonifacii Maguntinensis, Agiolphi Coloniensis episcoporum per

sanctum Wolfrannum Senonensem archiepiscopum ad fidem christianam conversus et baptisandus, a dyabolo tamen tocius humani generis inimico ne christianus fieret ludificatus, suum, quem baptisterio inposuit, pedem in ipsius perpetuam dampnationem retraxit. Verum tercia exinde die morte subitanea a Deo percussus miseram exalavit animam.

Attamen plures notabiles principes principisse sancti martires confessores ab eo processerunt, utpote sanctus Gundebaldus martyr filius Aldgilli regis filii prefati regis Radbodi, qui cum sancto Rolando ceterisque principibus tempore Karoli Magni in Runciavalle pro fide Christi contra perfidos Saracenos pertulit martirium. Insuper sanctus Fredericus Traiectensis episcopus octavus ex Gilla filia Ronovelle filie predicti regis Radbodi prodiit. Preterea egregius confessor Radbodus episcopus Traiectensis XIII atque Guntharus archiepiscopus Coloniensis XXI ab eodem rege devenerunt. Similiter et Waldrada uxor Lotharii primi imperatoris Romanorum filii Loduwici Pii imperatoris Karoli Magni filii pluresque alii principes et domini ab eodem [223r2] propagati.

Radbodus igitur rex Frisonum genuit ut prefertur Aldgillum regem Frisie eiusque germanam Ronevellam predictam. Aldgillus vero rex genuit Gryndeboldum martirem Frisonum regem et Radbodum eius germanum dominum Frisie inferioris, [71M] que nunc Egmunda vocatur. Inde domini Egmundenses per sexum virilem usque in presens descenderunt in recta linea. Qui licet propter incursionem primo Francigenarum, deinde Hunorum Wiltorum et Danorum Germaniam Angliam Galliam et Ytaliam atrociter depopulancium, prout omnes alii principes ab ipso Radbode Frisonum rege, a regali dignitate sunt alienati, Radbodus primus filius regis Aldgilli sanctique Gundebaldi regis Frisonum et martiris germanus primus dominus Egmundensis prefuit temporibus Leonis quarti et Constantini sexti Romanorum et Grecorum imperatorum. Obiit anno Domini DCCLI. Et sic descendendo usque ad Arnoldum ducem Gelrie filium Johannis domini de Egmunda.

Et sic patet luculenter genus paternum Arnoldi ducis fuisse generosum.

§ 315. Arnold van Egmond stamt ook van moederskant af van hoge adel [86c] Maternum vero genus Arnoldi ducis Gelrie eciam fuisse generosum sic demonstratur. Gerardus comes Nammurensis habuit in conthoralem filiam regis Francie et genuit ex ea filiam. Filia comitis Nammurensis ex filia regis Francie genita dabatur uxor Tybaut domino de Baer de Lothringia et de Petraponte. Dominus Tybaut de Baer genuit ex filia comitis Nammurensis filiam dictam Elisabeth. Istam autem Elisabeth accepit in uxorem Otto dominus de Arkel. Mater istius Ottonis dicebatur Ermgardis et fuit filia comitis Clivensis uxor domini Johannis de Arkel pater Ottonis predicti. Item dominus Otto de Arkel genuit ex predicta Elisabeth dominum Johannem de Arkel et Johannam dominam de Steenforden. Dominus Johannes dominus de Arkel suscepit in conthoralem Mariam filiam Wilhelmi ducis Juliacensis ac sororem Wilhelmi et Reynaldi ducum Gelrie et Julie. Et idem iste dominus Johannes dominus de Arkel et de Petraponte suscepit ex predicta Maria domicellum Wilhelmum de Arkel, qui fuit interfectus in bello Gorinchensi. [72M] Eciam ex ea genuit unam filiam nomine Mariam. Quam filiam Mariam Johannes dominus de Egmunda et de Yselsteyn quasi vi rapuit - teutonice: ontscaecktenen - contra voluntatem domini Johannis de Arkel et suscepit eam in uxorem. Qui Johannes dominus Egmondensis suscepit ex eadem Maria duos filios, primum scilicet Arnoldum, qui tamquam proximior in sangwine ducum Wilhelmi et Reynaldi defunctorum fuit electus in ducem Gelrie anno suo XIII. Secundus filius quem suscitavit Johannes de Egmunda ex Maria fuit Wilhelmus dictus, qui fuit dominus de Egmonda et de Yselsteyn.

Ex hiis suprascriptis satis claret generositas ducis Arnoldi.

§ 316. Grave

[87c] Scribitur in cronicis Brabancie, quod post mortem Wilhelmi ducis Gelrie et Julie tempore Reynaldi, scilicet anno Domini MCCCCVII, quod Leodienses et complices eorum venerunt cum magno exercitu prope Traiectum ibique magna dampna fecerunt.

Circa hec quoque tempora Anthonius dux Brabancie coadunavit manum militarem valde copiosam nobilium cum multis aliis, cum quibus accessit usque municipium de Valkenberch. Postea venit cum eis usque ad duas leucas prope Traiectum ibique dimisit eos et perrexit ad exercitum Leodiensem, ut reduceret eos ad pacem, quod et fecit. Porro Reynaldus dux de Gelrie Juliensis audiens tantam multitudinem exercitus circa partes illas congregatam timuit, ne forte propter ipsum hoc fuerat pertractatum, sicut et re vera pro magna parte fuit, quia post mortem fratris sui Wilhelmi sine liberis defuncti homagium non fecerat Johanne duxisse nec Anthonio duci de opido Gravia et terra ad ipsum pertinente. Misit ergo quantocius consiliarios suos ad ipsum tractantes de pace. Et ipse dux Reynaldus prestitit Anthonio duci Brabancie homagium de terra supradicta et cum gaudio abinvicem discesserunt.

§ 317. Jan van Buren probeert kasteel Grave in te nemen

[88c] Post subitam mortem ducis Reynaldi [223v1] - nam ita inopinata et subita erat mors eius, quod multi opinabantur eum veneno interisse - venit Graviam quadam die post eius obitum circa vespram prepositus Aquisgrani, scilicet frater Wilhelmi domini de Bueren, intrans hospicium, scilicet domum Arnoldi Haen, scilicet domum illam, quam Johannes de Kranenvelt cum uxore sua Rycharda diu incoluit et eciam aliquo tempore hospicium tenuit. Et subito equis installatis armatus cum suis quos adduxerat post murum vel circa [73M] transitum muri opidi, quia hospicium illud erat quasi coniunctum muro opidi, castrum Graviense circa crepusculum intravit. Hinc rumor inter opidanos percrebuit, tum quia audierunt illum prepositum castrum intrasse cum omnibus suis armatis et nullus relictus erat in hospicio de suis, nisi illis iuvenibus quibus commissa erat cura equorum, tum eciam illi custodes equorum aut iuvenes, qui aliquid audierant de illo aut notaverant, quod forsitan perpetrasset, si facultas affuisset, revelaverant.

Fit ergo inter opidanos concursus et tumultus magnus, nam constabat eis de morte subita ducis Reynaldi et aliqui suspicabantur de isto preposito, quod ipse in mortem Reynaldi machinatus fuisset, eciam quia Arnoldus et Wilhelmus filii domini Johannis de Egmonda in predicto castro erant aliquot annis per Mariam Gelrie duxissam enutriti. Timebant istis duobus iuvenibus ab isto preposito aliquid sinistre eis inferri. Ergo cives omnes in unum conglobati vi atrium, quod ante pontem castri erat, intraverunt. Et quia pons castri sublevatus erat, ulterius procedere prohibiti sunt. Et clamore et strepitu grandi voluerunt sibi patefieri aditum claustrum. Prepositus iste satis proterve eis respondere fecit, quod ipse non intenderet aliquo modo eis aperire; ac cives volebant aut vi aut alio modo portam eis aperiri, ipse deintus resistebat.

Ista pendente cavillatione inter cives et prepositum fuerunt aliqui cives, qui bene noverant castri dispositionem, videlicet Coen Kruysberch et Herbert die Kop. Isti sciverunt in muro castri unum ostiolum, per quod fuit quondam aditus ad fossatum circa braxatorium castri. Istud fuit lapidibus obstructum, sed non ita firmiter muratum quin de facile potuit aperiri. Egerunt ergo cautelose, quod communitas maneret in atrio circa pontem loquens per unum virum facundum et ipsi ab extra interim predictum ostiolum aperirent et sic silenter ad eos a tergo intrarent. Sic ergo actum est.

Dimissi et emissi sunt ergo isti Coen Kruysberch et Herbertus die Kock cum suis per burgemagistros, scilicet Johannem de Gravia et Lambertum de Olmen, per primam portam die Himport et cito porta reclusa est. Cives autem in atrio castri stantes ac introitum castri desiderantes, quesitum est a preposito cur tot inquietudines ibi et insolencias exercerent. Respondit unus sacerdos et canonicus Graviensis dictus Reynerus de Welderen: "Ecce,

domine preposite, civium omnium mens est una et in hoc sunt conclusi, quod volunt videre et audire istos duos domicellos de Egmonda". Preposito [74M] hoc primo negante, tandem extorserunt ab eo, licet hoc invitus faciebat. Adduxit eos ad portam castris et per cancellas porte, que respiciunt pontem, ibi accensis pluribus cereis loquebantur eis ac videbant eos. Dum ergo quesitum fuit ab eis qualiter cum eis esset, responderunt: "Competenter, attamen vellemus nos esse tecum".

Interim isti, qui a burgemagistris dimissi erant, post terga eorum castrum intraverunt. Ac prepositus ac sui timore perplexi; [223v2] et qui prius turgide et inflata loquebatur, iam pie et blande cepit se exhibere et subterfugium querere. Gravienses nuncium direxerunt in noctis subitimo Novimagensibus significantes eis mediante nuncio de factis ac machinationibus huius prepositi Aquensis.

Quapropter consules Novimagenses omni celeritate circa auroram Graviam intraverunt. Eumque de castro sub eorum tutela et consulum Graviensium ad hospicium, in quo suos equos installavit, multo labore, quia mulieres Gravienses, nisi magno conatu prohibite ac coartate fuissent, lapidassent et discernissent, introduxerunt. Multa convicia sibi mulieres ac obprobria obiciebant. Introductus sic hospicio compellebatur omnia renuntiare vota ac alia queque omnia promissa sibi ab hiis domicellis, scilicet Arnolde ac Wilhelmo, ac eis famulantibus, si forsitan ipse prepositus aliqua ab eis extorsisset. Illo facto deductus est ipse cum suis extra portam urbis Graviensis ac dimissus.

§ 318. Dood van Jan van Buren

[89c] Non longo tempore post hec idem prepositus secreta sub noctis cuiusdam silencio invasit opidum de Cuylenborch ad illud capiendum et transpontatis fossatis ipse prepositus cum aliquibus murum transcendit. At sui extra adhuc opidum existentes volentes eum sequi, pons fractus est et sic prohibiti sunt eum sequi. Erant tunc in Cuylenborch aliqui, qui hac nocte in profundo noctis in tabernis fuerunt, ac reperientes istum prepositum cum suis eum hostem censerunt. Viriliter eum invadentes petierunt ut eum caperent, quia ipse esset prepositus Aquisgrani. Hoc audientes cives de Cuylenborch dixerunt: "Si tu es prepositus, quid hic queris in noctis silencio!" eumque ibidem op een vischbanc interfecerunt.

§ 319. Arnold van Gelre

[90c] Anno Domini MCCCCXXIII electus est Arnoldus filius Johannis [75M] de Egmonda et Yselsteyn et Marie de Arkel filie Marie de Juliaco sororis Wilhelmi et Reynaldi ducum Gelrie et Juliaci. Erat autem Arnoldus, quando electus et acceptatus fuit in ducem Gelrie, XIII annorum; et XLIII annis ducatum tenuit ac rexit. Accepit in conthoralem Katherinam filiam Adolphi primarii ducis Clivensis, cum qua, ut famabatur, nichil dotis recepit. Genuit ex ea tres filios. Primus filius dicebatur Wilhelmus, secundus dictus erat Eduardus. Isti duo obierunt in iuventute eorum. Eduardus sepultus est Gravia in choro ante summum altare. Tercius filius dictus erat Adolphus, qui capto patre proprio tempore captivitatis patris sui ducatum Gelrie ac comitatum Zuytphanie rexit. Etiam genuit ex ea tres filias: una dicta erat Maria, quam rex Scotie accepit in reginam, et conthoralem; aliam Margaritam conthoralem Frederici ducis Bavarie; et terciam Katherinam, que innupta permansit usque ad extremum vite sue, in Gelria autem obiit et sepulta est.

Floruit autem Arnoldus temporibus Sigismundi Alberti ac Frederici tercii Romanorum imperatorum ac regum. Iste Arnoldus anno Domini MCCCCXXIII in octavis apostolorum Petri et Pauli ab omnibus nobilibus unanimiter est receptus in ducem Gelrie prestantibus ei fidelitatis homagium dempto Johanne de Bueren preposito Aquensi et sancte Marie Traiectensis, qui mansit contumax usque Victoris. Sed Juliacenses receperunt Adolphum ducem Montensem, unde magna guerra post exorta est. Anno sequenti in festo Crispini et Crispiniani idem Arnoldus dux iuridice devicit domicellum Arnoldum de Drueten et ex tota

Gelria cum suis eliminavit. Eodem anno circumvallavit castrum Zwanenborch super Antiquam Yselam et vicit.

Anno Domini MCCCCXXVI prima die Novembris universitas Lovaniensis exordium cepit.

Fuit autem Arnoldus dux [224r1] vir bonus sed in suis actibus, [76M] prout plurimum in bonis fieri assolet, ut infra patebit, minime prosperatus. Cum ad reprimendum patrie iniurias contra adversarios sepe copias exercituum tam per se quam per suos perduxisset, semper aut frequenter fortuna sibi contraria inferior videbatur. Propter enim ipsius iuvenilem etatem genitor eius Johannes dominus de Egmonda in tutorem et gubernatorem patrie ad annos tredecem constituitur.

§ 320. Arnold van Gelre (bis)

[187] [127S] Arnoldus, dux Gelrie sextus, Iulieque quartus, et comes Zutphanie, de Iohanne, domino de Egmonda, et Maria, filia Iohannis, domini de Erkel, eiusque coniugis Marie, dictorum quidem Wilhelmi et Reynaldi ducum germane, genitus, floruit cum sodali sua, Katherina, Adulphi, primarii ducis Clivensis comitisque Markensis filia, temporibus Sigismundi, Alberti et Fredrici, Romanorum regum. Hic Arnoldus genuit ex Katherina, nepta Philippi, ducis Burgundie: Adulphum, dominum Gelrie iuniorem; Mariam, reginam Iacobi, regis Scotorum; Margaretham, conthoralem Fredrici, ducis Bavarie; et Katherinam, virginem. Qui tandem Arnoldus dux Gelrie, cum uxore, anno Domini MCCCCLXV, de mense Ianuarii, omnium principatuum suorum oneri et honori cedentes, Adulpho, unico eorum filio, ipsos regendos commiserunt.

§ 321. Schisma van Utrecht

[91c] Huiusmodi nempe tempore, videlicet anno eodem nonas Octoberis, Frederico episcopo Traiectensi defuncto duo in capitulo cum discordia postulantur. Quorum unus Johannes de Bueren frater Wilhelmi domini de Bueren, Aquensis et sancte Marie Traiectensis ecclesiarum prepositus, sue cessit electioni. Alter vero Rodolphus de Diepholt prepositus Osnaburgensis et canonicus Coloniensis personaliter cum Adulpho duce Clivensi Traiecti comparens in presencia eiusdem ducis a maiori parte capituli fuit postulatus. Sed papa Martinus quintus Rodolphi postulacionem, eo quod homo sine litteris et pene secularis tante dignitati indignus esset, reprobavit capitulumque ipsum ad denuo electionem de viro litterato, cuius vita et sciencia ceteris prodesse posset in exemplum, auctorisavit. Quibus omnibus contumaciter contemptis capitulum cum ministerialibus et vasallis ecclesie Traiectensis dictum Rodolphum in eorum ecclesie et patrie tutorem constituerunt. Prefatus tunc papa Martinus Rabano episcopo Spirensi, postea archiepiscopo Treverensi, viro litterato iure devoluto de ipsa providit ecclesia Traiectensi. Qui eam plurimis debitis et guerris cernens involutam ius suum in laudabilem virum Swederum fratrem Iohannis domini de Culenborch prepositum Traiectensem transtulit, quem dominus papa confirmatum ipsi ecclesie prefecit in episcopum. Hic Traiecti decenter adveniens repudiato Rodolpho anno XXV in crastino sancti Bernardi in episcopum est receptus et incathedratus. Paulo autem post circa Nativitatis [77M] sancti Iohannis anni sequentis Traiectenses mutato proposito, vigentibus quidem inter eos discordia et parcialitatibus consuetis occasione cuiusdam Bernardi Pruys per auxiliores episcopi in domo propria sediciose interfecti, in ipsius episcopi tunc existentis Amersfordie absencia Rodolphum de partibus Transyselinis sibi adhuc firmiter adherentibus repente evocatum in sedis apostolice contemptum sibi iterum tutorem susceperunt fidelitatis eidem prestando iuramenta.

§ 322. Amersfoort

[92c] Episcopus Swederus Amersfordie cum suis interim se continens, ipsius tamen cives pro maiori parte Rodolpho favebant. Unde ipse auxilium Arnoldi ducis ipsiusque genitoris et tutoris Gelrie Johannis domini de Egmont cognatorum suorum iure fidelitatis expeciit. Qui sui miserti pro tristi eventu eum consolantes sibi manuale ferre subsidium promiserunt. Sicque totam patriam lamentabilibus guerris et devastacionibus inprovide involverunt.

Inde eodem anno circa Decollacionem Johannis idem dux et tutor cum expedita milicia, videlicet mille equitibus et amplius, Amersfordiam ingressi cum episcopo duas fortissimas municiones vulgariter bolwercken, unam in civitate, aliam ad portam ipsius, ita quod nemo sine ipsorum licencia exire vel civitatem intrare posset, erexerunt. Que victualibus ac fortissimis bellatoribus communientes suos ad debellandum Traiectenses animaverunt. Trugis tandem inter ipsos factis in vigilia Petri et Pauli [224r2] et Gelrensibus hac condicione ad propria remeantibus,

Rodolphus cum Traiectensibus contra pactum trugarum die commemoracionis sancti Pauli subsequenti Amersfordie per perfidos cives intromissus dictas municiones demum obtinuit, Petrum de Culenborch germanum episcopi et alios in eisdem existentes detinendo. Cernens ergo episcopus auxiliares suos Gelrenses tam nequiter deceptos et effugatos seque episcopalibus redditibus omnino destitutum, Philippum ducem Burgondie Brabancie [78M] comitem Hollandie super hiis violenciis adversariorum sibi prestitis conquerendo velocius accessit. Dux vero huiuscemodi auditis maleficiis spiritu infremuit. Ipse insuper ab episcopo, tamquam fidelis vasallus ecclesie Traiectensis racione comitatus Hollandie, premissa diffidacione pro auxilio prestando requisitus se promptum obtulit eidem atque subsidium pro viribus ferre sponndit.

Hiis itaque gestis Philippus Burgondie et Arnoldus Gelrie duces adversus Traiectenses validam inierunt conspiracionem factique sunt ipsorum hostiles inimici pro eo, quod eorum episcopum pridem cum suis eiecissent ac Rodolphum postulatum contra sedis apostolice obedienciam tutorem patrie statuissent. Verum tempus et horam sibi condixerant, quod in manu valida terram eorum pariter intrarent et omnia incendiis et rapinis depopularent. Ipsi igitur duces eodem anno XXVI, uti convenerant, permaxima hominum equestrium et pedestrium contracta multitudine Amersfordiam propriis in personis usque ad muros invadentes et inpugnantes, sed deintus existentibus eis viriliter resistentibus, retrocedere sunt coacti; pluribus tamen dampnis inibi illatis ad propria redierunt.

§ 323. Rudolf van Diepholt geëxcommuniceerd en bestreden

[93c] Premissis, inquam, summo pontifici Martino antedicto patefactis iuris forma servata Rodolphum per eum dudum reprobatum cum fautoribus et adherentibus suis universis ob eorum gravem errorem et rebellionem excommunicavit et aggravavit, loca eorum interdixit ac dictis Burgongie et Gelrie ducibus ceterisque christiane religionis principibus sub obediencia matris ecclesie ad invadendum eosdem veluti infideles mandavit.

Interea supradictus Adolphus Clivensis anno XXVII in die sancte Gertrudis cum perfidis Traiectensibus et Transysilanis ac Johanne comite de Hoya cum mille equitibus ac quatuor milibus armigerorum Veluam ingressus XVIII villagia in ea pervagando incendio villas devastavit, hominibus ad ecclesias et cimiteria confugientibus minime parcendo, sed inibi captis cyboriis, venerabilis sacramenti eukaristie sacris hostiis evacuatis et in altaribus depositis, unacum aliis sacris vasis libris clenodiis et ornamentis inde ablati et abductis, ad solum proprium post triduum redierunt.

Ex adverso Arnoldus dux in die Ambrosii [79M] armipotenter hostium suorum villas universas a Velua usque Traiectum sitas similiter igne devastavit dampnando. Depost vero Adulphus cum Traiectensibus et Transysilanis numero ducentorum equitum et septem milium

armatorum in octava Petri et Pauli apostolorum anni predicti apud opidum Renen transfretato Reno omnes villas versus inferius usque in Ravenzwade incendendo debellavit.

Sed cum Johannes dominus de Culenborch frater episcopi, adunatis sibi Gelrensibus ex Novimagio, Tile, Bomel eorumque insularibus, cum dictis hostibus bellare disponeret, Petrus Lauwert armiger Novimagensis apud regem Anglie propter tria duella in ipsius regno pridem commissa et obtenta aliosque terrarum principes famosos, cum pluribus aliis exercitum suum inadvertanter precessit sicque per hostes undique conclusus post dirum conflictum occiditur. Ex cuius rumore predicto disperso et fugiente exercitu quingentisque viris ex eodem per agros dispersim captis, Rodolphus cum suis omnibus quiete regrediebatur.

§ 324. Aanval op Tiel

[94c] Anno vero eodem Wilhelmus dominus de Bueren ac frater eius Johannes prepositus Aquensis, sperantes sibi hiis diebus ad ulciscendum se in ipsum Arnoldum [224v1] ducem ratum tempus instare, pactum cum Rodolpho de Diepholt iniit postulato Traiectensi contra ducem Gelrie suum verum dominum, proponens cum eodem capere spoliare ac devastare opidum Tyelense et omnia circumcirca.

Exercitu igitur undique cautelose congregato, misit nuncium suum die precedenti callide in extremitate ducatus Gelrie cum litteris diffidacionis sue ad opidum Erkelens. Eodem etiam die misit nuncium suum secretum ad consulatum et rectores opidi Tyelensis deprecans, quatenus dignarentur omni negotio postergato venire Bueren ad eum, eo quod secreta multa haberet conferre cum eis. Qui doli ignari fere omnes venerunt. Cum enim omnes in castro essent et libenter expeditionem ad redeundum habuissent, dixit eis, quod expectarent per illam noctem apud eum; crastina die letus exponeret ipsis mentis sue conceptum. Statimque ita ordinatum erat, quod castrum nullomodo exire valebant.

Igitur circa crepusculum, dum [80M] Traiectenses se preparassent ad reysam et nobilis Jacobus domicellus de Gaesbeeck eodem tempore inprovisè Traiecti venisset et finem reyse clam percepisset, ilico premisit cursorem suum secrete per aliam viam ad opidum Tyelense ad consulatum eiusdem, quatenus previsi et vigiles essent, eo quod talis exercitus esset in motu et nil aliud didicerat, quin opidum ipsorum devastare et expugnare proponeret. Nuncius in Tyel perveniens et scabinos et consulatum non inveniens tradidit litteras senioribus aliquibus Tyelensibus. Qua perlecta et sane intellecta post multas graciaram actiones domino de Gaesbeeck factas,

clausis et obstructis portis posuerunt excubias in fortaliciis secretissimo ordine quo poterant, conquerentes gemendo invicem de absentia consulatus. Venientes ergo Traiectenses cum grandi exercitu apud Tyelam nil sinistre suspicantes, quin sine obstaculo idem opidum caperent, statim cum appropinquassent porte, protinus simul et semel Tyelenses emisissent multos bombardos in forensem exercitum occidentes aliquos et vulnerantes plurimos et sic retrocedere exercitum compulerunt. Attonitus ergo et admirans dominus de Bueren, eo quod consulatum opidi in castro suo haberet, nec sic recedere volens secessit cum exercitu ad aliam portam in villa Zandwick, ut ibi opidum expugnaret. Sed Tyelenses propter bombardos per ipsos emissos totum exercitum fugere compulerunt. Sed cum ad terciam portam idem attemptassent et nil proficere, sed magis deficere se vidissent, confusi cum dedecore recesserunt conflagrantes aliquas domos in villa de Zandwick et partem de Drompt, Zoelen, Wadenoy et Malsen.

Insuper quinta die Septembris combusserunt partem claustrum Insule beate Marie et spoliaverunt illud. Et fratres religiosos eiusdem monasterii Traiecti captivos abductos tamquam seculares exactionaverunt.

Tunc indelate post dux Gelrie castrum et opidum Bueren forti cinxit obsidione territoriumque ipsius exustum devastavit. Precibus tamen amicorum ipsius Wilhelmi domini

de Bueren placatus huiusmodi soluta obsidione eundem Wilhelmum Novimagii accersitum, veniam in terram genibus prostratis de commissis petentem, in pristinam recepit gratiam.

Ipsius quippe Wilhelmi germanus prepositus Aquensis postmodum in crastino Vincencii martiris, cum intempeste noctis silencio ad obtinendum Culenborch per muros assensus cum aliquantis armatis [81M] intrasset, ab ipsius opidi civibus ad arma currentibus se viginti uno occisus, [224v2] ceteris vero captis aut in fugam versis.

Predictarum namque guerrarum temporibus durantibus Gelrenses et Traiectenses in alterutrum plurima commiserunt dampna et conflictus diversos, Traiectensibus tamen superioribus frequenter existentibus. Ipsis tamen guerris demum conplanatis ipsi duci Gelrie in vim concordie magne devenerunt pecunie.

§ 325. Beëindiging van het schisma van Utrecht

[95c] Rursum sciendum quod, dum prelati canonici et clerus ecclesiarum Traiectensium mandatis apostolicis obedirent prophanareque recusarent, per Traiectenses ad continuandum divina aut exire civitatem sunt coacti. Unde eorum plures minas et terrores ipsorum vilependentes mandatis apostolicis quantocius obtemperantes civitatem exire sunt coacti. Alii vero in contumacia et rebellione perdurantes mandatis hominum obedire maluerunt, ne suarum possessionum usufructum amitterent, per octo fere annos in animarum suarum periculum dampnabiliter prophanando. Traiectensibus itaque in excommunicationis sententiis contumaciter persistentibus dictoque papa Martino de medio sublato

Eugenius papa quartus ipsius successor anno XXXII per quendam Johannem suum legatum tunc Matisschonensem episcopum, postea cardinalem Morinensem dictum, Traiecti missum de meritis ipsius negotii inquiri fecit. Qui contra divinam iusticiam pariter et humanam mala malis accumulando obstinatos et involuntarios Traiectenses absque suorum criminum premissorum confessione ac penitencia salutari eis iniuncta ... de facto absolvit aut non fuisse excommunicatos cum relaxatione interdicti declaravit.

§ 326. Rudolf van Utrecht

[96c] Exinde anno XXXIII Eugenius post ipsius Johannis legati regressum postulacionem Rodolphi confirmavit, Swederum vero obprobriose de ecclesia Traiectensi eo invito ac inscio ad tytularem archiepiscopalem ecclesiam Cesariensem Terre Sancte in omnium amicorum et obediencium suorum ludibrium transtulit. Quo minime acquiescente idem papa ad prebendas et beneficia obediencium suorum prophanatos intrusos tamquam veros eorundem possessores postmodum confirmavit. O quanta summi pontificis themeritas, [82M] ut obediencium vite sue penas subirent exilii, rebelles vero et intrusi de eorundem gauderent beneficiis!

Igitur Zwederus undique angustiatum et omni auxilio destitutum ad sacrosanctum generale Basiliense consilium per iam dictos duos pontifices Martinum et Eugenium legitime confirmatum se transferens, patrocinium quesitum inveniens ibidem per universalem ecclesiam in spiritu sancto congregatam contra Rodolphum iustificari speravit, sed frustra, tum quia lite pendente Swederus Basilee moritur apud Carthusiensibus sepelitur, tum etiam melior visa est condicio possidentis. Licet enim exules ecclesiarum Traiectensium de clero loco Swederi episcopi Walravium de Morsa Theoderici Coloniensis et Henrici Monasteriensis pontificum germanum in Dordracum capitulariter congregati elegerunt in episcopum, dictum tamen sacrum consilium, in quo Walravium personaliter existens contra Rodolphum et suos adherentes sententialiter triumphaverat, ipsum tamen in possessionem ecclesie Traiectensis mittere minime valuerunt Eugenio usque ad mortem pertinaciter favente.

Evolutis tandem certis annorum circulis dux Gelrensis Arnoldus Walravium et Rodolphum in claustro Fontis Marie ordinis regularium prope Arnhem convocatos ad perpetue pacis concordie perduxit unitatem. Et sic ex resignacione et renunciacione iuris ipsius Walravii Rodolphus iuridice ecclesiam Traiectensem primo est adeptus atque illius iure

in eum translato [225r1] episcopus consecratus. Qui licet fere laycus tamen amator et defensor religionis extiterat.

§ 327. Veldtocht tegen Gulik

[97c] Processu vero temporis, videlicet XXXIII, antefatus dux Gelrie Arnoldus duci Adolpho Montensi pro hereditate ducatus Juliacensis consequenda hostiles tetendit insidias. Unde die mensis Augusti adunatis sibi Johanne de Egmonda genitore suo et Johanne domino de Hynsberch, cui iam quarta pars hereditatis patrie Juliacensis pro iure [83M] suo in proprietatem cesserat, ceterisque nobiles baronibus armigeris maximum exercitum XL circiter milium equitum et pedestrium ad patriam Juliacensem educens ipsamque pervagando igne devastavit. Tandem propter intemperiem aeris continuacionemque pluviarum terram vehementer humectantem suo frustratus proposito proprium solum repetere est coactus.

§ 328. Beleg van Buren

[98c] Sequenti vero anno, videlicet XXXIII, Wilhelmus dominus de Buren antedictus inconsulte agens ob dicti Adulphi ducis Montensis favorem duci Arnolde iterum inimicatur, Quamobrem idem dux in die Nycomedis opidum de Buren et castrum cum tribus quartariis patrie Gelrensis, videlicet Novimagensi Armhemmensi et Zuytphaniensi - Rurmundensibus enim contra Adulphum ducem et civitatem Coloniensem sibi confederatam guerram gerentibus - undique per gyrum novem fere mensibus forti cinxit obsidione bombardisque terribilibus atrociter infestavit, pluribus tamen de ipsius ducis partibus vulneratis et occisis. Demum post nonam diem mensis Martii anni XXXV Burenses defectu victualium, salvis vero corporibus et rebus, duci Arnolde castrum et opidum de Buren tradiderunt sibi fidelitatis iuramenta prestando. Et sic iste dominus Wilhelmus de Buren seipsum et suos posteros exhereditavit. Non legerat istum versum:

Querneos scuteferos semper vincit alneus heros.

§ 329. Wapenstilstand Gerle en Gulik-Berg

[99c] Post premissa dux Arnoldus decem milibus florenorum a Juliacensibus receptis decem annorum treugas cum duce iniit Adolpho. Qui ex post anno XXXVII in monasterio sancti Martini Colonie diem vite sue clausit extremum fratris sui Wilhelmi filium Gerardum comitem de Ravensberch terrarum suarum linquens heredem. Cumque dicti duces in prefatas oblongas treugas contulissent, Adolphus dux Clivensis eisdem postpositis cum ipso Adolpho filio avunculi sui Wilhelmi ducis Montensis in favorem Arnoldi ducis generi sui diffidato pacem firmavit, licet eidem cum ipso Arnolde magnam terrarum suarum Montensium devastacionem ultra Renum usque Duceldorp intulisset. [84M]

§ 330. Slag bij Linnich

[100c] Treugis, inquam, antedictis de decennio finitis Arnoldus dux adversus Gerardum ducem Montensem preactum expugnandum anno XLIII circa festum Symonis et Jude apostolorum grandem eduxit expeditionem. Et cum in die beati Huberti cum equitatu prevalido ducatum Juliacensem intrasset plures villas hinc inde igne devastasset,

egressus ad propria reversurus ipsum Gerardum ducem, Gerardum de Blanckenhem, Johannem de Zena comites et dominum de Buren Wilhelmum prelibatum cum pluribus terrarum Montensis Juliacensis Coloniensis nobiles et armigeris ad se cum committendum bellum repperit dispositos, licet Gelrenses in duplo excederent eosdem. Cernentes Gelrenses ipsos ad prelium sic preparatos, brevi inter se habito colloquio ordinacione quorundam militum in equis insultum se facturos decreverunt in iam properantes adversarios, qui de equis regali more ad se confligendum descenderant. Priores ergo exercitus Gelrensis, videlicet Wilhelmus dominus de Egmont frater ducis, Johannes de Broechuysen dux milicie in hostes

potenter irruentes [225r2] cum eis bellicose conflixerunt. Sed Gerardus dominus de Cuylenborch ipsorum signifer cum quingentis equitibus et amplius de insularibus Boemelensibus et Tyelensibus armigeris hostes non tangens alios in pugna confuse relinquendo fuge presidio aberravit. Nichilominus cum dux hec videret, bellum ipsum ingredi volebat, quod quibusdam eciam ex suis tamquam honestius placuisset, cum adhuc spes victoriae non defuisset; alii tamen apud eum obtinuerunt, quod, ne tantum subiret periculum, fuga se salvavit. Et sic audaciores fideliores terre Gelrensis in cuneis hostium relictis occisi et capti sunt simul numero pene centum, quorum captivorum gloria cunctis profertur divitiis fuga confusis.

In ipso autem conflictu Wilhelmus frater ducis, Johannes de Broekhuysen, Henricus de Meir, Everhardus de [85M] Wilip, Johannes de Aernendael milites creati sunt. Johannes de Vyanen, Johannes de Boeckhorst milites, Reynoldus de Oy, Henricus de Apelteren, Hermannus de Wye cum pluribus aliis capti fuerunt, Gherardus de Weerdenborch, Johannes Zallant, Jacobus de Wauderick armiger cum pluribus aliis occisi.

Legitur in quadam alia cronica, quod isti Gelrenses ita constanter et strennue steterunt in conflictu predicto, quod multos Juliacenses ceperunt et eciam occiderunt; sed heu aliis fugientibus isti inter inimicos sunt derelicti et propterea capti et occisi sunt.

§ 331. Wapenstilstand Gelre en Gulik-Berg

[101c] Hiis itaque peractis dux anno sequenti circa festum Allexii pro honore suo recuperando terram Juliacensem armipotenter ingressus cuncta in circuitu igne devastavit. Sed cum Gerardus dux Montensis ad secum committendum bellum campestre provocatus fere duobus diebus expectatus et hora et loco deputatus non comparebat, in suam regrediebatur patriam.

Composicione tandem inter ipsos duces post plures tractatus et dietaciones anno XLV Wesalia facta, decem milia florenorum, que de Gelrensis in dicto bello captis pro eorum redemptione duci Montensi et suis secundum personarum exigenciam et facultatem in cumulo erant tradituri, nunc eorum duci Arnoldo cedere deberent. Quibus pecuniis sic a fratre et aliis fidelibus captivis provenientibus receptis, non ad ipsorum captivorum commodum et relevamen, sed in usum proprium conversis, earundem pecuniarum ab eisdem receptorum vigore ad treugas quatuordecim annorum principes antedicti devenerunt.

§ 332. Wachtendonck

[102c] Quia hic de dominio de Wachtendonck fiet mentio sciendum, quod Arnoldus et Henricus erant fratres, quorum genitor castro et opido de Wachtendonck originem dedit. Dictus quidem Arnoldus [86M] senior filiam unicam Hermannam Henrico de Vossum terre Clivensis tradiderat in uxorem. Qui circa annum Domini MCCCCIX ipso domino de Wachtendonck in mensa secum prandente iugulato, expulsa familia Hermannaque sua coniuge apud se violenter retenta castrum obtinuit.

Quem Reynaldus dux Gelrie illuc repente adveniens captum et in Hambach castrum patrie Juliacensis missum digna punivit morte. Coniugem eius Hermannam apud duxissam suam manentem tandem Wilhelmo filio suo naturali nupserat. Ac ab Henrico de Wachtendonck ipsius patruo omne ius sibi in eodem dominio competens pro certis denariis et annuis redditibus comparans eisdem coniugibus assignavit.

Deinde Wilhelmus defuncta Hermannam filiam Gisberti domini de Bathenborch eque Hermannam sibi accepit coniugem, ex qua genuit Wilhelmum de Wachtendonck militem. Posteris vero temporibus Arnoldus et Gotfridus predicti Henrici de Wachtendonck filii et Goedefridus de Arne ex ipsius sorore genitus, viri bellici, in ipso dominio proximiores, dolentes modo premissis ab eorum hereditate exclusos, quodam die ipso Wilhelmo eiusque coniuge ad convivendum secum in opido invitatis viam redeundi cautelose precludentes cum suis amicis ad hoc ordinatis castrum obtinuerunt.

Quod Theodericus dominus de Batenborch uxoris Wilhelmi germanus graviter ferens Arnoldum ducem contra predictos incitavit eumque illuc perduxit. Compositione demum interveniente castrum ipsum cum dominio per triennium [225v1] equaliter in pace possiderunt. Necnon ipse dux in ipsius domini reconpensationem prefato Wilhelmo eiusque coniugi alia bona et allodia perpetuis temporibus possidenda in Velua prope Nykercke assignavit.

Cumque illis diebus finitis treugis inter Gelrensem et Montensem duces super proprietate ducatus Juliacensis, ut superius deducitur, suborte et renovate fuerunt magne guerre, in quibus tres prefati domini de Wachtendonck pro duce strenue egerunt se viros ostendendo, demum eisdem ducibus circa annum Domini XXXIII ad treugas novas redeuntibus Arnoldus dux, federis initi cum hiis tribus et pro eo ut preferatur bene gestorum immemor, eosdem Arnoldum et [87M] Godefridum cum Henrico fratre eorum naturali in ipso castro infidenter per suos captos, ligatis manibus in curru ad castrum de Roesendael vectos, inibi fere per annum incarceratos et incipatos tenuit. Tandem contemplacione dicti domini de Batenborch de ipsius ducis simplici decreto, ordine iudiciali spreto, in eius Theoderici, mandatum ducis ut acceperat themere executioni demandantis, presencia fuerunt decollati.

Ipsa tamen dux huiusmodi dominium Henrico domino de Ghemen pro magna pecuniarum summa in vadimonium assignavit. Qui cum ex illo dominio contra Clivenses et pro domino archiepiscopo Coloniensi multas intulisset insidias et damna ac sic ipsum dominium econverso per Clivenses exustum et devastatum existeret, Arnoldus dux cum Adolpho Clivensi conveniens ipsum dominium ab Henrico de Ghemen restituit sibi denariis reacceptum pro maiori denariorum summa in ulteriorem servitutem eidem Adolpho obligavit et exposuit.

§ 333. Aanval op Soest

[103c] In anno quoque XLIII Johannes primogenitus Adolphi ducis Clivensis factus inimicus Theoderico archiepiscopo Coloniensi tercia die diffidacionis Zusatum, ei tunc a certis decursis annis pro eorum iuribus in esse conservandis contrariantem, in festo Albini martiris potenti Clivensium et Gelrensi exercitu intravit. Ac ab universis in dominum hereditarium privilegiorum eorum ut asseritur virtute fuerat receptus sibi ut tali fidelitatis iuramenta prestando. A quibus se iterum ad Renum divertens Xanctis quoque eius medietatem, que domino archiepiscopo pertinuit, sibi subiugavit.

Quapropter archiepiscopus Wilhelmum ducem Saxonie lantgraphium Turingie cum innumerabili multitudine Saxonum et Bohemorum, virorum iniquorum sine omni lege catholica vivencium ecclesias ac spirituales personas sine aliqua misericordia violantium, quorum capitaneus erat dominus de Sternenborch, in suum auxilium accersitus, Zusaciensem civitatem, in qua dictus erat Johannes cum suis militaribus Clivensibus ac Gelrensibus [88M] aliisve partibus animo eam defendendi contractis, undique valida cinxit obsidione.

Tandem XVIII die obsidionis hora secunda post medium noctis civitatem tumultuose aggredientes per vim expugnare et intrare nitentur. Sed ipse Johannes cum suis eosdem aggressores seu invasores viriliter repellebant, in qua repulsione plurimi de parte adversa partim interfecti partim vulnerati fuerunt; taliterque confusi et repulsi sequenti die obsidionem abdicantes omnes recesserunt.

In dicta enim guerra archiepiscopus dominia Vredeberg et Bilsteen contra Clivenses obtinuit et ecclesie sue applicavit.

Huiusmodi eciam guerra vigente Adolpho duci Clivensi senio gravato anno XLVII ipso die Tecele virginis sublato predictus Johannes in principatibus successit eidem.

Ipsa tandem guerra, postquam quinque fere annis in sevierat, tandem anno XLIX dominica Misericordia Domini in Traiecto Superiori per dominum Johannem Carviall cardinalem sancti Angeli apostolice sedis legatum, se de pace inter ipsos principes ibidem

presentes firmanda interponentem, fuerat sedata. Sicque ipsi principes ab utraque parte super eorum defectibus et controversiis determinacioni domini Nycolay pape quinti submiserunt. [225v2]

§ 334. Arnold valt Driel aan; Nijmegen biedt hulp

[104c] Porro Arnoldus dux Gelrensis suorum depravatus consilio, convocatis suis dudum in ducatu Juliacensi profugis aliisque armigeris et villanis infra Tyele et Boemel situatis, anno XLVII in profesto Nativitatis Marie quandam propriam villam Dryel dictam, demeritis inhabitantium in ea minime exigentibus, manu valida invadens hostiliter expoliavit villanosque ibidem captos tamquam dampnatos cepit et exactionavit.

Quod quidem factum, quia violentum ergo non duraturum, ipsi Dryelenses civitati Novimagensi, sub cuius quartario noscuntur constituti, conquerebantur. Qui merito, quia ut pater filium ita tenentur defensare suum quaternarium, eis assistenciam et defensionem ferre promiserunt. Audientes [89M] Novimagenses iteratis vicibus eorum ducem huiuscemodi violentum, uti patrie Gelrensi suis litteris proprio sigillo communitis promiserunt, pecierunt restaurari.

[105c] Videntes tandem ipsi post multiplices dietaciones desuper habitas ducem pertinaciter induratum consiliis eorum nequaquam acquiescentem, convocatis aliis tribus civitatibus terre Gelrensis principalioribus eorum militaribus in eorum quartariis degentibus, per eos conclusum est tale violentum forefactum ab omnibus unanimiter per violenciam esse repellendum et restaurandum.

Novimagenses anno XLVIII feria secunda post Ascensionis Domini magna sub providencia et cautela de mane in aurora ceperunt castrum et theolonium in Loebeck expulsis deintus existentibus. Post hoc die Veneris sequenti idem Novimagenses armata manu equitum et peditum unacum Wilhelmo de Egmonda fratre ducis, Vincencio comite de Moirssa, Theoderico domino de Bathenborch perrexerunt et circumdabant castrum de Bueren, cuius opidum obtinuerant. Quod tertia die per Walravium de Haeften ipsius castellanum in eorum traditum est potestate.

Quo peracto convenerunt singule tres alie civitates, scilicet Ruemundensis Arnhemmensis Zuytphaniensis, sicut sponderant pervenitque terror eorum ad omnes civitates inferiores et villas et domicellos et armigeros, precipue illos, qui assistenciam in pretacta expedicione Dryelensibus prestiterunt. Qui omnes nimio terrore confusi, alii expugnati et violenti manu capti, quamplurimi Novimagii incippati sunt. Alius vero Johannes de Rossem castrum suum Rossem ipsorum voluntati ac seipsum tradidit captivum, alius vero Johannes Weyren privatus et devastatus castro se solus predictis opposuit, alii fere omnes per eosdem aut capti aut exaccionati sunt.

§ 335. Arnold verliest alle steun

[106c] Hiis itaque gestis dux nimia ira succensus omnes quos potuit circumiacentes terrarum principes, videlicet Philippum Burgondie et Brabancie ducem, Rodolphum de Diepholt episcopum Traiectensem et alios in predictorum dominorum et principalium Gelrensi concitavit odium. Sed omnipotens Deus, qui vult ut iustus in iustam triumphetur causam, ita providit suis per sapienciam infusam, precipue ipsi domino de Bathenborch, cui non poterant resistere ambasiatores [90M] ipsius ducis Burgongie et omnium aliorum parti ducis favencium.

Tandem ipse dux Arnoldus desolatus per circumiacentes dominos ac suis dominiis castris et patria effugatus, ut turtur solitaria viridem querens ramusculum, se cum familia sua recipit in opido et castro Graviensi, cui ut domino promiserunt defensionem. Sed ipsis non audentes opponere civitatibus rennuerunt ducem eorum assistere in expugnacione patrie ex ipsorum opido.

Item unus alius dicit, quod iste scriptor de Novimagio veritatem hic multum palliat. Nam Gravienses volebant Ruermondensibus inhibere descensum Moyse, quia ipsi navigio descenderunt. Sed Arnoldus dux eis hoc supplicando inhibuit. Gravienses non timuerunt tantum civitates Gelrie patrie, quia, ut rerum eventus hoc edocuit, pluries se opposuerunt propter Arnoldum ducem, sicut hoc tibi Novimagensi constat, si nudam veritatem dicere velletis.

Et sic Arnoldus dux solus remansit dominus temporalis in Gravia a ceteris omnibus derelictus.

§ 336. Arnold zwichet voor de steden en ridderschap van Gelre [107c] Denique ex magna desolacione habitis quasi per biennium nunc in Arhem nunc in Novimagio ac alibi non paucis tractatibus et consiliis [226r1] et congregacionibus super facto et causa ducis et patrie Gelrensis, idem dux videns se in suo conceptu non posse triumphare emollivit cor muliebre conthoralis sue Katherine, que veniens Novimagii habitis desuper non modicis deliberacionibus se totam ad milicie et patrie voluntatem disposuit. Sentencia tandem disponente, milicia et patria triumphante idem dux volens nolens totam causam disposuit, commisit et solemniter stipulavit, se firmum ratum et gratum habere ac inviolabiliter in perpetuum servare, quidquid per predictos dominos et civitates Gelrenses actum gestumve fuerit in singulis factis tam peractis quam peragendis, sicque lite sedata, castris et dominiis duci restitutis pax et unio patrie est reformata.

Nota hic iste hac cronica, ut dictum est, palliat veritatem, quia, ut apparet, Arnoldum ducem non dilexit quia Novimagensis. Non scribit causam, quare Arnoldus dux contra Dryelenses ita processit. Illam utique scripsisset; nam absque rationabili causa ita irruere in suos subditos non esset regere sed tyrannizare.

Alius quidam cronographus causam aperte scribit, cur in Dryelenses Arnoldus ita processit, sic scribens: Anno XLVIII ortum fuit litigium in villa de Dryel contra vicinas villas, scilicet Zulichem etcetera, propter unum estivalem aggerem, quo vicinorum aque repellebantur ex agris alterius. Quem aggerem illi Dryelenses transfoderunt itaque permiserunt vicinorum agros eorum aquis nimis adimpleri. Quare conquestum fuit coram preside et officiante super forefacto predicto. Scabinis in sentenciando de illo facto discordibus aliqui scabinorum dictaverunt sentencialiter illos nepharios dampnandos in corpore et rebus, aliqui dictaverunt eos duntaxat dampnandos in certa pecuniarum taxa pro tali forefacto instituta. Et inter istam discordiam scabinorum ordinatum fuit tempus clarificationis et declaracionis militaris de ista discordia concludendo quid iuris esset de duplici sententia scabinorum lata. Tandem conclusum fuit in Boemel, quod sententia, que dictavit reos dampnandos in corporibus et rebus, illa iuste esset prolata, reliqua vero minus iuste. Et propterea demandavit dux Gelrie Arnoldus illos reos puniri secundum sententiam prolatam et in declaracione pro iusta confirmatam. Dryelenses vero hoc percepto ceperunt refugium ad opidum Novimagensium, qui nullomodo volebant eos puniri, addentes minas si quis propterea eos puniret. Quod percipiens dux armata manu accessit in villam de Dryel et arripuit bona reorum Dryelensium, captivavit eos et ita exaccionati sunt. Novimagenses vero cum aliis civitatibus capitalibus Gelrie, id indigne ferentibus susurracione Novimagensium contrariati sunt domino duci eorum. Et propterea actum est, quod tota patria Gelrensis est contrariata suo domino dempto tantum opido de Gravia, in quo dominus dux cum suis moram trahendo pausavit. Eciam Walravius de Haeften castellanus de Bueren timore Novimagensium resignavit castrum et opidum de Bueren in manus Novimagensium salvis castrensiu corporibus et bonis. Et sic fuit Arnoldus dux Gelrie, licet princeps valde devotus, amator religiosorum et miro modo cum vicinis suis pacificus, de tota patria sua et ducatu suo expulsus. Tandem interlocutum est finaliter conclusum, quod dominus dux committeretur ducatum aliquibus discretis personis, videlicet VIII de militaribus et VIII de civitatibus et

precipue duxisse Gelrie Katherine conthorali sue. Et ipse dux cepit passagium visitare loca sanctorum, scilicet peregrinando ad Sanctum Judocum, deinde ad curiam Romanam, novissime Jherusalem ad Terram Sanctam ibique devote et digne miliciam suam suscepit. Et rediens a summo pontifice honorifice susceptus et tractatus fuit. Redeunte autem ipso ad Gelriam graciose tractatus fuit et receptus ab omni milicia ducatus sui et ab omnibus civitatibus dempto Novimagio. Hec predicta ponit alius cronographus. [91M]

§ 337. Arnold op pelgrimstocht en terug in Grave
[108c] Premissis gestis itaque dux Arnoldus cum Henrico domino de Wijsch Terram Sanctam, ubi miles est creatus, atque limina beatorum Petri et Pauli apostolorum in anno iubileo per papam Nycolaum quintum celebrato peregre visitans [226r2] anno LI regressus in die sancti Valentini Graviam est ingressus. Ibi ei occurrerunt nobiles cum civitatibus terre Gelrensis. Sed antequam opidum ingrederetur, filius suus Adolphus, qui tempore sue peregrinationis Graviæ per suos fideles et eciam consulatum opidi Graviæ servabatur et custodiebatur, ut dux Arnoldus eis commiserat, ante portam honorifice ducebatur in graciosum occursum atque ad patrem ducem suscipiendum. [92M] Dictum est duci Arnoldo: "Ecce (post benevolam suscepcionem) graciose dux, commendatum quod suscepimus, caute satis vobis servavimus, iam ergo deinceps cure tue recommittimus". Et sic cum magna solemnitate cum multo apparatu deductus est in ecclesiam sancte Elisabeth. Et pro suo iocundo adventu et precipue ad Dei laudem Te Deum Laudamus decantatum est. Donisque eciam secundum exigenciam opidi Graviensis fuit ipse dux honoratus. Et tunc ad singulas civitates visitandas processit.

§ 338. Walraven van Münster
[109c] Ulterius anno L predicto secunda die mensis Junii mortuo Henrico Monasteriense episcopo Walravius de Moirsa frater ipsius ad instanciam Theoderici archiepiscopi Coloniensis eorundem germani, Gerardi ducis Montensis et Gerardi comitis Markensis a capitulo concorditer eligitur. Quo conperto civitas Monasteriensis et militares propria themeritate Ericum de Hoya propositum Coloniensem in episcopum et ipsius fratrem comitem Johannem de Hoya in eorum patrie tutorem erexerunt. Quibus Johannes dux Clivensis confederatus unacum ipsis Walravigio, licet per papam Nycolaum quintum predictum confirmato, omnem fecit resistenciam et plurimis involvit guerris.

Unde Nycolaus de Cusa cardinalis sancti Angeli, legatus apostolicus per dictum papam ad partes Germanie pro guerris sedandis et indulgenciis anni iubelei conferendis anno LI destinatus, Monasteriensibus et precipue Clivensibus, duci Johanni fortissimum dedit mandatum, quatenus visis presentibus Walravigio et suis pacem darent ac eisdem se subderent, quod minime adverterent. Finaliter ergo legatus ipsorum attendens pertinaciam ex Arnhem venit Novimagii et, in eisdem locis datis indulgenciis anni iubelei confessoribusque X et ecclesiis VII pro eisdem indulgenciis consequendis deputatis, declinando terram Clivensem secessit per Kuyckense et Kesselense territoria versus Leodium et sic nichil inter partes tractatum existit.

Postmodum legatus celebrata synodo generali Colonie celebravit synodum Maguncie, ubi Walravigio pro proposito suo consequendo iudices deputavit. Sicque Monasterienses et Clivenses cum eorum dominis excommunicantur, aggravantur et interdictum [93M] contra eosdem promulgatur. Quod a dyoecesi Coloniensi et precipue clero Novimagensi et Armhemensi contra Clivenses eorumque clerum iuxta iuris formam stricte observabatur, appellacione frivola ipsorum Monasteriensium et Clivensium a premissis interposita minime obstante, ipsis vero sub tali colore cum omni eorum clero, Carthusiensibus monasterii op den Grave prope Wesaliam dumtaxat exceptis, usque in annum septimum prophanantibus.

Commisso insuper per tres venerande canicie principes, videlicet Theodericum archiepiscopum Coloniensem eiusque germanum Walravium et Rodolphum de Diepholt episcopum Traiectensem, anno Domini LIII circa festum Jacobi apostoli prope monasterium Vaerler ordinis Premostratensis cum Monasteriensibus bello campestri post diram stragem Walravio cum suis cessit victoria, Johanne comite de Hoya ipsorum tutore extunc apud ducem Clivensem pro ipsius auxilio invocando constituto. De parte vero Monasteriensi Bernardus [226v1] dux Bruynswisensis et multi alii capiuntur, ab utraque tamen parte pluribus in eodem bello occisis. Inde Ghijsbertus dominus de Bathenborch pro Walravio strennue agens miles efficitur.

Hunc enim Walravium dominum de Baer comitatus Zuytphaniensis barones maiores eiusdem comitatus, videlicet illustris Wilhelmus dominus de Bronchorst, Gysbertus dominus de Bathenborch, Henricus dominus de Wisch, Henricus dominus de Ghemen, Reynaldus de Hoemoit contra Monasterienses iuvabant. Unde quatuor milibus florenorum Arnaldo Gelrensi eorum duci pro expensis exhibitis sibi confederatum habuerunt,

§ 339. Beleg van Vreden

qui auxilio tocius patrie cum predictis ac Arnaldo comite de Benthem, Conrado de Diepholt preposito Daventriensi, de post episcopo Osnaburgensi, anno LV opidum [94M] Vrede primo de mense Martii, deinde de mense Maii iteratis vicibus ad tempus valida cinxit obsidione. Qua ambabus vicibus nescitur quibus de causis soluta, dux nichil ibidem proficiens suisque gravibus laboribus et expensis penitens parvo cum honore ad sua remeavit,

§ 340. Johan van Münster

Walravio tandem anno LVII in ieiunio apud Arnhem decedente antedicto eiam Erico de Hoya premortuo Calixtus papa tercius Johannem de Bavaria, cuius frater Fredericus dux Margaritam filiam Arnoldi ducis sibi habuit coniugem, de Monasteriensi providit ecclesia. Quem demum Katherina duxissa Gelrie in festo XI^m Virginum mediante Johannis fratre Stephano canonico Coloniensi cum Johanne germano suo duce Clevisi, Johanne comite de Hoya et Monasteriensi tutore in Cranenborch presentibus super singulis eorum differentiis sua probitate complanavit.

Sicque ipse Johannes de Bavaria mediante Johanne duce Clivensi a censuris ecclesiasticis extunc absoluto eum solemniter introducente ecclesie Monasteriensis possessionem pacifice est assecutus.

§ 341. David van Utrecht

[110c] Memoratis eiam diebus, videlicet anno LV de mense Januari, defuncto Rodolpho episcopo Traiectensi Gysbertus de Brederaij prepositus Maioris ecclesie concorditer ab omnibus de capitulo in episcopum Traiectensem canonice eligitur. Quo non obstante Calixtus papa predictus contemplacione Philippi ducis Burgondie filium ipsius naturalem David de ecclesia sua Morinensi ad Traiectensem transtulit ecclesiam. Compositione tandem cum dicto preposito Ghysberto anno LVI habita idem David per dictum Philippum Burgondie, Johannem de Clivis duces ceterosque principes magnifice intronisatus in privelegiorum ipsius ecclesie direptionem episcopus Traiectensis fuerat cathedratus.

§ 342. Beleg van Deventer

[111c] Sed quia Daventrienses alieque civitates Transyselane [95M] eundem in episcopum recipere recusarunt, dux Philippus sub salvo conductu ducis Gelrie Veluam XIII^m hominum multitudine pertransiens adiunctis sibi dicto duce Clivensi ac Nyverensi et Tampis comitibus suis consangwineis aliisque diversarum terrarum principibus Daventriam trans Ysalam ex opposito de parte Velue in crastino Assumptionis beate Marie obsedit, quam terribilibus

bombardis dietim infestavit. Daventrienses demum ad veniam venientes, pace quoque mediante ipse dux Philippus non sine modico suorum detrimento in die beati Lamberti regrediens in suam se transtulit regionem.

§ 343. Arnold en zijn zoon Adolf

Cuius quidem obsidionis tempore cum Philippus dux didicisset Transsylvanos Adolphum Arnoldi ducis filium in eorum dominum contra eum recipere velle, eundem per neptem suam Katherinam duxissam [226v2] sibi cautelose dirigi procuravit, cui tunc de mensa sua VIc francones annuatim asscripsit.

Ob quam causam Arnoldus dux eidem Philippo viam redeundi precludere laborabat; tamen sui propter bonum pacis et salvum conductum, quem sibi dederat, in hoc consentire renuebant. Ipso ergo Adolpho huiusmodi obsidione soluta ad patrem reverso ab ipsius curia secluditur. Quod cum eidem duci Philippo per eius matrem eum ob hoc adeuntem intimatum fuisset, eum ad suam honorifice recepit curiam.

[112c] Ad duorum aut trium depost annorum spacium in Armhem ex tocius principatus Gelrensis primoribus dietacione habita, dum Arnoldo duci super subventione generali ab eis petita et denegata omnes fere terrarum redditus per eum inutiliter alienatos.

Hic iterum notatur iste in suis scriptis, quod nunquam dilexit Arnoldum, nam superius scripsit Reynaldum ultimum omnia alienasse aut inpignorasse, et ex hoc sequitur quod Arnoldus non omnia, ut sibi hic asscribitur, alianavit, sed causam subticet quare eum oportuit alienare.

Sicque in vanum fore sibi amplius subvenire, cum suorum fidelium [96M] spreto consilio ad proprium libitum cuncta agenda disponeret, respondetur, Arnoldus dux medium dixit et publice protestabatur, deinceps absque huiusmodi petita subventione eis ut pius dominus minime preesse valeret et propterea de alio defensore sibi providerent. Quorum verborum intuitu barones militares et civitates in Adolphum ipsius ducis filium unicum loco patris sui pre cunctis aliis assumendum unanimiter consenserunt.

Quem sibi tunc per dictum ducem Philippum ad eorum instanciam Novimagii remissum in generalem patrie rectorem et gubernatorem elegerunt exceptis Ruermundensi cum Gelria et Goch et Gravia opidis, que mutato sicut dicitur proposito, se cum duce Arnoldo partem Adolphi faventibus opposuerunt. Sicque pater et filius in alterutrum plura mala, depredaciones, devastaciones et villarum inflammaciones ac eciam habitacionum militarium non multum fortium eversionses presertim in terra Kesselensi et Kuyckensi, de quibus longum esset enarrare, turpiter commiserunt.

Quadam enim vice anno LX in festo Marie Magdalene in Buggenum prope Ruermundam circa littus Mose inter Adolphum et Ruermondenses crudeli commisso conflictu, victoria finaliter Adolpho cedente cum suis captivis Venlo gloriose ingreditur.

Nota hic aliter. Non gloriose Venlo est ingressus, quia hoc non cessit ad suam gloriam, quod Arnoldum de Mersen, postquam in eodem conflictu captus erat, ipse Adolphus cum suis ita tumultuose interfecerunt: primo sagitta eum in terram deiecerunt ac ungulis equorum conculcaverunt et sic quasi mortuum dimiserunt. Sed predictus Arnoldus de Mersen adhuc vivus Ruermundum delatus sed curari non potuit atque publice fatebatur, quod, antequam ipse caperetur, cepisset Adolphum atque aliquod intersignum ab Adolpho recepit, nescitur quale, et ei in faciem parvum vulnus impressit. Ut ergo hoc celaretur, ipse Adolphus cum suis hunc virum interfecerunt, postquam se captivum reddidit; et hoc non cessit ad gloriam suam.

Pace tamen procerum consilio accedente Novimagium cum suo Imperio ac districtu Dufflie, duci Clivensi Adolpho pro octo milibus florenorum Renensium per patrem suum Arnoldum obligato, Adolpho pro sua porcione assignatur.

Hic eciam iste scriptor plura subticet, que in illa pace fuerunt tractata ac firmissime

litteris sigillatis roborata, que Adolphus minime deponit servavit.

Adolphus sic patri reconciliatus anno LX Terram Sanctam visitando miles efficitur.

§ 344. Wenimar en Arnold Prange

[113c] Ad curiam vero patris reversus Wenimarum et Arnoldum [97M] Prange fratres de Nyel Dufflie duci Arnolde dilectos ac sibi etiam reconciliatos - commiserant enim homicidium - genitricem Adolphi ut dicebatur dehonestantes et in eam convicia ferentes [227r1] in villa Zeflica patrie Clivensis apprehensos et de ecclesia et altari, ad quam confugerant, abstractos Novimagii deductos propter homicidium dudum per eos in quendam Arnoldum Pels inibi perpetratum iudicatos, scriptis et precibus ipsius genitricis minime obstantibus, in rotis eo presente feria quarta in bona ebdomeda iussit decollari. Qua propter ipsius patris ac Johannis ducis Clivensis ipsius avunculi gravem indignationem incurrit. Nam eodem die quando istos iussit decollari, de vespere venit ante Graviam - ibi tunc Arnoldus dux residebat - sed non erat intromissus; et sic mansit ad tempus seclusus de patris sui curia.

§ 345. Buren en Beusichem

[114c] Procedente autem tempore, cum Gerardus dominus de Culenborch quindecim milia florenorum Renensium, Arnolde duci occasione castri de Bueren ac alias pro eo exposita et computata, nequiret rehabere, sane compulsus filiam suam Federico domino de Yselsteyn ipsius ducis nepoti cum huiusmodi pecuniarum summa, duce ipso ad hoc consensiente, tradidit in uxorem in finem et effectum, ut iidem coniuges dicte summe pecuniarum vigore ad proprietatem castri et domini de Bueren et Bosichem hereditarie pervenire valerent. Que dum dux Arnoldus taliter commisisset et litteras eis desuper tradere deliberasset, Katherina ducissa et Adolphus eius filius horum omnium conscii ad premissa impedienda archano cum suis inito consilio ducem Arnoldum, ne talia et consimilia in enervacionem et destructionem principatus Gelrensis, cuius redditus ad octoginta milia florenorum annuatim tempore assumptionis sue in ducem se extendentes iam fere ad quinque milia florenorum exinaniverat, de cetero perageret ac ipsi suis statu et honore eis congruentibus persistere valerent, eundem Arnoldum ducem regimine suo privare ac in firma custodia detinere decreverunt.

Hic iterum iste scriptor contra Arnoldum false invehitur. Nam in Gravia et Gelria redditus se extenderunt ad quinque milia florenorum. Quid tunc de aliis locis districtus Gelrensis et cetera? [98M]

§ 346. Arnold door zijn zoon gevangengezet

[115c] Unde ducissa Katherina anno Domini MCCCCLXI, uti ordinatum et conclusum fuerat, cum pauca familia per glacies fluminum Wale et Mose venit Graviam post crepusculum noctis, ubi dux Arnoldus lecto suo pausabat. Cuius iussu ipsa repente intromissa, idem dux de eius adventu valde gavisus arrepto longo tabbardo e lecto prosiliens festinanter occurrit ei obviam, inducens eam benigne per manum ad castrum, sibi condolens quod tam frigidam manus haberet; precepitque quibusdam de suis, ut velociter precurrerent ignem copiosum extruendo, ut se cum suis calefaceret. Quod et factum est dormieruntque pariter et letati sunt.

Adolphus vero matrem cum pauca sequens familia circa festum Epiphanie Domini ad Graviam a patre suo duce propter pacem reformatam et obsequia sibi cotidie prestita eum amplexante et nullum malum suspicante letanter fuit receptus et tractatus. Cumque sic invicem pater et filius in magna leticia conversati fuissent, quarta die post Epiphanie Domini in die sancti Juliani sive Pauli primi heremite, cum filius cum patre et ceteris curialibus et precipue Frederico de Egmonda nepote suo usque fere medium noctis ludendo chorisando miro ordine iocundatus fuisset, patre de illis se excusante et lectum introeunte,

interim, dum a ludo esset cessatum, per matrem filiumque deputati cum diversis armorum generibus in castrum latenter per fossata, quia congelata, a Novimagio transmissi in noctis silencio intromissi comparuerunt. Qui ductore et adiutorio filii ante ostium camere ducis pulsantes clamaverunt, ut surgeret veniendo ad eos. Qui suspicans causa solacii eum suscitare, ut secum chorisaret, pie respondit: "Amici dilecti, calefactus non possum nunc chorisare, Alia tamen vice emendabo. Amore ergo Dei dimitte me pace dormire!" Postquam igitur fregissent ostium camere stetissentque evaginati gladiis et extensis arcibus telis inpositis clamantes et dicentes: [227r2] "Redde te celeriter captum vel occidemus te!" cumque tulissent vestes de lecto, quesivit: "Ubi est Adolphus filius meus, meus dilectus?", sollicitus pro eo, arbitrans forenses esse, qui ipsum capere nitebantur. Adolphus vero accedens dixit: "Domine pater, redde te captum, quia sic oportet fieri." Cui dux: "O dilecte fili mi, quid facis," et lacrimari cepit. Cumque illi apposuissent manus et iniecissent in eum tamquam malefactorem, fere investitum eduxerunt eum per fossata via illa, per quam venerunt illi comprehensores, [99M] per Mosam super glaciem, quorsum steterunt equestres et pedestres ipsius adventum cum magno desiderio prestolantes.

Dumque eum super quendam equum locassent ut Novimagium ducerent, peccavit pie a filio, ne eum illuc duceret, sed alibi quorsum vellet. Perductus fuit in horrendo noctis frigore indutus solum tunica cum fodoratura desuper tabbardo, sine caligis, tectus capite cum pepilo et birreto, sicut lecto recubuit, usque in castrum Lobeth.

§ 347. Adelheid van Wilich

[116c] Quo cum fere per annum permansisset, ductus est ad Buren castrum navigio cum eo Walam descendendo et valde eum sui custodes inhumane talem virum tractando. Dictum erat ab una muliere Novimagensi, que Adelheidis de Wilich dicebatur, quod ipsa erat in eadem navi, in qua dux Arnoldus versus Bueren ducebatur, que navis non habuit coopertorium et aura erat pluviosa. Arnoldus erat locatus in nudo scampno. Videns autem hoc mulier commota est corde et condoluit Arnoldo ac arrepto toga aut pallio, quo se predicta velavit contra ymbrem, complicavit et in modum cussini coaptavit Arnoldo duci obtulit, ut super illud sederet; ac ipse hoc servicium suscepit et in eo sedit. Videns unus custodum dictus Petrus de Oploe irreverenter eum de cussino a pallio aut toga complicato expulit et desuper sedit dicens: "Oportet me super isto cussino sedere." Hec predicta mulier honestis viris militaribus enarravit, qui valde hoc factum horruerunt. In Bueren autem castro quinque steterat annis.

§ 348. Arnold doet gedwongen afstand van de macht

[117c] Arnoldo in custodia castri de Lobeth detento Adolphus ipsius filius litteras resignacionis et dimissionis principatus Gelrie ad manus suas ac iuramentorum fidelitatis ipsi duci per subditos prestitorum absolucionis, sigillo ducis inpendente roboratas atque eius manu propria subscriptas ab eo obtinuit. Quarum vigore in totum principatum et dominium Gelrie fuit admissus. Sed has sic violenter ab Arnoldo extortas, quod non decebat filium sic patrem proprium tractare, Arnoldus, postquam dimissus fuerat a captivitate, revocavit scribens omnibus civitatibus districtus Gelrie ac conquerendo suam iniustam captivitatem, cupiens iterum recipi in principatu domini Gelrie; sed parum in hoc Arnoldus profecit.

§ 349. Grave maakt voorbehoud

[118c] Dicitur dum Adolphus cum hiis extortis litteris Graviam [100M] venit, uti ibidem homagiaretur, et littere ibidem legebantur qualiter Arnoldus remisisset homagium sibi per Gravienses factum ac eos absolvit a fidelitate sibi per eos iurata, swadens et cupiens uti littera canebat, ut Adolphum filium reciperent in eorum verum dominum, communitas Graviensis ac consulatus ad hoc minime inclinata, quia Arnoldum dilexerant et viceversa ipse Gravienses,

tamen aliquali timore tracti et coacti non simpliciter audebant Adolpho denegare homagium, quia in nocte captivitatis inverecunde Arnoldi multitudo Novimagensium intravit Gravienses per viam, qua Arnoldum educebant, ac multi eorum saccos secum ferebant, quia sperabant opidum Graviense tunc spoliare. Isti locati fuerant per totum opidum in hospiciis et in civium domibus. Si tunc sibi simpliciter negassent homagium Adolphi, qui non timuit sceleratas manus mittere in proprium patrem, non timuisset etiam mittere in cives.

Sed tale fertur communitas Graviensis per suum magistrum civium dedisse responsum: "Ecce, domine, litteras lectas a patre tuo nobis missas audivimus et secundum tenorem eorum prestabimus tibi homagium et fidelitatem iurabimus tibi servare. Sed si de post perceperimus, quod hee littere non fuerunt de mente patris tui [227v1] Arnoldi, istud homagium, quod a nobis exigit, et fidelitatem, quam vobis iurare nos nunc compellis, nullius erunt roboris et quasi non facta nobis reputabuntur. Sin autem est de mente patris tui, eandem fidelitatem, quam sibi servavimus, et vobis servabimus".

§ 350. Adolf van Gelre

[119c] Adolphus ita in ducem exaltatus anno Domini MCCCCLXV duxit in uxorem Katherinam Karoli ducis de Borbon et Agnete sororis Philippi Burgondie Brabancieque ducis filiam. Ex qua genuit Karolum eiusque germanam Philippam, per Karolum ipsius Philippi filium tempore obsidionis Novimagensis ad Buthuniam abductos et relegatos.

§ 351. Adolf van Gelre (bis)

[187] [128S] Adolphus, dux Gelrie septimus, Iulieque quintus, et comes Zutphanie, Arnoldi ducis filius, floruit sub Fredrico III, Romanorum imperatore moderno, habens in conthoralem legitimam Katherinam, Karoli, ducis Borbonie, regni Francie, filiam, ac Iohannis, ducis moderni, germanam.

§ 352. Jan van Kleef keert zich tegen Adolf

Hic quidem dux Adolphus dum Johannem ducem Clivensem avunculum suum in retinendo et possidendo dominium de Wachtendonck et nemus imperiale Novimagense confirmare et perpetuare rennueret, eum in sui concitavit inimicum. Unde Johannes Clivensis germanam suam Katherinam Gelrie ducissam bonis suis mobilibus ac paratis sibi ac germanis a quondam [101M] Gherado comite Markensi avunculo suo ipsiusque germana Katherina de Clivis martartera sua absque liberis defunctis necnon bonis et rebus suis parafernalibus sibi a genitrice sua Maria ducissa Clivensi uti seniori eius filie iure divino et humano provenientibus ad valorem vero centum milium florenorum Renensium se extendentibus, allegatis ad hoc haut dubium motivis et rationibus suis, privavit,

Adolphum vero ducem castro suo Sculenborch diebus illis ab ipsius veris heredibus comparato, in perpetuum offendiculum patrie Gelrensis non sine causa privando turbavit.

Exinde idem dux premissa iuri et rationi consona obnubilando factaque sua colorando ipsumque Adolphum ducem nepotem suum destituendo ac eius patrem restituendo, illius iuste opposuit sibi dolosam et traditoriam Deo et hominibus displicentem capturam. Super qua ipse Adolphus dux pro callida et ficta evasione et mendaci excusacione coram iudicibus et superioribus competentibus, videlicet summo pontifice aut Romanorum imperatore, dolose se obtulit responsurum, quamvis nulli sapientum et Deum timencium dubium esset, quin summam confusionem a quolibet eorum reportasset.

§ 353. Adolf van Gelre schoffeert Willem van Egmond

[120c] Vincentius interim comes Morsensis zelator pacis precipuus hiis suo ingenio diebus sororium suum Wilhelmum dominum Egmondensem cum filiis suis Johanne Frederico et Wilhelmo, non obstante ipsius ducis Arnoldi captivitate, in Armhem cum Adolpho nepote suo

composuit. Sed cum dominus Egmondensis secum comessurus, uti conventum fuerat, eum benigne salutaret, ipse faciem suam indignanter abretorquens recessit et patrum suum videre aut audire dedignabatur. Unde prefatus comes ipse plurimum commotus ducem Adolphum recedentem tunc sequens causam sui recessus indagavit. Qui certorum suorum tunc depravatus consilio mediante eodem comite a patre suo XXm florenorum Renensium aut theoloneum [102M] in Yseloert sibi assignandum inconsulte exegit.

Quod cum tristis sororio suo retulisset, respondit se semper de favore et parte ipsius apud patrem suum ducem Arnoldum eiusque patriam fuisse et eum in omnibus agendis promotum habuisse, iam vero filium suum Fredericum nulla causa subsistente captum detineret eumque demeritis suis minime exigentibus exactionare quereret et forsitan ipsum sicut patrem suum capere posset, paratus tamen foret, si placeret, sibi cum filiis suis servire, cum pecunias exactas non haberet.

Super quo dum Adolphus minime placaretur, patruus suus ab eo clam equitans Baer adivit. Adolphus patrum suum recessisse audiens omnia bona eius ad sui ipsius usum confiscavit et convertit. Et hoc modo latens et venenatum odium, quod contra patrum suum dudum in pectore conceperat atque portaverat, instar furentis evomuit.

Cernens dominus Wilhelmus Egmondensis a nepote suo ipsum sperni suisque bonis privari, se cum filiis suis cum duce Johanne Clivensi et Gherardo domino de Culenborch contra ipsum Adolphum ducem eiusque patriam confederavit.

§ 354. Jan van Kleef valt Gelre aan

[121c] Dux autem Clivensis non attentis fallacibus verbis supratactis Adolphi nepotis sui, offerentis se responsurum coram papa aut imperatore super captura patris sui, confederavit se insuper preter antedictos pro liberatione patris Adolphi et veri Gelrensis ducis cum Henrico van der A milite domino de Bochoven, domino Conrado de Glijchen abbate Werdensi et eius germana Sophia abbatissa Essendie [227v2] et cum eorum monasteriis.

Et die Martis undecima mensis Marcii anni LXVI Adolphum ducem eiusque adherentes diffidavit. Sed antequam diffidacionis littere ipsi duci Novimagii presentarentur, [103M] villam Groesbeeck incineravit. Vectores vero curruum, qui per mensem et amplius ante diem illum pacis tempore cum suis curribus pannis laneis aliisque diversis marcanciis onustis de Novimagio exierant Coloniam adire volentes, nulla causa subsistente nunc ut eorum hostes carceribus mancipantur eorumque curribus, equis et bonis privantur; et quod deterius est, reliquam eorum substantiam pro eorum liberatione superaddere oportebat.

Insuper dux Johannes cum suis conplicibus de Egmonda et Culenborch dominis totam patriam Gelrie et Zuytphanie guerris inimiciciis et diversis aliis in dissipationem et desolacionem lamentabilem posuit. Nam ipse dux Johannes ex Clivis, Cranenborch, Gennepe, Udem, Sonsbeeck, Wachtendonck, Huyssen et Embrica ac dominus Wilhelmus de Egmonda ex Baer, Vriensteyn necnon Gherardus dominus de Cuylenborch ex ther Lee, in quibus suos satellites ex omni natione congregatos, patriam Gelrie atrociter invadentes, sexui nec etati parentes cunctaque per gyrum devastantes, a singulis ipsius patrie et minorum villis, etiam a castris et fortaliciis plurimis, preterquam Venraij et villis inter Mosam et Walam, non tamen omnibus, sed solum in inferiori parte constitutis, pro illorum inhabitantium bonorum ac corporum assecuratione singulis terminis decem septimanarum desuper statutarum fruenda, secundum earundem villarum et fortalitiorum facultatem extremas taxas pecuniarum execrabiles hinc inde extorserunt. Sicque ipsam patriam depauperantes et pauperibus et captivis atque rapinis ultra centena milia florenorum Renensium in spacio triginta quatuor vel circiter septimanarum acquiesierunt.

Eregerat autem Johannes dux Clivensis tempore pacis in nocte sancte Aghate, dum predicta mente perficere conceperat, quoddam fortalitium vulgariter dictum een blochuys ultra Mosam in opposito castris Gennepe, ex quo villam de Kuyck, pro aliqua parte sui tunc

circumductam fossatis siccis, noctis silencio incendit et solo coequavit, fortissimo viro Cornelio de Marwick ibidem vulnerato ictu bombardi, ex cuius vulneris dolore Gravie clausit diem suum extremum.

Ab opido Gochsensi, quod maxima suorum ac exterorum adunata multitudine dolose obtinere sperabat, recedere compulsus est, ubi illustrem virum Arnoldum dominum de [104M] Steenfordia fratrem comitis de Benthem sagitta bombardali tactum et mortuum cum ceteris dereliquit.

§ 355. Arnhem

[122c] Cumque huiusmodi prenarrata lamentabilis desolacionis plaga per ducem Johannem Clivensem occasione themerarie ac traditorie captivacionis ducis Gelrie Arnoldi prefati suscitata undique deseviret et patria Gelrie itaque in se divisa foret, Armhemite vero intelligentes, postquam duci Adolpho iuramentum fidelitatis in ecclesia parochiali prestiterant, ipsum patrem suum contra preceptum Dei et omne ius tam dolose captivasse, plus timendo Deum quam tam arrogantem hominem, corde conpuncti die Marcurii XXVI mensis Februarii predictum Wilhelmum Egmondensem cum prenominitis eius tribus filiis vice et nomine veri eorum ducis Arnoldi in dominum assumpserunt sibique ut tali fidelitatis iuramenta prestiterunt, civitatis iudice Gherardo Venatoris cum novem scabinis de numero duodenario existentibus abinde recedentibus.

Ipsi, inquam, Armhemite cum eorum novello domino pocioem partem Velue ac ex fortalicio vulgariter dicto blochuys ultra Renum in opposito civitatis eorum erecto certas villas Bethue cremaverunt, devastaverunt et spoliaverunt.

Ad resistendum igitur istis Armhemmitis Adolphus dux Wageninge, Rosande, Rosendael, Overhage suis replevit pugnatoribus, qui eorum continuis exercitiis bellicis ipsos inclusos tenuerunt. At Adolphus dux in principio mensis Julii magno cum exercitu Armhem obsedit cuncta in circuitu civitatis unacum fortalicio Aller annihilando.

§ 356. Jan van Kleef rooft schapen in Nijmegen

[123c] Deinde idem Johannes Clivensis Luna tertia Martii hora meridiei premissis aliquibus e suis satellitibus ad Novimagium pro [228r1] expedicione facienda circa mille oves adunatas ab eisdem raptas, et passim abducuntur. Quod ex tactu maioris campane quorum erant oves percipientes, inprovidie absque rectore, contra prohibitionem eis die precedente de pretorio ut moris est publice factam, portas civitatis cum plurimis aliis in magna multitudine inobedienter erumpentes [105M] et dictas oves de hostium manibus recuperare satagentes, per vallem Moerkensdael dictum usque iudicium pervenerunt. In quos ipse Johannes cum suis ex latibulis lanceis et gladiis vibratis invadens totam illam suppressit multitudinem ac convertit in fugam novem aut decem neci datis, trecentis ac quinquaginta octo captis et Clivis deductis, inter quos vix erant centum viri perfecti et adulti, qui de Novimagio fuerant, reliqui vero iuvenes ex diversis exorti locis.

Hos indifferenter turribus et carceribus mancipatos male tractavit, parum de victu eis ministrando, quod vix ad eorum sustentacionem sufficiebat. Porro gavisii fuissent, si copia aquarum, que eis denegabatur, affuisset; plures enim exsauriati squalore carceris ac fetoribus, et sudoribus ex nimia caliditate e sursum propter reflectionem carceris inclusis super eos stillantibus, causa sitis extincti sunt. Ceteri vero omnem eorum ac uxorum, liberorum ac proximorum amicorumque substanciam per diuturnas detenciones ac minas ac tormenta ipsi duci pro eorum liberacione assignare sunt astricti.

§ 357. Jan van Kleef neemt mensen uit Doetinchem gevangen

Depost non multo spacio temporis elapso, dum hec contigerant, illi de Dotynckem prospicientes a longe quedam vasa vinalia aquis dolose repleta per prata vehi, in quibus vina

Clivensibus adducenda fore credentes illa vi rapere disposuerunt. De quibus per Clivenses e latibulis consurgentes circa LX sunt detenti cum ceteris incarceratis.

§ 358. Aanval op IJsselstein; Nijmegenaren terechtgesteld in 's-Gravenhage [124c] Consequenter anno eodem LXVI mensis Marcii die XXV Adolphus dux misso cum suis forti pugile Ottone de Vouren armigero certis de suis electis opidum Yselsteyn domino Egmondensi patruo suo attinens conbussit plurima mala committendo rapinamque magnam abducendo.

Quorum certi cum eorum spoliis Gorinchem venientes nullum malum sed omne bonum, uti de ipsorum veris amicis, suspicantes comprehensi vinculis mancipantur. Quorum XIX fractis conpedibus in ecclesiam Fratrum Minorum cucurrerunt, ceteri in ecclesiam domus Sancti Spiritus, manentibus libertatibus ecclesiasticis gaudere sperantes.

Quos tamen procurator ducis Burgondie [106M] Philippi stipatus multis armigeris extra chorum in presencia venerabilis Sacramenti extraxit captosque et ligatos in Hagam Comitis altera die Marchi Ewangeliste diris carceribus mancipandos perduxit.

Quorum primo XX, Johannes Clivensis et Wilhelmi Egmondensis dominorum ut fertur factionibus et inductionibus apud dictum ducem Philippum incessanter prosecuti, in festo sancti Johannis ante portam Latinam decollati, rotis exaltati ac eorum capita stipitibus in altum protensis fuerunt infixi. Ceteri vero numero XXV die XXIX mensis Maii sequente consimilibus modis et formis ibidem fuerunt interempti.

Quorum tantummodo quatuor corpora ecclesiastice tradita sunt sepulture. De quorum mirabili et insperata morte per totam patriam Gelrie et precipue Novimagii, de quo ipsorum triginta duo erant, ingens fuit planctus et dolor, eo quod ipsorum plures viri divites et probi et honesti ac primorum Novimagensium filii extiterant. E quibus aliqui in Yselsteyn nunquam cum ceteris fuerunt nec aliquid malum uvmquam commiserunt, sed apud naves, quibus Reno descenderant, ut secure redirent permanserunt.

Prescientes enim Hagenses predictos insontes morte puniendos, ab ipsorum captivorum amicis ibidem adventantibus summam quadragentorum et amplius florenorum Renensium ratione expensarum suarum, fingentes mortem predictos de vero evasuros, [228r2] receperunt.

§ 359. Aanval op Culemborg

Eodem tempore expeditionis in Yselsteyn dux Adolphus pluribus e suis adunatis ad invadendum et igne devastandum dominium de Culenborch fortuna contrariante circa LX de suis cum inimicis confligentibus ibidem captivos reliquit.

§ 360. Wapenstilstand in 's-Heerenberg

[125c] Pluribus itaque expeditionibus et dampnis in alterutrum peractis Romani Imperii quatuor electores, videlicet Robertus de Bavaria Coloniensis, Johannes de Baden Treverensis, Adolphus de Nassaw Maguntinensis ecclesiarum archiepiscopi, Fredericus comes palatinus Reni, missis suis legatis in Berckam opidum super pace inter dictos principes contententes ibidem vocatos tractanda, post [107M] multiplices labores et expensas treugas trium mensium in crastino Lamberti incipiencium et in festo Lucie terminancium pro pace interim in eodem loco ordinanda statuerunt.

Tempore vero prefixo legatis ipsorum electorum ac dictorum principum contendencium consiliariis in Bercka pro pace firmanda in festo Elisabeth existentibus, nichil tamen longo tempore propter Johannis Clivensis pertinacem animum proficientibus, negotium ipsum indiscussum dimiserunt, quamvis Adolphus super omnibus et singulis differentiis inter eum et ipsum ducem Clivensem quovismodo subortis dictamini et ordinacioni dictorum legatorum Imperii electorum se plene submisisset.

§ 361. Schendingen van de wapenstilstand

[126c] Adhuc dictarum treugarum termino durante Clivita Johannes more suo agens fortalitium Putkuyp, pridem incendio per eum consumptum, iam denuo per Novimagenses reparatum, noctis silencio igne consumpsit. Necnon ex aliis suis castris et opidis Gennepe et Wachthendonck tempore eodem patrie Gelrensi intulit dampna, plures captivos carceribus suis emancipando.

Virum eciam quendam Andriam Poertman duci Adolpho utilem quidam Johannes de Horst Johannis ducis filie illegittimae maritus cum suis satellitibus usque in cimiterium Vyrlinckbeecke insequens pluribus vulneribus confossum ad terram deiecit. Quem in cimiterio prostratum, adirent presbyterum pro sua confessione facienda postulantem, immerso in ipsius corpus gladio vibrato et circumvoluta dire interemit.

Simili quoque modo illi de Egmonda Culenborch et Arnhem facientes eodem treugarum tempore primo Elst, deinde Rantwick, tandem Huesden et quasdam alias parcium Bethue villas incenderunt et depredaverunt et illarum plures inhabitatores capientes suis carceribus incluserunt.

§ 362. Nieuwe onderhandelingen

[127c] Cumque preenarrata taliter agerentur, festo sancte Cecilie virginis ex quorundam pacis zelatorum inductione dictis principibus [108M] apud Sanctum Anthonium op gheen Houwe deprope Clivis insperate convenientibus et de federe pacis tractantibus guerram ipsam usque ad festum sancti Petri suspenderunt. Prefatum Fredericum de Egmonda dux Adolphus ad ipsius Johannis ducis instanciam a captivitate absolvit, cuius occasione, ut postea patebit, plurima mala evenerunt.

Deinde Adolphus eundem avunculum suum Johannem comitans Henricum de Zwertzenborch martartere sue filium in episcopum Monasteriensem electum unacum eodem Johanne solemniter introduxit.

Supradicto sancti Petri festo adveniente pax et concordia inter ipsos principes ac eorum adherentes Wilhelmum de Egmonda et Gerardum de Culenborch dominos eorumque adherentes apud Buxken infra Kranenborch et Wylre situm fuit aptata ipsorum sigillis firmata, prefato tamen Frederico de Egmonda libertati ut prefertur restituto cum duce Adolpho concordiam inire denegante.

Adolphus, inquam, iuxta concordiam huiusmodi factam avunculo suo satisfacere satagens, pro redempcione inpigneracionis domini de Dufflia dudum per genitorem suum ad ipsius manus aggravati quinque milibus florenorum Renensium effectualiter deliberavit. Eundemque genitorem suum, quem in vim dicte concordie relaxare debuerat, de castro Bueren usque op gheen Spoy deprope Clivis apud Reni fluvium adductum a duce Johanne missis presentavit. Ad Bueren tamen castrum pretactum ut prius custodiendum reduxit fomentum plurimorum malorum ex hoc suis ministrando.

§ 363. Kwalijke acties

[128c] Fredericus de Egmonda associatis sibi certis Arnhemmitis nocte Ascensionis Domini Wagenige per muros latenter optinens et ipsius fere medietatem incendio dampnans, plures ex turri ecclesie foco coactos descendentes capiens, cum captivis eisdem et spoliis [109M] inibi abductis per Arnhemmitas ex ipsius domini Wilhelmi Egmondensis informacione in preiudicium expresse concordie fuerunt intromissi. Quam quidem iniuriam per huiusmodi concordie violatores illatam dux Adolphus egre ferens de [228v1] mense Julii fortalitium eorum ex opposito Arnhem ultra alveum Reni in dampnacionem Bethue erectum per plures dies obsidens violenter tandem obtinuit.

Ad quod obtinendum Johannes Clivensis Adolpho certos de suis armigeris et similiter eodem tempore Armhemmitis ad resistendum arcistas suos in disturbacionem concordie prelibate, quod nulli constanti in minoribus constituto facere liceret, transmisit.

Clivensis igitur dux mala malis accumulando in prelibate concordie preiudicium per Wilhelmum et Theodericum de Lymborch fratres dominos castrum de Broeck et Albertum de Alphen Adolpho suas tetendit insidias, nolens illorum operum esse manifestus cooperatores, sed dissimulator. In qua quidem obnubilosa et exquisita perfidia quidam viri Vincentius de Husen et Wilhelmus de Podijck, adiunctis sibi certis condicionis sue complicitibus de familia ducis Johannis existentibus, cimiterium ecclesie ville de Nyel Duflie violantes quemdam honestum inveteratum colonum Conrardum Braem LXXXV annorum cum septem aliis in domiciliis ibidem dormientibus Dei timore postposito ceperunt; solum tamen Conrardum in castrum de Broeck deductum squaloribus carceris lacessitum spiritum exalare fecerunt.

§ 364. Nieuwe vredesbespreking onder leiding van Vincent van Meurs
[129c] Inductione tandem Vincentii comitis Morsensis zelatoris pacis in opido Morsa longa servata et protracta inter dictos contententes principes dieta. In qua Adolphus in fine, ut eorum patrie ille hinc inde preservarentur, se ad servandum concordiam mutuo initam in omnibus et per omnia, uti semper fecerat, se obtulit paratum; et si in aliquo etiam paterne liberacionis et restitutionis occasione per eum, quod non speraret, contraventum foret, cuiuscumque principis superioris nullam partem gerentis dictamini ordinacioni et interpretacioni desuper contentus stare velit; quod similiter ab aliis sibi adversantibus minime consentientibus fieri appeciit. Sicque eodem partes absque bonorum operum fructu ab invicem recesserunt. [110M]

§ 365. Adolf van Gelre en Robert van Keulen
[130c] Amplius dum dux Adolphus pacifice, ut prefertur, persistere non valeret, in festo Michaelis archangeli cum Roberto de Bavaria Coloniensis ecclesie archipresule in castro suo Hulkenraede iuramentis eorum ad sancta euangelia corporaliter prestitis confederacionem tempore vite eorum duraturam iniit quodque causa unius alterius esse deberet, prout in litteris desuper ab utraque parte sigillatis continetur.

Unde Robertus Armhemmitis eorumque defensoribus et adherentibus inimicabatur. Ad noticiam Johannis dum hec devenissent, certarum levium personarum et non consiliariorum suorum usus consilio die Martis sexta mensis Octoberis, que fuit Fidis virginis, ducem Adolphum tunc Gravie constitutum iam denuo diffidavit. Et antequam huiusmodi defidacionis littere ad Adolphum devenerant, Johannes Clivensis more suo agens misso exercitu prefecture Gelrie gravissima inopinate intulit dampna, Alderkercken et Nyerkercken villas solemnes inflammando devastando et depredando.

§ 366. Verraad van Doesburg
[131c] Lamentabile nempe illis temporibus subordinacione Egmondensium Clivensium et Armhemmensium hoc modo adimpletum fuerat traditamentum. Duo namque de Doesborch consules Petrus de Boedbergen et Johannes ter Beeck ipsius Petri inductione sperantes ab Egmonditis, ut eis promissum fuerat, causa prodicionis per eos de Doesborch perficiende mille percepturos et inter se divisuros florenos Renenses, mediante quodam eorum nuncio Anthonio de Cuyck ipsius prodicionis conscio,

prefatos perniciosos homines in die sancti Silvestri ultima Decembris sive profesto Circumcisionis Domini - cui cura vigilie noctis illius precedentis ex officio incumberebat - civibus enim ad proprios lares pro requie capienda ex eorum subordinacione manius quam consuetum fuerat licenciatis et regressis - circa horam sextam in aurora per quoddam hostiolum ad molendinum aquaticum per murum opidi procedens traditorie intromiserunt.

Quorum scelerati exercitus ductores dominus Johannes [111M] de Egmonda miles et Fredericus eius germanus cum suis complicitibus Clivitis et Armhemmitis forum occupantes portasque opidi civibus ne evaderent precludentes vocibus eorum altissonis et tubarum clangoribus civitatem repente inpleverunt nulli parcendo. Cives de ecclesiis et locis sacratis, puerperis, domibus dirutis immaniter extraxerunt [228v2] eosque vilis quam bestias locis subterraneis penus et carceribus indifferenter incluserunt, singula ipsorum bona diripiendo subtrahendo ac ulterius ad eorum loca et patrias dirigendo, capto etiam ibidem Johanne de Kel armigero comitatus Zuytphanie drossato.

Nocte vero insequente cum se dicti hostiles homines vino et liquore civium habunde ingurgitassent, prefatus Johannes de Egmonda miles, cum muros civitatis cum quibusdam aliis presumptuose circumire voluisset, vino gravatus ac sopore depressus e muro precipicio lapsus omnibusque membris corporis sui quassatus tribus diebus sine voce permansit humana incurabilem corporis valitudinem incurando.

Cumque dies Circumcisionis Domini illuxisset pretacti cives numero trecenti et amplius captivi de carceribus educti et in duas partes divisi una pars per Clivenses alia pars per Egmondenses et Armhemmenses separatim ad Clivis, Severer castrum et Armhem tamquam fures et latrones, ipsorum uxoribus et pueris lamentantibus et videntibus, misere sunt abducti eorumque carceribus dire emancipati et extreme exactionati.

Altera enim die Circumcisionis Domini ad edictum Frederici de Egmonda et ducis Johannis Clivensis mulieres cum pueris, dimissis rebus et bonis universis, per artum ostiolum singillatim exire et ad alia loca secedere eisque civitatem vacuum dimittere cogebantur. Nam dum egrederentur earum pecuneis vestibibus duplicibus ornatibus et clenodiis, feminis invereconde quesitis, spoliabantur. Quibus itaque peractis Egmondenses opidum Doysborch in omnimodam ducis Clivensis transtulerunt potestatem, pariter et dominium.

Deo tandem permittente capto Johanne ther Beeck altero traditore predicti opidi Zuytphanie iuxta premium laboris in quatuor partes vivo diviso tocius tradimenti series huiusmodi in argumentum fidei premissorum processit in lucem.

§ 367. Doesburgers proberen oude situatie te herstellen

Cives insuper Doysburgenses, qui de dictorum dominorum licencia remanserant aut introducti fuerant, meroribus et anxietatibus [112M] plurimis afflictis, numero sedecim ex eisdem invicem coniurati proponentes dominum eorum ducem Adolphum ad Doysborch latenter reducere, quandam devotam mulierem Aleydem Soren omnibus dilectam ad notificandum hoc ipsi duci et suis fidelibus ac responsionem desuper ab eisdem recipiendum ordinaverunt. Sed cum hec in effectum transire deberent, quidam Stephanus de Engelant ex ipsorum numero hoc archanum consilium Frederico de Egmont et Theoderico de Eykel Markensi magistro equitum ibidem a duce Clivensi constituto patefecit.

Qui predictos coniuratos unacum prefata muliere capientes quatuor ex eis ad instar traditorum prescis capitibus in foro Doysborch in quatuor partes dividi fecerunt et easdem hinc inde stipitibus affixerunt. Dictam mulierem Aleydem foras eductam stipiti alligatam incendio suffocaverunt; que animosa contra pretactos pro iusticia militans et in bona confessione moriens altissimo Deo tradidit spiritum.

Sed quia occulta sunt iudicia Dei, trecesima die sequente prefatus Theodericus de Eykel, qui ipsam mulierem vita incendio privare non verebatur, in infirmitate, qua tunc paucis diebus laboraverat, freneticus effectus tercia die exinde vita excessit suis complicitibus execrabile relinquens exemplum.

§ 368. Het lot is Kleef minder goed gezind

[132c] Quamvis nempe mutabilis fortuna Clivensibus eorumque complicitibus temporibus pristinis propter terrarum Gelrie maledictam involucionem et divisionem per Clivenses

undique subordinatas, ut in plurimum arriserat, post prenarratum tamen nephandum Doysburgensium excidium nusquam eis contra Gelrenses fuit propicia. Nam quocumque se deinceps Gelrenses verterunt eciam numero multo minores, eis superiores Deo disponente extiterunt. Ut puta prope castrum Baer, ubi Clivenses armipotenter transfretando fluvium Ysele Theoderico de Horst drossato Velue, Armhemmite prope Armhem et eciam in Velua per ducem Adolphum atque armigeros de Wagenighe, prope Goch per Sibertum de Eyl magistrum equitum ibidem, aliis in locis succubuerunt. De quibus omnibus brevitatis gracia supersedeo.

§ 369. Elten

Eadem tempestate Johannes Clivensis in odium Gelrensiu[m] et domine Else [229r1] de Bronckhoerst abbatisse secularium canonissarum monasterii sancti Viti Altinensis, quam presens guerra minime concernebat, missis duobus viris Wilhelmo de Lymborch milite et Gerardo Bernsvelt, in Embrica opido magistris equitum, [113M] villam ipsius monasterii Nederelten spoliavit et ad sue voluntatis libitum exactionavit.

§ 370. Niel

Festo autem Servacii quidam ex Novimagio numero LII, Socii de Vaga Fortuna nuncupati, absque capitaneo et superiorum suorum licencia ad predandum egressi, cum bestias Cranenburgenses adunatas ad Nyel perduxissent, insecuti ab illis de Cranenborch dimisso spolio ad ecclesiam et turrim de Nyel fuge presidio confugerunt. Quos cum Cranenborgenses ob fortem eorum resistenciam capere non possent, domum dotis ecclesie tunc in cimiterio ob maiorem securitatem per pastorem erectam unacum quibusdam aliis edificiis et frumentorum receptaculis ac valvis ipsius ecclesie maioribus inflammatis vitraque eius ad partem aquilonarem lanceis et instrumentis bellicis fregerunt et excusserunt.

§ 371. Slag bij Straelen

[133c] Ceterum de Clivo dux prospiciens Adolphum Gelrie ducem in singulis suis actibus contra eum prosperari, ex diversis igitur terrarum regionibus longe lateque situs XXVI centenorum equitum et novem milium peditum contracto exercitu in festo Xm Martirum, vestibus deauratis lapidibus preciosis intextis indutus ac tribus equis corpori suo deservientibus equo modo per totum corpus armatis et decoratis, per pontem Scravelen fluvioli Nyerse ducatum Gelrie intrando, ecclesias sanctorum virginis Marie et Anthonii spolians, Walbeeck villam pro parte incendio dampnans, nocte sequenti Wachtendonck angustiatur machinis et presidiis Gelrensiu[m] ac Roberti archiepiscopi Coloniensis circumdatum iam altera vice alimentavit illustri viro Gupardo comite de Nijenaer ictu bombardi interempto.

Sed quia non semper eodem cursu respondent ultima primis, mane facto in vigilia sancti Johannis Baptiste Adolphus dux multo minori suorum numero, videlicet VIIIc equitum et quinque milia peditum, presertim de Novimagio et Venlo civitatibus et Cuyckensium et Kesselensium territoriis adunatorum, cum vexillis fulgidis tubarum [114M] clangoribus ex Venlo processit viam Johanni, per quam intraverat, firmiter concludendo aut precludendo.

Cumque Johannes Clivensis reversurus viam sibi preclusam cerneret, bannirium evolutum in altum extenderat suosque ad invadendum Gelrenses per aggeres tales terrarum interpositas, teutonice een lantweer, fortiter animavit, presumens atque suis suggerens Gelrenses hiis visis de loco vero fore fugituros et dispersuros. Circa igitur sextam horam de mane obviantibus et concurrentibus dictis principibus ex utraque parte municionis cum suis valide constitutis, Clivensibus vero horrisone vociferantibus et persepe repetentibus: "Cleef, Cleef, Marck, keel aff!", ex adverso enim Gelrensibus sodule respondentibus: "Gelre, Gelre, Gelre!", interficiantur omnes.

Horrenda ac terribilis fuit ibi facta aggressio atque cruentum commissum bellum. Petebant ab utraque parte bombetarii et sagittarii, numero mille tantummodo de Novimagio et Venlo, de Clivensibus vero circa duo milia; hii enim mutuo se enormiter leserunt et occiderunt. Postquam hoc bellum ad horam protractum fuerat, Clivenses videntes per illam viam salvari non posse, versus paludem cum sua declinaverunt turma, ubi eciam eis modo premissis per Gelenses bombardis gladiis et clipeis viriliter fuit obvium atque bellum priori horribilius fuit commissum. Clivensis, inquam, dux animo consternatus ad prioris certaminis locum cum suis bellice pertransiturus se transtulit. Cui tertia vice ut prius armipotenter obvium non modico sanguinis et captivorum dispendio preclusa pertranseundi fuit via, Adolpho duce ictu teli in sinistro pede prope talum [229r2] graviter vulnerato.

Extunc Johannes dux Clivensis cum suo evoluto et vibrante terrarum suarum banerio fuge presidio campum petiit, ut sic se cum suis salvare posset. Ipsi itaque Clivensibus de eorum domini mandato consilio desuper habendo in campo adunatis, comparuit extemplo Robertus Coloniensis archiepiscopus, qui per totum diem precedentem a succurrendo Adolpho suo confratri per Nuyssienses superiores in favorem Johannis Clivensis retardatus fuerat, cum VIII centenis equitum et tribus milibus peditum de suis partibus ac Nuyssia contractis, ipsum Johannem uti convenerant aggressurus.

§ 372. Vlucht van Jan van Kleef

Cuius dum idem Johannes dux vexillum et exercitum a longe venientis cerneret, timore concussus concito cursu, eisdem Gelensium et Colonie principibus campum relinquens, ad partes [115M] superiores se divertens Coloniā adivit. Illo quippe sero dum in villam Nyel domini devenirent de Brugghen, non habentes illa die neque die precedenti edere aut bibere, propter penuriam quam sustinuerant duos profundos aquarum puteos usque ad fundum exhaustos ebiberunt fructusque adhuc immaturos, poma pira pisa fabas, spicas ordei tritici siliginis ac ex hortis herbas olera et quecumque alia mandibilia veluti animalia bruta per omnem eorum viam usque Coloniā avidè comederunt de claro fonte desuper hausto gloriando.

Ipsa, inquam, Johanne duce Clivensi in campo Coloniorum prope Reyl et Nyel constituto perque Colonienses eius amicissimos super huiusmodi diffortunio visitato, consolato ac propinato successive alienorum defluxit exercitus et ad propria se transtulit loca. Dictis vero tribus diebus, quibus ipse dux ibidem perduraverat, terrarum suarum populus eum secutus fame et siti adhuc valide depressus pro parte Coloniā intrans in magno numero inter Hungaros, Bohemos, Slavos, Austrios, Bavaros, Suevos aliarumque nacionum pauperes, ad visitandum reliquias sanctas Aquisgrani gracia generalis passagii tunc vigentis ut Colonie moris est congregatos, se ad mendicitatem publice ponens de fidelium elemosinis sustentacionem vite accepit.

Tandem Johannes dux auxilio civium Coloniensium et Sophie duxisse Montensis sibi naves ministrancium Reno transfretato per terram Montensem ad propria remeavit. Sicque decimaquinta exitus sui die in curru suo undique clauso sedens absque aliqua speciali comitiva Clivis usque suum castrum humiliatus pervenit.

§ 373. Slag bij Straelen (vervolg)

Victoria illa Adolpho celitus videtur concessa; nam ventus in primo aggressu se ab inimicis divertens et contrarius eis effectus omnes eorum bombardas et fomentum exussit. Sicque contigit, quod pauci Gelenses et multi de Clivensibus in dictis tribus aggressibus totidemque horis durantibus fuerunt interempti. Premiserat autem Robertus episcopus Coloniensis nocte bellum precedente in sanctorum Xm Martirum profesto ducentos equites in armis strennuos, die Bucken dictos, quorum numero quinque et plures alii de partibus Gelrie per ducem Adolphum milites [116M] erant creati.

In ipsis tribus exercitiis bellicis de parte Gelrensi ceciderunt duo strenui milites banerium ducis in eorum manibus successive tenentes, Mathias de Eyl miles et Schaffardus de Bornum inibi creatus miles atque Johannes Ryck burgemagister Novimagensis et pauci alii, licet plures eorum fuerunt vulnerati, de parte vero adversa Gumpardus comes Nuenar predictus cum multis aliis in cimiterio beate Virginis ad Arenam prope Stralen et alibi sepultus. Capti erant de eadem parte Wilhelmus et Theodericus de Lymborch germani et plures alii militares proceres et vulgares de diversis partibus existentibus, quorum nomina longum esset enarrare.

De ipso quippe bello hec habentur metra:
Adolff dux Gelren, tibi dedit Virgo solamen
Contra Clivenses, testis Baptista Johannes,

item:

Corde doLe, CLIVIs, naM te ConfVdlt AdoLphVs.

§ 374. Neuss en Robert van Keulen

[134c] Quia Nuysiensis duci Clivensi faventes in assistendo [229v1] eorum domino ut prefertur se difficiles reddiderant, sic quod ipsorum causante mora predicto bello peracto personaliter non intererat, ex illa ergo die odio contra eos concepto Nuysiam mediante tribus personis armigeris, Goswino Buyck Frederico Schoeff et Adolpho, ad manus suas cautelose tradi laboraverat. Sed cum res ipsa Adolpho prodente Nuysiensibus constaret, dictos duo Goswinum et Fredericum Nuysiam accedentes in navi captos veluti traditores decapitados in quatuor partes divisos ad totidem civitatis angulos stipitibus appositis fecerunt exaltari. Hec enim fuit causa dissidii principalis inter archiepiscopum et ecclesiam suam Coloniensem, ut ecclesia ipsa archiepiscopo suo se opponens Hermannum germanum Henrici lantgravii Hassie decanum [117M] sancti Gerionis Coloniensis contra eum in gubernatorem patrie Coloniensis erigerent. Quare Robertus archiepiscopus postmodum Novimagii et Zuytphanie Karolum ducem Burgondie adiens in suum acquisivit adiutorem, de quibus ut infra patebit plura emergerunt mala.

§ 375. Vredesbesprekingen in Meurs

[135c] Clivensibus itaque mediante victoria seu triumpho Stralensi per Gelrenses contra eos gracia Dei obtenta plurimum humiliatis, Adolphus dux et Robertus archiepiscopus de mense Septembris subsequente in Stralen armigerorum suorum pregravi multitudine ad invadendum ducis Clivensis terras adunata. Quod cum minime eum lateret, missis ad ipsos principes suis fidelibus pacem et concordiam cum eis de ipsorum hinc inde amicorum et procerum consilio se initurum offerebat. Sicque magnorum eorundem fidelium precibus et instanciis hiidem principes ab eorum proposito exequendo diducti intervenientibus treugis, post oblongas dietaciones inter eosdem principes contendentes per Vincencium comitem Moersensem, pre ceteris Almanie principibus pacis zelatorem, in opido suo Morsensi elaboratas, in festo Conceptionis beate Marie virginis gloriose in pacem et concordiam hoc qui sequitur modo devenerunt.

Primo ergo in finem et effectum, ut dux Adolphus omnia sua per ducem Clivensem eiusque adherentes bona et loca recuperaret sibi ablata. Archiepiscopus Robertus ipsius contemplacione omnes penas, sentencias et censuras ecclesiasticas usque ad invocationem brachii secularis inclusive in ducem Clivensem eiusque terras et suos per episcopum Wormacensem, auctoritate domini nostri apostolici Pauli secundi in vim litterarum executorialium sibi desuper ab eo directarum ob non restitutionem Suzasensis et Xanctensis opidorum ecclesie Coloniensi et beato Petro ipsius patrono certis retroactis temporibus iniuste abstractorum, fulminatas, hinc inde eciam in locis designatis publicatas, a die huiusmodi concordie ad quatuor annos proximos fecit suspendi.

Deinde Johannes dux Clivensis ducem Adolphum ad opida sua ablata Armhem, Doesborch et Wachtendonck eorumque pacificam possessionem, suis cum eorum propriis [118M] exclusis et recedentibus, intromisit Dufluamque genitori suo Adolpho duci Clivensi dudum pro VIIIm florenorum Renensium per Arnoldum Gelrie ducem inpignoratam, ad cuius possessionem ipse Johannes aut eius genitor duces nondum devenerunt, liberavit ac omne ius sibi in eadem competens in potestatem ducis Adolphi resignavit, salvis tamen duci Clivensi XIIIm florenorum ratione inpigneracionis opidi Wachthendonck per genitorem suum Adolphum ad plures annos duci Arnolde expositis, de quibus VIIm florenorum Johanni duci Clivensi Adolphus Gelrensis materialiter deliberavit, reliquam partem ratione suorum in bello Stralensi per Adolphum captivorum in se recepit ac retinuit.

Wilhelmus vero dominus Egmondensis eiusque filii Johannes Fredericus et Wilhelmus ad eorum bona et possessiones repositi fuerunt. Idem ergo dominus Egmondensis primo in Armhem, deinde in Doesborch a [229v2] nepote suo Adolpho suum recepit feudum ac eidem fidelitatis prestitit iuramentum.

§ 376. Adolf schendt het vredesverdrag [136c] His itaque peractis comes Morsensis Vincencius ipsos ducem Adolphum eiusque avunculum dominum Egmondensem ad simul colloquendum et convivandum impedimentis prioribus radicitus eiectis induxit. Sed quidam pacis emuli de parte ducis Adolphi hoc indigne ferentes, timentes dominum Egmondensem eiusque filios apud ipsum exaltari eosque deprimi et suis officiis privari, eundem ducem a bono proposito concluso omnino averterunt. Quod cum comes ipse eximius pacis amator perficere non posset, indignanter abcessit. Pretacti igitur pacis emuli concordiam inter principes predictos initam, litteras desuper concessas factionibus eorum frivolis sinistre interpretantes ducem et eius avunculum cum ipsius filiis novis discordiis et tribulacionibus involverunt.

Quarum, inquam, occasione Wilhelmus dominus Egmondensis suis bonis et possessionibus in vim concordie sibi addictis et restitutis per Adolphum et suos taliter qualiter dietim privatur. Tandem Karolum Burgondie et Johannem de Clivis duces super consiliis et auxiliis desuper inplorandis querelose accedere cogebatur. Ad cuius tunc domini Egmondensis et suorum adherencium querelosam lamentacionem Karolus dux sibi crebro significatam ducem Adolphum suis hortabatur scriptis et legatis, ut cum dictis avunculis suis Clivensi et Egmondensi dominis [119M] concordiam superius narratam servaret aut eis desuper in curia sua propterea constitutis responsurus in Gandavo compareret vel causas, si quas haberet efficaces, in contrarium allegaret. Quo veniente et cum eisdem suis avunculis cooperante, ipso duce Karolo de inviolabiliter observando prefatam concordiam pacificato, dux eos omnes ad propria cum pace remisit.

§ 377. Karel de Stoute grijpt in [137c] Adolphus certorum pravorum suorum consiliariorum opinionibus frivolis adhuc ut prius pertinaciter insistens ipsos Egmondenses in bonis et possessionibus eorum in concordia addictis et restitutis minime gaudere sinebat, sed ea omnia propriis usibus iure patrie confiscabat. Que dum Karolo ipsorum dominorum relacionibus constarent, adhuc pro bono pacis misso ad Adolphum et singulas quatuor principales Gelrie civitates, Novimagium Zuytphaniam Armhem et Ruermundam, Johanne domino de Berghen barone milite ad informandum denuo ipsum Adolphum, ut pacem et concordiam pretactas cum prelibatis suis avunculis eorumque adherentibus intrepide servaret genitoremque suum ducem Arnoldum per eum hactenus detentum propter Deum suumque honorem eius amore libere relaxaret, ne illorum occasione ducis Karoli indignacionem incurrendo sibi patrieque sue deteriora provenirent.

Qui dum piis ammonicionibus apud ducem Adolphum, ipsis tantum civitatibus in hoc minime consencientibus, sed contrariantibus, in vacuum laborando nichil profecisset Karoloque hoc significasset, Adolphus per ipsius Karoli hiraldu ad conparendum coram eo per se aut suum legitimum procuratorem XXVI die mensis Octoberis super premissis defectibus sibi et prefatis avunculis suis in iusticia responsurus evocatur. Quo contra omnium eum diligencium voluntatem ex animi sui pertinacia inherente parcium Arthesie solemnii comitiva conparente via repatriandi per Karolum ad principatum Gelrie tacite anhelantem, in quem tamen ipse pre tocius mundi principibus velut alter Jonathas in David regem summe confidebat, undique precluditur.

§ 378. Bestraffing van de heren van Brederode
[138c] Ceterum antequam hec contigerunt Adolphus dux, Johannes [120M] dominus de Brederade ac germanus eius dominus Gysbertus prepositus Traiectensis dum magne dilectionis invicem contracte affectu quadam vice in Velua solaciando venacioni institissent, sator omnium malorum quorundam dominorum invidia corda [230r1] depravavit. Qui eosdem dominos unacum Frisonibus contra David episcopum Traiectensem a sede sua expellendum ac Burgondie et Clivis duces in favorem Loduwici regis Francie conspirasse false finxerunt. Et pro sue falsitatis testimonio litteras desuper practicatas, sigillis falsis effigiatis, sigillis ipsorum dominorum veris in omnibus similibus, appendentibus roboratas, dicto duci Karolo sceleris eorum auctori in ipsorum ducis Adolphi et generosorum dominorum de Brederade perpetuam dampnationem et destructionem transmiserunt.

Unde in primis episcopus David huiusmodi falsitate suffultus Johannem dominum de Brederade anno LXVI in festo Penthecostes, eum in opido suo Wyck pacifice visitantem prandioque suo in iocunditate cum suis reffectum, tandem ad castrum suum captivum detinuit germanumque eius dominum Ghysbertum prepositum nichil mali suspicantem concito gradu de Traiecto usque Wyck secum similiter captivum duxit, ipsis false inponens cum Adolpho duce contra ipsum et Karolum Burgondie et Johannem de Clivis duces conspirasse. Ipsum igitur dominum Johannem preposito apud eum detento dicto Karolo desuper examinandum direxit.

Qui licet iteratis vicibus dire tortus gladioque feriendus aptaretur, nichilque tamen de huiusmodi conficta falsitate fateretur, sed semper constans et insons reperiretur, post duos annos ad propria remisit, modico tamen depost propter torturas et timores sibi inflictas supervixit tempore.

Germanum vero ipsius dominum Ghysbertum preposituram suam Traiectensem ad eius usum dimittere et pensionem octo milium florenorum Renensium, quam eciam de ecclesia Traiectensi dudum ipsi David per eum resignata in vim concordie recipere ac levare consueverat, ad quatuor dumtaxat milia diminuere ac extra episcopatum et dyocesim Traiectensem perpetue exulari coegit. In secundo tamen relegacionis sue anno in opido Breda Leodiensis dyocesis finem vite sue accepit. [121M]

§ 379. Karel de Stoute en Adolf en Arnold
[139c] Ad propositum nostrum continuandum.

Cum Gelrenses prenominatos dominos de Brederay taliter dolose captos, deinde ducem eorum Adolphum in Bruxella ut prefertur a Karolo duce detentum faciliter non reversurum ruminarent, dux Karolus huius rumoris habita noticia singulis principalioribus civitatibus Gelrie per suum hiraldu desuper proprio motu direxit litteras propria manu subscriptas, inter cetera continentes nunquam sue intencionis fuisse aut esse dilectum nepotem suum Adolphum apud se contra eius voluntatem retinendi, sed maiori cum honore, quam ad se venerat, ad propria remittendi, serius ipsas civitates exhortans et rogans, ut eundem Adolphum pro eorum vero duce, uti ipse, haberent et defenderent, quoniam hoc erga

eos in eternum promereri intenderet. Populus horum scriptorum omnino credulus magnum exinde concepit gaudium dominum eorum de proximo sperans reversurum.

Paucis tamen exinde transactis diebus certis brevibus apostolicis Karolo et Adolpho ducibus a Paulo secundo Romano pontifice super relaxatione ducis Arnoldi directis Karolus cooperante Luca episcopo Nysburensi apostolice sedis legato apud eum manente Adolphum pie ammonuit et hortabatur, prout sepius fecerat, ut legis divine humane et nature contemplacione genitorem suum Arnoldum a captivitate laxaret et ad honores pristinos restitueret, quoniam ad hoc efficiendum per dictum summum pontificem specialiter invocatus foret, pacem tamen et concordiam inter eosdem patrem et filium ac dominos pretactos se simulans facturum.

[140c] Ipse itaque Arnoldus Karolo procurante ad eiusdem Adolphi scripturam de castro Bueren, quo detinebatur, anno LXX in vigilia Nativitatis relaxatus Karolo adducitur; a quo et suis curialibus filio proprio dempto, qui sibi loqui aut reverenciam exhibere dedignabatur, honorifice recipitur. Ex illa hora Karolus ipsum Arnoldum ad ducatum Gelrie adversus Adolphum ipsius Arnoldi filium reponere [230r2] [122M] intendens, ex cuiusdam false littere et conficte coram eo producte tenore coram suis proceribus et curialibus asseruit eundem Adolphum unacum dominis de Brederay superius mencionatis cum Loduwico Francorum rege contra ipsum conspirasse et fedus inisse, nulla excusacione sibi desuper suffragante.

§ 380. Adolf in gevangenschap

[141c] Adolphus itaque undique anxius, cum per false sibi inposita viam redeundi minime patere adverteret, anno LXXI circa festum Petri ad Cathedram captata hora se secundo abcedens, in Namurco cognitus et detentus ipsius Karoli iussu uno in Vilvoerden et quinque in Corteraco castris usque ad ipsius Karoli necem sex annis strictissima detinebatur captivitate.

§ 381. Gelre wijst Arnold af

[142c] Tunc Karolus communicatis sibi omnibus ad statum et honores ducales requisitis singulas quatuor Gelrie principales civitates ammonuit, ut Dei et iusticie intuitu ipsum Arnoldum in ipsorum dominum reassumerent, quoniam cuncta in ipsum et suos qualitercumque commissa puro et sincero corde eis indulgeret ipsosque de cetero in bona pace et quiete, quamdiu in humanis ageret, regere intenderet.

Arnoldus dux eciam direxit nuncios ad singulas terre Gelrie civitates, scribens eis, quod hee littere, que post suam inhonestam captivitatem per filium suum Adolphum eis presentate fuerunt, per vim erant extorte; nunquam hoc fuisse de mente sua, quod filium suum reciperent in ducem eorum et eo detento in tam stricta custodia. Propterea peccit ab eis pacifice reacceptari; benevole et quiete cum gracia Dei eis preesset.

Sed cum hec omnia Gelrenses non adverterent et in eorum proposito persisterent, Arnoldus dux a Karolo duce honesta stipatus et honoratus familia cum fratre suo domino Wilhelmo domino Egmondensi eiusque filiis patriam Gelrie adiens anno LXXI in Mayo Gravie intromittitur.

§ 382. Arnold veroverst Grave

[143c] Castrum vero, videlicet Johannes de Donck miles amptmannus districtus Kuyckensis et sui, cum diucius resistere non valerent - nam subsidium eis promissum aut relevamen Teutonice te ontsetten per Novimagenses et alios Gelrenses, licet Novimagenses ob hoc armata manu exierant, nichil tamen perfecerunt, etsi Mosam transfretassent, [123M] tamen illis circumvallatis in castro Graviensi nullum auxilium prestisset - videntes autem Johannes et sui ab aliis eorum amicis desolatos ac eciam timore conterritos - nam amici ducis Arnoldi

ad hoc se disponebant, quod castrum vi rapere volebant machinis ad hoc aptatis, et sic vi diucius resistere non valebant - vita eorum salva gracia ducis Arnoldi se reddiderunt,

quatuor tamen ex una turrium Mose vicina - que ambe turres modo concluse sunt structura circa Mosam, que dicitur dat Nyewerck, que due turres longo tempore ultra centum annos ibi erant exstructe; unam illarum minus tamen fortem sed tectam occupaverunt eciam aliqui de familia ducis Adolphi, aliam rotondam sed forciolem et non tectam cives aliqui Gravienses occupaverant, postquam audiverunt Arnoldum ducem cum suis amicis appropinquare; et quia illi de familia ducis Adolphi noluerunt cedere Arnoldo neque reddere suam municionem fortiterque resistere ceperunt, cito tamen devicti sagittis et flammis et fundibulis coartati, quod turrim derelinquerent et per fenestram turris se desuper demiserunt - de hiis quatuor decapitatis et in rotis exaltatis.

Deinde Ruemunde et Gelrie civitatibus intromissus pro eorum domino reacceptatur.

§ 383. Kasteel Vrienenstein

[144c] Cetere autem civitates et opida premissis surda aure pertransitis ipsum Arnoldum ducem propter fidelitatis sacramenta filio suo Adolpho prestita reassumere rennuerunt, non obstantibus Sixti pape quarti successoris Pauli secundi scriptis sive brevibus super absolucione horum iuramentorum tamquam indebite prestitorum Novimagensi Zuytphaniensi Armhemmensi Gelrie civitatibus atque ipso Karolo duci super restitutione eiusdem Arnoldi ad ducatum Gelrie effectualiter consequendum directis.

Quibus differentiis sic stantibus quidam Gerardus de Lauwick armiger, ex parte domini Wilhelmi Egmondensis castellanus in Vrienenstein, civium Novimagensium boves [230v1] de pascuis parrochie de Walborch velut hostis eorum publicus raptos coquine dicti castris coaptavit. Quos cum restituere rennueret, Novimagenses Armhemmenses castrum ipsum fere per mensem Augusti non obstantibus prohibicione et salvigardia valida cingentes obsidione salvis intraneorum rebus et corporibus ad eorum [124M] manus tradiderunt.

Quod exspoliatum et postea tractatum fuit Novimagii, utrum deberet servari pro munimine an everti. Quidam tunc civis et consularis Novimagensis dictus Mens de Harderwick clamabat teutonice: "Eyer in die pan daer en komen geen kuycken uut", et sic tota communitas clamitans incineraverunt castrum Vrienenstein ac desolaverunt, non obstante quod domicellus de Bronchorst peciit sibi tradi predictum castrum: vellet namque tali custodia illud muniri, ut de cetero tempore inde non deveniret nocumentum; sed nichil profecit.

Considerantes tandem Novimagenses cetereque civitates mediante domino Ghisberto de Bathenborch tamquam eorum legato, pro redempcione et restitutione ducis eorum Adolphi anno fere cum medio ipsorum gravibus expensis apud dictum Karolum manente, minime posse proficere. In quo multa figmenta et mendacia ad civitates Gelrie devenerunt: quis illorum auctor fuerit bene nescitur. Sed istud tunc contigit: Nuncius predicti domini Ghisberti veniebat ex Brabancia aut curia ducis Karoli habens secum multas litteras a domino missas civitatibus et rectoribus tunc civitatum; sed antequam in Loen Mosam transvadavit, comprehensus est a servitoribus domini Wilhelmi de Egmonda et Graviam introductus. Litteris suis examinatis per dictum dominum Egmondensem subscripsit in margine: "An non estis adhuc saturati mendaciis?" Et iussit litteras replicari et nuncio reddi et libere dimitti.

§ 384. Vincent van Meurs

[145c] Anno igitur LXXII de mense Julii Vincencium comitem Moersensem Novimagii introductum contra Arnoldum ducem gubernatorem et defensorem patrie nomine et vice Adolphi statuerunt. Qui dum ad desistendum ab huiusmodi suo inchoato officio verbis personalibus Wilhelmi domini Egmondensis Arnoldique ac Karoli ducum scriptis et legatis permolliri non valeret, ipsorum omnimodam indignacionem incurrens Novam Civitatem cum quibusdam aliis Arnoldo faventibus Novimagensium potencia subegit.

Propterea quando dux Karolus terram Gelrensem intravit, omnia dominia [125M] comitis Morsensis sibi subegit et eum exulari compulit et sua dominia servavit quousque ipse Karolus vixit. Sed post mortem Karoli sua dominia reaccepit; sed damnum sibi illatum non erat sibi restitutum, quod tamen Novimagenses Armhemmensenses et Zuytphanienses firmiter in litteris suis sigillis roboratis promiserunt, sed sibi minime servaverunt.

§ 385. Arnold doet Gelre over aan Karel de Stoute [146c] Prospiciens, inquam, dux Arnoldus nullis mediis ad ducatum Gelrie pacifice possidendum posse devenire, eodem anno revisitato Karolo cuncta que acciderant gravi cum querela patefecit. Hiis sane intellectis Karolus in magna commotus ira, Gelrie primatibus et civitatibus pocioribus suis demum patefecit scriptis, ut Arnoldum consangwineum suum carissimum in eorum verum dominum et ducem reacceptarent; alioquin manu forti et virga ferrea ad suum Gelrie principatum introduci et in ipsorum dominum prefici ordinaret eaque taliter efficere velle in verbo principis loco iuramenti confirmavit. Ipsi tamen Gelrenses more solito premissa minime advertentes Arnoldum in eorum dominum recipere adhuc contumaciter recusarunt.

Ad ultimum premissis itaque peractis, cum nichil inde esset secutum, Arnoldus preenarratorum occasione in reprobum sensum lapsus, de quorundam eum regencium proch dolor iniqua informacione depravatus, iuramentis propriis dudum de patria Gelrie in suo esse conservanda prestitis postergatis, necessitati et egestati suis ut apparuit subveniendo, suas patrias, ducatum Gelrie comitatum Zuytphanie cum eorum appendiciis et pertinenciis universis, anno MCCCCLXXII die Jovis septima mensis Septembris in Ruermunda Karolo Burgondie Brabancieque duci pro trecentis milibus florenorum Renensium in ipsarum patriarum lamentabilem desolacionem inpignoravit et iure pignero cedens [230v2] transportavit. Quas quidem patrias, ducatum Gelrie et comitatum Zuytphanie, mediante eadem pecuniarum summa ac expensarum earundem occasione desuper fiendarum aut faciendarum eidem Karolo aut eius heredibus [126M] inde restituenda, eidem Arnoldo eiusque heredibus aut quibus ius redimendi dederit redimere licebit dempto filio suo Adulpho et liberis ab eo descendentibus, quos, ut in suis litteris subiungit, ob ingratitude dicti filii et impietatem per eum in ipsum commissam ad redempcionem dictorum ducatus et comitatus noluit admitti, sed ab ipsa redempcione privatos et submotos esse voluit.

Reservato Arnoldo usufructu reddituum proventuum et emolimentorum ac regimine et administratione omnimoda earundem patriarum unacum opido et castro de Gravia, quoad viveret, postquam ipsius ducis potencia ad illarum possessionem reductus et repositus foret, exceptis tamen extunc quatuor castris aut opidis ex quatuor quarteriis patriarum Gelrie et Zuytphanie ad ipsius Karoli optionem et disposicionem permanentibus. Promisit insuper Arnoldo Karolus, quod post ipsius reposicionem pacificam ordinaret et inponeret precariam quingentorum florenorum Renensium decem continuis annis ad minus duraturam ex dictis patriis more preciariorum in Brabancia Hollandia Flandria receptorum inter eos equaliter divisuram. Deinde promisit in verbo principis eidem Arnoldo Karolus, quod, quam primum opida Novimagium et Venlo aut alterum eorum subiugaverit vel ad obedienciam reduxerit, portas et turre et muros funditus demoliri destrui et avelli faceret ad perpetuam rei memoriam, ut aliis essent in exemplum dolo et fraude cessantibus quibuscunque.

Sciendum quod de pretacta trecentorum milium florenorum racione patriarum Gelrie et Zuytphanie solvendorum idem Arnoldus ipsi Karolo inprimis, nescitur qua causa motus, ducenta milia simpliciter remisit. De aliis centum milibus Arnoldus ante obitus sui diem dumtaxat octo milia levavit. Cetera octoginta duo milia statutis terminis venerunt solvenda, sed ipsius Arnoldi superveniente morte manserunt insoluta. Hec omnia preenarrata ex litteris sigillatis inter eosdem duces habitis sunt conscripta.

§ 386. Dood van Arnold van Gelre

[147c] Hiis itaque gestis modico de post tempore, Karolo protunc de partibus Picardie contra Loduicum Francorum regem procedente cum armipotentibus suis, Arnoldus, ob hoc nichil amplioris commodi seu solacii super proposito suo consequendo quam prius [127M] obtinens, merore et dolore afflictus Gravie rediens tandem anno Domini MCCCCLXXIII appoplexie morbo nocturno tempore in lecto inprovisè tactus officioque lingue privatus in vigilia Mathei apostoli, LXXIII etatis sue anno diem vite sue clausit extremum.

§ 387. Dood van Catharina van Kleef

Sed conthoralis ipsius Katherina Adolphi primi ducis Clivensis filia Johannisque ducis germana tribus de post supervivens annis in antepro festo Petri ad Cathedram in castro theolonii Loebeck ex dolore et afflictione cordis premissorum occasione collectis in monasterio Carthusiensi insule beate Marie virginis apud Wesaliam apud parentes suos tumulatur.

§ 388. Financieel wanbeleid van Arnold van Gelre

[148c] Hic Arnoldus principatus sui Gelrie et Zuytphanie redditus de summa LX milium florenorum, quam tempore obitus predecessoris sui Reynaldi excedebant, ad quinque milia prodigaliter perduxit. Nam omnia terrarum suarum officia quantumque eciam parva pro denariis recipiendis in aliorum exposuit manus ac per Reynaldum ducem exposita aggravavit.

Gelrie vero castrum, a quo totus denominatur principatus, ceteraque castra et pallacia indifferenter desolari et ruinari sinit. Coniunx tamen eius Katherina pallacium Novimagense ipsius Arnoldi neglectu omnibus fere suis tectis denudatum edificiisque corrosum superextruxit et restauravit. Wachtendonck eciam districtum et Duflie dominium in potestatem Adolphi ducis Clivensis pro certis pecuniarum summis alienavit.

Que tamen duo dominia filius eius Adolphus mediante bello Stralensi contra Johannem ducem Clivensem avunculum suum sangwine et [231r1] pecuniis obtenta recuperavit, licet tempore moderno eadem duo dominia cum prefectura Eltenensi, districtu Gochensi, Moldick Imperii Novimagensis, Angerloe cum certis villis prope Doesborch ac demum Loebeck cum suo theolonio idem Johannes Clivensis a principatu Gelrie themeritate Karoli ducis Burgondie lacerando sibi usurpavit.

Novimagenses, inquam, qui eundem Arnoldum ad ducatus dignitatem originaliter promoverant, ultra ducenta milia florenorum et [128M] amplius dampnificando, privelegia eorum imperialia de vinis e superioribus partibus per Wale fluvium devectis in penibus Novimagensibus primo reponendis ac demum aliis partibus longe lateque in ipsorum questum communicandis, in Dordracenses pro vili recepto transtulit precio.

Et quod deterius est: antiqua duo nobilia et egregia dominia partibus Gelrie semper nociva, videlicet Gennepa a domino Johanne de Hynsberch et Wick in Duerstede a Jacobo domino de Gaesbeeck suis consangwineis Gelrie principatui in firmamentum pro competenti precio perpetue incorporanda sibi pie oblata assumere recusavit.

Nunquam enim idem Arnoldus patriam suam videtur dilexisse. Nam pristinis temporibus eam ad manus Philippi ducis Burgondie duabus vicibus perpetuo alienare curaverat:

primo ut, Gelrie et Gravie opidis et dominiis cum eorum redditibus sibi tantummodo reservatis, cetera omnia dominia apud ducem Philippum pro denariis convencionatis perpetuo remanerent, quam convencionem coniunx eius Katherina ipsum ducem Philippum avunculum suum Bruxellis propria in persona adeundo annulari obtinuit;

alia autem vice in vim permutacionis pro ducatu Gelrie et comitatu Zuytphanie Luzenburgensem ducatum de ipsius Philippi manibus assumpsisset, nisi germani sui Wilhelmi domini de Egmonda informacione prohibitus fuit.

Nota: iste Novimagensis hec scribens contra Arnoldum valde obprobrose invehitur, scribens eum periurum quia terram vendidit, dicens eum esse immemorem iuramenti in sua ad ducatum assumptione prestiti et dilapidatorem quasi omnium reddituum - hoc ascripsit eciam Reynaldo - et quod vendidit ius imperale de vinis et quod non emit dominia de Gennepe et de Wijck. De istis aliquid postea dicetur quoto folio; numerus hic assignabitur.

§ 389. Karel de Stoute valt Frankrijk aan

[149c] Karolus, inquam, dux in gravi hominum multitudine Franciam ingressus civitates Rygensem alias Roy, Mondidier, Sancti Quintini se graciae sue subdere obtinuit, quas suis satellitibus communivit. Civitatem vero Neel sibi rebellem expugnavit funditusque destruxit universis ipsius incolis, presbyteris et personis ecclesiasticis [129M] cum eorum domino de Neel, demptis infirmis mulieribus et pueris ac quodam decrepito sacerdote cum domina de Neel existente, in ore gladii absque ulla misericordia lamentabiliter occisis. Quorum metu plures alie civitates se graciae ducis tradiderunt. Post multis opidis aliis et castris deiectis atque amplius centum villis incendio devastatis et spoliatis Belvacum fortissime obsidendo inpugnavit, minime tamen expugnavit. Abinde se divertendo Ambiens similiter longo tempore gravissima cinxit obsidione. Quam cum propter capitaneorum et armigerorum regis fortem resistenciam obtinere nequiret, intervenientibus treugis soluta obsidione non sine modico suorum recessit dampno.

§ 390. Grote Raad in Mechelen

[150c] Redeunte igitur Karolo duce et solemnibus curia Valencie comitatus Hannonie cum suis proceribus de fraternitate Aurei Velleris servata, se super omnes imperatores reges ac principes, qui ab incarnatione Domini hucusque in Romano imperio fuerunt, exaltando nomenque suum magnificando quoddam supremum iudicium Parlamentum dictum ad instar Francorum regum, velud abhominabile inconsuetum ydolum ab universis terrarum suarum subditis colendum, in status sui ponpa Machiliniam ingrediens in domo consulatus desuper per totum panno blavio cooperta propria themeritate instituit et erexit. Ubi [231r2] loco sui unum presidentem Johannem iudicem de Bisancia ac duodecim in altero iurium doctores Gallicane nationis in cappis de vario foderatis more auditorum Romane curie decoratos in sedibus sublimibus residere ordinavit. Ad quod quidem parlamentum singula alia terrarum et civitatum suarum minora parlamenta sive iudicia diversimode instituta in appellacionibus ab eisdem interponendis uti eorum caput solummodo respectum habere voluit. Sed ab illo supremo parlamento, quo pauperes velut eciam in aliis minoribus parlamentis inutilibus laboribus et expensis per nephandos [130M] Pikardos plurimum gravabantur, sub pena amissionis capitis et omnium bonorum minime licebat appellare. Unde quidam Frederici Romanorum imperatoris iuratus nuncius ibidem directus a quadam causa inibi vertente Cesarem appellans squalore carceris ac aliis propterea Machaline tormentis fuit extinctus.

§ 391. Aandacht voor de verdediging van Nijmegen

[151c] Postquam Novimagenses ducem Adolphum eis valde dilectum, pro cuius liberatione plurimas expensas et labores iteratis vicibus peregissent, nullatenus posse rehabere ac nunc super omnia ducem Arnoldum ipsius genitorem patriam Gelrensem in eorum dampnationem ad manus ducis Karoli alienasse agnovissent, civitatem eorum ampliatam fossatis novis latis et profundis aggeribusque altis ac turribus et portis fortibus undique per gyrum firmaverunt aliis suburbibus extra Borchpoert et Heselpoert spaciose sitis deiectis. Conventus Fratrum Minorum de observancia sancti Francisci et sororum canonissarum sancte Agnetis ordinis regularium sancti Augustini, ne inimicis ad obsidendum eos essent in firmamentum, solo coequaverunt. Eisdem fratribus et sororibus exsolvendum alia intra muros loca ordinaverunt, sed non dederunt. Fratres tamen Minores extra muros in priori eorum fundo suum

reedificaverunt conventum; qui conventus nunc, postquam secundo deiectus, intra urbis menia reedificatus est. Sed sorores canonisse in Nederbosch parrochie Novimagensis in agris eorum propriis suum de novo instituerunt conventum.

§ 392. Karel de Stoute verovert steden in het Overkwartier [152c] Ceterum processum expeditionis principatus Gelrie, a quo aliquantulum digressus sum, continuando est sciendum, quod defuncto duce Arnolde Karolus litteras resignacionis super eodem principatu ab ipso Arnolde sibi concessas executioni effectuali demandare [131M] satagens, suis ad eundem principatum directis fidelibus et scriptis in vim huiusmodi resignacionis se in verum ducem Gelrie comitemque Zuytphanie instanter peccati admitti et homagiari fidelitatisque iuramenta, ut in talibus fieri assolet, prestari.

Gelrenses hec audientes licet animosi fragore consternati eum delirare presumebant, asserentes celum potius ruere et terram perire, antequam in eorum dominum et principem admitti deberet.

Quapropter hiis perceptis magno cum exercitu ad debellandum et subiugandum sibi principatum Gelrensem Traiectum Superius acceleravit. Ubi Ruermundenses non vocati venerunt ipsorum civitatis claves duci offerentes se sue potestati subiugando anno MCCCCLXXIII, unde:

BVrgVndo KarVLo CeCidIt IaM GeLrea CLaVda.

Deinde Mosam descendendo dominia de Born et de Bruggen cum eorum castris et opidis contra Vincencium comitem Morsensem rectorem patrie Gelrensis ac forte castrum Montfort impugnatum sibi subegit. In festo vero venerabilis Sacramenti munitissimum opidum Venlo fortissima cinxit obsidione. Quod die noctuque terribilibus bombardis et aliis diversis machinis bellicis infestatum quarta obsidionis die ad manus suas tradi obtinuit, quindecim tamen fidelibus sociis opidum ipsum strenue defendentibus ligatis manibus et pedibus aquis Mose immerito submersis. Cetera vero opida Erkelens, [231v1] Wachtendonck, Stralen ipsius ducis terrore absque ulla resistencia se eiusdem ducis gratie subiecerunt.

(Sed Gochenses alio usu consilio miserunt per manus Johannis de Mosa clavis eorundem opidi Johanni duci Clivensi rogantes eum, ut sub eius tutela eos susciperet et ut ipse et sui heredes dominantur eis et de invasione ducis Karoli eos eriperet; quod et factum. Et ad hodiernam diem, scilicet anno XVcIIo, tenet eos.) [132M]

§ 393. Beleg van Nijmegen [153c] Ad animosos Novimagenses (melius poneretur presumptuosos; nam animositas est virtutis, presumptuositas est themeritatis; animosi non cito vacillant; in istis animositas fuit cito versa in pusillanimitatem) huius dissidii principales ista fama deducta, consilio desuper habito de pretorio publice fecerunt preconisari, quod mulieres virgines sanctimoniales pauperes infirmi senes servitores clerici ac quotquot essent tam intranei quam extranei exire volentes sine aliqua reprehensione libere exire possent, eo quod magnipotens Burgondie dux civitatem de proximo obsidere decrevisset, ne ipsi tamquam timidi animos audacium civium et armigerorum civitatis facerent facillare. Plures ergo de Novimagio cum pueris et mulieribus exierunt.

Verumtamen erat Novimagium civitas imperialis munitissima, ante Christi incarnationem quinquagesimo vel circiter anno a Julio Cesare sacri Romani imperii monarcha primo iniciata, tribus menis circumdata, turribus portis fortalicis fossis latis et profundis circumvallata, ita ut ad eam difficulter pateret accessus.

Premissis itaque dispositis Karolus dux Novimagium pregrandi hominum armigerorum multitudine in festo sanctorum Johannis et Pauli per gyrum fortissima cinxit obsidione. Cui Johannes dux Clivensis in auxilium accedens Novimagitas iam undique hostibus conclusos eorumque Regnum et homines in festo sanctorum Petri et Pauli in favorem

Karoli primo diffidavit castraque sua cum fratre suo Adolpho ultra fluvium Wale in villa de Lent ex opposito Novimagii metatus est. Sicque Novimagitis per terras et aquas nullus pene patuit recessus. Cumque tentoria et papiliones absque numero in gyro erecte forent, Burgondite et Clivite cunctis diebus ac noctibus sine intermissione bombardis ac serpentinis innumerabilibus aliisque instrumentis diversis bellicis turres et muros civitatis terribiliter aggrediendo in parte quassarunt et destruxerunt. Pallacium tamen Julianum, in quo Adolphi proles, Karolus scilicet et Philippa, reservabantur, illesum dimiserunt.

Etenim in exercitu ducis Burgondie [133M] quingenti erant electi Anglici viri bellicosi a rege eorum Eduardo Karolo duci in subsidium missi. Qui ut viri audaces in octava Visitacionis virginis Marie scandentes portam Nove Civitatis municionemque Novimagensem invitis civibus et satellitibus intraneis portam occuparunt, vexilla eorum tria illic erigentes, Burgondionibus uti convenerant eos minime sequentibus. Novimagite vero, licet animo prius consternati, tamen in Deum et sanctum Stephanum ipsorum patronum firmiter spem ponentes, resumptis viribus veluti leones rugientes ut milites strennui portam contra eosdem violenter cum magnifico viro Ghisberto de Wysch barone eos precedente reascendentes ipsis Anglicis acerrime restiterunt, facinulis mericeis pice et sulphure madefactis incensis, in facies scansorum lanceis et fustibus indesinenter proiectis ac calce viva ebulita aliis diversorum generum mulierum confectionibus in eos missis ac diris verberibus et sagittis, post conflictum ad horam continuatum, eorum capite domino Anthonio de Pagi cum sex aliis inibi degutturatis, recedere eisque portam et fortalicium libere dimittere compulerunt Deum ac sanctum Stephanum magnificantes. Vexillaque inimicorum inibi contenta in signum victoriae et contumelie eorum erexerunt ipsos ad confligendum denuo cum eis provocantes.

Plures enim occasione vulnerum in ipso conflictu susceptorum hinc inde diversis locis interierunt, de Novimagitis tantum tribus neci datis. In exercitu ducis novem milia pugnatorum in Novimagio esse publice divulgabatur, licet [231v2] inibi ultra ducentos pugiles pedites et LX equites minime reperiebantur.

Deinceps Burgondiones civitatem eorum assultibus invadere tardabant, sed turres portas et muros circa portum fluvii Wale, ubi debiliores esse cognoverunt, die noctuque absque requie sagittis bombardarum demolire et evertere studebant. Atque ea tempestate portam dictam Heselpoert et Turrim Molendinalem cum magna parte muri intermedii, nec non Clivite a Bethua Craenpoert [134M] instrumentis eorum bellicis perforando destruxerunt, ita ut ipsis sine eorum dispendio ad civitatem pateret accessus, cum aliunde eam invadere nequirent. Destructa et dilacerata Porta Nova cum duabus suis turribus tecto adhuc manente gravem minabatur ruinam. Quod attendentes intranei portam et turres grossis funibus, ne exterius cadendo inimicis fieret in presidium, sed intus ut ipsis maneret in fortalicium, callide cinxerunt et ad se cadere coegerunt. In huiusmodi namque perniciose obsidione Novimagite omnibus necessariis superhabunde provisi velut milites strennui et viri bellicosi absque cessatione sese defendentes instrumentis eorum bellicis magne depopulacionis excidia in exercitu ducis commiserant.

Namque Novimagitis eorumque mulieribus undique per circuitum hostibus constanter resistentibus, a Clivitis et Burgonditis pro pace adipiscenda vocibus sedulis demum incitantur, ut interlocutio per partes hinc inde ordinaretur, ne miserabili morte interirent - diffinitum enim fuerat omnes Novimagitas ultra septem annos etatis sue habentes absque misericordia puniendos -, quorum tamen voces et desideria advertere diu distulerunt. Sed cum ex eorum turribus et meniis videntes Bomilenses et Tyelenses naves ascendentes ipsis Burgonditis et Clivitis alimenta apportantes eosque declinantes ac Zuytphanienses et Armhemmensis ipsi sacramento fidei astrictos nullum auxilium prestantes - ad colloquendum cum hostibus ad littus Wale in Lent aures suas licet invite ad interlocuendum de pace prebuerunt.

(Hic loquitur cronographus contra veritatem facti: Ipsi Novimagenses summo desiderio pacem optabant; sed hoc superbia eorum exegit, quod se humiliari nequibant, nisi

cum magno eorum dispendio tam corporum quam bonorum temporalium. Iste dux Karolus non fuit Arnoldus, quem Arnoldum ita prodiciose capere ac captum tam turpiter arte custodiri et tam probrose tamquam inutilem virum procurabant.)

§ 394. Overgave van Nijmegen

Sic invicem tribus diebus pro pace firmanda et obsidione solvenda interponente se Johanne duce Clivensi, tandem in profesto Praxedis virginis conventum et conclusum est, quod Novimagenses salvis eorum et extraneorum corporibus et rebus, bonis, instrumentis bellicis, armis ac iuribus et privelegiis universis duci Karolo infra tres annos divisim cum eorum quartario LXXXm florenorum ratione expensarum in ipsa obsidione factarum realiter traderent et assignarent ipsumque ducem cum suis pro eorum vero domino [135M] ac principe intromitterent et homagiarent atque in signum obediencie ipsi Novimagite numero XL primatum de consulatu et communitate cum eorum pugnatoribus peditibus extraneis civitatem exeundo usque suam papilionem in solio residentem nudis pedibus et capitibus pro venia de commissis obtinenda processionaliter visitarent.

Cuius quidem tractatus vigore soluta obsidione et certis de ipsius ducis fidelibus intromissis, Novimagensibus eorumque satellitibus ducem adeuntibus, ultra convencionata de mandato ducis iniunctum fuit Novimagensibus civitatem reintrantibus, ut ad fluvium Wale declinarent et dealbatis ramis transfretando vacuis loculis et manibus patriam exirent; quod tamen fuit revocatum et impeditum per dominum Johannem Clivensem.

In sancte ulterius Praxedis festo in foro civitatis cum quadam machina fere sex pedum alta erecto patibulo duo Pickardi suspendio et tres Almani gladio propter modica forefacta in terrorem aliorum ibidem fuerunt interempti.

Eodem, inquam, die conventionatis per ducem minime servatis de ipsius mandato publice de pretorio facto seu edicto sub pena amissionis corporum et omnium bonorum Novimagenses [232r1] omnia et singula eorum ac civitatis arma instrumenta bellica iura et privelegia in pallacio ad visum ducis urgebantur presentare globosque universos bombardis et serpentinis suis immissos in medio civitatis accumulare. Istis itaque gestis ac armis civium per nephandos Pickardos undique distractis dux altera die in festo Marie Magdalene ad civitatem et ecclesiam solemniter introductus hora secunda post meridiem de fenestra solarii hospicii ad Aquilam prospiciens a Novimagensibus in dominum et principem eorum homagiabatur.

Hic dux dum preter ipsius commissionem portam murum turrim versus Oy de mandato ducis Clivensis videret solo adequari, ab huiusmodi opere inchoato desistere imperavit. Ipsi quippe duci quidam erat maleficus prefectus nomine Maledinus, qui quemcumque virga sua oblonga rubricata de ipsius mandato tetigerat, sine ulteriori examinacione gladio aut suspendio feriebatur. In usum exercitus ducis tricente erant mulieres, quindecim florenis Renensibus stipendiate cotidie, de quibus cuilibet earum singulis diebus unus stuferus proveniebat. [136M]

§ 395. Karel de Stoute wordt heer van Gelre

[154c] Novimagio taliter ut prefertur subacto Karolus dux a ceteris principatus Gelrie civitatibus, Zuytphania, Armhem, Doesborch, Dotenchem, Grol, Lochhem, Harderwick, Hattem, Elborch, Wageninge, per se et suos in ipsorum dominum hereditarium fuit receptus et homagiatus, iurium tamen et privelegiorum Zuytphaniensium et Armhemmensium veluti Novimagensium litteris apud ducem permanentibus.

Sicque finaliter Karolus dux Burgondie, Lothringie, Brabancie, Lymburgie, Luzelburgie, comes Flandrie, Arthesie, pallantinus Hannonie, Hollandie, Zelandie et Nammurci, marchio Sacri Imperii, dominus Frisie et Machaline, Adulpho duci Gelrie succedens duxit in uxorem Ysabelam martertere sue Agnetis et Karoli de Borbonia ducis

filiam. De qua genuit unicam filiam nomine Mariam, Maximiliano Frederici imperatoris filio nuptam, qui tocius principatus Gelrie assecutus est dominium.

Preterea Robertus de Bavaria archiepiscopus Coloniensis Karolo Novimagii non invento Zuytphanie veniens auxilium ipsius imploratum contra Nuysienses sibi prestandum obtinuit, unde, ut infra patebit, plurima mala sunt subsecuta.

Duce Karolo in festo Assumptionis Marie Novimagii reverso Adolphi ducis proles Karolus et Philippa ad Bithunum Arthesie comitatus, ut matris lingue et patrie proprie obliviscerentur, exilio relegantur.

§ 396. Gelre wordt uitgeperst

[155c] De suis maleficis Pickardos et maleficiis expertos Novimagii et Zuytphanie in superiores et rectores ordinavit, Novimagenses continuis inportabilibus et irrationabilibus exactionibus per suos iniquos oppressit commissarios, sic quod si diucius vixisset, dimissis omnibus querere alienas edes coacti fuissent. Nam sicut milites ad bella gerenda, ita sui commissarii nephandi ad excoriandum populum eorum bonis et rebus per incognitas adinventiones erant edocti.

Prefecerat namque in generalem terrarum Gelrie rectorem quendam [137M] iniquitatis sue virum Johannem de Curte Sancti Huberti comitem de Meghen omnibus exosum, qui ipsarum terrarum subditos dire scobavit. Cuius auctoritate quidam Johannes Stoep de Bruxellis mille artifex penitus vires suas exactionales continuavit in pauperes. Ordinaverat idem comes de Meghen rotondalia sua iudicia dicta Scyven in Novimagio, Armhem, Zuytphania et Ruermunda, quibus in locis eorum auctoritate citatos super obiciendis responsuros oportebat comparere, quorum sedes appellandi erat parlamentum Machaline, in fine ut pauperibus nullus obolus remaneret. Quidquid enim de summa LXXXm florenorum duci triennio per Novimagenses promissa solvebatur, nichil tamen de eadem, etiam si eam decies solvissent, defalcabatur.

§ 397. Jan van Kleef pikt een graantje mee

[156c] Clivita dux Johannes prospiciens cuncta iuxta cordis sui desiderium, ad que certis retroactis laboraverat annis, votive succedere ac filium germane [232r2] sue Katharine ducisse Gelrie Adolphum captum cum suis prolibus opprimi et exulari, hoc ergo tempore sibi congruo sue indemnitati sufficienter providere cupiens, XXm florenorum Renensium de summa LXXXm florenorum duci Burgondie in vim concordie mediante eodem duce Clivensi, ut supra prefertur, elaborate triennio solvenda nec non fere quartam partem de principatu Gelrie dimembrando, videlicet Goch, Wachtendonck opida cum eorum dominiis et appendiciis atque territorium Duflie, prefecturam Elthenensem et certas villas prope Doesborch et Doethinchem Burgondionum duce assenciente ad suum proprium Clivense traxit dominium quinque etiam milia florenorum a Novimagensibus in pretacte sue summe XXm florenorum defalcacionem extorsit. Et extunc curiam ducis Gelrie in Goch, dudum per Eduardum ducem constructam, quatuor turribus ponte lapideo contra Gelrenses in suum munivit usum, non obstante quod magnam pecuniarum summam ipse Clivensis dux ratione Wachtendonck et Duflie a duce Adolpho sublevatam inbursaverat. Hic etiam dux suis factionibus et consiliis inducendo ducem Burgondie ad partes Reni, in quibus nusquam [138M] comparere consueverat aut presumpserat, totum Romanum, ut infra dicitur, commovit et disturbavit imperium.

§ 398. Karel de Stoute wordt beleend met Gelre

[157c] Sane premissis taliter peractis dux Burgondie Fredericum Romanorum imperatorem in Treveri magnifice visitavit. Qui dum se mutuo ad multos dies plurimis magnificentis honorificassent, tandem anno MCCCCLXXIII in festo sancti Leonardi Karolus de ducatu Gelrie comitatuque Zuytphanie in vim resignacionis iuris Wilhelmi ducis Montensis et

Juliacensis, qui de illis infeudatus fuerat, a dicto imperatore in imperialibus supra quamdam machinam in foro Treverensi ante ecclesiam Maiorem erectam solemniter presidente in plurimorum principum presencia infeudatur ac titulo et armis Gelrie ducatus et Zuytphanie comitatus insignitur.

§ 399. Karel de Stoute wil koning worden

[158c] Igitur Karolus dux Burgondionum, cernens sibi fortunam mutabilem in omnibus suis actibus votive sibi arridere, imperialem comitatum Burgondie dudum regnum denuo in regnum erigi seque illius regem constitui ac omnes dignitates ducatus comitatus principatus et dominia per eum a Romano imperio possessa unacum episcopatibus in illis subici ab imperatore instanter petiit. Qui ipsum ac suorum magnipotentiam nimium metuens, petitionem ipsius frivolam quoniam denegare non audebat, die statuto, videlicet Presentacionis Virginis gloriose, dum hec solemniter in ecclesia Treverensi ad effectum deduci deberent sedesque imperialis et regalis ordinata ipsiusque Karoli corona regalis atque nova excogitata arma apta ac singula ad tantam solemnitatem disposita fuissent, imperator Fredericus, ne atrociter Romanum lederet imperium, de recessu apud se secrete cogitans, illius diei summo mane ante diluculum Karolo insalutato naviculam ascendens per Moselle fluentia ad quatuor descenderat horas, antequam ipsi duci imperatoris constaret recessus.

§ 400. Herbegrafenis van de ouders van Karel de Stoute

[159c] Sicque totus ducis Burgondie regalis confusive dissipatur processus. Quo cognito Karolus abinde secedens corpora parentum suorum Philippi et Ysebelis eius coniugis de diversis locis Brugis et Gennay interim Lucenburgi devecta ulterius ad monasterium Carthusiense [139M] prope Divionem apud avum suum Johannem et Philippum atavum suum Burgondie duces collocando cum maxima transtulit solemnitate.

Dum autem ascendendo per Nansiam iter ageret, per Reynaldum comitem Vademontis, tunc Lothringie ducem, a quo postmodum in bello occiditur, festive receptus curiose tractatur.

§ 401. Beleg van Neuss

Exequiis parentum peractis ad Sanctum Adomarum, ubi tunc solemnis dieta inter Francie et Anglie reges ac ipsum fuerat ordinata, est reversus. [160c] Sed eo cum Eduardo Anglie rege uxoris sue germano inibi personaliter conparente discordante, indignanter abinde ad obsidendum in favorem Roberti archiepiscopi Coloniensis Nuysiense opidum, uti Zuytphanie inter eos [232v1] conventum fuerat, cum pregravi suorum properavit exercitu. Ipsoque duce sic recedente rex Anglorum cum rege Francorum per consiliatores ad unitatem et concordiam ibi tractatam redierunt.

Progrediente quippe Karolo duce altera die sancti Panthalionis martiris in anno LXXIII Nuyssiam in territorio Coloniensi contra Hermannum de Hassia, Henrici lantgravii Hassie germanum, decanum sancti Gerionis Coloniensis, a capitulo ecclesie Coloniensis in rectorem patrie constitutum, potentissima cinxit obsidione. Quod tamen opidum, licet pluries oppugnatum et assaultum, propter ipsius Hermanni et suorum inperterritorum acerrimam resistenciam minime expugnavit.

Interea Cristiernus de Oldenborch rex Dacie, Zwetie, Norwegie, Gotie et Wimle cum suo germano Gerardo de Oldenborch, Frederico duce Bruynenswicsensi [140M] ac magno duce Magnopolensi sive Mekelenborch ac pluribus aliis illustribus dominis Karolum ducem pro pace tractanda accessit, sed nichil proficiens ad propria remeavit.

Habuit enim dux secum in hac obsidione fere Xm armatorum ex Ytalia et Lombardia, similiter ex Anglia certa milia armigerorum, demptis infinitis aliis ex omnibus suis

principatibus sibi servientibus. Corruerunt autem diurnatim plures nobiles barones milites armigeri cum plebeis innumerabilibus et presertim de Lombardia et Ytalia.

Tandem adveniente Frederico imperatore cum Philippo archiepiscopo Maguntinensi, Johanne archiepiscopo Treverensi, Georgio episcopo Methensi, Henrico episcopo Monasteriensi, episcopo Eystedensi, Alberto marchione Brandenburgensi, Johanne duce Saxonie, Alberto etiam duce Saxonie marchione Mysenensi, lantgravio Thuringie ceterisque aliis ducibus comitibus principibus, in multitudine copiosa Coloniam intravit, novissime circa unum miliare prope exercitum ducis in viridi prato castra sua locavit. In exercitu vero imperatoris erant XIX principes, LXXV comites et illustres domini; CLVIII civitates imperiales certum numerum armigerorum cum victualibus papilionibus tentoriis et ceteris armis bellicis imperatori in auxilium contra ducem Burgondie direxerunt.

Ad ultimum mediante Alexandro episcopo Forliviensi sedis apostolice legato a Sixto papa illuc misso et Johanne de Bade archiepiscopo Treverensi amicitia redivive pacis hinc inde fuit elaborata, quatenus unusquisque, utpote Robertus archiepiscopus Coloniensis et Hermannus rector sive tutor patrie cum capitulo Coloniensi omnia eorum iura, quibus se iuvare intenderent, ipsi domino apostolico presentarent, quique infra annum huiusmodi iuribus visis exprimere deberet, quis eorum in iure et episcopatu alteri cedere deberet. At vero propter bonum pacis et [141M] amicitie vinculum ipsius imperatoris filius unicus Maximilianus eiusdem ducis unicum filiam Mariam duceret in uxorem, uti postmodum fuit actum.

§ 402. Karel de Stoute verovert Lotharingen

[161c] Hoc siquidem modo anno LXXV infra octavas sanctorum Petri et Pauli ipsam vero obsidionem ad annum fere continuatam benigne dissolvens Flandriam repeciit. Ubi suis contra Francorum regem dispositis finibus, maximo armigerorum relecto exercitu contra Reynaldum Lothringie ducem, qui tempore obsidionis Nuysiensis in favorem Loduwici regis Francorum eum diffidaverat et cum Switonibus in Burgondia imperiali et Alsacia in dominio de Faretten maxima dampna devastando et cremando commiserat, armipotenter procedens universum eiusdem ducis principatum unicum Nansia illius principali civitate expugnata successive obtinuit. Ipso Reynaldo duce pro auxilio contra tam magnipotentem principem sibi prestando regem Francorum adeunte, in via per Lodewicum de Luzellenborch comitem Sancti Pauli connestabulum regni Francorum contemplacione ducis Burgondie, ne regem ut proposuerat adire posset, arrestabatur sicque tempore illo intermedio toto suo principatu fraudulenter destituitur et privatur. Karolus Lothringie principatu taliter adeptus ad defendendum ducatum Sabaudie per illius ducissam viduam contra Switones, qui fere igne et ferro devastaverant, invitatus accessit, ubi magno temporis perduravit spacio.

§ 403. Ferrette

[162c] Ipsius igitur [232v2] Karoli causante absentia anno LXXVI Reynaldus dux Francorum regis ope libertati prestine restitutus trium fratrum nobilium comitum de Bytz, videlicet Hermanni Rodolphi ac Argentinensium Basiliensium ceterorum amicorum suorum Switonum auxilio ducatum suum Lothringie de manibus Burgondionum potenter [142M] recuperavit.

Illis vero diebus quidam maleficus Petrus Hagghebach miles ducis Karoli dominium Faresie sive Faretten eidem duci a Sigismundo Austriae duce pro centum milibus florenorum dudum in vadimonium obligatum ipsius auctoritate regebat. Qui dum illius domini subditos inconsuetis oneribus aggravaret, videlicet talliis et axsisiiis, filiasque ac virgines eorum ad voluntatis sue libitum stupraret et violaret, patrie ipsius superiores tandem in ipsum irruentes, ordine militaris regule per XXVII milites presidentes milicia privatur tunc et rusticus iudicatus in Brisaco decollatur.

Summamque pecuniarum, pro qua ad manus ducis Burgondie per dictum ducem Sigismundum eorum dominum, ut premittitur, fuerunt alienati, ex seipsis ac amicorum suorum vicinorum Basiliensium Argentinensium auxilio congregantes in eiusdem ducis Burgondie usum Basilee deposuerunt. Quas quidem pecunias dum ipse recipere recusaret, ipsi in stipendiatorum suorum contra eum bellancium utilitatem distribuerunt.

Sicque Faresini a iugo ducis Karoli ac suorum tyrannorum liberati ad Sigismundum proprium ipsorum dominum libere redierunt.

§ 404. Dood van Lodewijk van Luxemburg

[163c] Cuius quidem occasione Switones Sigismundum in eorum verum dominum recognoscentes se cum eo ipsiusque principatibus et dominiis ad contra illum Burgondie ducem agendum et se defendendum fortissimo amicitie vinculo confederaverunt.

Eodem anno LXXVI XXI mensis Decembris, Loduwicus de Luzellenborch comes Sancti Pauli antedictus, qui licet semper magnifice pro Karolo duce egisset, ipsius tamen permissione in castro suo Andagie sive Aynghen comitatus Hannonie dolose captus a ministris Francorum regis et Parisius deductus supra ligneam exaltatus machinam propter certas causas per eum in regno ut ferebatur perpetratas publice fuit decollatus.

Qui tamen fundavit et dotavit in suo dominio de Andighen duo monasteria, unum Carthusiensium, aliud Carmelitarum. [143M]

§ 405. Grandson en Murten

[164c] Rursum antedicto anno LXXVI, quo Karolus in Sabaudie partibus exercitum suum moverat ac interim Reynaldus in ducatu Lothringie adversus ipsum prevaluerat, castrum Elicort et opidum Grandzee salvis intraneis eorum rebus et corporibus obtinuit. Sed cum idem Karolus quadringentos Zwitones sibi pre ceteros exosos in opido repertos inhoneste contra fidem datam nulla suffragante gracia laqueo suspenderet et eorum aliquos aquis suffocaret, quidam valens armiger de marchionatu Missnie dictus die Missener, qui fidem inter eos firmaverat, hanc domini sui cernens perfidiam, quam mitigare nequiverat, clam abcessit et Switonibus confederatus die Veneris sancta cum ipsis armipotenter reveniens dominum suum Karolum, ne traditorie illos taliter interemptos decepisse diceretur, expugnavit ac opidum et castrum predicta sibi vacua dimittere ac fugam capere coegit, duobus fere milibus hominum de suis ibidem atque sparsim in via occisis.

Abinde se divertendo Karolus Moretum opidum contra Switones obsidens per eosdem in festo Xm Martirum scandalose fugatur universis suis clenodiis curribus victualibus armis bellicis et attelria inestimabilis valoris multorum milium florenorum dimissis ac XXIIIm hominum sparsim fugientium per viam et prata miserrime interemptis et degutturatis. De thesauro vero ibidem adepto Switones, qui prius velut rustici in vilibus vestibus lineis ac laneis incedere consueverant, nunc in sericis incedentes atque aurum et argentum in suis oculis et vestibus habunde deferentes ob eorum strennuitatem ceteris nobilebus se coequare presumpserunt.

§ 406. Beleg van Nancy en dood van Karel de Stoute

[165c] Postremo dux Karolus suis omnibus thesauro clenodiis instrumentis bellicis et bellatoribus talibus denudatus et spoliatus, suam tamen seviciam minime deserens ducatum Lothringie, per Reynaldum comitem [233r1] Vademontis ipsius ducem Switonum adiutorio in eius absentia recuperatum, ut prefertur, denuo ferociter et longo inpugnavit tempore. Sed cum principale ducatus opidum Nansium undique per gyrum fortiter obsidisset et intraneos fame et inedia summe oppressisset suosque similiter ob defectum et penuriam [144M] victualium extreme cruciasset nobilemque quendam Theodericum de Langher militem, ipsius ducis

Reynaldi magistrum curie, contra omnium suorum voluntatem apprehensum laqueo suspendisset,

extemplo contra eundem Karolum animose conparuit anno Domini MCCCCLXXVII in vigilia Epiphanie Domini imperterritus dux Lothringie Reynaldus XXV vel circiter annorum cum Switonibus Basiliensibus et Argentinensibus ceterisque civitatibus eis confederatis deprope obsidionem Nansii. Ubi inter eos gravissimo et cruento commisso prelio, post longum conflictum duce Burgondie Karolo cum suis terga vertentibus et fuge remedio se salvare sperantibus, dux ipse cum duobus et ultra milibus hominum hinc inde dispersis a quodam sutore de Zwitzia in capite tribus vulneribus dire lesus corruit, pluribus tamen ex ipsius parte detentis.

Tercia vero die dux corpore denudato, facie in terram aquosam versa et congelata mentoque corroso difformiter pre ceteris interfectis fuit inventus Nansiique introductus in ecclesia collegiata sancti Georgii inter duos Lothringie duces olim ibi humatos per Reynaldum ducem honore congruo sepelitur. Sicque septem pedum complectitur loculo nunc pro tocius mundi spacio, Lothringis ac Zwittonibus dicentibus:

Iace, miser miser, iace;
Carnem pauperum devorasti,
Eorum sangwinem potasti,
Pacem habere refutasti,
Quam tua morte redonasti.

§ 407. Karel de Stoute

Ecce quomodo miser periit ille famosus magnipotens dux Burgondie Karolus etatis sue anno XLIII et duorum mensium, cum iam IX annis et VII mensibus post genitorem suum Philippum prefuisset, quem sui temporis pontifices Romani et summi Paulus secundus et Sixtus quartus et Fredericus tercius Romanorum imperator, Loduwicus Francorum et Eduardus Anglorum reges ceterique duces et principes atque crudelis Turchus christiani nominis persecutor ob ipsius potenciam et vesaniam venerabantur ac velut dyabolus crucem [145M] summe formidabant. Sed dum placeret Altissimo, qui omnia creavit ex nichilo, sustulit eum de medio suo subveniendo populo.

[166c] Post Karoli decessum singuli commissarii et officiiati per totum principatum Gelrie ad regendum et opprimendum populum ipsius auctoritate ubilibet constituti, de premissis habita certificacione velociores leporibus a venatoribus exagitatis pre timore eis superveniente effecti, Gelriam relinquentes ad propria quantocius remearunt.

§ 408. Dood van Adolf van Gelre

Exinde festo Purificacionis Marie Adolphus dux Gelrie, per Mariam ipsius ducis Karoli filiam de captivitate Corteracensi solutus et in eius contra Loduwicum Francorum regem eam invadentem in sui exercitus campiductorem de mense Maii constitutus, ipso die sanctorum Septem Dormiencium apud Tornacum a suis fere omnibus effugientibus derelictus adversariorum in eum improvisse irruencium lanceola per collum confossus lamentabiliter occubuit. Et in cappella sancti Loduwici cathedralis Tornacensis locello plumbeo honorifice sepultus requiescit.

§ 409. Maximiliaan van Oostenrijk

[167c] Postquam Adolphus lamentabiliter occubuisset, mense Augusti sequenti Maximilianus Frederici imperatoris unicus filius Gandavi solemniter adveniens iuxta sponsalia tempore obsidionis Nuysiensis per eorum genitores tractata filiam Karoli ducis duxit in uxorem - sicque dux Burgongie Brabancie Lothringie etc. efficitur - de qua infra annum genuit Philippum, anno vero sequenti filiam nomine Margritam.

Qui quidem Maximilianus per Loduvicum Francorum regem maximis guerris involvitur ac ducatu et comitatu Burgondie unacum comitatu Arthesie, Bolonie, Piccardia, Vermondia, Pontesio, Atrabatensi et Morinensi cathedralibus civitatibus aliisque pluribus dominiis et districtibus centum milium florenorum singulis annis inportantibus per eundem regem destituitur [233r2] et privatur.

§ 410. De kinderen van Adolf van Gelre
[168c] Novimagite vero Katherinam Adolphi sororem de domo ducis [146M] Frederici de Bavaria apud sororem suam Margaritam ducissam manentem in solacium eorum et prolium ducis Adolphi advocaverunt. Sed Novimagite ceterique Gelrenses ex verbis domini Wilhelmi de Egmonda, in quadam dieta prope Armhem servata prolatis, considerantes quod ipse eos in partem ducis Austrie transferre elaboraret, sibi ammodo minime crediderunt. Et sic dominus Egmondensis Katherine de Velue ac aliarum parcium Gelrie redditus prohibebat responderi. Eamque Armhem dimittere et Novimagium repetere per sibi adherentes pertractabat, et ipse illico Armhem intrans in suam recepit potestatem.

Hic iterum iste cronographus celat veritatem. Nam non scribit de illa dieta servata apud Bathenborch; ibi dominus de Egmonda sana consilia Novimagensibus et eis adherentibus. Dixitque eis ibi aperte de morte Adolphi, quem secundum hominem exteriorem ipsi expectabant adhuc in vita existentem, licet secundum hominem interiorem ipsi contrarium sciebant verum. Tale namque consilium eis proposuit: "Noscitis, omnis terra Gelrensis inpignorata est pro certa summa pecuniarum. Quam cum consilio omnium Gelrensiarum ac amicorum patrie possimus in brevibus annis colligere, si singula et omnia, que ad ducatum Gelrie respiciunt, emolumenta fideliter et stricte per fideles colligerentur et conservarentur, eciam ad hoc opus exactiones per totum ducatum Gelrie communes ordinarentur. Et sic congregata summa, propter quam patria loco pignoris servatur apud heredes ducis Karoli, cum adiutorio Dei ac amicorum nobis ad hoc opus utilium redemptionem terre Gelrensis, patrie ac filiorum Adolphi bene obtinebimus. Hoc esset consilium meum et hec mens mea. Et interim tamquam boni subditi submittemus nos dominio ducis Austrie; satis pius erit nobis." Hiis auditis Novimagitis et suis adherentibus non placuit eis, quia noluerunt dominari, sed dominare, sicut semper fecerunt per totam vitam ducis Arnoldi et eciam Adolphi, licet ipse Adolphus satis moleste apud se tulit proterviam Novimagensium et arroganciam, non potuit se eis opponere, quia eorum assistencia non valebat bene carere; nam factione eorum inverecunda cepit patrem suum inhoneste et in destructionem tocius terre. Inierunt autem consilium et domino Egmondensi hoc proposuerunt, ut ipse cum filiis suis assumeret terram Gelrensem contra Maximilianum Austrie ducem et contra ducissam Mariam suam conthoralem. Quod ipse omnino rennuit, nolens rebellare domino suo, ita sic dicens: "Hoc consilium, quod hic proponitis, non est acceptandum michi neque filiis. Nam quasi omnia, que habeo, sunt sub districtu domini mei Maximiliani. Eciam forsitan diceretis: Terra Gelrensis tibi refundet que dampna incurretis propter eam tuendam. Ad hoc habeo ante oculos meos recens exemplar de comite de Morsa, qui propter vestram gubernacionem fuit privatus omnibus dominiis. Quis vestrum adhuc restituit unum denarium de dampnis sibi illatis? Et ergo nunc ego nec filii mei meo consilio hoc attemtabunt." Iam perpendat lector, an non fuit hoc sanum consilium, quod eis dominus Wilhelmus de Egmonda proposuit. Quot propterea homines sunt iugulati; terra quasi totaliter depopulata; quot sunt depauperati, virgines violate, adulteria periuria homicidia perpetrata! Et adhuc non cernitur bonus finis. Et sic iste cronographus sepe scribit pro Novimagensibus ac vult eos iustificare, quando vere sunt valde culpabiles; nam ipsi semper fuerunt initiatores discordiarum. Sed quia ipse Novimagensis ergo scribit pro populo et pro se.

Cumque hec agerentur, ordinacione quorundam [147M] consulum Novimagensium pacem et salutem patrie diligencium cum Clivita Johanne adinventum fuerat Karolum Gelrie

filium, Elizabeth ducis Clivensis filiam, Johannem ducis Clivensis filium seniore, eiusdem Karoli germanam hinc inde matrimonialiter copulari [233v1] debere. Et hoc modo proles Adolphi ad propria redire deberent.

Quam quidem ordinationem dum Katherina Gelrie intellexisset, in foro Novimagensi omni populo convocato frivolis suis verbis immutavit, dicendo inter cetera avunculum suum reum mortis germani sui, acsi propriis manibus eum interfecisset, timens horum matrimoniorum vigore ducatum Gelrensem finaliter ad Clivenses posse devenire. Hac itaque ordinatione disrupta infinita mala patriam Gelrensem invaserunt.

§ 411. Frederik en Willem van Egmond in Nijmegen

[169c] In festo vero sancti Georgii de vespre advenientibus filiis domini de Egmonda Frederico et Wilhelmo cum XXX circiter equestribus anno Domini MCCCCLXXVIII absque salvo conductu, ut prius mense tantum elapso venerant, venerunt in hospicio rursum Pavonis cum certis de consularibus et amicis in iocunditate edentes et bibentes. Ex inopinato disturbio maximo in civitate ex verbis ineptis et stomochatis famulorum ipsorum ad cives prolatis ortum habente, populus Gomorre tumultuatus ipsos duos fratres nichil mali suspicantes in illo hospicio invadere et interficere nitebantur. Sed astucia Johannis de Heeze burgemagistri supervenientis tumultum populi dulcibus verbis mitigantis, ipsi duo fratres illesi ad domum ducti et deinceps ad Turrin Novam prope castrum in prisone fuerunt positi et ad triennium inibi detenti. Ipsorum familiares in carceribus asperis et hospiciis locaverunt. De quibus omnibus unum decapitatum in partes quatuor dividerunt, de quibus partibus duo ad Graviam miserunt et ad portas et muros suspenderunt. Hoc illi Novimagenses ideo fecerunt, ut odium seminarent contra Egmondenses, acsi opidum Graviae tradidissent.

Scribit hic cronographus, quod Johannes de Heeze sua astucia et dulcibus verbis conpescuit populi tumultum. Quid ille homo Johannes de Heeze aliter faceret, nisi quod assuetus fuit? Conpescuit ipse vulgi tumultum? Fuit incentor illius tumultus. Non astucia, que virtutis est, conpescuit, sed astucia, qua seminatur discordia et parcialitas, usus est. Non enim fuit homo pacis et quietis; semper enim consuetus erat: quando aliqua fama belli aut discordia audiebatur, fuit hoc suum; quasi exultans clamabat et dixit teutonice: "Weder aen, weder aen!" Et sic per totum quoadusque vixerit, cum suis adherentibus discordias fovit. [148M]

§ 412. Beleg van Arnhem

[170c] Civitate Armhemmensi more solito abeunte Novimagenses cum Zuytphaniensibus cum Johanne de Bavaria Frederici ducis filio, quem ipsi advocaverunt, Arnhem obsederunt; sed parum proficientes aut nichil post spacium septem ebdomedarum ad propria redierunt. Considerantes autem illi, qui cum Johanne de Bavaria a duce Frederico patre Johannis ad terram Gelrensem missi erant, parcialitates et sediciones Novimagii et in aliis civitatibus eis adherentibus et oppressiones bonorum ac innocentium, que tunc inibi fovebantur, terram Gelrensem dimittentes ad duce Fredericum cum filio suo Johanne redierunt. Dixeruntque aliquibus bonis viris ac honestis terram Gelrie inhabitantibus, non vellent, quod ducatus Gelrie dimitteretur domino suo liber; in tali statuque eum regeret, sicuti pro tempore illo erat.

§ 413. Willem van Arenberg

[171c] Illis vero diebus Wilhelmus de Arenborch miles, ex subordinacione episcopi Leodiensis Loduwici de Borbon in usum prolium Adulphi confederatus cum Katherina, magno congregato exercitu usque opidum Eyck perveniens decrevit ulterius ad obsidionem Armhemmensensem proficisci. Sed cum hoc ad aures Johannis ducis Clivensis devenisset, concito ex disposicione ipsius dux Austrie pyronem Leodiensem dudum per duce Karolum ablatum Brugis locatum unacum privelegiis remisit. De quibus episcopus gavisus ad ipsorum

instrumenta domino de Arenberch et suis in auxilium Gelrensiū ulterius progredi sub pena bannicionis iuris ecclesie sue inhibuit.

Sicque utique hac de causa exercitu suo disperso et segregato, contra episcopum suum propter confusionem sibi in hoc factam fidemque Gelrensiū addictam graviter commovebatur. Quem tunc episcopus absque [233v2] maiorum suorum consilio iuxta iura ecclesie proscripsit et bannivit. Quapropter idem tunc dominus de Arenberch in partem Loduwici regis Francie contra episcopum et ducem Austrie se [149M] contulit, qui tunc potencia sua castrum Arenberch et cetera ipsius Wilhelmi dominia et bona devastavit et spoliavit. Cuius maleficii occasione postmodum episcopus Leodiensis illius Wilhelmi manibus fuit interemptus.

§ 414. Frederik van Brunswijk

[172c] Considerantes demum Novimagenses ceterique Gelrenses Johannem ducem Clivensem ob non dimissionem Egmondensium ab eorum captivitate inimicum continuari eiusque potencie resistere nequientes Fredericum ducem de Bruynenswick et Luynenborch mediante domino Wynando de Armhem milite vocatum anno Domini MCCCCLXXVIII in festo Nativitatis virginis Marie cum quadringentis equestribus in magno gaudio Novimagii introductum domicelleque Katharine in virum legitimum tradere proposuerunt. Sed ipsa suis proposito et consensu mutatis ad hoc perficiendum nequaquam induci poterat.

Ipsa Fredericus dux altera die Tecele in ecclesia Novimagensi summa finita missa in rectorem et defensorem patrie vice et nomine prolium Gelrie ad certos annos erat constitutus fidelitatis iuramentis hinc inde prestitis et firmatis.

§ 415. Jan van Kleef

[173c] Dux Johannes Clivita, licet paraliticus omniumque membrorum suorum viribus dempto officio lingue destitutus, ardore invidie contra Adolphum ducem eiusque proles ac Katherinam eius germanam inextinguibiliter concepto, ducem Austrie eiusque rectores hucusque tardantes die noctuque ad invadendum devastandum et subiugandum sibi patriam Gelrensem incitabat, timens dominiis et districtibus per eum a ducatu Gelrie ope ducis Karoli sibi applicatis per dominum Fredericum privari posse.

§ 416. Aanvallen op Gelre

Duce igitur Austrie in profesto Circumcisionis Domini in Buscoducis homagiato exinde Buscoducenses in octavis Epiphanie villam Hemert contra Johannem [150M] dominum de Hemert exusserunt et castrum domini Johannis de Hemert incineraverunt et everterunt propter multas molestias et depredaciones, quas ipse e suo castro Buscoducensibus continuo inferebat. Et tunc Boemel eiusque Insulam, Kessel, Maren et cetera usque Buscum conbusserunt. Deinde perpetratis multis incendiis et homicidiis ab utraque parte

Hermannus de Hassia electus Coloniensis, Wilhelmus Montensis et Juliacensis, Johannes Clivensis duces plerique alii confederati duci Austrie ipsius contemplacione domicellam Katherinam de Gelria, Novimagensium et Zuytphaniensium civitates eisque adherentes diffidaverunt.

§ 417. Ontzet van Geldern

[174c] Gelrie opidum cum eadem Katherina, que ibi preerat, ad plures menses per Adolphum de Nassauwe ex ducis Austrie parte obsidetur. Novimagenses et sui vero VII aut VIII milium hominum exercitu adunato ad dissolvendum obsidionem Gelrie processerunt. Sed certorum duci Clivensi favencium depravati concilio illa nocte in merica Novimagensi persistentes altera die summo mane redierunt. Exercitus ille exinde in tres partes hinc inde divisus fuit.

Hiis itaque peractis die Mercurii XVI Junii infra octavas Venerabilis Sacramenti castrum theoloniale Lobeth per ducem Clivensem obsessum et pluribus castrensibus ictibus bombardicis interemptis, ceteri salvis rebus et corporibus castrum ipsum de Loebeck bombardis deiectum amplius tenere non valentes Clivensibus tradiderunt.

Gelrenses die sabbati XIX Junii, preessente eis Alberto de Bommel, cum omni eorum potencia ad alimentandum Gelrie opidum tunc XXII mensibus obsessum numero VI^m armorum, inter quos erant VI^c equites, duo circiter milia de scoppetariis, per pontem Clesperdum procedentes Clesperdum in partem cremaverunt, Weeze [151M] exactionaverunt, Cevilaer depredaverunt conburentes.

Altera die dominica Gelriam intrantes obsessores retrocedere eisque fortalicia sua cum eorum necessariis et alimentis ipsis dimittere compulerunt. Quos usque ad Alderkercken insequentes certos ex eis captivaverunt equestres ac vina [234r1] et alimenta eorum cum bombardis et aliis instrumentis bellicis dimissis Gelrie introduxerunt, castra et fortalicia in confinibus Gelrie nimis coartantes sibi subiecerunt. Tandem Arcen castrum cum villa munita ipsis resistendo obtinentes Mosam cum exercitu transfretare valuerunt.

§ 418. Land van Cuijk

[175c] Cum Gelrenses cum eorum exercitu disposuissent pro quo exierant et versus Boeghem villam in merica devenissent, Johannes senior filius Clivensis, ad quem profugi de obsidione Gelrie super auxilio prestando declinaverant, transfretato cum eisdem ex Gennepe alveo Mose exercitum Gelrensem cum suis debellare proponebat. Quod cum ipsi prospexerant, illico eorum exercitu proinde adunato ad committendum cum illis bellum campestre suas acies bellicas disposuerunt. Quod cum Clivenses et sui intellexissent, bellare formidantes concito gradu se ab eis retrahentes Gennepe receperunt.

Primitibus et dominis supranominatis de obsidione fugientibus, iterum quindecim milium equitum totidemque centenorum peditum multitudine adunatorum finibus Gelrie applicantes dominium Kuckense pro maxima parte incendio dampnarunt, obtinentes Hatendonck salva castrensium vita. Exinde Mosam transfretantes castrum Homen, cadente tamen strennuo milite Theoderico de Horst dicto cum aliis pluribus soldatis, vi obtinentes, salva tamen vita eorum qui castrum illud custodiebant, Imperiumque Novimagense pro meliori parte concremantes Hoemen persisterunt et circa Duyckenborch et Hautert.

Tandem interveniente Wilhelmo duce Montensi inter Austrie et Clivis duces ex una et Frederico de Brunenswick et Gelrensibus ex altera partibus posite erant treuge [152M] a festo Inventionis Stephani ad annum et VI septimanas durature.

Novimagenses in istis treugis, sicuti assueti erant, non servantes fidem nam villagium de Wechel totaliter quasi incineraverunt ac depredaverunt non longe post firmatas treugas. Nam antequam dieta, que ordinata erat in Duceldorp inter predictas partes, apud ducem Montensem servabatur, isti Novimagenses hoc nephas cum suis commiserunt. Dicebatur quod Albertus de Bommel dixit presumptuose, quando erat in precinctu pergendi ad Dulceldorp pro servanda dieta: "Ecce iam habeo in potestate reportare terre Gelrensi aut pacem aut guerram." Hoc valde presumptuosum de tam exili viro, quia ortus erat de rusticis agricultoribus.

§ 419. Hendrik van Schwarzburg

[176c] Tandem iste dux Fredericus de Brunenswick in amenciam apud Harderwick cecidit et ita furiosus est effectus, quod conpedibus et manicis ferreis clausis custodiebatur. Que erat causa illius amencie non bene scitur. Qui Fredericus iterum Novimagii deductus, cernentes Novimagenses eis fore inutilem,

habito desuper consilio Henricum de Zwartzenborch episcopum Monasteriensem pro rectore et defensore patrie in usum prolium Gelrie concorditer elegerunt, veluti de comitatu Zuytphaniensi presidem fecerant. Quem sabbato XVI Septembris cum III^c equestribus

unacum baronibus Zuytphanie adventantem in festo Mathei apostoli homagiaverunt sibique iuramenta fidelitatis prestarunt. Altera vero die sancti Mathei idem Henricus episcopus, de Novimagio ad Tylam, Boemel, Leyderdam navigio progrediens, locis in eisdem homagiabatur et similiter Gravie per suum procuratorem.

§ 420. Frederik van Brunswijk

Medio vero tempore, videlicet die dominica que fuit festum Cosme et Damiani, Elizabeth filia comitis de Staelberch uxor Wilhelmi ducis de Bruynenswick fratris Frederici, facta integra compositio cum Novimagensibus, assumpto secum Frederico in amencia perseverante, ad suam properavit patriam.

Qui tamen post annum ut dicitur Deo miserante suorum sensuum compos et sanus effectus. Ita effectum quod qui cum [153M] multis, scilicet IIIc, intravit Gelriam, paucissimis reductus. Nam circa Homen in profesto Barbare sui amiserunt LXX equos sellatos, de sessoribus equorum aliqui interfecti, maior pars capti; ac aliqui se tutaverunt in fossatis castri de Hoemen. Et sic manserunt in terra Gelrensi occisi et capti et aliqui eorum ad extremam paupertatem deducti.

§ 421. Beleg van Wageningen

[177c] Sane anno Domini MCCCCLXXX die Pasche secunda Aprilis existente, vix festo illorum quatuor dierum celebrato, [234r2] quidam miles Reinbergh dictus generalis capitaneus de Nassauwe, marscalcus ducis Austrie, magna Brabantinorum adunata multitudine inductione ducis Clivensis Mosam et Lynghen transfretando omnia in circuitu devastantes, magenam in villa de Raversande super fluvium Reni sive Lecke obtinentes, occisis et degutturatis XXXVI et circiter audacissimis pugnatoribus, deinde magenam ex opposito Wagheninge similiter acquirens, die Martis XI Aprilis transfretato Reno - et adveniens eis in auxilium - exercitus ducis Clivensis, a duce eorum Johanne hoc practicante missus, Wagheninge fortiter cinxit valida obsidione. Gubernator vero patrie Henricus episcopus Monasteriensis hiis agnitis XXVIII Aprilis contra eosdem repellendos armipotenter processit Wagheninge intrando.

Die vero eodem Albertus de Bommel burghemagister, Wynandus de Arnhem miles, Wilhelmus de Beest armigher, Wincentius de Swanenborch magister equitum cum Novimagensibus ac eorum amicis numero duorum milium navigio usque Tyelam episcopo in auxilium ad reprimendum adversariorum exercitum accesserunt, Reno transfretato Wagheninge intraverunt et munierunt. In festo igitur Johannis ante portam Latinam, constituto ab Alberto burgemagistro per Wale fluvium eis alimenta advenire, adunatis de suis de Novimagio et Harderwick aliis terre Gelrie locis viris citra trecentis, Reno inconsulte transnavigato ad assecurandum et deducendum huiusmodi alimenta in Wagheninge absque expertorum exploratorum premissione processerunt.

Quod Switones, qui erant conducticii ducis Austrie, cum Brabantinis et Clivitis ex [154M] tentoriis eorum in monte contra Wagheninge extensis a longe prospicientes, concito gradu in valida multitudine similiter Reno transvadato ipsis viam redeundi precludentes, domum Ghysberti de Rantwick in Hoesden villa, paucis tunc elapsis diebus per Switones combustam, pro refugii subsidio adire coegerunt, ex qua quidem deserta domo fossatis munita fortiter restiterunt.

Que omnia dum episcopo innotescerent, a suis honorem et salutem eius diligentibus consultum fuerat, ut ceteros in obsidione remanentes adversarios repente invaderet et sic Dei gracia ipsis devictis amicos suos transfretatos a mortis periculo liberaret. Cum siquidem de dicti episcopi Henrici in ecclesia de Wagheninge orantis consiliariis ex parte episcopi, scilicet per quendam veteranum multorum annorum archiraptorem Gherardum de Bernsfelt marscalkum, dictis amicis fuit responsum, ipsius minime fore consilii quod episcopus suos

militares contra tales nepharios homines ad bellandum emittere deberet, cumque Gelrenses nichil aliud ab eorum protectore habere possent, redimendo eorum amicos in angustia mortis constitutos remanentes in tentoriis inimicos debellando viriliter aggrediebantur. Monasterienses animositatem Gelrensiarum ammirantes vexillum eorum arripientes eos retrocedere compulerunt.

Sicque crudeles carnifices prenominati in die sancti Johannis ante portam Latinam contra sacramentum fidei duabus aut tribus vicibus datum contra Gelrenses ibi conclusos, in Hoesden in domo exusta prius conglomeratos, ut lupi rapaces deseientes, in ore gladii perimerunt demptis aliquibus in ipsius domus latibulis salvatis. Inter quos Albertus de Bommel burgemagister et Wilhelmus de Beest cum LXXII et amplius probis et electis civibus de Novimagio et magister civium de Harderwick cum germano suo et pluribus aliis honestis opidanis de Harderwick fuerunt ibi interempti. De quorum nece intollerabilis et vehemens dolor ceteros Gelrenses apprehendit.

Episcopus vero nichil amplius suis ferens amicis, Wagheninge e suis caris munito ac in obsidione dimisso, ad propria remeavit. Nullis tamen de post mediis scriptis nunciis pecuniis aut promissionibus ad subveniendum obsessis in Wagheninge, licet per sacerdotium ad hoc efficiendum infra breve temporis spacium firmiter promiserat, potuit induci.

Proch dolor, Novimagenses per Traiectenses, qui pridem eis fidem de subveniendo eorum corporibus bonis et alimentis in [234v1] obsidione de Wagenige ad resistendum ipsorum adversariis firmiter [155M] promiserunt et convenerant, defraudati nullam penitus fidem alicuius subsidii, sed omnimodam diffidiam, illorum episcopo David hoc subdole pertractante, invenientes, Deo tamen propiciante per aliam viam obliquam quam venerant de insidiis inimicorum eos persequentium, mediante eorum magistro equitum, ad propria laboriose redierunt.

§ 422. Overgave van Wageningen

Inmisso, inquam, crebris vicibus igne per hostes in Wagheninge vix XVI domibus demptis incendio dampnaverant. Tandem episcopus Henricus, suorum magnificorum nominis et fame, sibi in obsidione Nuysiensi ex parte imperatoris contra Karolum ducem Burgondie viriliter confligenti ultra omnes Almanie principes ibidem existentes asscriptorum, omnino oblitus, suos militares Wagheninge inpositos undique angustiatis intelligens, propria in persona cum duce Clivensi avunculo suo in secreto verbis habitis, ipsius ordinatione certis legatis in Wagenige destinatis, suis inibi constitutis fecit intimari, quod salvis eorum corporibus et bonis exire deberent, inimicis opidum evacuatum dimittendo, quin permanentibus in eodem de cetero caput et principalis esse desineret.

Sicque ipsius episcopi militares, videntes se per eorum episcopum deceptos et confusos, dolenter, uti inter episcopum et ducem Clivensem conventum erat, in festo Inventionis Stephani opidum in manus inimicorum reliquerunt. Harderwicksenses, dolum quippe et fraudem graviter ferentes, attracto sibi opido Elborch se ab aliis separantes inimicis se subdiderunt.

[178c] Premissorum itaque occasione episcopus suorum bonorum nominis et fame immemor Novimagensibus et Zuytphaniensibus eorumque adherentibus multo maiora intulit dampna et scandala, quasi eorum publicus et letalis hostis fuisset, quoniam per hunc pretactum et subdolum tractatum Novimagenses et Zuytphanienses ab invicem separati mediante abstractione Wagenige in manus inimicorum, ut infra patebit, finaliter dati sunt.

§ 423. Aanslag op Zaltbommel

Obsidione igitur de Wagenige durante Ludolphus dominus de Heel frater Oeswaldi domini de Monte, Gherardus de Wlodorp miles habens in uxorem viduam de Weerdenborch, qui Novimagensibus species bombardarum [156M] ad resistendum ministraverunt cum aliis

necessariis, ac Otto de Wy armiger castellanus in Echtel, amicis terga eorum vertentes, adversariis adherendo ceteris fidelibus Gelrensibus cum Brabantinis plurima intulerunt dampna. Verum subordinacione Henrici de Malsen et Adriani secretarii atque unius militis de Brunenswickzibus cum Buscoducensibus in festo Deportacionis ymaginis virginis Marie dominica post Nativitatis Johannis Baptiste navigio venientes versus opidum Boemel, quod traditorie cepissent, nisi Deo permittente tradimentum a casu fuisset propalatum. Sicque Buscoducenses cum complicibus, ut etiam duabus vicibus temporibus pristinis, de muris retrocedere coacti fuerunt. Prefati Henricus burgemagister et Adrianus, vix ambo simul quinquaginta annorum, sententia capitali plecti meruerunt.

Scribit iam iste cronographus de obsidione Graviensi valde parum. Hanc ponderando nescio tamen cur hoc facit: fuit tamen vir honestus, sacerdos et litteratus et bone fame; sed multa, que ipse scripsit, contrarium quasi verum. An sit deceptus ex narratione hominum infidorum, qui sibi semper meram veritatem non narraverunt, aut quomodolibet istud se habet, ab aliquibus ignoratur, qui aliter viderunt audierunt quam ipse.

De hac Gravie obsidione aliquid non longe post ponetur secundum meram veritatem.

Scribit iste semper Novimagenses animosos, quod est glorie; sed potius nominaret eos perversos obstinatos et fidei violatores, sicut claruit in Graviensibus, quod minimum, quod eis promiserunt et litteris sigillatis roboraverunt, uti iam patebit, servaverunt.

§ 424. Nijmegen zit klem

Igitur ergo Novimagenses coartati ex obsidione Wageninge ac ab eorum rectore Henrico episcopo Monasteriensi derelicti, etiam propter Gravie obsidionem undique confusi et ubique advectione victualium et amministrazione privati, veluti ab inimicis obsessi, guerris multiplicibus involuti, ad ducis Clivensis et Brabantinorum scripta pacis interveniende dietas [234v2] cum eisdem observare sunt coacti. Unde a festo Decollacionis Johannis usque ad diem Lune nonam mensis Aprilis in Embrica cum Brabantinis et Clivensibus maximis expensis dietaverunt. Quos dux Clivensis, cui ducatum [157M] realiter possidendum prebuerunt, post omnem eorum tractatum insimul conclusum gravi in ira reposuit.

Fueruntque Novimagenses in illa dieta, Gravienses, Tyelenses ac Boemellenses; sed nullus illorum trium opidorum consulum intraverunt ad consilium sive ad conspectum ducis Clivensis, scientibus illorum trium opidorum consulibus parum aut nichil de illis, que ibi tractabantur, nisi quantum Novimagensibus placuit eis revelari.

Depost Buscoducenses XXVII Marcii ultra fidem datam litteris ac sigillis domini ipsorum confirmatam Bathenborch opidum incineraverunt et depredaverunt. Exinde die Veneris VI Aprilis Johannes de Egmonde filius domini Wilhelmi domini de Egmonda miles in usum ducis Austrie hora meridiei Dordarcum obtinuit. Et Reynerus de Broechuyse miles et auctor multarum sedicionum et discordiarum, qui opidum Harlem cautelose obtinuerat, ipsi duci Austrie dimittere et evacuare coactus fuerat.

Nota addicionem. Ibi periit spes Novimagensium, que ex partialitate Hoeckzensium nutrita fuerat. Nunc primo ceperunt cogitare de aliquo remedio pacis, quia iam spes eorum ex toto collapsa fuerat. Adhuc querebant valde extranea remedia, ne subderentur duci Austrie. Causa fuit eorum proterva superbia, veluti iam prosequitur cronographus scribens:

§ 425. Catharina zoekt vergeefs hulp

[179c] Huiusmodi disturbii diebus Katherina domicella Gelrie regem Francorum Loduicum ac archiepiscopum Lugdunensium Gallie primatem apostolice sedis cardinalem eiusque germanum ducem de Borbon prolium Gelrie avunculos atque Alexandrum ducem Albanie Jacobi Scotorum regis germanum, sororis sue Marie filium regine Scotorum, pro consilio et auxilio sibi in premissis prestandis cum decenti commitiva adeunte, subordinacione ducis

Clivensis per medium archiepiscopi Pictaviensis nichil aliud quam pulchra verba obtinuit, per Lothringiam ad Gelriam tristis remeavit.

§ 426. Inname van Venlo

Medio igitur tempore XIX Septembris certi de ipsius familia, videlicet Wilhelmus de Oy, Henricus Vige, Johannes Collart de Novimagio [158M] cum quibusdam aliis eiusdem sortis armigeris et pugilibus de mane in aurora opidum Venlo per muros scandentes ceperunt. Ex adverso Switones cum Brabantinis opidum ipsum obsidentes fortalicium eorum ultra Mosam ex opposito erectum obtinentes combusserunt.

Deinde altera die Wilhelmus de Oy, Gysbertus de Wachtendonck et Sweer de Hertem cum eorum consortibus transfretato Mosa contra hostes suos in villa Herynge constitutos viriliter procedentes cum eisdem atrociter conflixerunt, quingentos et ultra de Zwitonibus et Anglicis et Brabantinis post longum conflictum suppresserunt et captivaverunt. Ex quibus occisi CXXXII in uno tumulto fuerunt collocati, paucis tamen de Gelrensibus interemptis.

De ista materia, scilicet captione Venlo, sed non captio, sed manifesta tradicio, post veritas revelabitur; veritas hic iterum palliatur.

§ 427. Zaltbommel en Tiel

Etenim Boemelenses in vigilia Pasche XXI Aprilis atque Tyelenses Jovis die quinta Pasche XXVI eiusdem mensis retrorsum abeuntes, Johanne domino de Hemert milite aliisque militaribus et armigeris ipsis in eorundem necessitatibus et bonis et corporibus indesinenter ipsis assistentibus, ad gratiam ducis Austrie et suorum exactionandi absque scitu Novimagensium intromittentes eundem ducem pro ipsorum domino assumpserunt.

(Nota unum additamentum: Et quid Tyelensibus et Boemelensibus profuisset, si tu, Novimagensis, pro suis in hoc consiliaris? Illud quod Graviensibus fecistis, eis amministravisses, scilicet fraudem et dolum et perfidiam.)

§ 428. Nijmegen onder Maximiliaan van Oostenrijk

[180c] Magnanimi extunc Novimagenses, qui nunquam a proposito suo facillaverunt, guerrarum incommoditatibus [235r1] propter eximiam sangwinis prolium Gelrie dilectionem tot annorum curriculis contra multiplices terrarum principes ut prefertur gestatis extreme lassati, a caris amicis [159M] eorumque adherentibus, nunc vero eis contrariantibus de quibus plurimum confidebant, deserti. Demptis insensatibus Graviensibus, quos ipsi Novimagenses inhoneste deserebant. Ac Novimagenses et Gravienses hostibus circumclusi, eorum facultatibus fere denudati, amicis eorum multiplicibus in ore gladii et alias ut premittitur cadentibus destituti, (hec pocius questio ad civium iugulacionem et peremptionem respicit Novimagensium) nullamque spem de cetero aut fidem huiusmodi laborinti in aliquo sub throno celi vivente quam in solo Deo habentes et ponentes,

viciosam concordiam et compositionem exemplo Tyelensium cum duce Austrie ad habendam pacem finaliter inire sunt coacti. Sicque necessitate maxima nunquam ad pacem deveniendi perducti suos fideles amicos (et ipsi Novimagenses infideles) et militares viros et alios deificos viros de inter Mosam et Walam et Bethua, qui eiusmodi tempore dissidii ad eos confugerant gravesque expensas fecerant, incompositos gratie ducis et suorum reliquerunt. (O Gravia, respice nunc qualiter isti Novimagenses te derelinquunt in manibus omnium hostium tuorum! Et ipsi pociores et iniquiores hostes tui!) Hac quidem condicione prehabita

ducem Austrie anno Domini LXXXI in profesto sancti Viti intronisantes solemniter pro eorum domino et duce assumpserunt. Et altera die Viti finita summa missa eidem duci ex fenestra solarii ad hospicium Aquile prospicienti iuramentum fidelitatis uti eorum domino prestiterunt, quod valde parvo tempore servaverunt. Ipse tunc econverso burgemagistris et scabinis et consulibus Novimagensibus ad se vocatis iuramentum solitum nomine civitatis

eorum recipientibus corporaliter prestitit. Tercia quippe die sabbathi de post Maria ipsius ducis ducissa ab eodem duce et Novimagensibus honorifice introducebatur. Diebus vero Lune et Martis sequentibus in foro per ducem et suos hastiludia committebantur. Adveniente die Jovis, que fuit festum Venerabilis Sacramenti summa missa decantata dux cum domina venerabile sacramentum processionaliter circa ecclesiam solemniter deportatum devote sequebatur. Altero vero die Veneris dispositis singulis ad Flandriam remeavit.

Toelichting op de Latijnse tekst en de vertaling

De handschriften en de tekstedities

Er zijn twee handgeschreven versies bekend van de kroniek van Gelre: een handschrift in het Regionaal Archief Nijmegen (546 Collectie Codices [circa 1000 - 1730], inv.nr. 31) en een handschrift in de Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg (Cod. hist. 31b, pagina 199r-235v). Beide zijn niet door Van Berchen zelf geschreven, maar afschriften van zijn oorspronkelijke kroniek. In het 187 pagina's tellende Nijmeegse handschrift is de tekst vanaf pagina 130, met uitzondering van pagina 185, in een andere hand geschreven dan die ervoor.

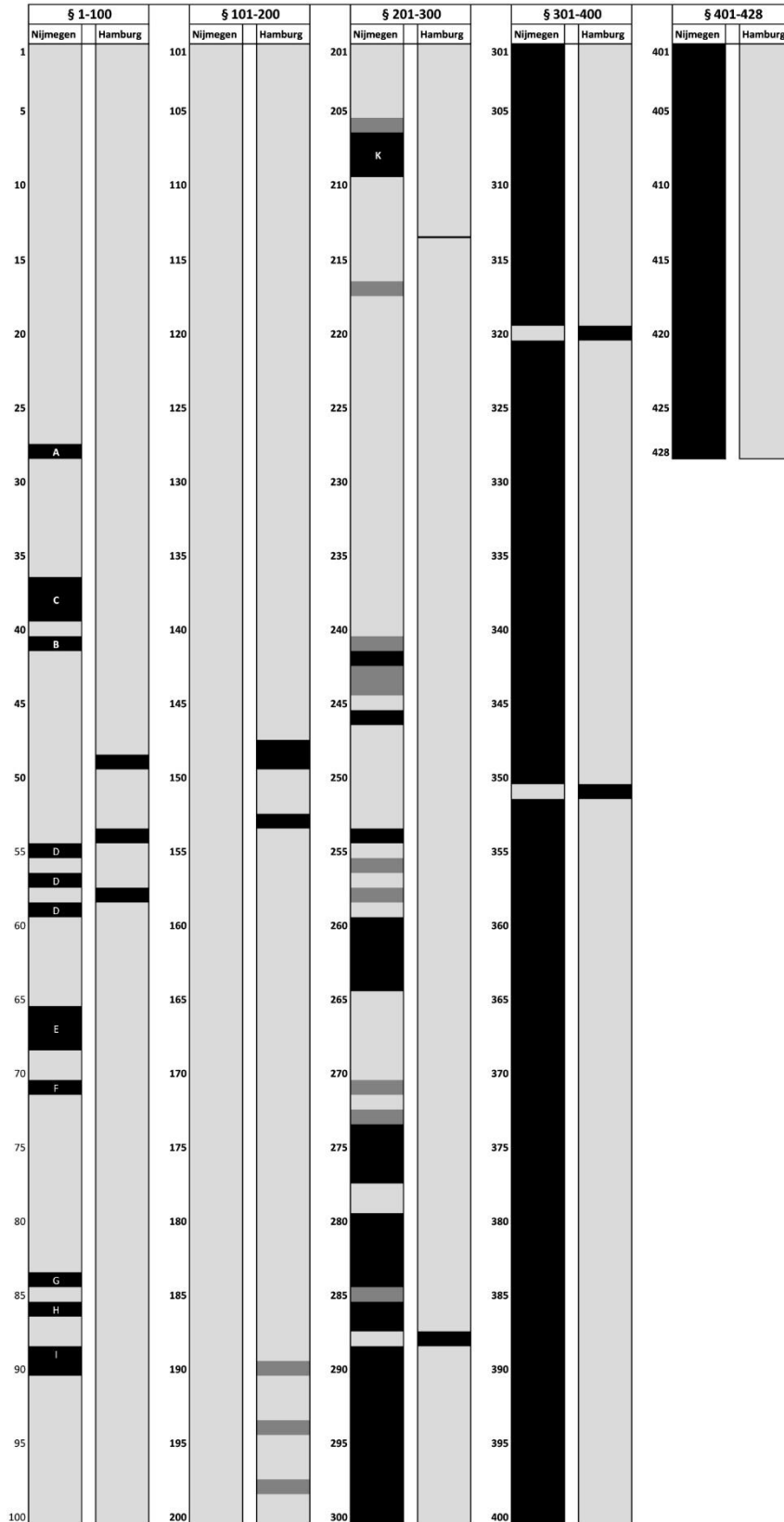
Het Nijmeegse handschrift is in 1870 door L.A.J.W. Sloet van de Beele uitgegeven onder de titel: *De nobili principatu Gelrie et eius origine* ('Het vorstendom Gelre en zijn oorsprong'), voorzien van een inleiding en commentaar in het Latijn. Van het Hamburgse handschrift heeft A.J. de Mooy in 1950 een uitgave verzorgd: *De Gelderse kroniek van Willem van Berchen*.

De tekst van het Hamburgse handschrift is uitgebreider dan die van het Nijmeegse. De laatste breekt plotseling af in een beschrijving van gebeurtenissen in het jaar 1397. Daarna volgen nog slechts enkele korte stukjes tekst over het jaar 1400, over de dood van hertog Willem (1402) en over zijn opvolgers Reinald IV, Arnold en Adolf. In de Nijmeegse versie eindigt de kroniek in het jaar 1465. In het Hamburgse handschrift daarentegen loopt het verhaal in 1397 door en komt de 15e eeuw vervolgens zeer uitgebreid aan bod. De kroniek eindigt hier in het jaar 1481. Daarnaast bevat de Hamburgse versie voor de periode vóór 1400 een reeks kortere passages die niet in het Nijmeegse handschrift voorkomen. De Mooy heeft zijn uitgave laten beginnen bij het jaar 1343, de troonsbestijging van hertog Reinald III, en ervan afgezien de tekst over de daaraan voorafgaande periode op te nemen, die immers al in de uitgave van Sloet staat. Wel heeft hij de in het Nijmeegse handschrift en de uitgave Sloet ontbrekende passages als bijlage toegevoegd.

In de beide handschriften worden hoofdstukken in de tekst gemarkeerd met beginletters die groter en in rode inkt zijn geschreven. Vaak vallen deze hoofdstukken samen met de regeerperiode van een graaf of hertog van Gelre. In het eerste deel van de kroniek heeft het Nijmeegse handschrift minder hoofdstukken dan het Hamburgse. Het Nijmeegse handschrift kent daarnaast geen verdere indeling van de tekst. In het Hamburgse handschrift zijn de hoofdstukken onderverdeeld in paragrafen, waarvan het begin wordt aangeduid met een klein rood symbool (¶). Sloet heeft in zijn uitgave grotendeels de indeling in hoofdstukken van het handschrift gevolgd en die naar eigen inzicht in alinea's verdeeld. De Mooy heeft de door hem uitgegeven tekst zelf ingedeeld in 180 genummerde paragrafen (*capita*).

De hier vertaalde tekst is een samenvoeging van de uitgaven van Sloet en van De Mooy. De indeling in 428 paragrafen met kopjes en daarbinnen in alinea's is door ons naar eigen inzicht aangebracht. Ze correspondeert deels met de geleding van de tekst bij Sloet en komt sterk overeen met die in *capita* van De Mooy.

Paragrafen 1-213 komen rechtstreeks uit Sloet en zijn aangevuld met de daarin ontbrekende passages uit bijlage II in De Mooy. Dit betreft de paragrafen 28, 37-39, 41, 57, 66-68, 71, 84, 86, 89-90 en 206-209 (zie ook het hier afgebeelde schema). De twee fragmenten die sterk afwijken van het Nijmeegse handschrift, zijn na de betreffende



- Ontbreekt in dit handschrift (A-K: fragmenten in Bijlage II van De Mooy 1950)
- Slechts gedeeltelijk in dit handschrift
- Vanaf hier (§ 214) uitgegeven door De Mooy (1950)

tekst van Sloet geplaatst. Dit betreft de paragrafen 55 en 59. Fragment J van De Mooy staat in Sloet (paragraaf 158) en is dus niet door ons opgenomen.

Paragrafen 214-285 volgen de tekst van De Mooy. Woorden die wel in Sloet staan maar niet in De Mooy, hebben we aangevuld.

Paragrafen 286-428 komen uit De Mooy. De drie laatste korte tekstfragmenten uit Sloet hebben we hier als paragrafen 288, 320 en 351 ingevoegd.

Paragraaf 124 is verplaatst volgens de aanwijzing die de schrijver van het Nijmeegse handschrift geeft (in het Hamburgse staat deze paragraaf op de correcte plaats):

*Item quere in precedenti tertio folio tali signo * unum passum, qui incipit: Porro ipsius comitis; et legatur usque: Hic itaque Otto; in isto loco presenti.*

*Zoek even op het derde vel hiervoor bij het *-teken een stuk tekst dat begint met: Ten tijde van graaf. Tot aan: Deze graaf Otto. Dat stuk moet op de huidige plaats gelezen worden.*

De paragrafen 49, 54, 58, 148, 149, 153 staan wel in het Nijmeegse, maar niet in het Hamburgse handschrift en daarin ontbreken ook delen van de paragrafen 190 (laatste alinea), 194 (voorlaatste alinea) en 198 (dichtregels). De Mooy vermeldt dit niet. Er kunnen meer passages zijn, want we hebben het Hamburgse handschrift niet volledig vergeleken met de tekst van Sloet.

In het Hamburgse handschrift heeft de kopiïst twee vormen van tekst toegevoegd die niet tot de oorspronkelijke kroniek behoren: marginalia en glossen. Bij de eerste gaat het om notities in de marge die de inhoud van de betreffende passages in enkele woorden kort weergeven. De Mooy heeft ze niet opgenomen in zijn uitgave en wij hebben ze eveneens achterwege gelaten, omdat ze geen extra informatie geven. De glossen zijn opmerkingen of aanvullingen die door een andere auteur aan de tekst van Van Berchen zijn toegevoegd. In het Hamburgse handschrift staan de glossen niet in de marge, zoals gebruikelijk, maar zijn ze opgenomen in de lopende tekst, de meeste tussen ronde haken of paragraaftekens. De kopiïst kan ze tijdens het afschrijven hebben ingevoegd, maar kan ze ook hebben overgenomen uit het handschrift dat hij kopieerde, waar ze misschien wel in de marge stonden. De Mooy heeft de glossen opgenomen in voetnoten, wij hebben ze, zoals in het handschrift, in de lopende tekst van zowel de Latijnse tekst als de vertaling laten staan en daarin onderscheiden door ze met een stippellijn te onderstrepen. Paragraaf 41, door De Mooy in Bijlage II opgenomen als fragment B en in het Hamburgse handschrift op een klein vel tussengevoegd, beschouwen wij ook als een glosse en hij is op dezelfde manier onderscheiden.

De vertaling

Van de Gelderse kroniek van Willem van Berchen is niet eerder een volledige vertaling verschenen. Het door De Mooy uitgegeven deel van het Hamburgse handschrift is door Paul Heßler (2007) in het Duits vertaald en bestrijkt de periode 1343-1481. Onze vertaling wijkt inhoudelijk regelmatig af van die van Heßler, die bovendien niet altijd de volledige Latijnse tekst heeft vertaald en soms zinnen of zinsdelen onvertaald heeft gelaten. Daarnaast hebben verschillende auteurs vertalingen in het Nederlands gepubliceerd van passages uit de kroniek, bijvoorbeeld over de bouw en bouwgeschiedenis van de Nijmeegse Stevenskerk en gebeurtenissen in de jaren 1465-1466. Verwijzingen naar deze vertalingen zijn opgenomen in het commentaar bij de betreffende paragrafen in onze vertaling. Aart Noordzij heeft in zijn boek over Gelre (2009) verschillende korte fragmenten uit de kroniek in vertaling

opgenomen. Ten slotte kan nog worden gewezen op de parafaserende vertaling van diverse passages door Albert Delahaye in een reeks artikelen in dagblad *De Gelderlander* in de jaren 1953-1954, waarvan de gebundelde typoscripten raadpleegbaar zijn in het Regionaal Archief Nijmegen (collectie Historische literatuur, nr. A 150/2).

Bij het vertalen hebben we dezelfde uitgangspunten gehanteerd als andere vertalers van vergelijkbare teksten, zoals die van de Tielse Kroniek (Kuys e.a. 1983, p. lxiii-lxv). We volgen zo dicht mogelijk de Latijnse tekst en vertalen in beginsel alles wat er staat, inclusief het in onze ogen soms wat overvloedige woordgebruik van Van Berchen. Zo treffen we het best de sfeer van de originele tekst en is het bovendien het beste mogelijk onze vertaling te toetsen aan het Latijn. Hoewel we evidente grammaticale fouten van Van Berchen in de vertaling hebben verbeterd, houden we zijn bij vlagen moeizame en ook wel onbeholpen stijl min of meer in stand. Het is nu eenmaal geen literaire tekst en pretendeert dat ook niet te zijn. Op één punt wijken we in onze vertaling wel af van het origineel. De vaak lang uitgesponnen en aan elkaar gebreide zinnen hebben we voor de leesbaarheid stelselmatig in stukken gehakt. Alleen waar Van Berchen documenten citeert of parafraseert, proberen we de ambtelijke stijl daarvan te handhaven.

De Gelderse kroniek van Willem van Berchen bevat een overvloed aan gegevens waarmee moderne, niet deskundige lezers vaak niet bekend of vertrouwd zullen zijn en die om toelichting vragen. Zeker voor de perioden die ook voor hem verder terug lagen in de tijd, maakt hij bovendien geregeld fouten met betrekking tot namen van personen, familierelaties en dateringen, fouten die overigens deels zijn te herleiden tot de door hem geraadpleegde bronnen. Wij hebben er niettemin van afgezien een uitgebreide toelichting te bieden in de vorm van noten bij de vertaling. Van Berchen heeft een met veel anekdoten en pakkende details gelardeerd verhaal geschreven waarmee hij zijn lezers wilde boeien. Daar wilden we geen afbreuk aan doen door in de tekst een veelheid aan verwijzingen op te nemen naar verklarende noten, die voortdurend zouden afleiden van het verhaal. Toelichting op namen van personen en plaatsen hebben we daarom verwerkt in het Register. Informatie over de door Van Berchen gebruikte bronnen, zowel door hemzelf benoemd als door anderen en door ons geïdentificeerd, is opgenomen in het Bronnenoverzicht. Overige toelichting bieden we gerangschikt per paragraaf in een afzonderlijk Commentaar, dat we beperkt hebben willen houden, mede ingegeven door de grenzen aan onze eigen deskundigheid. Ten slotte hebben we een Synopsis opgenomen die snel inzicht geeft in de historische perioden, personen en gebeurtenissen die door Van Berchen in zijn kroniek worden besproken.

Bij het vertalen hebben we ernaar gestreefd de Latijnse tekst om te zetten in hedendaags Nederlands en hebben we steeds zoveel mogelijk gekozen voor woorden en begrippen die in het huidige alledaagse taalgebruik direct begrijpelijk zijn. In het verlengde daarvan hebben we namen van personen en plaatsen zoveel mogelijk weergegeven in een moderne spelling of schrijfwijze. De door Van Berchen gehanteerde spelling(en) hebben we in het Register tussen haakjes opgenomen achter de door ons in de vertaling gebruikte namen.

Van Berchen gebruikt verschillende vormen van tijdsaanduiding door en naast elkaar. Aan een jaartal voegt hij soms een indictienummer toe, dit wil zeggen het nummer van een jaar in een vijftienjarige cyclus. Een datum benoemt hij soms als een dag in een maand, maar meestal alleen als de naamdag van een heilige of met een andere verwijzing naar de kerkelijke jaarcyclus. In die gevallen hebben we daar de bedoelde dag en maand tussen komma's achter geplaatst. Minder vaak kiest Van Berchen (of de door hem gebruikte bron) voor de omslachtige Romeinse vorm van datumaanduiding, met een telling ten opzichte van drie vaste dagen in de maand (*kalendae*, *nonae* en *idus*). Die hebben we steeds rechtstreeks omgezet naar de bedoelde dag en maand. Alleen waar Van Berchen zelf beide aanduidingen naast elkaar gebruikt, hebben we de Romeinse vorm in de vertaling laten staan.

De relatie tussen het Nijmeegse en het Hamburgse handschrift

Zoals hierboven al is opgemerkt, heeft Willem van Berchen de twee bewaard gebleven handschriften niet zelf geschreven en beide zijn dus door anderen gemaakte afschriften van zijn oorspronkelijke kroniek. In zijn uitgave van het Hamburgse handschrift heeft De Mooy (1950, p. xxiii-xxiv) zich al gebogen over de vraag hoe de twee zich tot elkaar verhouden. Hij kwam tot de conclusie dat in het Hamburgse handschrift de oorspronkelijke kroniek beter en vollediger behouden is gebleven dan in het Nijmeegse handschrift. Daarbij wees hij op de zes plaatsen in het Nijmeegse handschrift waar de persoon die het afschrift heeft gemaakt de tekst over de daar beschreven gebeurtenissen heeft afgebroken met de mededeling dat hierover meer te lezen valt in andere kronieken, met name die van Brabant, en vervolgens kortere en langere passages heeft weggelaten die in het Hamburgse handschrift wel voorkomen. In onze indeling van tekst en vertaling betreft dit de paragrafen 206, 217, 241, 256, 259 en 273 (zie ook het Commentaar bij deze paragrafen).

Dat heeft geleid tot een inconsequentie in de Nijmeegse versie van de kroniek. In paragraaf 267, opgenomen in beide handschriften, wordt met de woorden ‘zoals hierboven vermeld is’ kort verwezen naar gebeurtenissen die worden beschreven in paragraaf 263. Maar in het Nijmeegse handschrift is de tekst van de paragrafen 260-264 weggelaten en vervangen door de zin: ‘Wat nu volgt, staat in de kronieken van Brabant, onder hertogin Johanna.’ De kopiïst die verantwoordelijk was voor het Nijmeegse handschrift heeft er met andere woorden bewust voor gekozen bepaalde passages niet te kopiëren, maar in dit geval bij het overschrijven de verwijzing naar een weggelaten passage niet opgemerkt. Vergelijkbaar is de aankondiging van een gedicht aan het slot van paragraaf 271, dat in het Nijmeegse handschrift vervolgens is weggelaten.

Een enkele keer heeft hij daarnaast door eigen slordigheid enkele regels tekst bij het kopiëren overgeslagen. In de tekst van paragraaf 269, opgenomen in beide handschriften, ontbreekt in het Nijmeegse handschrift het deel tussen vierkante haken in de volgende zin: *comes de Sympol do[lose agens cum omnibus suis tubicinis vero per totam noctem in stu]porem exteriorum principum horride insonantibus (...)*. Dat valt alleen te verklaren wanneer we aannemen dat de eerste lettergreep van het woord *dolose* in de voorbeeldtekst aan het eind van een regel stond en de twee laatste lettergrepen van *stuporem* aan het begin van een regel iets verder eronder. De regel of regels ertussen heeft de kopiïst over het hoofd gezien en bij het schrijven de drie lettergrepen verbonden tot het niet bestaande woord *doporem*.

Het is niet waarschijnlijk dat de kopiïsten van de beide handschriften gebruik hebben gemaakt van dezelfde redactie van de kroniek. Algemeen wordt aangenomen dat Willem van Berchen eerst een versie heeft gemaakt die liep tot het jaar 1465, en dat hij die versie op een later tijdstip heeft herzien en aangevuld met de gebeurtenissen tot en met het jaar 1481. Het Nijmeegse handschrift kan worden beschouwd als een afschrift van de eerste versie. In dat afschrift heeft de kopiïst een aantal passages met betrekking tot gebeurtenissen in de jaren 1337-1397 weggelaten en voor de periode daarna volstaan met het overnemen van enkele korte teksten over de periode 1400-1465, die in het handschrift slechts twee van de in totaal 187 pagina's in beslag nemen. Daarin komen alleen nog het optreden van de geselbroeders en de pestepidemie in 1400 (paragrafen 278-279), de dood van hertog Willem in 1402 (paragraaf 285) en het bewind van diens opvolgers Reinald IV, Arnold en Adolf (paragrafen 288, 320 en 351) kort aan bod. De laatste drie tekstjes zijn wellicht niet meer rechtstreeks ontleend aan de originele kroniek van Van Berchen, maar door de kopiïst ter afronding van zijn afschrift toegevoegd. Dat Van Berchen in de eerste redactie van zijn kroniek ook de geschiedenis tot aan het bewind van hertog Adolf heeft behandeld of op z'n minst heeft willen behandelen,

kan worden afgeleid uit verwijzingen naar deze tijd op eerdere plaatsen in de tekst van het Nijmeegse handschrift, in de paragrafen 8, 145-149, 202 en 211.

De kroniek in eerste redactie moet rond 1465 zijn voltooid en eindigde mogelijk met de gevangennamen van hertog Arnold door zijn zoon Adolf. Op een later moment heeft Van Berchen de kroniek aangevuld met een beschrijving van de geschiedenis tot en met juni 1481, het moment dat de volledige macht in Gelre werd overgenomen door Maximiliaan van Oostenrijk. Het Hamburgse handschrift is een afschrift van deze tweede redactie van de kroniek, op enkele plaatsen aangevuld met kritisch commentaar van een andere auteur. Van Berchen heeft bij zijn herziening van de kroniek in de eerste plaats gebruik kunnen maken van een tekst die in zijn eigen handschrift in Brussel bewaard is gebleven, bekend staat onder de titel *Historia captivitatis Adolphi Gelriae ducis* ('Geschiedenis van de gevangenschap van hertog Adolf van Gelre') en de jaren 1468-1477 bestrijkt (Hulshof 1939). In een aangepaste vorm is deze tekst door hem opgenomen in de tweede redactie van de kroniek. Daarnaast heeft hij gegevens geput uit een kroniek in de abdij Mariënweerd bij Beesd, die in de eerste redactie en dus in het Nijmeegse handschrift ontbraken. Deze kroniek wordt als bron genoemd in de paragrafen 55, 59, 66-68, 71 en 86, die alleen in het Hamburgse handschrift voorkomen, en kwam vermoedelijk pas na het afronden van de eerste redactie tot zijn beschikking.

De uitbreiding en herziening van de kroniek bood Van Berchen ook de gelegenheid voor kleinere redactionele aanpassingen en aanvullingen. Als voorbeeld is hieronder de tekst van de paragrafen 69-70 uit de beide handschriften naast elkaar afgedrukt, waarin de stichting van de abdij Mariënweerd aan de orde komt. Afgezien van kleine verschillen in woordkeus en woordvolgorde vallen vooral enkele aanvullingen in het Hamburgse handschrift op, die hieronder zijn onderstreept. Ze geven extra informatie over genoemde personen en over de in het Nijmeegse handschrift niet genoemde betrokkenheid van graaf Gerard I van Gelre bij een strafexpeditie in het Land van Cuijk. Bovendien is de tekst van een tweeregelig gedicht toegevoegd over het stichtingsjaar van de abdij.

Nijmegen	Hamburg
<p>§ 69 Istius Gerardi comitis temporibus, Theodericus, comes Hollandie nonus, proavum suum Florentium Hollandie comitem VI, in Ophemert, ut premittitur, occisum, ulcisci desiderans, Hermanno iuniori, comiti de Kuyc, ubique terrarum hostiles tetendit insidias, ita quod, nullo pacificatore mediante, treugarum obtinere posset inducias. Tandem Andreas de Kuyc, episcopus Traiectensis, ipsius Hermanni comitis nepos, per continuam interpellacionem, dictam discordiam interceptit et inter utramque partem firmam elaboravit amicicium, in hunc modum: Ut Hermannus, comes de Kuyc, patruus suus, pro anima Florentii, comitis occisi, monasterium construeret et eciam per competentes prediorum possessiones dotaret.</p> <p>Unde anno Domini MCXXVIII, dicte concordie vigore, inter principes predictos, ut prefertur, inite, ab ipso Hermanno, comite de Kuyc, inceptum et fundatum solempne monasterium Insule beate Marie, ordinis Premonstratensis,</p>	<p>§ 69 Insuper istis temporibus Theodericus, comes Hollandie nonus, proavum suum Florentium Hollandie comitem sextum, in Ophemert, ut premittitur, occisum, ulcisci desiderans, Hermanno iuniori, comiti de Kuyc, ubique terrarum hostiles tetendit insidias, ita quod, nullo pacificatore mediante, treugarum posset tenere inducias. Tandem Andreas de Kuyc, <u>dudum prepositus Leodiensis qui Godebaldo episcopo anno M^oC^oXXVII^o successerat</u> episcopus Traiectensis, ipsius Hermanni comitis nepos, per continuam interpellacionem, dictam discordiam interceptit et inter utramque partem firmam elaboravit in hunc modum amicicium: Ut ipse Hermannus, comes de Kuyc, patruus suus, pro anima Florentii, comitis occisi, monasterium construeret et quod per competentiam prediorum dotaret.</p> <p>Unde anno Domini M^oC^oXXVIII^o, dicte concordie inter principes predictos, ut prefertur, inite, ab ipso Hermanno comite inceptum et fundatum solempne monasterium Insule beate</p>

que IX annos perprius a Norberto, natione Xanctensi, inceperat. Et allati sunt illuc monachi de Landuno, ordinis eiusdem, qui ibidem, sub monastica disciplina, Deo devote servirent, et pro anima Florentii comitis suis sanctis precibus perpetuo orarent. Quibus preerat abbas Robertus, cognatus regis Anglie.

§ 70

Demum IV et circiter anno post huiusmodi monasterii fundacionem, Hermannus, comes de Kuyc, iterato contencionem concepit adversus Florentium, dictum nigrum, prefati Theoderici comitis fratrem, propter filiam sororis ipsius Hermanni comitis, a dicto Florentio, in eius scandalum, oppressam. Quapropter ab eodem Hermanno tandem apud Abtsteden in ultimo livore peremptus. Lotharius ergo III, Romanorum imperator, mortem nepotis sui Florentii, filii sororis sue, egre ferens, predictum Hermannum, comitem de Kuyc, dictante sententia principum, dignitate et honore privavit. Extunc Theodericus, Hollandie comes, in vindictam fratris sui Florentii occisi, terram de Kuyc potenter intrans, exustis villis et eversis castris, eandem dicionem in solitudinem redegit.

Marie, ordinis Premonstratensis, tunc circiter novem annos a patre Norberto de Genepe, preposito Xanctensis, incipiente. Et allati sunt illuc monachi de Landuno, ordinis eiusdem, qui ibidem, sub monastica disciplina, Deo devote servirent, et pro anima Florentii comitis suis sanctis precibus perpetuo orarent. Quibus preerat abbas primus Robertus, cognatus regis Anglie.

Unde haec habentur metra:

Anno milleno centeno bis quoque deno
Insula fundatur si bis quater addiciatur.

§ 70

Preterea quarto circiter anno post huiusmodi monasterii fundacionem, Hermannus, comes de Kuyc, iterato contencionem gravem concepit adversus Florentium, dictum nigrum, prefati Theoderici comitis fratrem, propter filiam sororis ipsius Hermanni comitis, a dicto Florentio, in eius scandalum, oppressam. Quapropter tandem ab eodem Hermanno apud Abtsteden in ultione livoris peremptus est. Lotharius ergo tertius, Romanorum imperator antefatus, mortem nepotis sui Florentii, filii sororis sue, egre ferens, predictum Hermannum, comitem, dictante sententia principum, dignitate et honore privavit. Extunc Theodericus, Hollandie comes, una cum Gerardo Gelrie comite aliisque suis auxiliatoribus in vindictam fratris sui Florentii occisi, terram de Kuyc potenter intrans, exustis villis eversis castris, eandem dicionem in solitudinem redegit.

De Latijnse tekst

Zoals gezegd is de door ons vertaalde Latijnse tekst een samenvoeging van de uitgaven van Sloet en van De Mooy. In de Nederlandse vertaling staan geen verwijzingen naar deze uitgaven en evenmin naar de beide handschriften. Die verwijzingen hebben we wel opgenomen in de door ons samengevoegde Latijnse tekst. Deze is online beschikbaar via www.stilus.nl/berchen. Via de paragraafnummers, die in de vertaling én in de Latijnse tekst staan, is een passage eenvoudig te vinden. In de Latijnse tekst is het volgende systeem gebruikt voor de verwijzingen naar de beide handschriften en de uitgaven van Sloet en De Mooy:

- [1] pagina (in potlood) handschrift Nijmegen
- [234r1] folium (recto/verso met kolom) handschrift Hamburg
- [56S] pagina editie Sloet
- [78M] pagina editie De Mooy
- [90c] caput editie De Mooy.

De handschriften kunnen worden ingezien op de websites van het Regionaal Archief Nijmegen en de Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg.

In de Latijnse tekst van de paragrafen 214-285, gebaseerd op de uitgave van De Mooy, hebben we woorden die we daarin vanuit de editie Sloet hebben aangevuld, onderstreept.

Bij de indeling van de paragrafen in alinea's vormde de vertaalde tekst het uitgangspunt en de indeling van de Latijnse tekst volgt die van de vertaling. Doordat lange Latijnse volzinnen in de vertaling in kleinere stukken zijn opgedeeld, beginnen sommige alinea's in de Latijnse tekst halverwege zo'n volzin.

De samenvoeging van de door Sloet en De Mooy uitgegeven teksten heeft ertoe geleid dat in de Latijnse tekst de spelling van woorden niet consequent is: Nijmegen/Sloet schrijft *Iohannis, diocesim* en *quarti* en Hamburg/De Mooy *Johannis, dyocesim* en *IV*. Persoons- en plaatsnamen kennen een grote variatie in de Latijnse teksten.

De woordvolgorde in een passage is regelmatig net iets anders: *cum duce eorum* of *cum eorum duce*. Ook is er verschil in woordkeuze: *enim* of *nam* en *vero* of *quidem*. Een enkele keer komt een synonieme formulering voor: *socer* of *conthoralis genitor*. In deze gevallen hebben we voor de tekst van De Mooy gekozen; voor de vertaling is het niet van belang.

Op enkele plaatsen hebben we zelf de tekst aangepast; de lijst met veranderingen volgt hieronder.

De aanpassingen zijn gedaan als correctie op door ons geconstateerde leesfouten van Sloet of van De Mooy, als aanvulling of verbetering van incomplete of ongrammaticale zinnen in de handschriften en op basis van betere alternatieven in het andere handschrift of in door Van Berchen gebruikte bronteksten.

Evidente zetfouten zijn stilzwijgend verbeterd. Een enkel voorbeeld: 153, 6: redierunt (ipv redieruut). en 154, 4 v.o.: misericordissimo (ipv mesericordissimo).

Wie de Latijnse tekst precies en correct wil citeren, bekijkt het Nijmeegse én het Hamburgse handschrift en maakt dan een (wetenschappelijk verantwoorde) afgewogen keuze.

Aanpassingen in de tekst Nijmegen/Sloet (de cijfers verwijzen naar pagina en regel in het handschrift):

2, 10 v.o.: et quia (ipv est que) / 2, 4 v.o. en 2 v.o.: catholice (ipv catholicae) / 3, 5: protractis hoc (ipv protractis in hoc) / 3, 10: laborando (ipv laborinto) / 3, 15: inveni (ipv veni) / 4, 2 v.o.: hiis summarie (ipv hiis) / 9, 7: preterfluvit, inchoavit et renovavit (ipv preterfluit) / 11, 14: amore pio (ipv amicario) / 12, 6: tonsuraverunt (ipv tonsurantes) / 12, 10: simplicitate (ipv sui placitate) / 17, 2 v.o.: eciam (ipv etiam) / 19, 3 v.o.: iuribus (ipv civibus) / 20, 9: rene, redibencie (ipv reveredibentie) / 21, 4 v.o.: commissione (ipv concessione) / 22, 3: Novimagenses predicti (ipv predicti) / 23, 6 v.o.: Herwen (ipv Herlven) / 32, 14: Adelheydi (ipv Aleidi) / 34, 12: Arnsberge (ipv Arusberge) / 34, 1 v.o.: Everhardus (ipv Enerhardus) / 35, 3: Everhardo (ipv Enerhardo) / 35, 13: fit super panem, corpus (ipv fit, super panem et corpus) / 35, 14: distendit (ipv descendit) / 35, 15: poni (ipv pariter) / 35, 5 v.o.: Vuldensis (ipv Roldensis) / 35, 4 v.o.: Betelinus (ipv Betelimis) / 36, 5: Saxonie (ipv Saxonice) / 36, 13: sanctimonialium (ipv sancto monialium) / 36, 14: tricesimum (ipv terrestrem) / 36, 1 v.o.: Watermerburch (ipv Watermerbrug) / 37, 3: Almanie (ipv Alamie) / 37, 15: Thonenborch (ipv Thouenborgh) / 45, 10: solitudinem (ipv solitudinem) / 45, 5 v.o.: sevas (ipv giras) / 48, 13 v.o.: magenas (ipv maganas) / 49, 3: civitas Traiectensis (ipv cunctos Traiectenses) / 49, 3: artaretur (ipv artarentur) / 49, 9: magenam (ipv maganam) / 50, 2 v.o.: discipulo (ipv domestico) / 51, 2: Rychardis (ipv Ricardus) / 51, 4: etiam (ipv ex) / 54, 5: capituli (ipv capellani) / 58, 12: disponeret (ipv diffoveret) / 59, 4 v.o.: posset (ipv posset extendere) / 61, 3: Monte (ipv Aperte) / 61, 13: Saxonie (ipv Saxonie potestas) / 66, 5: strennuum (ipv stennuum) / 68, 5: Balduwino (ipv Balduwinus) / 72, 2 v.o.: desolatas (ipv desolatos) / 74, 5: MCCXII (ipv MCC) / 74, 11: que (ipv quod) / 75, 9: Weichen (ipv Werchen) / 76, 15: IV (ipv

III) / 78, 5 v.o.: et (ipv etiam) / 80, 1: Sebiliam (ipv Siciliam) / 80, 19: fratris sui (ipv fratris) / 81, 3 v.o.: Elistense (ipv Clisterem) / 82, 5: legatur (ipv legati) / 82, 8: Coevordie (ipv Covordie) / 82, 16: Coevordie (ipv Covordie) / 82, 17: Coevordie (ipv Covordie) / 83, 9: Coevordie (ipv Covordie) / 83, 5 v.o.: mulieribus (ipv militaribus) / 84, 4: Coevordiam (ipv Covordiam) / 85, 10: Coevordensis (ipv Covordensis) / 85, 13 v.o.: Coevorden (ipv Covorden) / 85, 8 v.o.: Coevordenses (ipv Covordenses) / 85, 4 v.o.: Drentonibus (ipv Trentonibus) / 85, 4 v.o.: Coevordensibus (ipv Covordensibus) / 87, 8: contra quondam episcopum (ipv quondam contra) / 87, 13: Gwidonem (ipv Swidonem) / 94, 1: attinentiis (ipv attinendis) / 94, 13 v.o.: idem (ipv eidem) / 95, 2: patet de Ottone tertio (ipv die III pro Ottone) / 96, 4: et (ipv ut) / 96, 8 v.o.: attinentiis (ipv attinendis) / 96, 6 v.o.: nullatenus (ipv ullatenus) / 97, 12: contradiderunt voluntate, obligantes (ipv contradiderunt: voluntate obligantes) / 98, 3: ea (ipv eo) / 98, 4: videlicet (ipv lateribus videlicet) / 98, 10: C C (ipv cum) / 99, 7 v.o.: quatuor (ipv quorum) / 99, 3 v.o.: civitatem (ipv civitate) / 102, 3 v.o.: idem (ipv id) / 103, 16: tutatricem (ipv tutricem) / 103, 9 v.o.: Vornotse (ipv Vortuose) / 110, 11: Gelrie (ipv Gelrie comite) / 110, 8 v.o.: habuit eciam predictus Henricus episcopus plures quam XX proles (ipv inter plures quos habuit eciam ipse Henricus episcopus 20 pueros) / 112, 1: MCCLXXI (ipv MLXXI) / 113, 3 v.o.: Hunoff (ipv Humoff) / 113, 2 v.o.: Leuwenborch et Drackenvelt (ipv: Bewen Agenfelt) / 116, 3: ius (ipv iure) / 117, 4: Worinch, (ipv Worinch quidem,) / 118, 4: Tulpetense (ipv Tulpetum) / 119, 2: sue anno (ipv sue) / 120, 2: Hunoff (ipv Huyniff) / 120, 10 v.o.: eodem (ipv eadem) / 121, 8: Flandrie (ipv Franciam) / 121, 9: Flandriam (ipv Franciam) / 121, 11 Franciam (ipv Flandriam) / 125, 14: senescentes capite debilitantur (ipv senescentes) / 129, 9: datis et ceteris (ipv datum Rectis) / 130, 11 v.o.: comite (ipv comes) / 133, 10: aureis milibus (ipv: aureis) / 133, 16: Tyelensi (ipv Tyelensibus) / 134, 2 v.o.: ecclesiam (ipv ecclesiamque) / 135, 3 v.o.: dominio ipsius (ipv dominio) / 135, 1 v.o.: trecentis bisque (ipv trecentisque) / 135, 1 v.o.: bis (ipv hiis) / 136, 2: quam (ipv quem) / 136, 3: tercia lux Iani fatalis perstitit illi (ipv Lux iam tercia, finalis perstitit ista) / 138, 1: in (ipv ut) / 138, 12 v.o.: ceteris (ipv ceterisque) / 138, 2 v.o.: ac Iohannes (ipv Iohannes) / 139, 6: dum (ipv cum) / 140, 13 v.o.: tantas (ipv civitas) / 140, 11 v.o.: et (ipv etiam) / 140, 8 v.o.: quoquo modo (ipv quoquovis) / 140, 8 v.o.: ipsum (ipv ipsis) / 141, 8: homo (ipv hic) / 141, 10: minuentibus (ipv immeantibus) / 141, 14: talium (ipv talia) / 141, 13 v.o.: prefatis (ipv prefatus) / 141, 11 v.o.: tenore (ipv: tenere) / 141, 10 v.o.: seriose (ipv curiose) / 141, 6 v.o.: permetterent (ipv permittent) / 143, 5: a (ipv e) / 145, 2 v.o.: imposito legitime (ipv imposito) / 146, 8: ad ultimum (ipv ultimum) / 146, 14: XXV (ipv XXIII) / 146, 2 v.o.: Gelria (ipv Gelra) / 147, 3: probus, armis iurgia pellens (ipv fuit hic, nec avarus) / 147, 4: fuit hic, simul haud quoque avarus (ipv probus, armis, iurgia pellens)

Aanpassingen in de tekst Hamburg/De Mooy (de cijfers verwijzen naar folium (recto/verso), kolom en regel in het handschrift):

203r1, 19: quadam (ipv quedam) / 203v1, 1: reddunt (ipv reddit) / 203v1, 31: ad (ipv a) / 214r1, 18 v.o.: mensem (ipv mense) / 215v1, 25 v.o.: consilio (ipv concilio) / 216r1, 12: aquarum civitatis puteos (ipv aquarum puteos) / 216r1, 11 v.o.: secundogenitum (ipv primogenitum) / 217r1, 4 v.o.: adaptatum (ipv adoptatum) / 217v2, 31: partes (ipv per preces) / 218v1, 8: valedicens (ipv valedicto) / 218v1, 27: indignans (ipv indignas) / 218v1, 28: terre, que (ipv terreque) / 218v1, 30: quod (ipv quorum) / 218v1, 33: terras (ipv terret) / 218v1, 36: utrique (ipv uterque) / 218v1, 45: arce (ipv arte) / 218v1, 46: iura (ipv cura) / 218v1, 48: subduntur (ipv subducuntur) / 218v1, 49: durante (ipv durantis) / 219v2, 2 v.o.: gloriosis (ipv gloriose) / 220v1, 28:

dicta erat (ipv dicta) / 221r1, 21: crisma (ipv carisma) / 221v1, 14 v.o.: ipsaque (ipv ipsamque) / 225v2, 16: promiserunt (ipv promiserat) / 226r1, 17: scripsisset (ipv scribere oportuisset) / 226r1, 35 v.o.: confirmatam (ipv firmatam) / 226v2, 17: Arnoldus non (ipv Arnoldus) / 226v2, 20 v.o.: curari non (ipv curari) / 227v1, 2 v.o.: Werdensi (ipv Werlensi) / 231v2, 32 v.o.: virum (ipv vicem) / 232r1, 5: accumulare (ipv acmulare) / 233r2, 11: eamque (ipv cumque) / 233r2, 16: ibi (ipv ubi) / 233r2, 32: esset (ipv est) / 234r1, 23 v.o.: presidem (ipv predem) / 234r1, 34: fidem nam (ipv fidem) / 234v1, 17 v.o.: contrarium quasi verum (ipv contraria sunt veritati) / 234v2, 9 v.o.: ipsis assistentibus (ipv assistentibus) / 234v2, 4 v.o.: fecistis (ipv fecisti).

